

Formularium maius Ordinis Sancti Pauli Primi Heremite

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI MŰHELY
Rendtörténeti konferenciák 4/3

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI MŰHELY

Rendtörténeti konferenciák / Tagungen zur Ordensgeschichte

Schriftenreihe des Lehrstuhls für Neuere und Neueste Geschichte der
Katholischen Péter-Pázmány-Universität

Reihenherausgeber

Sándor Óze

- 1/1–2. A ferences lelkiesség hatása az újkori Közép-Európa
történetére és kultúrájára
- 2. A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig
 - 3. A domonkos rend Magyarországon
 - 4/1. Decus solitudinis. Pálos évszázadok
 - 4/2. Der Paulinerorden. Geschichte – Geist – Kultur
- 4/3. Formularium maius Ordinis Sancti Pauli Primi Heremite. Textedition des
Pauliner-Formulariums aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts
(Cod. Lat. 131. der Universitätsbibliothek zu Budapest).
Mit einem Anhang: Fragmentum formularum Strigoniense Paulinorum
- 5. A ciszterci rend Magyarországon és Közép-Európában
 - 6. A piarista rend Magyarországon
- 7/1–2. Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon
- 8/1–2. Nyolcszáz esztendő a ferences rend. Tanulmányok a Rend lelkiességéről,
történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről

FORMULARIUM MAIUS
ORDINIS SANCTI PAULI PRIMI HEREMITE

Textedition des Pauliner-Formulariums
aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts
(Cod. Lat. 131. der Universitätsbibliothek
zu Budapest). Mit einem Anhang:
Fragmentum formularum Strigoniense
Paulinorum

Herausgegeben von
BEATRIX F. ROMHÁNYI und GÁBOR SARBAK

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 2013

VII. Symposium zur Geschichte des Paulinerordens. 16.–18. Oktober 2006,
Piliscsaba–Budapest (Ungarn)

Gedruckt mit Unterstützung der Ungarischen Provinz des Paulinerordens,
der Deutschen Provinz des Paulinerordens und des Ritterordens
der Gottesmutter von Jasna Góra

Umschlagbild:
Detail mit dem Namen des Ordensgenerals Valentinus
aus der Handschrift Cod. Lat. 131 (UB Budapest), f. 65r

Alle Rechte vorbehalten

ISSN 1786-8785
ISBN 978-963-277-418-3

Szent István Társulat / Sankt Stephan Gesellschaft
Veres Pálné u. 24., H-1053 Budapest
Herstellung: Druckerei EFO, Százhalombatta, Ungarn

Inhaltsverzeichnis

LITERATURVERZEICHNIS	vii
EINLEITUNG (Gábor Sarbak)	xiii
FORMULARIUM MAIUS ORDINIS SANCTI PAULI PRIMI HEREMITE	1
I. Tabula formularum secundum genera in alphabetum disposita (Nr. 1)	3
II. Confratres (Nr. 2)	9
III. Exhortationis initium (Nr. 3)	10
IV. Nota Johannis Zaicz prioris generalis de electione sua (Nr. 4)	11
V. Monitio canonica prioris provincialis per Poloniam et Silesiam ad apostatam eiusdem ordinis (Nr. 5)	12
VI. Formularium usui Valentini Hadnagy conscriptum (Nr. 6–75)	13
VII. Epistolare commercium inter Gregorium de Simontornya Lutheranismi fautorem et fratrem Gregorium Coelium (Nr. 76–79)	53
VIII. Continuatur formularium usui patris generalis conscriptum (Nr. 80–90)	58
IX. Continuatur epistolare commercium inter Gregorium de Simontornya Lutheranismi fautorem et fratrem Gregorium Coelium (Nr. 91)	64
X. Continuatur formularium usui patris generalis conscriptum (Nr. 92–212)	66
XI. Litterae fratris Bratulich prioris generalis (Nr. 213–219)	135
XII. Notulae et sententiae (Nr. 220)	139
ANHANG: FRAGMENTUM FORMULARUM STRIGONIENSE PAULINORUM ..	141
XIII. Fragmentum formularum Strigoniense (Nr. 221–225 = Esztergom 1–5)	143
INDEX NOMINUM ET RERUM	147

Literaturverzeichnis

Die Abkürzungen der biblischen Bücher folgen der Stuttgarter Ausgabe: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, recensuit et brevi apparatu instruxit R. WEBER OSB. 2 Bde. Stuttgart, Württembergische Bibelanstalt, 1969.

AH = *Analecta hymnica medii aevi*. Hrsg. von G. M. DREVES, C. BLUME, H. M. BANNISTER. 55 Bde. Leipzig, 1886–1922.

AUCT. INC. = AUCTOR INCERTUS, Bernardus Claraevallensis (?): *In verba Matthaei* 13,45 (PL 184, [1879], 1131–1134).

AUG. conf. = AUGUSTINUS: *Confessiones*.

AUG. reg. = AUGUSTINUS: *Regula (Praeceptum)* s. in: VERHEIJEN 1967, Bd. I, S. 417–437.

BÁN 1976 = IMRE BÁN: „*Fejedelmek serkentő órája*” [Relox de Principes]. In: *Eszmék és stílusok. Irodalmi tanulmányok*. Budapest, 1976, S. 140–156.

BENGER 1742 = NICOLAUS BENGER: *Chronotaxis Monasteriorum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*. 1742 (Handschrift, Magyar Országos Levéltár [Ungarisches Staatsarchiv], Budapest).

BENGER 1743 = NICOLAUS BENGER: *Annalium ordinis fratrum eremitarum Sancti Pauli primi eremite volumen secundum ... quibus ab anno Christi 1663 usque ad annum 1727 ejusdem ... ordinis progressus ... referuntur*. Posonium, 1743.

Catalogus 1889 = *Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis*, Tom. II. Pars I. *Catalogus librorum manuscriptorum*. Ed. SÁNDOR SZILÁGYI. Budapestini, 1889.

Catalogus 2008 = *Catalogus codicum Latinorum medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*. Revisus et auctus per PETRUM TÓTH. Budapest, 2008, vgl. www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/Budapest.pdf (7. Juli 2010).

CCCM = *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis*, Turnholti, 1966 ff.

Codices 1961 = *Codices Latini medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*. Rec. LADISLAUS MEZEY. Budapest, 1961.

COP = [*Constitutiones Fratrum Ordinis Praedicatorum*]; GEORGINA ROSALIE GALBRAITH: *The Constitution of the Dominican Order, 1206 to 1360*. Manchester, 1925 (Publications of the University of Manchester, Historical Series, 44).

DAP = *Documenta artis Paulinorum. A magyar rendtartomány monostorai* [Die Klöster der ungarischen Ordensprovinz]. 3 Bde. Ges. von BÉLA GYÉRESSY, hrsg. von MELINDA TÓTH, eingel. von FERENC HERVAY. Budapest, 1975, 1976, 1978 (A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának forráskiadványai, X, XIII, XIV).

DÉZSI 1900 = LAJOS DÉZSI: *Szent Ágoston reguláinak magyar fordítása Coelius (Bánffy) Gergelytől* [Die ungarische Übersetzung der Augustinerregeln durch Gergely (Bánffy) Coelius]. Budapest, 1900.

DRASKÓCZY 2003 = ISTVÁN DRASKÓCZY: *Forschungsprobleme in der ungarischen Salzgeschichte des Mittelalters*. In: *Investitionen im Salinenwesen und Salzbergbau*. Hrsg. von Ing. Hermann Wirth. Thesis. Wissenschaftliche Zeitschrift der Bauhaus-Universität Weimar 49 (2003), H. 4/5, S. 280–289.

EDER 1957 = KARL EDER: *Franz Fürst von Dietrichstein*. In: *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 3 (1957), S. 701.

ETE 1904 = *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából* [Kirchengeschichtliche Denkmäler aus der Zeit der Reformation in Ungarn]. Hrsg. von VINCE BUNYITAY, RAJMUND RAPAICS, JÁNOS KARÁCSONYI. Bd. II: 1530–1534. Budapest, 1904 (Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia).

EUBEL = *Hierarchia catholica medii aevi*. Ed. CONRADUS EUBEL. 3 Bde. Münster, 1898–1901.

FIJÁLEK 1938 = JAN FIJÁLEK: *Zbiór dokumentów Zakonu OO. Paulinów w Polsce*. Bd. 1: 1328–1464. Kraków, 1938.

FRIEDBERG II = *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. Decretalium collectiones*. Leipzig, 1879.

GAMS 1873 = *Series episcoporum ecclesiae catholicae*. Ed. PIUS BONIFACIUS GAMS. 2 Bde. Ratisbonae, 1873–1886.

GREG. M. *past.* = GRÉGOIRE LE GRAND: *Règle pastorale*, tome II. Introduction, notes et index par Bruno Judic, texte critique par Floribert Rommel o.s.b., traduction par Charles Morel s.j. Paris, 1992 (Sources Chrétiennes 382).

GYÖNGYÖSI *decl. const.* = GREGORIUS GYÖNGYÖSI: *Declarationes constitutionum ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite etc. super passus obscuros earundem, partim ex actis capitulorum generalium, partim vero ex privilegiis ordinis eiusdem et iure canonico recollecte*. Roma, ca. 1520.

GYÖNGYÖSI *vitae* = GREGORIUS GYÖNGYÖSI: *Vitae fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*. Ed. Franciscus L. Hervay. Budapest, 1988 (Bibliotheca

Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, series nova, XI).

GYÖNGYÖSI *dir.* = GREGORIUS GYÖNGYÖSI: *Directorium singulorum fratrum officialium ordinis sancti Pauli primi heremite sub regula beati Augustini episcopi militantium*. Roma, ca. 1514–1520.

GUEVARA 1615 = ANTONIO DE GUEVARA: *Horologium principum seu de vita M. Aurelii Imperatoris libri III*. Cracoviae, 1615.

HARGITTAY 2002 = EMIL HARGITTAY (Hg.): *Régi magyar levelestár. XVI–XVII. század* [Sammlung alter ungarischer Briefe, 16.–17. Jahrhundert]. Budapest, 2002, Nr. 1–2, <http://mek.oszk.hu/06200/06208/html/> (1. Sept. 2012).

HAYMO HALB. *hom. de temp.* = HAYMO HALBERSTATENSIS: *Homiliae de tempore* (PL 118, [1852], 11–746).

HERVAY 1984 = FERENC HERVAY: *A magyarországi kolostorok pusztulása a 16. század közepén és a reformáció* [Untergang der Klöster in Ungarn in der Mitte des 16. Jahrhunderts und die Reformation]. In: *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*. Hrsg. von Tibor Fabinyi. Budapest, 1984, S. 183–194.

HIER. *in Ecl.* = HIERONYMUS: *Commentarius in Ecclesiasten ad Paulam et Eustochium* (PL 23, [1883], 1061–1174).

HUBAY 1938 = HUBAY ILONA: *Missalia Hungarica. Régi magyar misekönyvek* [Alte Meßbücher aus Ungarn]. Budapest, 1938 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, 5).

IAC. VORAG. *leg. aur.* = IACOPO DA VARAZZE [IACOBUS DE VORAGINE]: *Legenda Aurea*. Edizione critica a cura di Giovanni Paolo Maggioni. Seconda edizione rivista dall'autore. Firenze, 1998.

JANKOVICS – KŐSZEGHY 2009 = JÓZSEF JANKOVICS, PÉTER KŐSZEGHY: *Telegdi Kata? verses? levele?* [Brief in Gedichtform von Kata Telegdy?]. In: *Erdély reneszánsza*, I. Szerk. Csilla Gábor, Katalin Luffy, Gábor Sipos. Kolozsvár, 2009. S. 118–140.

KATONA 1794 = STEPHANUS KATONA: *Historia critica regum Hungariae stirpis Austriacae ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata*. Tom. I, Ord. XX, Pars I. Claudiopoli, 1794.

KECSKEMÉTI 2005 = GÁBOR KECSKEMÉTI: *Rimay retorikai nézeteinek forrásai és összetevői* [Quellen und Elemente der Rhetorikauffassung von Rimay]. *Irodalomtörténeti Közlemények* 109 (2005), S. 222–242.

KEMP. *imit.* = [THOMAS A KEMPIS:] *De imitatione Christi libri quatuor*. Edizione critica a cura di Tiburzio Lupo, SDB. Città del Vaticano, 1982 (Storia e attualità, 6).

KISBÁN 1938, 1940 = EMIL KISBÁN: *A magyar pálosrend története* [Geschichte des ungarischen Paulinerordens]. 2 Bde. Budapest, 1938–1940.

KÖBLÖS 1994 = JÓZSEF KÖBLÖS: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával)* [Der mittlere Klerus zur Zeit von König Matthias Corvinus und den Jagiellonen. Mit Registern der Kapitel von Ofen, Stuhlweißenburg, Raab und Preßburg]. Budapest, 1994 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 12).

KÖRMENDY 2007 = KINGA KÖRMENDY: *Studentes extra regnum. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543* [Studium und Bücherbenutzung von Graner Domherren (1183–1543)]. Budapest, 2007 (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, III, Studia 9).

LLMAeH = *A magyarországi középkori latinság szótára. Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. A–I. Ad edendum praeparaverunt* IVÁN BORONKAI, IBOLYA BELLUS, KORNÉL SZOVÁK. 5 Bde. Budapest, 1987–1999.

MALLECHICH 1708 = CASPARUS MALLECHICH: *Quadripartitum regularium, in quo primo de privilegiis in communi, secundo de privilegiis particularibus Ordinis S. Pauli Primi Eremitae, tertio de privilegiis ejusdem ordinis per viam communicationis cum patribus Carthusiensibus, quarto de privilegiis et juribus regularium in genere et in specie per bullas et constitutiones Romanorum Pontificum ... tractatur ... Opus posthumum*. Viennae, 1708 (Neostadii, 1738).

MAX. TAUR. hom. = MAXIMUS TAURINENSIS: *Homiliae CXVIII* (PL 57, [1847], 221–530).

MISSALE 1514 = *Missale fratrum heremitarum Ordinis divi Pauli primi heremite sub regula beati Augustini doctoris eximii summo Deo militantium*. Venetiis, 1514.

NAGY 1860 = IVÁN NAGY: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* [Die Familien Ungarns mit Wappen und genealogischen Tafeln]. 12 Bde. mit Ergänzungsbd. Pest, 1857–1868.

NEMES 2012 = GÁBOR NEMES: *VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brevái (1523–1526). Adatok a Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolatához* [The Hungarian Related Breves of Clement VII (1523–1526). Data on the Relations of the Hungarian Kingdom and the Holy See]. In: *Magyarország és a Római Szentszék (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére* [Hungary and the Holy See of Rome, Sources and Perspectives. Studies on Honour of Cardinal Erdő]. Szerk. Tusor Péter. Budapest, Róma, 2012, S. 51–69 (Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I, Vol. 8).

OV. met. = OVIDIUS: *Metamorphoses*.

Der Paulinerorden 2010 = *Der Paulinerorden: Geschichte – Geist – Kultur*. Hrsg. von GÁBOR SARBAK. Budapest, 2010 (Művelődéstörténeti Műhely, Tagungen zur Ordensgeschichte, 4,2).

PERGER 1988 = RICHARD PERGER: *Die Wiener Ratsbürger, 1396–1526: Ein Handbuch*. Wien, 1988 (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte, 18).

PL = J.-P. MIGNE: *Patrologiae cursus completus, series Latina*. Parisiis, 1844 ff.

PLAUT. *poen.* = PLAUTUS: *Poenulus*.

PROP. *el.* = PROPERTIUS: *Elegiae*.

PS. CATO *dist.* = *Disticha Catonis*. Recensuit et apparatu critico instruxit Marcus Boas. Opus post Marci Boas mortem edendum curavit Henricus Johannes Botschuyver. Amsterdam, 1952 (<http://www.baldzuhn.de/cato.html>, 7. Juli 2012).

RÉVÉSZ 1864 = IMRE RÉVÉSZ: *Simontornyai Gergely ösméretlen magyar reformátor 1534-ből* [Gergely Simontornyai, ein unbekannter ungarischer Reformator aus dem Jahre 1534]. *Sárospataki Füzetek* 7 (1864), S. 585–594.

RMNy II = *Régi magyarországi nyomtatványok. Res litteralia Hungariae vetus operum impressorum*. Bd. II, 1601–1633. Hrsg. von GEDEON BORSA, FERENC HERVAY. Budapest, 1983.

ROMHÁNYI 2000 = BEATRIX F. ROMHÁNYI: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon* [Klöster und Kollegiatstifte im mittelalterlichen Ungarn]. Budapest, 2000.

ROMHÁNYI 2010 = BEATRIX F. ROMHÁNYI: „A lelkiek a földiek nélkül nem tartathatók fenn”: *Pálos gazdálkodás a középkorban* [„Das Geistliche ist ohne das Weltliche nicht zu erhalten”: Die wirtschaftliche Tätigkeit der Pauliner im Mittelalter]. Budapest, 2010.

SARBAK 2003 = GÁBOR SARBAK (Hrsg.): *Miracula Sancti Pauli primi heremite. Hadnagy Bálint pálos rendi kézikönyve, 1511* [Das Manuale von Valentin Hadnagy für den Paulinerorden, 1511]. Debrecen, 2003 (AGATHA XIII).

SARBAK 2010 = GÁBOR SARBAK: *Gyöngyösi Gergely, 1472–1531. Correctio correctionis*. In: Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára. Hrsg. von István Csörsz Rumen. Budapest, 2010, S. 115–122.

SC = *Sources Chrésiennes*.

STAT. *silv.* = STATIUS: *Silvae*.

SZAFRANIEC 1966 = SYKSTUS SZAFRANIEC OSP: *Konwent Paulinów Jasnogórskich, 1382–1864*. Rzym, 1966 (Archivum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae, Dissertationes, 1).

SZÜCS 1972 = JENŐ SZÜCS: *A ferences obszervancia és az 1514. évi parasztháború. Egy kódex tanúsága* [L'observance franciscaine et la guerre des paysans de 1514]. *Levéltári Közlemények* 43 (1972), S. 213–263.

TÓTH 2005 = ISTVÁN GYÖRGY TÓTH: *Ungarn zur Zeit der Türkenherrschaft*. In: ISTVÁN GYÖRGY TÓTH (Hrsg.): *Geschichte Ungarns*. Budapest, 2005, S. 227–378.

VÉGH 2006 = ANDRÁS VÉGH: *Buda város középkori helyrajza* [Topographie der Stadt Ofen im Mittelalter]. 2 Bde. Budapest, 2006, 2008 (Monumenta Historica Budapestinensia, 15–16).

VERG. *Aen.* = VERGILIUS: *Aeneis*.

VERHEIJEN 1967 = LUC VERHEIJEN: *La Règle de Saint Augustin. I: Tradition manuscrite. II: Recherches historiques*. Paris, 1967.

WALTER MAPES = *Goliath ad Christi sacerdotes*. In: The Latin poems commonly attributed to Walter Mapes. Ed. by Thomas Wright. London, 1841.

WALTHER = HANS WALTHER: *Proverbia sententiaeque latinitatis medii aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung*. Göttingen, 1963–1969 (Carmina medii aevi posterioris Latina, II/1–6).

WEALE–BOHATTA = WEALE, W. H. IACOBUS: *Catalogus missalium ritus latini ab anno 1474 impressorum*. Iterum edidit H. BOHATTA. London, 1928 (Bibliographia liturgica).

WEINRICH 1998 = LORENZ WEINRICH: *Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579)*. Berlin, 1998 (Berliner Historische Studien, Band 30, Ordensstudien XII).

WEINRICH 1999 = LORENZ WEINRICH: *Hungarici monasterii ordinis sancti Pauli primi heremitae de Urbe Roma instrumenta et priorum registra*. Budapest, Roma, 1999 (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes, 2).

WINNER 1967 = GERHARD WINNER: *Die Klostersaufhebungen in Niederösterreich und Wien*. Wien, 1967 (Forschungen zur Kirchengeschichte Niederösterreichs, 3. Josephinische Abteilung).

ZBUDNIEWEK 1977 = JANUSZ ZBUDNIEWEK ZP: *Kopiarze dokumentów zakonu Paulinów w Polsce do końca XVII wieku*. Lublin, 1977 (Archiwa, biblioteki i muzea kościelne, 34).

Einleitung

Das *Formularium maius*

Das in der Universitätsbibliothek Budapest unter der Signatur *Cod. Lat. 131* aufbewahrte Formularium – das *Formularium maius*¹ – der Paulinereremiten war bislang nicht Gegenstand einer ausführlicheren Untersuchung. Die Transkription des Textes der einfachen, zierlosen Handschrift hat Frau Dr. Beatrix F. Romhányi auf die Initiative von Herrn Dr. Elmar L. Kuhn² gefertigt: Ihr sind ein Großteil der Identifizierung von Zitaten, die wirtschaftsgeschichtliche Analyse des Textes und zahlreiche Angaben der Fußnoten zu verdanken.³

Das Formularium ist eine erstrangige Quelle. Auf den ersten Blick kann festgestellt werden, dass es in den 30er Jahren des 16. Jahrhunderts im Kreis der ungarischen Pauliner, nämlich in der unmittelbaren Umgebung des Ordensgenerals, entstanden ist. Der Entstehungsort ist der Handschrift nicht zu entnehmen. Nach der Zerstörung des mittelalterlichen Ordenszentrums Budaszentlőrinc wanderte der Ordensgeneral und mit ihm auch die Ordenskanzlei, d. h. die Sammlung der wichtigsten Urkunden, von Kloster zu Kloster, und die Entstehung des Formulariums ist ein Ergebnis dieser „wandernden“ Ordensleitung.⁴ Die späteste Eintragung in

¹ Die Bezeichnung dieses wertvollen Manuskripts stammt von uns: *maius* heißt es wegen seiner Größe und seines Quellenwertes. Es befinden sich noch ein anderes Formularium wesentlich kleineren Formats in der UB zu Budapest und ein weiteres Fragment im Primatialarchiv zu Gran (ung. Esztergom).

² Herr Dr. Elmar L. Kuhn (Direktor des Kulturamtes im Kreisarchiv Bodenseekreis i. R., Salem) hat viele Beiträge über die Paulinerklöster im süddeutschen Bereich veröffentlicht. – Der Herausgeber ist Mitarbeiter der Forschungsgruppe Res Libraria Hungariae, Fragmenta Codicum (Ungarische Akademie der Wissenschaften und Széchényi-Nationalbibliothek, Budapest). Der vorliegende Band wurde vom Ungarischen Fonds zur Förderung wissenschaftlicher Forschung (OTKA) unter der Projektnummer K 72 105 unterstützt. – Ich danke Herrn Prof. Dr. Janusz Zbudniewek OESPPE (Tschenstochau und Warschau) und meiner unmittelbaren Mitarbeiterin Frau Klára Kisdi PhD und Frau Eszter Kovács PhD für ihre Hilfe. Bei der Gestaltung des Satzes war mir Herr Dr. Gyula Mayer stets behilflich. – Für das Korrekturlesen bin ich Herrn Dr. László Jónásik und Herrn Benedek Kruchió (Berlin) zu Dank verpflichtet.

³ Siehe den Beitrag von BEATRIX F. ROMHÁNYI: *Die Wirtschaftstätigkeit der ungarischen Pauliner im Spätmittelalter (15–16. Jh.)* in dem Tagungsband: *Der Paulinerorden* 2010, S. 129–199; vgl. auch ROMHÁNYI: *A lelkiek* ..., 2010.

⁴ Nach der Niederlage gegen die Türken bei Mohács, am 29. August 1526, zog der Sultan mit seinem Heer nach Norden. Die türkischen Truppen haben am 8. September das Kloster Budaszentlőrinc erreicht, und nach dem Bericht in der zeitgenössischen Ordensgeschichte *Vitae fratrum* von

der Handschrift stammt von János Zaicz aus dem Jahre 1611. Zaicz wurde im selben Jahr zum Ordensgeneral gewählt: Die Handschrift war also ununterbrochen im Besitz der Pauliner und blieb angeblich bis zur Aufhebung des Ordens durch Joseph II. auch dort. Laut Verordnung bekam die Bibliothek der Universität zu Ofen (ung. Buda, heute ein Teil von Budapest) die Bücher der aufgehobenen Mönchsorden, darunter muss auch das *Formularium maius* gewesen sein.⁵ Unsere Handschrift ist in dem ersten Handschriftenverzeichnis der Universitätsbibliothek aus dem Jahre 1889 erwähnt;⁶ eine detaillierte Beschreibung hat László Mezey in seinem 1961 erschienenen Katalog gegeben.⁷

Das *Formularium maius* der Pauliner gehört schon aufgrund der Größe der Blätter zu den praktisch und leicht benutzbaren Büchern (210×140 mm, 142 Blätter; Einband: 220×155 mm, Schriftspiegel: 167×104 mm). Die zierlose, einfach ausgestattete Handschrift war für den alltäglichen Gebrauch als Hilfsmittel für das Personal in der zentralen Ordenskanzlei bestimmt: Wichtig ist diesbezüglich die Bemerkung des Schreibers zu Nr. 18: „Ex hac epistola potest sumi exemplum pro quacumque persona domino papę commendanda“. Der Text ist im allgemeinen gut lesbar, abgesehen von einigen beschädigten Stellen, an denen die Buchstaben stark abgerieben sind. Wohl machten gerade manche Korrekturversuche mehrere Wörter unlesbar.

Das Sammelcorpus enthält größtenteils Abschriften von Urkunden und Briefformeln aus den 30er Jahren des 16. Jahrhunderts von mehreren, unbekannten Kanzleischreibern. In ihm wurden wichtige und aktuelle Dokumente aus dem großen Archivmaterial des Hauptklosters Budaszentlőrinc festgehalten. Außer den oben genannten Schriftstücken wurden in der Ordenskanzlei, vor allem die Briefe von Gergely Simontornyai und von einem anderen *frater Gregorius* aufbewahrt. Während der langen Benutzung wurden darüber hinaus mal kürzere, mal längere Eintragungen im Band vorgenommen. Das nach Themen alphabetisch geordnete Inhaltsverzeichnis auf den ersten Seiten stammt von einem unbekannten Pauliner. Es steht außer Zweifel, dass das *Formularium maius* zwischen den 1530er Jahren und

Gregor Gyöngyösi dauerte die Plünderung zehn Tage lang („Decem diebus in monasterio pausaverunt, et omnes angulos, omnia latibula perlustraverunt, suffoderunt, destruxerunt ... In libraria usque ad mille florenos libri concremati sunt“, GYÖNGYÖSI *vita*e, Kap. 83, S. 178. In den darauffolgenden Jahren war das Kloster in seinem desolaten Zustand nicht in der Lage, die Rolle und Aufgaben eines wirkungsvollen Ordenszentrums zu erfüllen, obwohl das klösterliche Leben gewissermaßen, in einem engeren Rahmen weitergeführt werden konnte, vgl. „Nam monasterium principale et caput ordinis heremitarum in Hungaria supra Budam ad honorem sancti Laurentii fundatum, amoenissimum et totius regni solatium delectabile omnino desolaverunt“, EBD., Kap. 83, S. 178.

⁵ Vgl. WINNER 1967.

⁶ *Catalogus* 1889, S. 74–75, damalige Signatur: *Ab 149* (vorher vermutlich unter der Signatur: *A 142*). Die Beschreibung der Handschrift stammt höchstwahrscheinlich von László Fejérpataky.

⁷ *Codices* 1961, S. 212–215; *Catalogus* 2008, vgl. www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/Budapest.pdf (7. Juli 2010). – Das Thema der Formularien gilt nach wie vor als ein Forschungsdesiderat der Ordensgeschichte.

1611 kontinuierlich von den Paulinern benutzt wurde. Später brauchte man diese Zusammenstellung in den folgenden Jahrzehnten immer weniger, weil die enthaltenen Dokumente mit der Zeit an Relevanz verloren. Nach der Niederlage bei Mohács im Jahre 1526 veränderte sich die politische und wirtschaftliche Umgebung rasch, die Pauliner verloren viele Klöster und der Schwerpunkt des Ordens verschob sich allmählich nach Norden.⁸

Das Interesse der ungarischen Forschung konzentrierte sich bis jetzt hauptsächlich auf einen einzigen Teil der Handschrift, nämlich den bereits erwähnten Briefwechsel zwischen dem protestantischen Prediger Gergely Simontornyai, dem Sekretär von Imre Bebek,⁹ und dem Paulinermönch *Gregorius* (allem Anschein nach Sekretär des Ordensgenerals: „collega reverendi patris“); diese, im Januar 1534 geführte Korrespondenz besteht aus vier Briefen.¹⁰ Diese Briefe weichen inhaltlich von den übrigen Themen des Corpus ab, indem sie sich am damals allgemein geführten Glaubensstreit miteinander polemisierend beteiligen. Dieser Briefwechsel wurde zum ersten Mal von Nicolaus Benger, einem Paulinermönch aus Lepoglava, in seinem ordensgeschichtlichen Werk, welches in Preßburg 1743 erschien, veröffentlicht; er meinte, der Paulinermönch Gregorius sei mit Gregorius Coelius identisch.¹¹ Der Abdruck der veröffentlichten Briefe in der Preßburger Ausgabe bedarf einer Erklärung: Sie befinden sich im vierten Kapitel des ersten Buches des zweiten Bandes¹², wo die Ereignisse des Jahres 1681 behandelt werden, als Gergely Bébery zum Ordensgeneral gewählt wurde (1681–1686). Hier erwähnt Benger, dass sein Vorgänger, der Ordensgeneral August Benkovics (1675–1681) den Kommentar des Gregorius Coelius Pannonius, des ehemaligen Priors von Rom, zu dem Hohenlied, welches bis dahin nur handschriftlich vorhanden war, drucken ließ. Diese Tatsache veranlasste Benger („hic vero se occasio nobis obtulit“¹³), den überaus gebildeten römischen Prior Coelius Pannonius und dessen Bücher und Briefe zu erwähnen, die

⁸ Umfassend zum Zeitalter vgl. TÓTH 2005, S. 227–378.

⁹ Imre Bebek war Kanoniker oder Praepositus des Domkapitels zu Stuhlweißenburg (ung. Székesfehérvár), vgl. HERVAY 1984, S. 187f.

¹⁰ Vgl. die Edition des lateinischen Textes in: ETE 1904, Bd. II, S. 312–318, mit reichlichen Literaturangaben.

¹¹ Aufgrund der in seiner Widmung gemachten Angaben ist anzunehmen, dass Benger das Formularium unter seinen handschriftlichen Quellen gefunden hat: „Cumque id mihi, etsi nihil minus cogitanti, imo (quod candide fateor) ad tanti ponderis opus admodum debili et imperito, per reverendissimum patrem nostrum generalem impositum sit, ne sacrae obedientiae meritum mihi aliquatenus deperiret, conatus sum, si non plane pro rei dignitate, tamen pro tenui facultate mea, non exiguo laboris temporisque impendio, generalia ordinis acta, matriculas conventuum, in quibus diversabar, memorabilia provinciarum mihi communicata, et quas reperire poteram fideles diversorum ordinis superiorum notationes evolvendo, digne ipsum perficere.“ BENDER 1743,)())(1b.

¹² BENDER 1743, S. 181–187.

¹³ BENDER 1743, S. 181.

er selbst gerade ‘aus dem Dunkel ans Tageslicht brachte’.¹⁴ Diese Briefe sind später, mit Auslassungen und Fehlern, auch in den ungarischen Geschichtswerken des 19. Jahrhunderts enthalten.¹⁵ Diese wenigen Seiten wurden 1864 sogar in der kalvinistischen Zeitschrift „Sárospataki Füzetek“ in ungarischer Übersetzung herausgegeben.¹⁶ In der fünfbändigen katholischen Quellenausgabe zur Reformationszeit in Ungarn ist der lateinische Originaltext 1904 vollständig erschienen, und hier wurde Gregorius Coelius fälschlich mit Gergely Gyöngyösi identifiziert.¹⁷ Der Briefwechsel ist nach der Meinung von Ferenc Hervay ein gefälschtes Dokument zum Glaubensstreit.¹⁸ Wir meinen dagegen, der Stil des Briefwechsels entspricht durchaus dem der damaligen Konfessionspolemik, und es kann sich um tatsächlich versandte Briefe handeln. Damit ist es uns allerdings noch nicht gelungen, die besondere Stellung dieser Seiten in der Handschrift zu erklären. Der Briefwechsel (Nr. 76–79, 91) befindet sich im Formularium nach einer Quittung (*quitancia*), unterbricht aber keinen kontinuierlichen Text, da der Schreiber die Seite unter der kurzen Quittung frei ließ, obwohl er durchaus die Möglichkeit gehabt hätte, diesen Raum mit dem Beginn des Briefwechsels auszufüllen. Danach übernahm ein anderer Schreiber die Arbeit, und die Briefe beginnen in der Mitte des Papierheftes auf der Rectoseite. Diese Tatsache macht uns auf die Umstände der Zusammenstellung der Handschrift aufmerksam. Der erste Schreiber und Zusammensteller der Handschrift, der auch die Inhaltsangabe anfertigte, ließ die Seiten, welche die Briefe von Gregor Simon-tornyai und Frater Gregorius enthalten, bewusst aus der Paginierung heraus¹⁹, und dementsprechend gab er die vier Briefe auch im Inhaltsverzeichnis nicht an. Wenn man ihre Stellung im Faszikel berücksichtigt, kann man ausschließen, dass sie im Nachhinein in den Band kamen; vielmehr wurden sie während des Abschreibens eingefügt. Aus dem Umstand, dass die Arbeit der beiden Schreiber nicht aufeinander abgestimmt war, kann sich ergeben haben, dass sie nur mit Bemerkungen wie „blättere so und so viele Seiten nach vorne oder nach hinten“²⁰ das Zusammengehören der entsprechenden Passagen angeben konnten. Der Schluss des Briefwechsels (Nr. 91) befindet sich ebenso in der Mitte einer Lage, und auch das Verso davor ist

¹⁴ „Hinc dignum historia praesenti, atque placitum lectori candido arbitramur si et epistolas eiusdem ex umbris eductas, hoc loco proferamus in lucem ...“, BENDER 1743, S. 181.

¹⁵ Der Geschichtsforscher Katona beruft sich in einer Fußnote auf „Benger p. 181“, s. KATONA 1794, S. 903–913; DÉZSI 1900, S. 41–45.

¹⁶ RÉVÉSZ 1864.

¹⁷ Vgl. ETE 1904; über die genaue Lebensdaten von Gyöngyösi, SARBAK 2010.

¹⁸ Vgl. HERVAY 1984, S. 187f.; ferner ders. in der Einleitung zu GYÖNGYÖSI *Vitae*, S. 16–17.

¹⁹ Nach der 30. Seite der Handschrift (f. 34r) finden wir die Seitennummer 31 erst auf f. 39; auf die 34. Seite folgt nach Auslassung eines Blattes Seite 35; zwischen diesen ist der Schluss des Briefwechsels zu finden.

²⁰ Vgl. „post quartum folium require reliqua“ und „ante quartum folium precedencia habes“, *Formularium maius* f. 38v, 43r.

nur zur Hälfte beschrieben, dabei ist der Text auch hier nicht verstümmelt; 63r–v (mit maschineller Numerierung: 72r–v) ist paginiert, aber unbeschrieben.

Die Handschrift in ihrer heutigen Form ist lückenhaft:

Auf f. 1 (ohne Recto-Verso-Unterscheidung) des Inhaltsverzeichnisses sollten zwei Titel erscheinen: *Procuratoria pro fratribus* und *Salvus conductus ad curiam Romanam*; der Schluss des zweiten Titels bildet den verstümmelten Beginn des *Formularium maius* (Nr. 6).

Zwischen den Blättern X. und XII. (mit maschineller Numerierung: 15. und 16.) fehlt eine Seite; laut Inhaltsverzeichnis müsste sich hier ein Dokument mit dem Titel *Depositionalis a prelacione propter supplicationem et alterius substitutoria* befinden.

Sowohl das Inhaltsverzeichnis als auch der Text zeigen, dass man versuchte, thematisch zusammengehörende Urkunden und Briefe in einer Gruppierung zu kopieren. Zwar richteten sich die Schreiber beim Abschreiben grundsätzlich nach der thematischen Reihenfolge der Urkunden und Briefe, die angestrebte Systematik wurde jedoch durch die spätere Einfügung einiger neu aufgefundener Texte aufgelockert. Diese thematisch gruppierende Methode der Schreiber konnte dazu führen, dass dieser kontroverstheologische Briefwechsel, eben weil er der Briefgattung angehört, Eingang in dieses Formularium fand.

Die Entstehung des Formulariums

Im Text des *Formularium maius* findet man Anhaltspunkte bezüglich seiner Entstehungszeit. Im Formularium begegnen wir dem Generalprior Valentinus – den die Forschungstradition mit Valentin (ung. Bálint) Hadnagy identifiziert – zum ersten Mal bei der Jahreszahl 1533, die im Formularium sicherlich unabsichtlich mit abgeschrieben wurde (f. 14v, Nr. 25).²¹ Das Jahreskapitel tagte 1538 in Nosztre. An einer späteren Stelle wird das Jahr 1531 erwähnt (f. 53v, Nr. 115); am Ende des Formulariums (f. 88v, Nr. 204) kommt 1533 als Jahresangabe vor. Also wurde die Zusammenstellung des Grundstocks der Sammlung damals beendet – für eine kurze Zeit.

Es lassen sich auch bezüglich der Chronologie bedeutende, mittelbare Verweise aus dem Text herauslesen: Die Mönche bitten den ungarischen König um Hilfe, um entweder das von den Türken stark beschädigte Kloster Budaszentlőrinc oder ein

²¹ Valentin Hadnagy war Ordensgeneral zwischen 1532 und 1536, s. Hervay in: GYÖNGYÖSI *vitae*, S. 233; vgl. noch SARBAK 2003, S. 11ff. – Das Dokument Nr. 25 wurde 1532 verfasst; Valentinus konnte es erst als Generalprior ausstellen. Als Prior wird *Valentinus* achtmal erwähnt (Nr. 7, 8, 10, 11, 14, 74, 77, 100), als Generalprior fünfzehnmal (Nr. 16, 23, 102, 104, 111, 113, 118, 141, 171). Der Titulus *vicarius vel prior* in Dokument Nr. 134 verweist vielleicht auf Valentin nach seiner Amtszeit als Ordensgeneral.

anderes Kloster restaurieren zu können²²; mit der gleichen Bitte wenden sie sich an Péter Perényi²³. Aufgrund der Erwähnung des Salzverkaufs, der im Leben der Pauliner – wie im Mittelalter überhaupt – eine sehr wichtige Rolle spielte, kann man darauf schließen, dass die Sammlung wohl vor 1541 entstanden war: Während der türkischen Besetzung Ofens hätte es ja kaum einen Sinn gehabt, um eine Erlaubnis für Salzverkauf in Ofen zu bitten.²⁴

Die chronologisch früheste Jahreszahl von den im Manuskript wohl vergessentlich belassenen Jahreszahlen ist 1515–1516 (f. 53r, Nr. 113): eine Quittung, die einem Ordensgeneral namens Valentinus zugeschrieben wird. In diesen Jahren führte jedoch kein Valentinus, sondern ein Paulinereremit namens Dominicus den Orden.²⁵ Vielleicht aus Unaufmerksamkeit begann der Kopist das Urkundenschema automatisch mit dem Namen des gerade amtierenden Ordensgenerals Valentin. Aus dem Jahre 1517 stammt die Todesanzeige eines Ordensmitglieds (f. 32r, Nr. 67). Eine Quittung des Ordensgenerals Valentinus aus dem Kloster Budaszentlőrinc wurde 1531 ausgestellt (f. 53v, Nr. 115). Dieser *Valentinus* ist höchstwahrscheinlich schon mit Hadnagy identisch.

Ein Beleg über eine Salzschenkung auf Fol. 63v verweist mit großer Wahrscheinlichkeit auf das Jahr 1533.²⁶

Wohl irrtümlich wurde derselbe Text zweimal abgeschrieben. Der einzige Unterschied zwischen beiden Varianten ist, dass in der ersten Abschrift der erwähnte Frater als *divagus* bezeichnet wird, im anderen hingegen nicht.²⁷

Das Formularium in der Schriftlichkeit der Pauliner

Gregor Gyöngyösi berichtet darüber, dass es innerhalb des Ordens einen „modus scribendi ordinis“ gab: Dieser entspricht ja der Gattung des Formulariums. Gyöngyösi behandelte diesen *modus* im zweiten Kapitel seines Werkes *Directorium*.²⁸ Das *Formularium maius* erwähnt den Paulinern angemessenen, knappen „modus epistolaris“ paradoxerweise gerade in einem etwas längeren Brief.²⁹

Das Erscheinen des *Directorium* von Gyöngyösi fällt in die Jahre, die der Verfasser in Rom verbrachte, also zwischen 1513 und 1520 (wahrscheinlich in die zwei-

²² „Supplicatoria ad regem Hungarie pro auxilio petendo ad restauracionem monasterii beati Laurencii seu alterius.“ *Formularium maius* f. 57v (Nr. 122).

²³ *Formularium maius* f. 61v (Nr. 131).

²⁴ Vgl. ROMHÁNYI 2010, S. 120–124. – Vgl. noch DRASKÓCZY 2003.

²⁵ Vgl. Hervay in der Einleitung zu GYÖNGYÖSI *vitae*, S. 233.

²⁶ Vgl. ROMHÁNYI 2010, S. 122f. (Nr. 137).

²⁷ Vgl. *Formularium maius* f. 18v und 22r (Nr. 35 und 46).

²⁸ Zu den Aufgaben des Sekretärs des Generalpriors (*socius*) gehöre, dass er, wie bewandert er in schriftlichen Verwaltungsangelegenheiten auch sein mag, dennoch die „modos scribendi ordinis“ bei sich trage, weil „religiosi aliam a secularibus habent scribendi formam“, GYÖNGYÖSI *dir.* Kap. 2.

²⁹ „Sed ne modum epistolarem excedere videar ...“, *Formularium maius* f. 27v (Nr. 59).

te Hälfte dieser Zeitspanne). Gyöngyösi könnte also gut 15 Jahre vor der Entstehung des *Formularium maius* ein Exemplar eines in Rom befindlichen Briefbuches vor Augen gehabt haben.

Das Formularium war nicht nur bei den Paulinern, sondern bei den Mönchsorden überhaupt eine Gattung, die immer den aktuellen Bedürfnissen entsprach. Eine derartige Formularsammlung musste nämlich Musterbriefe bereithalten, die als Vorlagen für neue offizielle Dokumente dienen konnten, indem sie für den jeweiligen konkreten Fall aktualisiert wurden. Die Untersuchung solcher Textsammlungen wäre für die Erforschung des Beziehungssystems des Paulinerordens von großer Bedeutung.

Auch die inhaltliche Vielfalt unserer Briefsammlung ist gerade für die Jahrzehnte ihrer Entstehung und Verwendung eine erstrangige Quelle.³⁰

In der Geschichte der Mönchsorden im Königreich Ungarn ist unser Exemplar keine Besonderheit. Dank dem Paulinerpater Gyöngyösi wissen wir zwar von der Existenz früherer Urkunden- und Briefsammlungen,³¹ jedoch sind bislang keine Exemplare gefunden worden. Dies kann zwei Gründe haben. Zum ersten sind diese vielverwendeten Exemplare im Laufe der Jahre einfach abgenützt und beschädigt worden, da ja auf den Visitationsreisen des Ordensgenerals sein Sekretär, der ihn begleitete, das Exemplar, welches als offiziell galt, überallhin mitnahm; zum zweiten veränderten sich die zu erledigenden Angelegenheiten mit der Zeit, was dazu führte, dass die Vorlagen des Sekretärs an Brauchbarkeit verloren. Neue Adressatenkreise erforderten Briefe neuen Typs, also ein neues Vorlagenbuch. Gyöngyösi ließ sein Vorlagenbuch, das er den jeweiligen Verhältnissen angepasst hatte, offensichtlich in Rom, als er 1520 heimkehrte. Das Exemplar, das früher in Budaszentlőrinc benutzt worden war, wurde gegen Ende der 1520er Jahre durch das vorliegende Formularium ersetzt, das mit dem Namen von Valentin Hadnagy in Verbindung gebracht werden kann und auch einige frühere Vorlagentexte enthält.³²

Die paulinischen Ordenshistoriker des 17. und 18. Jahrhunderts interessierten sich nicht besonders für die Formulare: Allein Nicolaus Bengner verwendete sie als Quelle zur Erstveröffentlichung des Briefwechsels von Simontornyai und Gregorius, ohne jedoch den Fundort anzugeben. Am Ende seiner *Annales*, die 1743

³⁰ Der Quellenwert des paulinischen *Formularium maius* kann erst richtig eingeschätzt werden, wenn man auch die etwa gleichzeitig entstandenen Mustersammlungen ungarischer Franziskaner berücksichtigt, vgl. auch SZÜCS 1972. – Eine Edition des in der Ungarischen Széchényi-Nationalbibliothek (OSzK) unter der Signatur Cod. Lat. 432 aufbewahrten Franziskaner-Formulariums durch Antal Molnár ist zur Zeit in Vorbereitung.

³¹ Vgl. Anm. 28.

³² Valentin Hadnagy datierte seinen Brief im Kloster Szentjobb auf den 3. März 1535, s. ETE 1904, III, S. 18f. (Nr. 19). – Vincze Bunyitay entdeckte den Brief in den ersten Jahren des 20. Jahrhunderts in der Ipolyi-Sammlung, 'aus dem Fragment der Briefsammlung des Paulinerordens' („a pálosrend levelező könyvének töredékéből”).

herausgegeben wurden,³³ listet er die Leiter des Ordens auf und bemerkt im Zusammenhang mit dem Jahr 1743: „Ita refertur in veteri Formulario epistolarum fol. 29. epistola data in Eurmenyes per Ordinis Praelatum.“ Die angegebene Folienzahl kann sich nicht auf das *Formularium maius* beziehen; deshalb muss ihm ein anderes, früheres *Formularium* als Quelle (ein *Formularium vetus*?) gedient haben.

Es lohnt sich, hier einige Besonderheiten hervorzuheben. Bei der Bezeichnung der Ordenshäuser, d. h. der Klöster, findet man eine bunte Vielfalt: *claustrum*, *coenobium*, *conventus*, *domus*, *domus coenobialis*, *heremitorium coenobiale*, *heremus*, *monasterium*, *prioratus*. Für ein mittelalterliches Ordenshaus wurde das Wort *residencia* in der Regel nicht verwendet, das in der Terminologie der neuzeitlichen Ordensgeschichte ein kleineres Kloster, das nicht unbedingt vollberechtigt ist, bezeichnet.³⁴

Auch die Benennungen der einfachen Ordensmitglieder (*subditi*) und der höheren Amtsträger des Ordens (*praelati*, *superiores*) führen uns die Urkundenvorlagen vor Augen: *claviger*, *confrater*, *diffinitor*, *director*, *frater*, *hebdomadarius*, *praelatus*, *prior generalis*, *prior*, *subditus*, *superior*, *vicarius generalis*, *vicarius infirmorum*, *vicarius*, *visitor*. Als gelegentliches Amt findet man auch den *commissarius generalis*.

Das wichtigste Organ der Ordensleitung war die jährlich abgehaltene Kapitelversammlung: dafür kommen im Text *capitulum annuale* bzw. *continuum* und *capitulum generale* vor.³⁵

Es lohnt sich, auch auf folgende Synonyme zu achten: *exhibitor*, *ostensor*, *portitor*, der den Brief überbrachte: In dieser Reihenfolge kommen sie zehn-, vier- und zweimal vor.

Aufgrund dieser Beobachtungen können wir feststellen, dass in diesen Dokumenten offensichtlich die am meisten beschäftigten Gruppen der Ordensmitglieder resp. deren Funktionen erscheinen.

Andere Formularien im Gebrauch der Pauliner

Es sollen eine polnische und zwei ungarische Quellen erwähnt und kurz vorgestellt werden, deren gründliche Aufarbeitung und Positionierung im Verlauf der Ordensgeschichte eine wichtige Aufgabe für die künftige Forschung wäre, die wertvolle Zusatzinformationen über die neuzeitliche Geschichte des Paulinerordens ergeben könnte.

³³ Vgl. BENDER 1743.

³⁴ Der Ausdruck „residencia alterius domus“ verweist nur auf den Aufbewahrungsort, s. GYÖNGYÖSI *vita*, Kap. 17, S. 55.

³⁵ Vgl. die Rubriken 38 und 43 in GYÖNGYÖSI *decl. const.* Die Bezeichnung *capitulum generalissimum* kommt in Bezug auf die Generalkapitel von 1359 und 1365 vor. – Dieser Terminus ist auch in den Konstitutionen der Dominikaner und der Augustiner-Eremiten zu finden.

Die Handschrift *Ab 150* in der Universitätsbibliothek Budapest. In der Budapestener Universitätsbibliothek befindet sich ein weiteres Exemplar des Vorlagenbuches des Ordens. Das Format der kleinen, mit winzigen Buchstaben beschriebenen Blätter des Manuskripts ist 145×90 mm; in dieses wurden 49–50 Zeilen gezwängt. Das Stammmaterial des Büchleins stammt wohl vom Beginn des 16. Jahrhunderts, da sich darin mehrere Hinweise auf Rom befinden; also war das Paulinerkloster in Rom damals noch intakt, wie dies auch von anderen Quellen bezeugt wird.³⁶

Ein beachtlicher Teil der Vorlagentexte behandelt das Abhalten von Kapiteln, die dort abgehaltenen Wahlen und die Bestätigung der Funktionsträger in ihren Positionen. Ein auffälliger Unterschied zum *Formularium maius* ist das Fehlen wirtschaftlicher Urkunden. Dieses Formularium ist eher für das persönliche Hilfsbuch des Ordensgenerals oder Provinzials zu halten, während das *Formularium maius* eher in der täglichen Leitung einer Ordensprovinz und in wirtschaftlichen Angelegenheiten der Ordenskanzlei dienstlich war.³⁷ Die Ordenszugehörigkeit ist expressis verbis erst ganz am Ende aus den von der zweiten Hand kopierten Textteilen zu erschließen. Hier werden das Königreich Ungarn, das Jahr 1707 sowie das Kloster *Thall* erwähnt. Daraus folgt, dass das kleine Formularium in Thall, zu dieser Zeit bereits Ordenszentrum, verwendet werden konnte.³⁸

Das *Fragmentum formularum Strigoniense Paulinorum*: Das Fragment eines Briefbuches in der Ipolyi-Sammlung. In der sog. Ipolyi-Sammlung (Primatialarchiv zu Gran) befindet sich ein kleines Papierfragment, das nur aus vier Blättern besteht. Diese winzige Quelle ist ein wichtiges Dokument zur Geschichte des Paulinerordens im 16. Jahrhundert.³⁹ Das vollständige Original (heute verloren) der erhaltenen vier Briefe kann frühestens am 2. Mai 1542 in einem Paulinerkloster

³⁶ Vgl. WEINRICH 1998; WEINRICH 1999.

³⁷ Der Grundstock des Formulariums, das wie ein kleines Heft aussieht, wurde von einer einzigen Hand aufgezeichnet und umfasst 49 Seiten; abschließend wurde ein letzter Mustertext von einer etwas späteren Schreiberhand hinzugefügt. Titelblatt und Inhaltsverzeichnis fehlen.

³⁸ Das Kloster Thall (slow. Marianka, ung. Máriavölgy) gewann seit der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts kontinuierlich an Bedeutung und wurde 1721 „ex decreto S. Congregationis de Propaganda Fide“ als Ordenszentrum („Nunc sedes patrum generalium“) anerkannt, vgl. DAP I, S. 278 und 280 (aufgrund des handschriftlichen Werkes von BENDER 1742).

³⁹ Fragment unter der Signatur *Esztergom, Prímási Levéltár, Ipolyi-gyűjtemény, formuláskönyvek, pálos formulárium töredéke* (39. doboz). An den Rändern wasserbeschädigtes Papier: 210×143 mm, 4 Blätter, Paginierung mit Bleistift aus dem 20. Jahrhundert. Geschrieben von zwei Händen mit Kursiven aus dem 16. Jahrhundert, Schriftspiegel ca. 180×120 mm. – Ähnlichkeit mit dem Format des *Fragmentum formularum Strigoniense Paulinorum* und des *Formularium maius*; teilweise verblichene braune Tinte, Zeilenzahl variierend (23–38), Korrekturen aus der Zeit kurz nach der Entstehung, Seiten 2/3, 8 leer. – Erwähnung verdient hier folgende Angabe: Das im Jahre 1484 verfasste Inventar des Stiftsherrn Miklós Graborjai (Sign.: Gran, Primatialarchiv, 24-3-30) listet die Gegenstände auf, die zum Altar des Hl. Nikolaus gehören, der sich in der Kirche Hl. Adalbert befindet, und erwähnt ein eigenes Formularium, das er wohl als Stiftsnotar benutzte; die genannte Formularium-Handschrift ist nicht erhalten. – Auf diese wichtigen Quellen haben mich freundlicher-

Nordungarns entstanden sein. Über die frühe Geschichte des Formulariums ist uns nichts bekannt. Als es auftauchte, hat es schon in seiner heutigen Form existiert: Es wurde von Miklós Jankovich, dem bekannten Sammler, im Jahre 1837 aus dem Nachlass des Gáspár Gindl (†1801), des letzten Provinzials vor der Aufhebung des Ordens im Jahre 1786, gekauft (1535–1545 [mit Bleistift auf das korrekte, 1542, geändert] *Fragmentum Formularum Eccles. Ord. Paulinorum e schedis posthumis P. Casparis Gindl Provincialis ultimi, Pesthini decedentis obtentum Anno 1837 p(er) N(icolaum) Jank(ovich)*, p. 1. mit Tinte aus derselben Zeit); später kam es ebenfalls durch Kauf zu Arnold Ipolyi, der es testamentarisch (†1886) dem Museum für Christliche Kunst zu Gran (Keresztény Múzeum, Esztergom) hinterließ, von wo es im 20. Jahrhundert wiederum als nicht musealer Bestand in das Primatealarchiv kam.

Die Musterexemplare der erhaltenen Briefe wurden ursprünglich in den Klöstern Terebes, Szentjobb, Kápolna und an einem weiteren, unbekannten Ort zwischen 1535 und 1542 datiert. Also fallen sie zeitlich ganz in die Nähe des *Formularium maius*, was die Annahme bestätigt, dass die Pauliner – anderen Ordensgemeinschaften ähnlich – gleichzeitig mehrere verschiedene Briefbücher verwendeten. Im Fall dieses Corpus könnte eine kurze Darstellung des Inhalts aufschlußreich sein.

Der Brief des Generalpriors Emmerich (ung. Imre) am 7. Februar 1542 im Kloster Terebes (s. Nr. 221) entstand. Der Verfasser beschäftigt sich mit der Versetzung der Mönche, da die Notlage den Generalprior dazu zwingt. Er entbindet den Schreiber Michael (Mihály), den Küster Blasius (Balázs) und den Schösser Michael (sie alle waren ursprünglich in Budaszentlőrinc) ihrer Amtspflichten, die sie im Kloster des übrigens unbekannten Adressaten taten, und bestellt sie nach Ungvár und Terebes. Wenn der Generalprior zum Kloster des Adressaten gelangt, werde er sich bemühen, dort die Zahl der Mönche zu erheben. Aus dem Brief geht eindeutig hervor, dass der Generalprior den Ortsprior umgehen und selbst über die Versetzung seiner Mönche verfügen konnte. Weiter erfahren wir, dass die Pauliner aus Budaszentlőrinc in oberungarischen Klöstern unterkamen. Es ist nicht auszuschließen, dass es auch nach der Eroberung von Ofen durch die Türken im Jahre 1541 noch irgendeine Form des Mönchslebens im wohl nicht gänzlich zerstörten, bis zu einem gewissen Grade noch bewohnbaren Kloster Budaszentlőrinc gab. 1526 war also die Aktivität der Pauliner im *monasterium principale* sicher noch nicht ganz beendet. Es mahnt zur Vorsicht, dass der Adressat des Briefes unbekannt ist (die ersten Zeilen sind nicht erhalten), und dass wir von den namentlich genannten, durch den Zusatz „de Sancto Laurencio“ identifizierten Paulinern nicht wissen, wann sie ihr Kloster tatsächlich verließen.

weise Frau Dr. Kinga Körmeny und Herr Archivdirektor Dr. András Hegedűs aufmerksam gemacht; auch für ihre Hilfe bei der Materialaufarbeitung fühle ich mich zu Dank verpflichtet.

Der Generalprior Valentin verweilte am 3. März 1535 im Kloster Szentjobb und verfasste dort seinen Brief an den Vikar von Kápolna (Nr. 222).⁴⁰ Darin bedankt er sich bei ihm für die Gastfreundschaft und für die Freundlichkeit der Mönche während der Visitation. Nach den Dankesworten teilt Valentin den Mönchen mit, wer von ihnen am nächsten Großkapitel des Ordens (*capitulum generale*) teilzunehmen habe. Dieses Verzeichnis (*registrum*) blieb leider nicht erhalten, es ist jedoch nicht auszuschließen, dass dieses Verfahren bei diesem Briefftypus verbreitet war. Beide Briefe des Generalpriors Emmerich sind auf das Jahr 1542 datiert und zeugen von einem regen Kontakt zwischen den Paulinerklöstern (s. Nr. 223 und 224). Ferner ist ein unvollendetes Ansuchen an den Herrscher (Nr. 225) in der Sammlung erhalten.

Zusammenfassend können wir vom Fragment folgendes feststellen: Es entstand offensichtlich ebenfalls in der Umgebung des Generalpriors in den 1540er Jahren, wenige Jahre nach der Fertigstellung des *Formularium maius*. Es ist auch nicht auszuschließen, dass es auch eine zeitliche Übereinstimmung während der Entstehung der beiden Briefbücher gab. Der Unterschied zwischen den Büchern bezüglich der verwendeten Papierformate und der Schriftspiegel ist gering; in dieser Gattung wurde in den verschiedensten Klöstern auch die gleiche Schriftart verwendet. Es bleibt die Frage offen, ob ein derartiges Hilfsbuch einem angesehenen Prior, dem eines Vikariatsklosters, zur Verfügung gestanden hat bzw. zur Verfügung stehen konnte. Der offizielle Bekanntenkreis der Klosterpriorien blieb weit hinter dem eines Generalpriors zurück: Sie mussten und durften in weniger Angelegenheiten wesentlich weniger Briefe schreiben, da ihr Verfügungsbereich im Vergleich zum Bestimmungsrecht des Generalpriors grundsätzlich geringer war. Dazu konnten sie unter den Briefen und Urkunden, die in den Archiven des Klosters aufbewahrt waren, auch nach einer kurzen Suche genügend Vorlagen finden.

Formulae obedientiarum, salutationum et epistolarum variarum. Im Archiv der heutigen Ordenszentrale des Paulinerordens, im Kloster Jasna Góra (Częstochowa/Tschenstochau in Polen) wird ein Formularium aus dem 17. Jahrhundert aufbewahrt.⁴¹ Das Manuskript hat das Format 200×155 mm und lässt sich demnach gut in Händen halten. Es hat 448 (!) Blätter und enthält 1053 auf lateinischer und polnischer Sprache verfasste Muster aus den Jahren zwischen 1367 und 1673. Der Großteil der Handschrift ist in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts entstanden.

Dieses Formular unterscheidet sich in vielerlei Hinsicht von dem *Formularium maius*. Es enthält viel mehr Muster, und in den meisten Fällen strebte man nicht danach, die variablen Angaben zu tilgen, so kann die Forschung die Zeit der Entstehung und des Gebrauchs präziser bestimmen. Dieses Formularium hat kein Inhaltsverzeichnis, weshalb zu vermuten ist, dass die inhaltliche Orientierung auf der

⁴⁰ Die Fragmente wurden von Vincze Bunyitay am Anfang des 20. Jahrhunderts in Nagyvárad (rum. Oradea) untersucht und später veröffentlicht, s. ETE 1904, III, S. 18f. (Nr. 19).

⁴¹ AJG (Archiwum Paulinów na Jasnej Górze) 554, vgl. ZBUDNIEWEK 1977, S. 328.

Buchkenntnis des Benutzers bzw. Verfassers beruhte. Es ist anzunehmen, dass der Verfasser dieses Formulariums für den eigenen und nicht etwa für einen gemeinsamen Gebrauch zusammenstellte. Wirtschaftliche Angelegenheiten fehlen gänzlich; es treten die persönlichen Beziehungen in den Vordergrund, von denen auffällig viele auf außerhalb des Ordens verweisen. Dies spiegelt wohl die Zusammenhänge zwischen den Veränderungen in der sozialen Stellung der Pauliner und den gesellschaftlichen Prozessen seit dem Ende des 16. Jahrhundert wider.⁴²

Die Schreiber – die Schreiberhände

Das *Formularium maius*, d.h. das Manuskript von Valentin Hadnagy, diente als Musterbuch für die Ordensleitung von den 1530er Jahren bis zur ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Es ist offensichtlich, dass das Corpus in diesen Jahrzehnten nicht mit gleicher Intensität benutzt wurde. Das thematische Inhaltsverzeichnis, mit dem die Handschrift beginnt, lässt darauf schließen, dass man ihr an der Kanzlei des Generalpriors eine wichtige und kontinuierliche Rolle zuschrieb. Auch die späteren Korrekturen und Einfügungen – ganz zu schweigen von der physischen Abnutzung des Bandes, die teilweise sogar zu Rissen geführt hat – scheinen diese Annahme zu bestätigen: Das Formularium dürfte von zahlreichen Paulinern benutzt worden sein.

Mehrere Schreiber arbeiteten an dem Manuskript; aus ihren Korrekturen ist darauf zu schließen, dass ihre Lateinkenntnisse nicht vom gleichen Niveau waren. Das ist auch nicht verwunderlich, da wir gerade aus den 20er Jahren des 16. Jahrhunderts Hinweise bei Gyöngyösi darauf finden, dass Paulinernovizen innerhalb eines Klosters miteinander auf Latein zu sprechen und die älteren Mitbrüder in der zweiten Person Plural anzureden hatten (also die Höflichkeitsform verwendeten). Diese Verordnung hatte nur dann einen Sinn, wenn wir davon ausgehen, dass das gesprochene Latein auch im Klosterleben der *lingua vernacularis* zu weichen begann.⁴³

⁴² Aufschlußreich ist ein Zitat aus dem Prolog zur Handschrift: „Praefatio libri. Anno 1635 manendo in conventu Pinczoviensi, subiit mihi in mentem, ut formulas obedientiarum, salutationum, epistolarum variarum et a diversis personis formatas in unum veluti corpusculum coagmentarem. Ad quod opus, licet levidense aggrediendum nonnullorum fratrum cohortatio, et meum erga Ordinem singulare studium et observantia, me impulerunt. Non quod eas tantopere probem, ut ad amussim censeam illas esse conscriptas, ita quod lima et castigatione cuiuspian non egeant. Verum illae aliquae tantisper possunt esse usui, quoad limatiores et magis ad votum accommodatae a quoquam alio elucubratae fuerint. Modo utut sunt et quales quales in publicum et in conspectum reverentiarum vestrarum prodeunt, non dedignentur eis paternitates vestrae patrocinari, et scriptorem illarum in sua gratia et memoria fovere. Frater Dionysius Klękowski, Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae.“ Pater Klękowski spielte eine bedeutende Rolle im Orden: Mehrmals war er Definitor und Prior in verschiedenen Klöstern, vgl. KISBÁN 1938, S. 272.

⁴³ „Sed si quis aliquid necesse habuerit petere in ecclesia, signis vel verbis Latinis, si scit, aut submissa voce illud petere debeat“, GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubrica 37. – „Prior generalis sive provincialis sollicitus sit, ut subditi sui bene instituantur beneque regantur, ac a teneris annis laici ad artes mechanicas, clerici ad liberales disciplinas aplicentur, et ad honestam Latinitatem, que eis in conventu principum, in presentia prelatorum, in excipiendis aut compellendis episcopis, archiepiscopis vel car-

Wir versuchen im *Formularium maius* folgende Schreiberhände voneinander zu unterscheiden:

Das Inhaltsverzeichnis und ein beträchtlicher Teil des Formulariums wurden von einer einzigen Hand mit Gothica currens cursiva in den 1530er Jahren niedergeschrieben, größtenteils zur Zeit des Generalats des Valentinus Hadnagy: f. Ir–VIr, 7r–34v, 39r–42v, 44r–45v, 47r–88v (Nr. 1, 6–75, 80–90, 92–98, 100–205).

Eine andere Hand schrieb die Korrespondenz von Gergely Simontornyai und Gregorius Coelius mit Humanistica cursiva currens ab: f. 35r–38v, 43r–v (Nr. 76–79, 91). Auf dem f. 1r (Nr. 3) ist der Anfang eines Sermons einer ungeübten Hand aus der Mitte des 16. Jahrhunderts zu lesen.

Auf dem f. 88v unten (Nr. 206) wurde ein achtzeiliger Text, der spätestens in die Mitte des 16. Jahrhunderts zu datieren ist, wieder von einem anderen Schreiber eingefügt.

Die Aufzählung der *confratres* auf f. VIv (Nr. 2) stammt vom Anfang des 17. Jahrhunderts.

Johannes Zaicz vermerkt auf f. 2r (Nr. 4) eigenhändig seine Wahl zum Generaloberen im Jahre 1611.

Eine *Monitio canonica* vom Provinzial der polnischen und schlesischen Ordensprovinzen auf f. 4v–5r (Nr. 5) stammt vom Anfang des 17. Jahrhunderts.

Wieder eine neue Hand trug Bemerkungen in den Jahren nach 1533 auf f. 89r–91v (Nr. 207–212) ein.

Bemerkungen aus der Zeit des Ordensgenerals Simon Bratulich sind zu lesen auf f. 46r–v (Nr. 99), 91v–92r (Nr. 213–214) und 97v–98v (Nr. 218–219); anschließend finden sich noch verschiedene Eintragungen von mehreren Benutzern auf f. 93r (Nr. 215), f. 94v (Nr. 216), f. 96v–97r (Nr. 217) sowie auf f. 141v und 142v (Nr. 220).

Über die Edition

Der Textedition liegt das Manuskript Nr. 131 der Budapester Universitätsbibliothek zugrunde. Bei der Transkription hielten wir es für angebracht, grundsätzlich die klassische lateinische Orthographie zu befolgen, wir mussten allerdings darauf Rücksicht nehmen, dass der aus den 1530er Jahren stammende Band Abschriften von vielleicht um Jahrzehnte älteren Vorlagen und auch spätere Einträge über das 16. Jahrhundert hinaus enthält. Wir waren bemüht, in unserer Edition der orthographischen Vielfalt dieser großen Zeitspanne Rechnung zu tragen.

Wir hielten es für sinnvoll, die folgenden Spezifika zu bewahren: Neben dem einfachen *e* findet man auch das *ae* und die *e-caudata*. Auch die Unterschiede zwi-

dinalibus aut alienigenis honori erit“, GYÖNGYÖSI *epit.* Kap. 33. – Der Generalprior „libenter cum Latinis Latine loquatur, sed non barbare“, GYÖNGYÖSI *dir.* Kap. 1,5; weiter: „Omnibus loquantur per plurale cum reverentia et paucis verbis“, GYÖNGYÖSI *dir.* Kap. 8,3.

schen *habundare* und *abundare* haben wir beibehalten, so auch die inkonsequenten Schreibformen *ti* und *ci*; die Formen *etiam* und *eciam* blieben unberührt, dagegen schrieben wir *eciam* statt der Form *ecciam*. Das *w* ist in der Form *vu* zu lesen, z. B. *vult*, *vultis*, *vultuque*; eine Ausnahme bilden die geographischen Namen, bei denen das *w* übernommen wurde (*Gewr*, *Wyhel*, *Waradiensis*, *Themeswar*, *Wienensis*, *Wyssegrad*, *Maramarws*, *Diosgewr*). Die schwankenden Formen wie *baiulare* und *bayolare*, *dyabolus* und *diabolus*, *eapropter* und *eyapropter*⁴⁴, *diocesis* und *dioecesis* resp. *dyocesis*, *iobbagio* und *iobagio*, *ymmo* und *immo*⁴⁵ wurden ebenfalls beibehalten. Auch weitere orthographische Eigentümlichkeiten und Ungereimtheiten wurden bewahrt, so z. B. *ap(p)licuissemus*, *perhennis*, *lit(t)erae*, *Ihesus* und *Iesus*; demgegenüber sind *nuntius* und *nunccius* in der damals üblichen Form *nuncius* zu lesen; aus dem Hapaxlegomenon *pyetas* wurde *pietas*. Aus *ij* und *j* (welch letzteres sich aus dem nach unten verlängerten Stengel des zweiten *i* ergibt), die als *ypsila* erscheinen, wurde meist *y*.

Die Fehler, die offensichtlich den Kopisten zuzuschreiben sind, werden stillschweigend korrigiert.⁴⁶ Die Korrekturen der zeitgenössischen Benutzer in der Ordenskanzlei werden im Apparat verzeichnet. Die meistens als Zusammenschreibungen erscheinenden Formen wie *priorgeneralis*, *quamobrem*, *adplenum*, *intantum* werden getrennt wiedergegeben. Die Klein- und Großschreibung entspricht dem heutigen Gebrauch: Bei den *nomina sacra*, bei den geographischen und Personennamen werden Großbuchstaben verwendet. Nach den Regeln der klassischen lateinischen Orthographie wurden vereinheitlicht: *excommunicatio*, *oportet*, *opportunus*, *promptitudo*, *summularia*.

Die üblichen und konsequenten Abkürzungen haben wir ohne jegliches Zeichen aufgelöst (z. B.: *v. s. m.* – *vestra sancta / sacra maiestas*; *s. v.* – *sanctitas vestra*; *d. v.* – *dominatio vestra*; *v.* – *venerabilis*; *p.* – *paternitas*); eine Ausnahme ist *etc.*, das wir in seiner ursprünglichen Form beließen.

Auch bei der Interpunktion bemühten wir uns, die heutige Praxis zu berücksichtigen. Die an manchen Stellen vorkommenden halbrunden Klammern haben wir übernommen. Die Schreibweise von Datierungen und Zahlen haben wir im Haupt-

⁴⁴ Wobei wir *eyapropter* als *eyapropter* transkribierten.

⁴⁵ Die Wortform *imo* kommt in folgenden Dokumenten vor: Nr. 99, 178, 201, 204, 212, 216.

⁴⁶ Typische Beispiele: *adolencia* > *adolescencia*, *alienasem* > *alienassem*, *aliquilonari* > *aquilonari*, *alleviarie* > *alleviare*, *aministrari* > *amministrari*, *assummo* > *assumo*, *aufere* > *aufferre*, *auraricia* > *avaricia*, *ausculare* > *auscultare*, *benefificio* > *beneficio*, *benenivolum* > *benevolum*, *bladimenta* > *blandimenta*, *consribantur* > *conscribantur*, *deperat* > *depereat*, *dirugat* > *dirigat*, *dispoicione* > *disposicione*, *eelectionem* > *electionem*, *efflagitantes* > *efflagitantes*, *ellectus* > *electus*, *estotote* > *estote*, *fereveant* > *ferveant*, *fonicacionis* > *fornicacionis*, *heremitarum* > *heremitarum*, *mitat* > *mittat*, *naratum* > *narratum*, *nomiamus* > *nominamus*, *odinavimus* > *ordinavimus*, *omnio* > *omnino*, *permitatis* > *permittatis*, *plumimum* > *plurimum*, *postposis* > *postpositis*, *resurit* > *resurgit*, *Sepusiensis* > *Scepusiensis*, *servasem* > *servarem*, *spargutur* > *spargatur*, *subdido* > *subdito*, *tactantes* > *tractantes*, *viligancie* > *vigilancie*.

text der Leserlichkeit zuliebe vereinheitlicht: Der Apparat beinhaltet ihre ursprüngliche Form. Außer den Folionummern haben wir auch die im Text erwähnten Jahreszahlen am Seitenrand angeführt. In unserer Handschrift sind wenige *manicula* zu finden, sie sind Spuren des damaligen Gebrauchs. Eine stilisierte dreiblättrige Floscula findet sich auf f. 12v, 16v, 39v, 40r, 65r–v, 66r, darüber hinaus ein Zierstreifen mit Schneckenmotiven, als raumfüllendes Element, auf f. 12v. Das „Nota Bene“ kommt von verschiedenen Schreiberhänden auf f. 24v, 28v, 56v bis, 57r, 59r vor.

Das Manuskript ist beschädigt und enthält an mehreren Stellen starke Wasserflecken. Mehrere Stellen der Handschrift wurden vom jeweiligen Schreiber selbst durch Streichungen unlesbar gemacht: Diese signalisierten wir durch eckige Klammern mit drei Punkten: [...]. Ebenfalls eckige Klammern mit drei Punkten kennzeichnen unlesbare bzw. fehlende (lückenhafte) Textpartien. Editorische Textrekonstruktionen stehen in spitzen Klammern: < >. Zwei waagerechte Linien (||) verweisen auf den Seitenwechsel: Zwischen ihnen gaben wir die ursprüngliche, auf der Rectoseite befindlich Numerierung mit römischen oder arabischen Ziffern an, je nachdem, wie sie im Original vorkommen.

Über den *Index*

Das Material wurde nach den Regeln der klassischen lateinischen Orthographie geordnet. Wir bemühten uns, all jene Wörter und Ausdrücke aufzulisten, die auf die Spiritualität der Pauliner, auf ihre Kontakte, auf die Organisation und das wirtschaftliche Leben des Ordens verweisen; sämtliche Personen- und Ortsnamen wurden angeführt.⁴⁷

⁴⁷ Auch einige selten vorkommende Wörter – außer den Personen- und Ortsnamen – fanden Eingang in den Index, z. B. *bladum* (f. 76v; 'Getreide'), *cubulus* (f. 87v; 'Kübel', ung. 'köböl'), siehe LLMAeH I, S. 345, II, S. 431.

FORMULARIUM MAIUS
ORDINIS SANCTI PAULI PRIMI HEREMITE

I 1 (cf. 6) <TABULA FORMULARUM SECUNDUM GENERA IN ALPHABETUM DISPOSITA>

¶ Absolucionalis

f. Ir

Absolucio vicarii ad aliam domum in vicarium 13, Alia ad idem 13, Absolucio condam prioris 17, Absolucio predicatoris ad aliam domum 17, Absolucio fratris duriusculi 18, Alia ad idem 18, Alia pro eadem materia 19, Absolucionalis communis brevis 15, Alia communis brevis 35, Absolutus a censura ecclesiastica inobediens remittitur suo prelato 73, Absolutus divagus remittitur suo prelato 77, Alia ad idem 14, Alia similis 14, Alia eiusdem materie 18

Commendaticia

Commendaticia sanctissimo pape persone in dignitatem conferende VI Commendaticia patrono 34, Commendaticia et excusatoria fratrum apud patronum 29, Commendaticia confratris et premonitoria fratrum 43, Commendaticia pro fratribus ad sacros ordines missis 70, Commendaticia prioris conventui cum exhortacione utili 17

¶ Consolatoria

f. Iv

Consolatoria novi prioris 27, Consolatoria de morte amici 27, Alia ad idem 28, Alia ad idem 28

20 Correpcionalis

Correpcionalis de fornicacionis lapsu 22, Alia ad idem si graviter tulit correpcionem 24

Confraternalis

Confraternalis communis 8, Confraternalis communis 9, Confraternalis cum anniversario 9, Confraternalis testamentaria super missarum suscepcone 38, Confraternalis pro possessione prediali 38, Confraternalium literarum renovatoria 39, Confraternalis in patenti loco affigenda 39, Alia ad idem pro missis celebrandis 39, Alia ad idem brevis. Alia ibidem brevis 35, Alia ad idem scilicet pro missa affigenda 41, Confraternalis cum anniversario affigenda 40, Alia satis optima affigenda pro anniversario 41

¶ Credencionalis

f. IIr

Credencionalis 51, Alia credencionalis 47

Dehortatoria

- Dehortatoria a conversacione matrone 15, Dehortatoria prelati a dispensacione annone 15, Dehortatoria prelati rigidi, ut se emendet, arguitur rigidus 19, Alia ad idem 20, Alia ad idem 20, Dehortatoria prelati a conversacione matrone 20, Dehortatoria vicarii generalis a presumptuosa assecuracione 26

Depositionalis

- Depositionalis a prelacione propter supplicationem et alterius substitutoria 11, Deposicio prelati propter impotenciam et alterius substitutoria 14, Deposicio prelati propter insolenciam et alterius substitutoria 16, Deposicio prelati mutilis et alterius substitutoria 60, Depositionalis substitutoriaque prelati 36

Donacio

Donacio nobilis super iobagionales sessiones 79, Donacio vinee deserte iobagioni vel alicui alteri 78

Exhortatoria

f. IIv

- Exhortacio ad prelatum cum absolucione ex mutacione fratrum 21, Alia ad idem 21, Exhortacio fratris ad meliora 25, Exhortatoria prioris generalis pluribus claustris mittenda 56

Excusatoria

Excusatoria a rumore percepto apud patrem reverendum 27

Graciarumaccionalis

- Graciarumaccionalis patrono et advocato in Urbe cardinali 7, Item alia reverendissimo domino Philippo de Senis in Urbe ibidem <7>, Graciarumaccionalis cardinali protectori ordinis 64, Graciarumaccionalis patrono episcopo in Polonia 8, Graciarumaccionalis cuilibet seculari pro benefactis 71, Graciarumaccionalis protectori cardinali VI, Graciarumaccionalis prelato cum exhortacione 10, Alia ad idem 10, Alia ad idem 22, Graciarumaccionalis cum petitione remittendi currum 30, Graciarumaccionalis et exhortatoria pulchra 56, Alia ad idem brevior 57

Invitatoria

- Invitat prior priorem ad festum dedicacionis 75, Invitat prior fratres alterius claustri ad celebracionem exequiarum 75

¶ *Libertalis*

f. IIIr

Libertatis donacio ad certum terminum 40, Libertatis concessio cum declaratione censuum et introituum 42, Alia ad idem 43, Alia ad idem 43, Alia ad idem cum declaratione censuum et serviciorum 45

5 *Locacionalis*

Locacio domus pro annuo censu 54, Locacio thelonei pro annuo censu 35

Litteralis

Litterarum fascis mittuntur 79

Mutualis

10 Mutuum petit a prelato altero 76

Noviciorum

Novicius insignis mittitur alio 25, Novicio petitur per prelatum professio a reverendo patre 78

Persuasiva

15 Persuasiva de religionis ingressu 74, Persuasiva votivo ingressum differenti 55

Percussorum instructiva

Percussoribus fratribus, quid sit agendum, petitur instructio reverendi patris 78

20 ¶ *Preceptorialis*

f. IIIv

Preceptorialis reverendi patris pro fratre dimittendo in causam dirigendam 15, Preceptorialis de vestitura restituenda 16, Preceptorialis incarcerandi 19, Preceptorialis pro restituendo bono aliquo retento 22, Preceptorialis ad donandum 30, Preceptorialis fratribus capitularibus, ne in vanitatem discurrant 36

25 *Procuratoria*

Procuratoria pro fratribus per reverendum patrem uni vel pluribus claustris 1, Procuratoria alia 30

Quitancia seu expeditoria

30 Quitancia brevis 30, Alia ibidem 30, Quitancia brevis 44, Quitancia missa per legatum 44, Alia ibidem 44, Quitancia super annuali censu domus 54,

Quitancia super sales redditos 54, Quitancia super libro reddito 54

Salvus conductus

Salvus conductus ad Curiam Romanam 1, Salvus conductus ad Transsilvaniam visitatori 4, Salvus conductus fratribus ad Curiam Romanam 72, Salvus conductus fratri misso a prelato ad priorem generalem 72, Salvus conductus fratri absoluto ad aliam domum 72

|| *Supplicatoria summo pontifici*

f. IVr

Supplicatoria summo pontifici pro patrono constituendo et tutore 5, Supplicatoria ac querimonialis eidem ex parte apostate 6, Alia eidem pro rehabenda domo per eum ablata 64

Supplicatoria imperatori

Supplicatoria et avisativa imperatori 31, Supplicatoria eidem premissa graviorum accione 46, Alia ad eundem pro tuicione ordinis, presertim domorum sue dicionis 46, Alia ad eundem pro rehabicione cuiusdam monasterii in Histria 47, Supplicatoria imperatori pro salvo conductu fratribus per eius imperium Romam pergentibus petendo 47

Supplicatoria cardinali

Supplicatoria cardinali protectori ordinis ad exorandum summum pontificem, ne permittat bona ecclesie regnicolis auferre 65, Alia ad eundem pro obtinendis literis a summo pontifice adversus vicarios aliosque iudices ecclesiasticos, qui nobis iusticia administrare nolunt, iuxta privilegia a Sede Apostolica nobis concessa 65

Supplicatoria regi

Supplicatoria regi Polonie pro patronatus beneficio 3, Supplicatoria regi Hungarie pro salibus 31, Alia eidem pro dica condonanda 31, Alia eidem pro subsidio ad restauracionem monasterii 48, Alia ad eundem pro defensione 49, || Supplicatoria regi pro restauracione ruinosa 49, Alia ad eundem super consensu et iure regio iurium possessionarium 80, Alia ad eundem pro simili causa 80, Alia ad eundem pro remittenda causa appellata 80, Alia ad eundem pro salibus trecentorum florenorum pro capitulo 81, Alia ad eundem prioris generalis pro eadem causa 81, Alia ad eundem pro subsidio capituli celebrandi 50

f. IVv

Supplicatoria ad reginam

Supplicatoria ad reginam pro subsidio ad reformationem domus 50, Alia ad eandem brevior 50

Supplicatoria ad dominum palatinum

- 5 Supplicatoria ad dominum palatinum pro subsidio capituli 51, Alia ad eundem pro causa domus iudiciaria breviter finienda 51, Alia ad eundem pro literis ad tricesimatores et teloneatores 52

Supplicatoria archiepiscopo Strigoniensi

- 10 Supplicatoria archiepiscopo ad intercedendum regie maiestati pro negocio ordinis vel domus 66, Alia eidem pro subsidio restaurandi monasterium 66, Alia eidem pro auxilio capituli celebrandi 67, Alia eidem pro auctoritate sua concedenda ad absolvendos confessos 67

ll Supplicatoria episcopo

f. Vr

- 15 Supplicatoria ad episcopum pro subsidio capituli celebrandi 68, Alia ad eundem pro subsidio capituli 68, Supplicatoria ad episcopum vel magnificum pro capitulo 81, Supplicatoria episcopo pro obtinendis decimis de vineis nostris 69, Alia, episcopo eiusdem materie 69, Supplicatoria episcopo pro elemosina 75, Alia similis materie 75

Supplicatoria ad vicarium secularem

- 20 Ad vicarium capituli cuiusvis pro petenda auctoritate 69

<Supplicatoria> ad prepositum seu archidiaconum

Supplicatoria ad prepositum seu archidiaconum confratrem nostrum pro petendo patrocínio apud episcopum vel magnificum 70

<Supplicatoria> ad abbatem seu prepositum

- 25 Supplicatoria pro subsidio ad capitulum vel alicui domui 71

<Supplicatoria> fautoribus et patronis dominis

- Supplicatoria fautori pro commendacione magnatibus 29, Supplicatoria spectabili et magnifico pro subsidio capituli 31, Ad dominum Petrum de Peren pro subsidio capituli 52, Ad quempiam dominorum pro subsidio capituli 53, 30 Supplicatoria avisativa ut credencionalis 32, Alia similis materie 32, Supplicatoria pro subsidio itineris 32, Alia ad idem 33, ll Supplicatoria patrono pro f. Vv

28 Petrum de Peren] Péter Perényi (1502–1548), seit 1526 Woiwode von Transylvanien, mal Anhänger von König Ferdinand I. (1526–1564), mal von König Johann I. von Zápolya (1526–1540).

tutela, sublevamine et relaxacione decime 33, Supplicatoria pro relaxandis decimis a vinea 75, Supplicatoria alicui domino pro tributo montali 76, Supplicatoria nobili pro elemosina 76, Supplicatoria ad quemvis dominum, ne bona domus nostre distrahere aut conterere de cetero suis permittat hominibus 55

Supplicatoria ad priorem generalem

Supplicatoria priori generali pro vendicione vinee 73 Alia eidem pro apostata rehabitando 73, Alia eidem pro ammonicione fratris brigatoris 74, Alia eidem pro recusacione prioratus 74, Alia eidem pro absolucione a conventu fratris inobedientis 76, Alia eidem pro fratre fugitivo reverso 76, Supplicatoria per conventum superiori pro prelato dando 74, Alia similis materie 75

Pro vicariis mortuis

Vicario mortuo alter eligitur 12, Alia ad idem similis 12, Alia eiusdem materie 12, Alia similis materie 13, Alia eiusdem materie 61

15 *¶ Vicariis a priore generali*

f. VIr

Vicarius bonus commendatur extollere cum fratrum predicatorum mutacione 60, Vicario negligenti et tepido 57, Vicario secularibus dedito plus quam fratribus 58, Vicario infirmorum curam non gerenti 58, Vicario nolenti vestituram et alia necessaria ministrare 59, Vicario potatori et litigoso 59, Vicario dissipatori, ut cessa et alienata reducat 60, Vicario, de quo fama mala viget 61

Super vinearum vendicione

Super vinee vendicione litere emanatorie 53, Vinee vendite confirmatoria 73, Vinee vendite et empte a secularibus personis confirmatoria 77, Vendendi propter egestatem domus concessa auctoritas missale vel aliud 73

25 *Visitoribus litere auctoritatis*

Visitori, quando mittitur ad Poloniam 2, Visitori, quando mittitur ad Histriam et curiam Romanam 2, Visitori ad Transsilvaniam vel alias 3, Visitori ad quamlibet domum 5, Visitandis fratribus litere prioris generalis 4

II 2 <CONFRATRES>

17. Jh.
1. Hälfte

- 5 || Confratres¹ ordinis nostri adhuc superviventes, de quibus et de aliis vivis et mortuis secundum confraternales literas et obligationum ordinis recordari conscienciose oportet: Illustris et reverendus dominus Demetrius Napragi archiepiscopus Collociensis², Reverendissimus dominus Petrus Domitrowicz episcopus Zagradiensis³, Generosus et magnificus dominus Ioannes Lippai personalis presenciae regiae maiestatis⁴, Reverendissimus dominus Paulus David episcopus Tininiensis⁵, Generosus dominus Nicolaus Mahenics⁶, Generosus dominus Nicolaus Faringer protonotarius apostolicus⁷. ||
- f. VIv
f. VIIr–v
vacant

¹ Die Notiz entstand in den ersten Jahren des 17. Jahrhunderts, also noch zu Lebzeiten von Náprágyi.

² Demeter Náprágyi, seit 1610 Erzbischof von Kalocsa (†1619 in Raab [Győr]), s. GAMS 1873, S. 379; EUBEL III, S. 301, IV, S. 156.

³ Petrus Domitrowicz (Domitrovics, Demitrovich, 1613–1629) schenkte das Kloster Svetice (Kroatien) 1627 den Paulinern, s. KISBÁN 1938, S. 64, 227; 1611 Weihbischof von Agram (ung. Zágráb; Zagreb in Kroatien), †17. Juni 1628, s. GAMS 1873, S. 388; EUBEL IV, S. 375.

⁴ János Lippai, vor 1604 *personalis*, † 1616, vgl. NAGY 1860, VII, S. 127.

⁵ Pál Dávid (1573–1633), 1610 Weihbischof von Tinnin, 1625 Weihbischof von Fünfkirchen (ung. Pécs), 1628 Bischof von Waitzen (ung. Vác), 1630 Bischof von Wesprim (ung. Veszprém); Sedisvakanz in Tinnin zwischen 1630 und 1634, s. GAMS 1873, S. 423, EUBEL IV, S. 337.

⁶ Nicolaus Mahenics, derzeit noch nicht belegt.

⁷ Nicolaus Faringer, derzeit noch nicht belegt.

III 3 <EXHORTATIONIS INITIUM>

	Feria quinta post cenam in domo diffinitoria in Latino. Fratres in Christo	f. 1r
	dilecti, ⁸ cum solito more sacri ordinis nostri gracia sancte visitacionis vestra	
	aplicuissemus monasteria, officiosa charitate et reverencia amplecti dignati	f. 1v
5	estis, et nunc quidem videlicet sancte obediencie satisfaceretis ...	vacat

⁸ Der Abschnitt ist aufgrund der Schrift in die zweite Hälfte des 16. Jahrhunderts zu datieren und ist gattungstypologisch anders einzuordnen.

IV 4 <NOTA FRATRIS JOHANNIS ZAICZ PRIORIS GENERALIS DE ELECTIONE SUA>

	Anno Domini 1611 die 16 Augusti immediate sequenti festum Assumptionis Beatae Mariae Virginis. ⁹ Ego frater Joannes Zaicz electus sum in priorem	f. 2r
1611
VIII 16
Thall
5	generalem in monasterio Talliensi celebrato capitulo generali ¹⁰ succedens in locum quondam clarissimi et reverendissimi domini fratris Simonis ¹¹ ordinis prioris generalis et episcopi Zagrabiensis, qui 16 annis egit generalem, et negociis regni occupatus in via mortuus est die 4 ^a Mai Anno 1611.	1611
V 4
10	Et primi istius sui capituli generalis acta huic libro ascribi et mandari fecit, ut sequitur. ¹² Frater Joannes prior generalis manu propria.	f. 2v–4r
vacant

⁹ Eigenhändige Bemerkung von Zaicz am 16. August 1611.

¹⁰ Der im Ordenszentrum Thal (ung. Máriavölgy, slowak. Marianka in der Slowakei) zum *prior generalis* erwählte Zaicz bekleidete sein Amt bis zu seinem Tode (Remete [Kroatien], 1628). Die Sitzung des Generalkapitels begann am Pfingstmontag 1611. Das ihm angebotene Bischofsamt wies Zaicz zurück, s. KISBÁN 1940, S. 240.

¹¹ Simon Bratulich, Ordensgeneral (1593–1611), Bischof von Syrmien, seit 1603 von Zagreb (Agram, ung. Zágráb), s. GAMS 1873, S. 379, 388, EUBEL III, S. 301.

¹² Die Anweisung wurde allerdings nicht gefolgt.

V 5 <MONITIO CANONICA PRIORIS PROVINCIALIS PER POLONIAM ET SILESIAM AD APOSTATAM EIUSDEM ORDINIS>

17. Jh.
1. Hälfte

- || Frater N. N., fratrum eremitarum ordinis Sancti Pauli primi eremitae per Poloniam et Silesiam prior provincialis, fratri n. n. ordinis eiusdem priori presbytero professo salutem et promptam ad infrascripta obedientiam.
- 5 Saluti perditae animae tuae consulentes hucusque te a gremio sanctae religionis nostrae per apostasiam, in qua per sex annos insorduisti aberrantem toleravimus patienter exemplum aeterni pastoris sequuti, qui in multa patientia sustinet vasa irae. Verum cum nostra hac patientia deterior sit factus, nihil
- 10 superest nobis, nisi ut te iam in interitu et potestate Sathanae, ut Sanctus Apostolus monet, nisi resipueris, tradamus.
- Quare te suprascriptum fratrem monemus secundo et tertio canonica monitione una pro tribus computanda, tibi in virtute sanctae obedientiae strictissime praecipimus, quatenus visis hisce nostris infra 25 dies ab exequutione
- 15 praesentium in provincia nostra Polona, in qua professionem fecisti, sine ulla tergiversatione ad faciendos fructus dignos poenitentia compareas, || cuius rigorem tuis facinoribus alias iuste debitum si comparueris, mitigabimus vel totaliter relaxabimus, salutique consulemus. Quod si hac paterna nostra clementia abusus fueris, excommunicationis vinculo Sancte Trinitatis implorato auxilio ipso facto te innodamus, et ab illustrissimo atque reverendissimo
- 20 principe ac domino nostro clementissimo domino fratre Dietrichstain¹³ Sacrae Romanae Ecclesiae cardinali ac Olomucensi episcopo vel reverendissimo eius in spiritualibus vicario aut eorum locumtenenti humillime postulamus, ut te in Olomucensi dioecesi proximo munito ad populum denunciari a clero faciat, ne tanquam ovis morbida suae dioecesis plurimas oves contagione pestifera perdas. In fidem vero nostrae supplicationis, quod illustrissimo
- 25 principi vel eius in spiritualibus vicario facimus per praesentes et reliquorum omnium sigillum officii nostri applicans et manu propria subscribimus. ||

f. 4v

f. 5r

f. 5v–6v
vacant

¹³ Franz Fürst von Dietrichstein (1570–1636), seit 1599 Kardinalpriester und Bischof von Olmütz, s. EDER 1957, S. 701.

8 pastoris] *add. et del. exemplum* **14** exequutione] *sic* **15** provincia nostra] *corr. ex provinciam nostram*

10 potestate Sathanae] *cf. Act 26, 18* **11** resipueris] *cf. II Tim 2, 26*

VI <FORMULARIUM USUI PATRIS GENERALIS VALENTINI HADNAGY¹⁴
CONSCRIPTUM>

6 (cf. 1) <*Salvus conductus ad curiam Romanam*>

- [. . .] liil molestia repausaturos secure et honorifice conquiescere, transituros f. 7r
5 vero libere et pacifice abire permittere et permitti facere velitis et dignemini, et a quibuslibet impetitoribus ipsos gracie tractantes ac defensantes Dei omnipotentis et patris nostri Pauli primi heremite precumque tocius ordinis nostri ob respectum. Vosque patres vicarii, priores et fratres pretitulate nostre professionis et ordinis, ipsos ad vos venientes benigne suscipientes susceptosque eciam charitativo subsidio pertractare non dedignemini, quatenus sic
10 vestris freti inpendiciis suorum salutarium desideriorum queant sortiri effectum. Presentes post earum lecturam exhibentes semper restitui instancius deposcimus. Datum in cenobio nostro tali, decima die mensis Februarii. II 10

- 7** *Quando ad Poloniam visitator mittitur ad fratres ibidem degentes. Exhortacio*
15 Frater Valentinus etc. optate salutis augmentum ac observandam regularitatis disciplinam. Patres et fratres germana nobis charitate in Christo coniuncti. Quod visitatores hinc ad vos transmittere secundum temporis exigenciam ob salutem animarum ordinisque nostri fulcimentum priscis a temporibus
20 laudabilis in nostro ordine fuit consuetudo, predecessores tamen nostri quomodo certos iam per annos hoc ipsum tam pium tamque salubre opus neglexerunt. Nunc, quod autore Deo nos, licet indigni, ad prelacionis onus baiulandum tocius ordinis fratrum canonica eleccione sumus asciti et ordinati, volumus, quantum eo suffragante possumus, obortam in ordine quamcumque
25 disuetudinem suppressere et evellere neglectamque qualibet ex causa salubrem ac utilem consuetudinem in lucem proferre et antiquo iuri ac vigori restituere. Attendentes itaque quantum profectus, quid commodi, ipsa sancta et charitativa ll visitacio et correctio religiosus conferat personis, graviter f. 7v
admodum duximus tali vos antidoto tamque efficacissimo malagmate, que
30 suave ergastrarum conscienciarum respirare potuisset primordia, tamdiu secordia caruisse. Ex hoc tamen animarum salus, ordinis honestas, cenobiorum manutencio, viciorum evulsio, virtutumque consurgit ac pululat nitor et devocio. Proinde presentibus vestri in medium venerabilem talem, de tali vicarium, unacum collega suo fratre tali, visitacionis gracia duximus trans-

¹⁴ Valentinus (ung. Bálint) Hadnagy, Generalprior, Autor und Herausgeber des Büchleins *Miracula sancti Pauli* (1511), vgl. SARBAK 2003.

4 liil] *initium textus deest* **23** onus] *suprascr.; del. opus* **28** tocius . . . eleccione] *add. in marg.*

mittendos nostram plenariam auctoritatem, qua ex indulto sedis apostolicę¹⁵
idem noster ordo sacerrimus affatim gaudet, eidem patri fratri N. omnimo-
dis concedentes et conferentes, ut videlicet vos et vestrum quemlibet more
solito visitare, errata queque secundum statuta ordinis corrigere, devia rec-
5 tificare et conplanare ac ad viam regularis disciplinę quevis exorbitata re-
ducere, promovendos preficere, deponendos reicere, alternandos transmuta-
re, permanendos stabilizare, absolvendos quibuslibet in casibus et casuum
articulis absolvere possit et valeat. Eyapropter requirimus vos presentibus
ymmo sub debito salutaris obediencię universis universaliter et singulis sin-
10 gulariter vigore presencium, discrete committimus et mandamus, quatenus
dicto patri visitatori sinceram omnem reverenciam exhibere debeatis, obe-
dientes tanquam nostrę effigiali presencie, salvo securoque conductu debitiss-
cum expensis ac decenti comitatu ipsum per monasteria vestra deducentes
hortamentis, admonicionibus, institutionibus iussionibusque et ordinacioni-
15 bus eiusdem, que honorem divinum et salutem preferunt animarum, humili-
ter parentes. Tandem completo officio vice versa huc ad nos unacum fratribus
vestris, precipuis et autenticis secundum dispositionem ipsius et ordinacio-
nem honorifice transmittere sepe iamfatum visitatorem suo cum collega, ex-
pensasque sibi modo per nos concessas, nobis in spem remittere debeatis et
20 teneamini. Valere vos exoptamus in Domino.

8 *Quando visitator mittitur ad Hystriam et curiam Romanam*

Frater Valentinus etc. venerabilibus ac religiosis patribus liiil vicariis N. de f. 8r
tali et N. de tali ac priori ad Sanctum Stephanum Rotundum de Urbe ceteris-
que universis et singulis fratribus in dictis monasteriis nostris residentibus in
25 Christo nobis charissimis, paternum in Domino affectum ac perhennis vitę
iocunditatem. Eam siquidem religionis statui visitacionis sanctę opera prefert
comoditatem, tum ipsius manutencionem simul et honestatem conservantes,
tum eciam fratrum saluti ac paci consulentes, nemo est vestrum, ut arbitra-
mur, qui nesciat, quandoquidem ipsa subtracta, omnis monasticę discipline
30 nervus ac perfectio pessum eat, necesse est. Quod quidem visitacionis bene-
ficio propinquieribus istis in partibus iuxta impositi nobis officii debitum
iuvante Deo personaliter inpendere haud dedignamus, vos autem propria in
persona invisere tum propter locorum distanciam, tum propter discrimina
viarum nequiremus. Exortes nihilominus visitacionis sanctę antidoto vos re-
35 linquere nolumus, itaque misimus presentibus vestri in medium venerabilem
ac religiosum patrem fratrem N., vicarium monasterii nostri de Zagrabia,

¹⁵ Vgl. Iohannes XXII.: Bulle *Per sanctę contemplationis* (Avignon, 16. Nov. 1328), in: *Mallechich* 1708, S. 44; *FIJALEK* 1938, S. 1–3.

3 vos] *suprascr.* 8 Eyapropter] *del. y*

nostram plenariam sibi auctoritatem vos et vestrum quemlibet iuxta statuta ordinis nostri visitandi, corrigendi, alterandi ac eciam vero si vestrum aliquis, quod absit, demeruerit, deponendi et alium substituendi vigore presencium conferentes. Committimus igitur vobis universis universaliter et singulis singulariter, quatenus prefato nostro visitatori debitam omni cum reverencia exhibere debeatis et teneamini obedienciam, tanquam nostre effigiali presencie, ipsius ordinacionibus, ammonicionibus exhortacionibusque sinceriter parentes, sed et expensas pro huiusmodi execucione tam necessarie, tamque salutifere performacionis more solito eidem dare et concedere haud recusetis
 10 secus in premissis non facturi. Datum in cenobio tali.

9 *Ad regem Polonie vel alias*

Serenissime princeps et domine nostri sacri ordinis fautor et patrone graciosissime, post humilima devotarum precum suffragia felices ad vota successus. Quia in regno vestre sancte maiestatis habemus certa monasteria, in
 15 quibus ll fratres nostre religionis habenas, ut dicitur, penitus laxaverunt, regularia statuta non sine dispendio salutis eorum et scandalo multorum observare contempnentes. Modo autem saluti eorum ac reformationi Deo propicio consulere volentes misimus ad eos visitatores venerabiles T. et T. presencium exhibitores, ut ipsos per singula monasteria iuxta priscam ordinis nostri
 20 consuetudinem visitantes ad statum regularis observancie reducent. Nihilominus tamen plerique ex prelatis seu prioribus prece, precio ac muneribus patronos monasteriorum ad se attraxerunt, et simoniace in prelacionibus sese confirmare fecerunt. Nedum constitutionibus ordinis nostri verum et sacris canonibus directe obviantes, nec seipsos sancte et professę obediencie
 25 subdere, nec ullam de erratis volunt emendam recipere. Ex quo ab officio deponi nequeunt, patronis eosdem contra phas et iura fiventibus et tutantibus. Eyapropter vestre sancte maiestati flexis genibus proni supplicamus, tanquam domino et fautori graciosissimo, quatenus Dei ac precum tocius ordinis nostri ob respectum dignetur eadem visitoribus ipsis subsidium et
 30 tutelam ferre, eosque contra impetitores quosvis et ubilibet in execucione officii eorum graciose defensare, sed et patronis monasteriorum nostrorum eadem velit committere, ne priores ipsos sive eciam subditos contra regule nostre et professionis sanctionem seu quoslibet tutare presumant, ut videlicet visitatores prefati auctoritate eis per nos concessa omnimodam in eos
 35 secundum Deum exercere valeant iurisdicionem, ut sic favore, tutela, auxilio et commissione vestre sancte maiestatis possit noster ordo sub ditione seu dominio eiusdem reformari in laudem et gloriam omnipotentis Dei, perhen-nemque memoriam vestre sancte maiestatis, quam Altissimus ipse unacum

f. 8v

9 more] *add. et del. al*

charis eiusdem conservet faustissime longeva per secula. Ex monasterio tali, quarto Kalendarum Maii.

IV 28

10 *Visitoris institutiva ad partes Transsilvanię vel alias*

Frater Valentinus etc. venerabili patri fratri Anthonio vicario de Zenthmy-
 5 halkew, necnon Stephano priori de Zekelhaza ceterisque universis et singulis
 fratribus liliil in prefatis monasteriis existentibus, Deoque militantibus, nobis f. 9r
 sincere dilectis, pium in Domino favorem paterna cum salute. Cupiebamus
 ex animo, si quomodo vos personaliter adire atque visitacionis sacre munere
 afficere poteramus, verum, quod varia viarum discrimina a nostris conatibus
 10 remorari videbantur, nam et aquarum inundaciones supra modum intumue-
 rant crebris pluviarum imbribus, ut transitum minime paterentur, adde, quod
 viarum grassatores nullo vero loco ferveant per hoc tempus tantarum divi-
 sionum presertim illis in partibus, quod oculis vestris cernitis, preterea, quod
 gravis opportunitas alio nos trahat, coacti sumus a transitu ad vos quiescere,
 15 verumtamen paterna nihilominus sollicitudine vestre saluti, cenobiorumque
 provisioni consulere satagentes, nequaquam ipsius sancte visitacionis anti-
 doto vos frustrari passi sumus, quin potius vigore presencium plena nostra
 auctoritate misimus vestri in medium venerabilem ac religiosum fratrem N.,
 vicarium de Capolna, ut videlicet vos viritim omnes solito more ordinis no-
 20 stri visitet, delinquentes arguat, facinorosos castiget, alterandos transmutet,
 dissidentes pacificet, modestos suoque in loco conmanere valentes stabiliat,
 prelatosque, si minus idonei gerendi officii sui videbuntur, deiciat, alios-
 que magis idoneos ex prescripto constitutionis nostre eorum loco statuatur.¹⁶
 Quam ob rem committimus vobis et vestrum cuilibet firmissime, quatenus
 25 dicto patri vicario nostro, videlicet visitatori sinceram obedienciam debita
 cum reverencia in cunctis exhibere debeatis, expensasque solitas visitacionis
 eidem reddere absque ulla dissimulacione teneamini secus in premissis non
 facturi pacto nullo. Datum in tali nostra domo.

11 *Salvus conductus visitoris eiusdem Transsilvanensis*

30 || Frater Valentinus ordinis heremitarum etc. universis et singulis primatibus f. 9v
 ecclesiasticis videlicet et secularibus prelati, baronibus, comitibus, castel-
 lanis, theloneariis vicesque eorum gerentibus, iudicibus, iuratis civibus et
 ceteris cuiusvis status et condicionis hominibus, dominis sibi honorantibus
 devota in Domino precum suffragia. Quia nos iuxta consuetudinem nostram
 35 venerabilem ac religiosum patrem fratrem N., vicarium de Capolna, presen-
 cium exhibitoem, causa visitacionis monasteriorum, fratrumque nostrorum

¹⁶ Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 11

8 munere] *suprascr.*

inibi degencium, misimus in Transsilvaniam, quam ob rem oramus vestras dominaciones obnixius, ut dum idem dictus pater visitator ad vestros terminos et possessiones, urbes, villas ac alia loca pervenerit, dignemini eundem cum suis comitibus una ac inventis reculisque libere et pacifice, absque ulla exactione tributaria seu quavis molestacione dimittere et dimitti facere ob precum tocius nostri ordinis respectum, graciasque presentibus perlectis exhibenti semper restitutis. Datum etc.

12 (cf. 13) *Littere patris generalis ad conventus per patrem visitatorem mittende, ad quos idem destinatur*

10 Paternum in Domino favorem, fratres ac filii in Christo et visceribus charitatis eius amplectendi. Intelleximus spargente rumore quosdam ex vobis residenciam loci, ubi ad presens locati estis, graviter ac pene invite ferre, alii quidem ob prelatorum importunitatem duriciamque, alii ob domorum incongruenciam quod aer sanitati non ad libitum respondeat, aut qualibet
15 alia occasione utcumque fit. Nos ex paterna pietate vos rogamus et vestrum quemlibet, quatenus saltem lvi usque ad capitulum futurum velitis tollerare huiusmodi locorum simul ac prelatorum onerositatem. Dicatis omnem vestram necessitatem libere patri visitatori nostro secundum desideria cordis vestri, et ad quam quisque domum anhelat. Sciatis procul dubio nos in ipso
20 capitulo votis vestris satisfacturos sic, quod ad ea loca quisque demigrabit, quam volet, nostra assignacione. Dummodo ad id tempus pacienciam habete, quam in vobis desiderat Christus, desideramus et nos ac plane exigimus. Alia ex relatibus patris visitatoris intelligetis, quos omnes in Christo valere optamus et pro nobis candido pectore Deum deprecari, quo expeditionis
25 ministerium nostrum in vobis explicamus. Datum.

f. 10r

13 (cf. 12) *Superscripcio eiusdem littere*

Religiosis Deoque devotis fratribus ordinis heremitarum in monasteriis nostris de Transsilvania commorantibus, filiis in visceribus Christi dilectissimis

14 *Alia littera visitatori danda, dum ad aliquas domus mittitur visitandas, satis accomoda et utilis*

30 Frater Valentinus etc. vobis venerabilibus ac religiosis patribus vicariis N. de tali et N. de tali, necnon prioribus N. de tali ac N. de tali, ceteris eciam universis et singulis fratribus in prenominationis monasteriis nostris degentibus, Christoque famulantibus, nobis in Christo charissimis, sincerum in Domino
35 affectum paterna cum salute. Hoc potissimum impositi nobis officii onus, iuxta pastoralis regiminis sollicitudinem digne exigit et requirit, ut in sin-

20 quisque] *suprascr.*

gulis monasteriis nostris ll ea opera, eoque studio visitacionis sanctę munus f. 10v
 impendere et administrare curemus, ut et divino honori et fratrum saluti, mo-
 nasteriorum eciam manutencioni consultum esse possit. Sola enim sanctę
 visitacionis auctoritas est, que regularis observancię nervos solidat, conser-
 5 vatque, que si pretermissa fuerit, omnis monasticę integritatis rigor dirumpa-
 tur et anihiletur, necesse est. Hoc igitur tam precellens, tamque necessarium
 salutis antidotum ne vobis subtraxisse videamur, cum ad vos ob sevissima-
 rum Turcarum metum accedere non potuimus, misimus presentibus vestri in
 medium nostra plenaria cum auctoritatę venerabilem ac religiosum patrem
 10 fratrem N., vicarium de tali, ut vobis et vestrum cuilibet visitacionis sanc-
 tę munus imparciat, solitoque ordinis more iuxta sanctiones regulares erra-
 ta queque corrigat, exorbitata planet et rectificet, sed et alterandos alteret,
 et si quod absit, prelatorum quisque demeruerit, nostra, ut prefertur, aucto-
 ritate removeat, aliumque loco sui preficiat et ordinet. Committimus igitur
 15 vobis universaliter universis et singulis singulariter insolidi, quatenus dicto
 nostro visitatori omnem obedienciam ac reverenciam tanquam mee effigiali
 presencię in omnibus exhibere debeatis et teneamini cum effectum, et iuxta
 ipsius ordinacionem fratres eciam ad capitulum ascensuros dirigatis, secus
 in premissis non facturi, valete, et nostre memoriam vestris in oracionibus
 20 habetote. Datum in monasterio nostro etc.

**15 (cf. 16, 17) *Ad Sanctissimum papam pro petitionę protectoris nostri or-
 dinis***

Sanctissime ac beatissime et Domine colendi perpetuę sospitatis salutem
 cum obediencia et oscula pedum beatorum felicesque ad vota successus. Su-
 25 perat omnino humanitatem vestre beatitudinis largissima benignitas, maxi-
 me cum inferiorum preces de innata viscerum pietate lvi solita clementia f. 11r
 admittere novit. Eyapropter ad vestrę beatitudinis celsitudinem tanquam ad
 piissimum pastorem gregis dominici dignissimum, quamvis immeriti suppli-
 caturi, recurrimus, quatinus ordinem nostrum et eius familiam, licet pusillam
 30 alcioris gracie dono prosequi non abnuatis, quin pocius vestre beatitudinis
 benivolo quodam amore et clementia magis ac magis recommendatos habe-
 re dignetur, reverendumque vestrum cardinalem tituli Sancti N. tam in alma
 Urbe, quam extra tocius nostri ordinis protectorem et advocatum constituere
 et deputare vestre beatitudinis reverenda paternitas dignetur, et eo alacriores
 35 in divinis reddamur officiis, quo nos uberius et benignius a vestra beatitudine
 cernimus consolari, oramus et in eternum orabimus, ut Deus tocius conso-
 lacionis pater et hic feliciter conservare et post felicem excursum vel exitum

12 queque] *suprascr.*

immarcescibili flore gaudiorum dignetur vos remunerare. Ex domo nostra cenobiali, pridie Idus Maii etc.

V 14

16 (cf. 15) *Infrascriptio*

Eiusdem vestre beatissimę paternitatis humiles filii et devoti capellani, frater
5 Valentinus prior generalis, ceterique patres et fratres ordinis Sancti Pauli
primi heremite etc.

17 (cf. 15) *Suprascriptio*

Sanctissimo ac beatissimo in Christo patri et domino, domino N. divina pro-
videncia Sacrosanctę Romanę ac universalis Ecclesie summo pontifici et gre-
10 gis dominici pastori dignissimo, summa semper reverencia preferentes

18 *Ad eundem commendaticia*

Beatissime pater et sanctissime domine. Alienum duximus eum sanctitati ve-
stre commendare, qui dignus non esset commendacione. Is autem merito a
nobis commendatur, qui consciencia bene acte vite iecit fundamenta, quo
15 magistrum || fidelem nostrum Petrum plebanum de tali, quem charum habui- f. 11v
mus dignumque censuimus, qui pastoris onus sustentare posset, habet tamen
et vite sue modum et doctrine sufficientis fundamentum, quarum rerum alte-
ra cunctis fidelibus imitandi proponitur exemplum, altera vero populus Dei
ad salutaria instruitur precepta. Itaque is dotibus animi adornatum eundem
20 elegimus, et presentibus sanctitati vestre commendamus, in episcopum We-
sprimiensem nominamus atque presentamus, orantes beatitudinem vestram,
quatinus eundem auctoritatę sua in episcopum dictę ecclesię confirmare ve-
lit, ac pro parte sui litteras confirmatorias edificare sanctitas vestra dignetur,
cui nos plurimum commendamus. Datum.
25 Ex hac epistola potest sumi exemplum pro quacumque persona domino pape
commendanda.

19 *Alia ad eundem querimonialis ac supplicatoria*

Beatissime pater et domine. Post oscula pedum sanctitatis vestre beatorum
conquesti sunt mihi prior generalis et ceteri fratres ordinis Sancti Pauli primi
30 heremite, qualiter hiis diebus quidam frater eiusdem ordinis ex instigacio-
ne dyabolica postposita regulari obediencia a claustro Beati Laurencii super
Budam fundato clam abscessisset, qui ut ipsi fratres et prior audivissent, sub
occasione alicuius rei honeste proposuisset accedere ad conspectum sancti-
tatis vestre. Quare supplico sanctitatem vestram, quatinus si idem frater ad
35 conspectum sanctitatis vestre accesserit, ipsi in hiis, que aliter referret, quam

1 vos] *suprascr.* 20 commendamus] *punctis inclusum* 21 beatitudinem] *add. et del.*

res se habet, dignetur non adhibere fidem. Altissimus conservet sanctitatem vestram foeliciter regimini Ecclesie sue Sancte etc.

20 *Reverendissimo domino N. cardinali tituli Sanctorum Quatuor Coronatorum, domino ac protectori sacri ordinis nostri semper observanti*¹⁷

- 5 lviil Reverendissime domine. Premissa commendacione nostri ac eciam to- f. 12r
cius istius ordinis unacum sacris oracionibus, quod tam benivola mente reve-
rendissima dominacio vestra erga fratres nostros istic in Urbe, in Celio mon-
te, monasterio videlicet tituli Sancti Stephani degentes, ac eciam totum ordi-
nem nostrum existit, gratos, immortales habemus agimusque, eidem domina-
10 cioni vestre reverendissime orantes atque plurimum obtestantes, ne ceptum
amorem ulla occasione intermittat, eadem nobis etenim post Deum nemo
est, qui causam nostram sive apud summum pontificem, sive apud quosvis
iudices dirigat, nisi autoritas vestre reverendissime dominacionis, que per-
magna apud omnes est, opportune intercesserit, que sola res conprimis nos
15 admoneat, ut et tam longinquo orbis situ regioneque ad eandem firmissima
spe velut ad asylum quoddam confugiamus, alias huiusmodi presidio desti-
tuti, ne itaque sit molestum, neque onerosum, vestre reverendissime domina-
cioni nos alioqui iuxta genus alienos, sed fidei imitatione pares suis fovere
sub alis, merces tamen per quam maxima apud Deum manet proposita hos-
20 ce innocencie veros patronos preter id, quod eximia laude ore feruntur omni
Deum immortalem, quanta commendacione fratres nostri istinc ad nos huc in
Hungariam frequentet ventitantes vestram reverendissimam dominacionem,
evohunt qualibus verbis et quam copioso sermone predicant innatam pieta-
tem et intransigendis rebus, quatenus gravibus atque perplexis exactissimum
25 consilium, Deique sentenciam apud omnes auctoritatem, qua preminet, ut ul-
tro provocemur, ymmo vero rapiamur ad amandum, colendum tam pium,
tam consultissimum, tanta auctoritate subnixum preconem liceat suavius ap-
pellare patrem optimum, qui sola ingenii benignitate, qua cunctis prodesse
vult, maxime vero nobis, nos ad se applicuit, strinxit amplexibus, tutatur,
30 fovet, evitet iniuriis [...] pro hiis ac consimilibus meritis nostra erga ve-
stram reverendissimam dominacionem immortalis perseverat gratitudo, qua-
tinus iugiter piis votis ac devotis precibus eandem apud omnipotentem Deum
commendemus, in quo semper felicem vivere optamus. Datum etc.

¹⁷ Antonius Pucius (Pucci), Kardinalpriester, „titulum SS. IV Coronatorum annis 1531–1541 possidens“, s. EUBEL III, S. 62; vgl. Cod. Lat. 115/II–45 in der UB Budapest; Nr. 157.

3 N.] *suprascr.* **8** videlicet] *add. et del.* Sancti **12** quosvis] *prima littera s suprascr.*
18 genus] *add. in marg.* **27** subnixum] *add. et del.* et subnitendum **27** preconem]
preconum

21 || *Reverendissimo domino Philippo de Senis*¹⁸ *fautori ordinis nostri*

f. 12v

Reverendissime domine semper observans, post nostre et professi istius ordinis commendacionem cum oracionibus. Quod tam grato, tamque benivolentissimo animo vestra reverendissima dominacio erga nos in Urbe existit, agimus grates amplissimas, utinam et referre possemus pro merito, narrant siquidem fratres nostri istinc advenientes charitatem eiusdem, quantum ope consilii nos adjuvet autoritateque, qua sive apud summum pontificem, sive apud alios Ecclesie episcopos solidissimas bases valet, nos pro vestre reverendissime dominacionis hoc beneficio bene memores sumus, atque inter nos suam humanitatem admirandamque charitatem predicamus. Utinam liberum nobis esset inter tot viarum grassaciones nunc quopiam summam animi nostri observanciam testari, nihil equidem rebus nostris parceremus, sed forte liberiora pocioraque Deo auspice erunt tempora, quando id absolutius poterimus. Nunc obnixius efflagitantes, ne ceptum in nos animum quavis occasione intermittat. En, nam nunc priorem preditum et humanitate, et gratitudine intromisimus, qui observanciam nostram erga vestram reverendissimam dominacionem plenius contestetur, ipsum eundem valde humiliter eidem commendantes, rogantes ne nobis studio desit etc.

Ut caprimulgus iste intelligat, aliud oportere quam loquacitate et mendaciis vitam et famam alterino petere, sciatque se habere rem cum homine, qui inter viros versatus est, et bonos et eruditos non inter lviil preposterii ingenii laricas et contemptissimos, a quibus opere natus et educatus est, vesanus nulliusque cerebri nebulo.

f. 13r

22 *Ad reverendissimum patrem Petrum*¹⁹ *Dei gracia episcopum Cracoviensem fautorem et protectorem nostrum in Polonia*

Reverendissime domine, fautor et protector noster observantissime. Post nostri et ordinis nostri cum oracionibus sacris commendacionem, quod tam beneficium patronum sese exhibet nobis vestra reverendissima dominacio sive in presentacione fratrum nostrorum visitorum in Polonia apud serenissimum regem, sive in auctoritatis collacione, sive egredi volentibus benedictionis inposicione, grates quam amplissimas agimus eidem obnixius efflagitantes immortalem Deum, qui indeflexis oculis ex alto prospectat verissimos patronos, ut eatenus conservet in hac vita vestram reverendissimam dominacionem, quatinus nobis autoritate sua valeat patrocinari, hoc est diutissi-

¹⁸ Vgl. WEINRICH 1999, S. 154, 348.

¹⁹ Gemeint ist entweder Petrus Tomicki (1523–1535) oder Petrus Gamrath (1538–1541), s. EUBEL III, S. 180.

18 eidem] *suprascr.* **18** etc.] *Spiralen als Zierleistenmotiv, mit hellbrauner Tinte eingetragen.* **23** nebulo] *tenebris, ribaldus Von einer etwas späteren Hand.* **33** vita] *add. et del. vitam*

me, ymmo semper pro beneplacito divine bonitatis gratulamur, equidem non
mediocriter talem patronum assecutum nobis, qui et potest, et vult autorita-
te sua in rebus salutis nostre in incrementum ordinis nostri prodesse, quod
licet omni, maxime vero episcoporum proprium fore dignoscitur, ii etenim
5 singulariter advigilant saluti cunctorum, debent, et quod non valent, velint
tamen, ideo et episcopi vocabulo sicut insigniti, qualem esse vestram reve-
rendissimam dominacionem sole preclarius didicimus. Nihil enim erat, quod
non magno uberique preconio fratres istinc advenientes nobis non referrent,
ut profusissime in Domino gauderemus, et eo cumulacius, quo maius ante
10 dolebamus, quorundam inibi fratrum nostrorum salutis periclitacionem, pri-
mam tamen spem vestra reverendissima dominacio ad id nobis obtulit, qua
id muneris aggressi || optimo satis auspicio nonnihil iam profecisse vide-
mur. Quandoquidem parati ad omnem obedienciam humiles sese exhibent
conversi ad pastorem et episcopum animarum suarum, quem unum commu-
15 ni consensu reveremur omnis vestre itaque reverendissime dominacioni id
beneficii nos debere, in universum agnoscimus, cui et immortales gracias
agimus nunc et semper, et felicem fore precamur. Datum ex Chewt. f. 13v

23 *Confraternalis maior et satis hactenus usitata et approbata per omnes
patres priores generales*

20 Frater Valentinus ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite
regulam Beati Augustini episcopi professorum prior generalis. Licet pias ad
Dominum pro omnium fidelium salute preces teneamur effundere, amplius
tamen pro illis, qui salutis desiderio armati in Christi famulorum precibus
optimam sibi spem salutis esse non ambigunt. Quum igitur vestre devocio-
25 nis salutaris affectus, quem ob omnipotentis Dei reverenciam et beatissimi
patris nostri Pauli primi heremite merita gloriosa ad nos nostrumque geri-
tis ordinem digne exigitque, ut ab ipso ordine nostro spiritualium donorum
prerogativam pre ceteris Christi fidelibus senciatis uberiores, proinde ve-
stris salutaribus affectibus favorabiliter inclinati vos unacum talibus vestris
30 charissimis etc. ut in inferiori tali in puncto videbitur.

24 *Confraternalis communis ac usualis semperque fuit utilis et acceptabilis
apud devotos ad nos*

lixl Frater Iohannes etc. devocionem tuam vel vestram laudabilem et affec-
tum celibem, quem ob omnipotentis Dei reverenciam et beatissimi patris no-
35 stri Pauli primi heremite merita gloriosa ad nos nostrumque geritis ordinem
specialem, prout ex sincera fratrum nostrorum percepimus relacione, gratan-

2 assecutum nobis] os [...] suprascr. illegibile 17 fore] subscr. 17 Chewt] Chewr
27 exigitque] suprascr.

ter acceptantes Christoque non immerito acceptabilem fore credentes vobis
vicissitudinem cupientes rependere salutarem, vos unacum hic conscriban-
tur omnes, quos devocio fidelium fratrum literas petencium volueritis scri-
bi facere vestris charissimis in confraternitatem nostri sacri ordinis, ac ad
5 universa et singula nostre religionis suffragia in vita recipimus pariter et in
morte, plenam insuper participacionem omnium missarum, oracionum, de-
votionum, contemplacionum et salubrium actuum, que per fratres nostros
universos et singulos, presentes videlicet et futuros in nostro ordine opera-
ri dignabitur gracia nostri Salvatoris vobis tenore presencium conferentes,
10 inquantum divina annuet clemencia, et vestra se extendit devocio meritoria,
quatenus per hec et alia pietatis opera gratiam in presenti et gloriam in futuro
precante Domino valeatis promereri sempiternam. Datum etc.

25 *Confraternalis satis utilis cum anniversario*

Spectabili et illustrissimo domino N. de²⁰ tali, comiti perpetuo comitatus ta-
15 lis aut alius cuiusvis status et condicionis etc., patrono et protectori nostro
singularissimo, dominoque graciousissimo frater Valentinus etc. ceterique pa-
tres et fratres pretitulati ordinis diffinitores in anno Domini 1532 devota pre- 1532
cum suffragia, quod altissimus rerum opifex Deus ob hoc potissimum divino
racionis munere ll hominem dotavit, ut in hoc peregrinacionis stadio con- f. 14v
20 stitutus, fluxam sinistramque presentis exilii peregrinacionem declinans, ad
mansuram perhennis felicitatis patriam laborum exercicio probatus, tutum-
que munere vallatus de hac lubrica ac tediosa lacrimarum valle iugiter aspi-
raret, quod utique vestra illustrissima dominacio inter tot tantasque mundia-
lium sollicitudinum tumultus, quibus de regni cura continue fatigatur, tran-
25 quilla mente, seduloque pertractans animo peccata, quibus mortalium quili-
bet tum propria ex fragilitate, tum calida antiqui hostis persuasione affatim
involvitur, elemosinis aliisque charitatis operibus assidue nititur redimere
non ambigens, quod que seminaverit homo, hec et metet, ut sic huiusmo-
di tam salutifere messis sic agere eadem pre se ferens, et in presenti divine
30 gracie copiam uberie, et in futuro immarcescibilem eterno beatitudinis glo-
riam largiente Domino nancisci valeat felicius. Attendentes eciam vestram
magnitudinem, quod nedum sanctorum cum Christo regnancium suffragiis,
verum devotorum eciam viatorum presentibus iudicis omnium placatur ira,
mortalium tutatur vita, augentur merita, fideliumque defunctorum diminuitur
35 pena, acceleratur gloria. Eyapropter a nobis seu nostro ordine votivis eadem

²⁰ Adressat des Schriftstückes ist wohl Johann von Zápolya, s. ROMHÁNYI 2010, S. 120f.

1 Christoque] *add. et del.* immerito **13** *cum anniversario*] *add. manus alia* **30** uberie] *suprascr.*

28 que ... metet] Gal 6, 7

- exposcit desideriis, ut singulis annis in festo vel die tali pro vestra magnitudine progenitoribusque et liberis ceterisque charis eiusdem anniversarium solito more per totum ordinem celebraremus. Nos igitur revolventes animo, qualiter ab ineunte etate nostrum ordinem eiusque alumnos in cunctis necessitatibus eadem tutare ac defensare, exuberantissimisque elemosinarum largicionibus fovere semper studuit et sustentare, presertim quod grandem prelibati nostri ordinis in capitulorum celebracionibus considerantes penuriam, cum nil, ut quondam, ad id nobis de fisco datur regio, ex innata benignitate munificentissimaque liberalitate pro ipsius capituli nostri celebracione
- 5 trecentos florenos annuatim sese dare lxl promisit et obligavit. Et quod equitatis ordo exigit, ut hiis ampliora rependantur gratitudinis obsequia, a quibus maiora percipiuntur subsidiorum solacia. Pro huiusmodi igitur ac aliis fere innumeris vestre magnitudinis beneficiis et benemeritis eidem, prout facultas nobis suppetit, in Domino vicem rependere cupientes salutarem, ne apud
- 10 Deum hominesque argui possimus ingratitude, matura inter nos deliberacione prehabita, unanimi voto parilique consensu statuantes ordinavimus, sub debitoque salutaris obediencie firmissime commisimus, quatinus pro vestra magnitudo progenitorumque et liberorum ceterorumque charorum eiusdem animarum salute, octavo Iduum Novembriarum, hoc est in festo deposi-
- 15 tionis Beati Emerici ducis anniversarium cum oracionibus, officiis missarum ac vigiliarum eo ordine et modo, sicut in aliis consuetis anniversariis universi fratres nostri presbyteri videlicet et clerici presentes ac futuri ubilibet per totum ordinem nostrum celebrare debeant, et teneantur perpetuis futuris temporibus. Laici vero psalterium Beate Virginis pro dicto anniversario nostro,
- 20 quo super, orent et persolvant. Quod quidem anniversarium ita peragemus, ut videlicet in dicto festo Beati Emerici ducis vigiliis mortuorum cum novem lectionibus orabimus, tandem altera die immediate sequenti missarum officia celebrabimus et celebrari faciemus, quarum unam in singulis monasteriis nostris solenniter cantabimus, denique nos et nostri successores vigili cura superintendemus, ut diebus prenotatis in cunctis cenobiis nostris, vicariatibus videlicet et prioratibus ab omnibus et singulis fratribus presbyteris, clericis ac conversis nostro premissis huiusmodi tam salubre officium inpre-
- 25 termisse alacriter et devote persolvatur.
- 30 Quodsi eorum cuipiam infirmitatis aut alicuius alterius impedimenti occasione sepefatum officium ommittere contingat, cessante tali impedimento commisimus, ut statim ipsum officium perficere teneatur, et ut magis ac magis erga nos vestre magnitudinis succrescat devocio. Eandem unacum magnifica domina consorte ac magnificis prolibus suis, dominis nostris graciousissimis, necnon et animabus omnium defunctorum ll suorum in con-
- 35 f. 15r
- XI 6
- f. 15v

fraternitatem nostri sacri ordinis ac ad universa et singula eiusdem nostre religionis suffragia in vita recipimus pariter et in morte, plenam denique participacionem omnium specialium charismatum, videlicet missarum, horarum canonicarum, divinorum officiorum, genuflexionum, pectoris tonsionum, ieiuniorum, vigiliarum, abstinenciarum, disciplinarum, predicacionum, peregrinacionum, sanctarum meditacionum, devocionum, oracionum, contemplacionum et omnium aliorum specialium bonorumque per fratres nostros universos et singulos, presentes videlicet et futuros ubilibet per mundi climata constitutos operari et acceptare dignabitur clemencia Salvatoris, vobis tenore presencium conferemus, dumque divine placuerit voluntati, vestram magnitudinem vel aliquem suorum de carnis ergastulo ad perhennem celestis vite mansionem perducere ex speciali gracia concedimus, mandamusque omnibus et singulis fratribus nostri ordinis, ut in capitulo nostro annuali seu generali et in omnibus conventibus nostris solenne officium fiat pro vobis sicuti pro fratribus nostris fieri consuetum est. In quorum omnium premissorum robur et testimonium, perpetuamque memoriam presentes sigilli nostri pendentis appensione roboratas eidem duximus concedendas. Datum in domo nostra.

26 *Graciarumactionalis cum exhortacione*

Venerabilis pater in Christo dilecte, post salutem et perpetuam charitatem gratificamur vobis de omni in nos exhibita hospitalitate, charitate ac observacione. Excepistis nos in omni honore, tractastis liberaliter, alacritas vestra referit nos non solum corpore, sed et animo, tanta integritate exhibuistis nobis obedienciam vestram, ut nulla in re possit sequi expostulacio. Gavisi equidem sumus vestre absolutissime conversacioni, ut non mediocrem ex hinc conciperemus animi voluptatem, ubi ne quid nostri deesse videretur officii, pro facultate, ut scitis, vos tum privatis, tum publicis monicionibus hortati sumus, quatinus professioni vita respondeatis in omni sollicitudine semper memoria repetentes. Quam ob rem milicie huius ordinem ingressi sitis sacramento vos obstringentes quippe quo sincerius ... lxii

27 || <Deposicionalis a prelacione propter supplicacionem et alterius substitutoria> f. 16r

[...] ferreque graviter vim morbi crebris predicet gemitibus ac querelis, huius vero venerabilis patris de nostro ordine ac de nobis fere omnibus tam beneficii iustissimis expostulacionibus erat respondendum, licet non mediocri animi dolore, cum sit patrum et tocius ordinis decus ac insigne ornamentum,

27 tum] corr. ex tam 30 quippe ... sincerius] Der Text bricht am unteren Seitenrand an der Stelle einer Kustode ab. 30 lxii] f. lxii fehlt

cuius opportunis usu consiliis sepe in gravibus nostris rebus adiuti sumus. Proinde, fratres charissimi, in multo animi nostri merore, quod secus facere nequimus, eundem patrem venerabilem ab officio relevamus ipsum abdican-
 5 Q. in sano vestro conventu existentem vobis in verum et legitimum pre-
 ficimus vicarium, cui omnem sancte obediencie promptitudinem deinceps
 exhibere debetis. Valet felicit.

28 *Vicario mortuo dum alius eligitur*

Sinceram in Domino charitatem, pacem ac salutem mentis et corporis. Tor-
 10 sit nos non mediocriter subitus venerabilis patris vicarii per mortem de me-
 dio vestri abscessus. Ille enim venerabilis pater semper vivere dignus erat,
 sed quid facere possumus, velimus, nolimus, Letho parendum est semel, hac
 enim lege nati sumus, ut aliquando moriamur, et ut poeta canit, serius aut ci-
 cius metam properamus ad unam. Serius aut cicius mors sua quemque manet.
 15 Ineluctabilis hec necessitas est, felix bonis ac plane expetenda, formidanda
 malis, non erat hic ex horum numero, qui Christi iudicium cum consciencia
 expavescerent, magis autem, qui in spe amarent cuius, ut Ambrosii verbis
 utar, merita iam in tuto posita sunt, quique gubernaculum fidei viriliter tenens
 anchoram spei in tranquilla stacione composuit et plenam celestibus divitiis
 20 et eternis meritibus navem in littore optato collocavit. Qui contra omnes ad-
 versarios scutum timoris Dei tam infatigabiliter tenuit, Il donec ad victoriam
 perveniret, ut sine controversia exemplar sequendi ad celi aulam omnibus
 post se relinqueret. Huius igitur patris discessu iam vos orphani merito vide-
 25 mini, nisi alio patre nostro consilio ornaremini. Proinde vobis constituimus
 in vicarium fratrem N., ad presens priorem de N., requirentes vos et vestrum
 quemlibet, quatinus eidem debitam obedienciam exhibere in alacritate animi
 vestri prestare debeatis etc.

f. 16v

29 *Alia*

Cum ex litterali insinuacione vestra didicimus venerabilem patrem vicarium
 30 vestrum de medio vestri iuxta nutum summi Dei per mortem excessisse, nec
 vos deceat equo carrere prelato, qui vices eius inter vos exercent. Quapropter
 matura deliberacione prehabita fratrem N., hactenus priorem de N., omni
 iure et auctoritate, quibus vobis preesse possit, in vicarium constituimus
 harum serie, requirentes quemlibet vestrum, quatinus, ut par est, professam

4 ad] *add. et del. s* 18 posita sunt] *add. et del. sunt* 31 carrere] *sic* 33 vobis]
suprascr.

13–14 serius ... unam] *OV. met.* 10, 33 14 Serius ... manet] *cf. PROP. el.* 3, 18, 26 18–
 22 merita ... perveniret] *MAX. TAUR. hom.* 78 *De eodem S. Eusebio episcopo Vercellensi*
II. (PL 57, 420A)

obedienciam eidem exhibere velitis et teneatis, ne ulla intercedere possit aliquando querela.

30 *Alia*

Intelleximus hodie ex literali vestra insinuacione, quod frater N., in medio
 5 vestri pro vicario constitutus post recessum nostrum ad Dei nutum, cui nihil resistere potest, diem clausurit extremum, et quod minime licet vos sui officii carere ministro successore. Igitur requisito superinde consilio, previa deliberacione habita, quantum mea prudencia valui dispicere, idoneum fore
 10 vobis iudicavi prelatum vicarium fratrem N., quem ut patrem auscultetis in omni promptitudine, vestram illi obedienciam exhibentes, ut non queat fieri
 ulla de vobis expostulacio seu querimonia, lxiil quod vobis suo tempore ac loco regraciabimur etc. f. 17r

31 *Alia*

Gracia vobis et pax in Domino Iesu Christo post paterne gracie charitatisque
 15 precordialem commendacionem. Dilectissimi in visceribus Christi fratres, triste vestrum nuncium tristissimo tulimus animo, adeo enim immatura vestri vicarii mors incussit, cuius obitum scribitis tam repente post nostrum a vobis discessum contigisse, ut nescio utrum plus admonicioni profuerit an dolori. Egre equidem habet animum nostrum tam utilis, tamque bone spei
 20 vir, qui non multo post humeris sustinere iudicaretur ordinem, admonicione tamen nos stimulat debere quemque non vehementer fidere iuventuti, roboraque cum velut flos feni a mortis fervore, iuventutis decor omnis marcescit, concidetque. Poterat quippe hic vegetus homo, si fata tulissent, ad plurima secula ceu alius Nestor, qui triseclus erat, vivere, sed cum inexorabilem letum ad ianuam ille insidiaretur, interceptit incautum, ita et omnes quique sue
 25 fidere audebunt iuventuti. Itaque sic vivere debemus, fratres, ut leti semper expectemus mortis adventum, que formidabilis sit licet stupidis mundi amatoribus, nobis vero, qui valediximus semel mundo et amoribus eius, in terris solo corpore constituti, ceterum in celo conversacionem habentes expetendi
 30 cum parvam in faciem reddamur Christo, meritorum magna premia reportantes verum, si volente Deo ereptus est celo vobis, quem colebatis ut patrem, de alio vobis patre haud quamque inferiore illo providere quantocius curavimus, ne velut sine pastore dimissus grex palantes huc atque illuc digrediamini. Proinde prefecimus vobis in legitimum pastorem venerabilem patrem
 35 fratrem N., qui non sine admiracione et gloria multis eciam ante hac annis legessit officium, quem quietis gracia parumper pausare iusseramus, presertim cum magnis id precibus a nobis iam pridem efflagitarat. Cuius providencia

10 promptitudine] *corr. ex promptitudinem* 19 Egre equidem] *Egrequidem* 31 est] *suprascr.*

scimus equidem vos prosperius dirigi universum posse, dummodo debita vobis adsit, quam exigimus, obediencia. In reliquo valere vos in Christo feliciter optamus etc.

32 *Absolutio vicarii ad aliam domum*

- 5 Charitatis affectum cum salute. Religiosi Deoque devoti patres et fratres in Christo nobis sincere semper amplectendi. Quia nostra interest, quantum ex alto conceditur singulariter domorum nostrarum curam gerere accuratissimam, ut sicubi quid accadat, perspicere, componereque et pro necessitate fratres distribuere, itidem prelatos quoque idoneos et commodos, proinde
10 sollicita cura providimus vobis de prelato novo, cum ille prior alio transferendus ob legitimas et rationi consonas causas iudicaretur. Scire itaque debetis, quod nos nostra, qua fungimur, auctoritate prefecimus vobis in vicarium hunc venerabilem patrem fratrem N., antea vicarium de N., qui cum in medium vestri processerit, excipite eum omni, quo debetis, honore, ostendentes vestram in omnibus illi obedienciam, ut et ipse vobis tanquam filiis
15 charissimis et vos tanquam patri dulcissimo possitis mutuo congaudere, quod vobis suo tempore ac loco cumulatissimi sumus resalutaturi. Quos omnes in Domino felices valere peroptamus etc.

33 *Alia*

- 20 Dilectissimi in Christo filii. Urgente gravi necessitate venerabilem patrem vicarium vestrum alio transferendum censuimus, ubi ob patronum et alias causas magis necessarius videbatur. Pro quo vobis haud quamque inferiorem sive prudencia, sive quacumque alia virtute prefecimus, videlicet venerabilem patrem fratrem N., lxiiiil quem cum hiis nostris litteris in medium vestri
25 destinavimus. Quare universaliter vos universos et singulos quosque vigore presencium requirimus, ymmo in virtute sancte et professe obediencie vobis committimus et mandamus, quatinus cunctis eius legitimis monitis atque exhortacionibus ita obtemperetis intentissime auscultantes ad eum, ut et vestra virtus enitescat, et sancta professaque vestra obediencia sole preclarius
30 ostendatur. Volumus enim sic ad eum auscultare vos tanquam ad nos, si presens adessemus in persona, cum omni honore et animi promptitudine, qui eciam viceversa vobis in omni diligencia ac animi sollicitudine in administrationibus suis obsecundabit, si vos prestiteritis, quales optamus, quod facturos vos minime ambigimus. Quos omnes in Christi visceribus felicissime
35 valete, cumulata gracia optamus, et ut sic fiat, Dominum deprecamur etc.

f. 18r

34 *Depositionalis*

Paterni amoris zelum. Quoniam suscepti regiminis cura, fratres et filii in Domino dilectissimi, in hoc maxime intendit, ut visitatis fratribus perspectisque necessitatibus domus eisdem pro posse opitulemur, diebus autem non longis exactis, quibus vos visitavimus, diligenti animo advertimus prelati vestri impotenciam, tum propter vite senium, tum propter fractas vires et graves artus, proinde ut officii nostri exigit debitum, et domus vestre requirit paupertas, alium loco eius ad officium prioratus domus vestre delegimus, institimusque fratrem videlicet N., hucusque subditum de tali, virum undique strenuum, industriumque et sagacem et providentem, religiositatisque professe nihil minus cultorem eximium, quem presentibus in vestri medium magna spe profectus misimus committentes viritim omnibus vobis, quatinus cunctis eius monitis et hortamentis legitimis parere sanctam et sinceram vestram obedienciam, eidem tanquam nobis, si presens in persona adessemus, liberaliter exhibentes debeatis et teneamini, ut et ipse multo alacriori animo in cunctis debitis administracionibus suis inter vos intrans et exiens perseveret, diligentem suam sollicitudinem ll promonstrando adiuvet, et conservet vos Dominus, ut et professioni vestre stare viriliter et in bonis actionibus proficere in dies valeatis. Datum. f. 18v

35 *Remissio fratris divagi post absolucionem*²¹

Debitam in Domino charitatem. Venerabilis pater, noveritis fratrem hunc divagum N. presbiterum vel conversum, subditum vestrum harum testimonio de excessu sue inobediencie ac divagacionis per nos rite esse absolutum ac remissum. Quare placeat vobis paterno favore recipere ipsum et ceterorum cetibus adunare. Quod si iudicatis, ipsum in officio suo retineatis, sin autem in reversione nostra de Sclavonia, si Deo placitum sit, ad vos venientes alio eundem locaturi sumus. Refert enim, quod nullum diem cum pacis tranquillitate peregisset, sed diversis iurgiis affectus tribulacionibusque miserabiliter vixisset ob quorundam infestaciones, quos exquisituri sumus suo tempore, dum reduces reverterimus. Vestra refert interim tales solari pusillanimes, tristes et afflictos et bona spe demulcere, fovere confirmareque, ut non anxietate nimia spiritus desperacionis baratro mergatur. Christus sit vobiscum et eius Spiritus.

²¹ Vgl. Nr. 45, f. 22r.

2 fratres] *add. et del.* in Domino 9 N.] *suprascr.* 18 stare] *suprascr.* 21–22 divagum] *del.*

36 *Alia*

Sinceram in Domino charitatem. Religiose vir, frater in Christo dilecte, nuperius frater subditus vester tempore serotino timidus et verecundus ad nos venit, ultro referens excessum, in quem fragilitate animi devictus lapsus est,
 5 cuius miserie compassi potius misericordie lenitate, quam dura severitate iusticie uti volumus ipsum absolventes remittentesque. Quare peto vos, et eidem committo eciam, ut ipsum cum ceteris fratribus vestre tutele pastoralis [...] creditis, benigno favore prosequamini iuxta contenta regule professionis nostre statutorumque ordinis in via salutis et regularis observancie ritum,
 10 eos omnes dirigendo, fovendoque et conservando lxvi ita, ut omnis amaritudo, ira et indignacio, rumor, clamor et litis exosa abominandaque controversia tollatur a vobis. Sit autem charitas, benignitas, mansuetudo, pax, paciencia, suavitas in corde vestro, insuper ora quorundam lites in conventu vestro excitantium amore Iesu occludatis, ne castrensi more lingua depugnent, magis autem benigni sint alter alterius onera portando, donantes sibi
 15 invicem, si quid adversum se habent, sic et Christus donavit et donat usque modo omnibus nobis, ut cum in medium vestri venerimus, inveniamus vos, quales esse volumus, ne virga cuique opus sit. Quod vobis confido autem in Domino, qui dabit nobis gratiam, ut non secus sitis, ac volumus, orate pro
 20 prosperitate peregrinationis nostre, ut ministerium nostrum compleamus in vobis. Vale felix. f. 19r

37 *Dehortatur priorem a conversacione cuiusdam nobilis matrone*

Mutue charitatis affectu prevolante. Pater prior, relatum est nobis a quibusdam vestris fratribus, quod vos sepe sepius adiretis nobilem dominam N. de
 25 tali, sine ulla causa, et cum ea multa absona et inutilia miscere colloquia ita, ut plurimi iam de vobis quedam inhonesta suspicantur.²² Quam ob rem peto vos diligenter, de vestro tanquam de nostro semper gaudens honore, abstineatis vos a tali consorcio, custodiatis honestatem vestram, prout melius potestis, ne predicta suscipio in dies magis ac magis augescat, namque fama
 30 non novit diminui, sed crescere magisque mobilitate viget, ac vires acquirit eundo, ut poetarum maximus censuit, quod si ferentis bene quidem alioquin vestro malo discere vos oportebit. Vale fama candida in Christo dilecte semper etc.

²² Vgl. AUG. *reg.* 4, 4–6 (VERHEIJEN 1967, I, S. 424–426)

15 onera] *suprascr.*

10–12 omnis ... a vobis] cf. Eph 4, 31 **12–13** autem ... paciencia] cf. Gal 5, 22 **15** alter ... portando] Gal 6, 2 **15–17** donantes ... nobis] cf. Eph 4, 32

30–31 mobilitate ... eundo] VERG. *Aen.* 5, 175

38 || *Ne prelatus dissipet annonam*

f. 19v

Premisso mutue dilectionis affectu cum salute. Honorande pater prior, intimatum est nobis a quibusdam subditorum vestrorum fratribus (quos ob bonum pacis inter vos consarcite nominare nolo) prout vestra domus in rebus
 5 victualibus multum abundaret vosque hac consideracione prodiga largitate quippiam victualium, utpote vinum, lardum et panes ac fermenta ad loca impertinencia indecenciaque et personas, quibus facile ac honeste carere possetis, effundere non cessaretis in ipsius domus futurum defectum haud mediocre. Quapropter tenore presencium vos oro, moneo et hortor obnixius,
 10 ut ab huiusmodi profusione rerum domus abstineatis, ne cum defeceretis, tum inconsideracionis sero vos peniteat, et quod maius est, ne aliquando ob hanc prodigalitem improprium sustineatis. Discrecio enim tum in omnibus, maxime vero in rebus familiaribus dispensandis servanda, ob gravioris maiorisque dispendii ac oblocucionis devitacione scribo hec, quod vos ex
 15 corde diligo, cui nolim quippiam ruge ori infudere, sed venuste omnia planeque decora. Vale.

39 *Absolucionalis brevis*

Dilecte pater prior, premissa salute, quam omnibus vobis contingere ex corde optamus, conmittimus vobis, quatinus confestim visis presentibus postergata
 20 omni mora causacionis artibus sepositis fratrem Benedictum cum suis sarcinis per currum domus huc deorsum dimittere debeatis secus nullo pacto facturi. Ex cenobio tali.

40 *Commissio reverendi patris pro dimittendo fratre in causam dirigendam*

Venerabilis pater, premissis salute et paterne charitatis affectu, quod frater
 25 Anthonius condam prior lxvii claustris beatissimi Virginis supra Gencz subditus vester, habet quandam causam suam dirigere hic coram nobis intercedentem inter se et nobilem quendam Albertum Zemerey ita, ut nisi ipsa causa maturius dirigatur, in brevi gravissimam facturam incursum est domus hec in allodio Harkan. Namque nobilis ille omnino depredacionem minatur ipsi
 30 allodio. Quod ut facilius efficere valeat, in castro Thokay castellani hominis ferocissimi ac omnia flagicia abiecta salutis semel racione promptissimi sese lateri applicuit, inque famulum dedit. Quam ob rem mandamus sub debito obediencie professe, quatinus statim visis presentibus citra omnem dissimulationem causacionemve ipsum fratrem Anthonium dimittite huc ad nos, ut
 35 audiamus, quod ore ipsius cause huius originem ac processum, alioquin quid agere debeamus, prorsus ignoramus. Quod si surda aure ac somnolenter preterire vellemus, adest, instat in omni sollicitudine nobilis ille, ut damno nos

20 omni] *add. et del. cura* 30 ut] *suprascr.* 35 cause huius] *o. i.*

et exitet, et aurem aperiatur gravissimo ita, ut periculum sit etiam in mora, nedum in causa negligencia valere vos optamus feliciter cum omnibus sanctis fratribus vestris et pro nobis orationes iuges facere, ut omnipotens Deus dirigat cursum nostrum in tanta viarumstrarum difficultate.

5 **41** *Pro vestitura fratri danda*

Honorabilis pater prior, fili in Christo dilecte, post salutem et paterni animi favorem. Conqueritur nobis frater Ambrosius subditus de Wyhaz, qui superiori anno mansit apud vos, nihil istis sibi vestiture datum esse, et modo nihil preter duas tunicas viles habere. Proinde rogamus vos, si potestis, et eam facultatem habetis, date ei unam tunicam vel pannum ad faciendum, ut habeat, quo // honestius tegatur, ne impaciencia ferbeat, et importunus coram nobis sit, alioquin fieri posset, ut causam vicii proprietatis illi prebeamus, quod iustis hortamentis ubique cavemus. Felix vale, valeant et sancti fratres, quorum nos oracionibus commendatos recenti semper memorie fore optamus.

f. 20v

15 Datum etc.

42 *Conventui deposicionalis et alteracionalis*

Dilectissimi in Christo filii, premissis salute et paterne charitatis affectu, quod officii nostri est visitare monasteria et fratres totius ordinis in omni sollicitudine iuxta conscienciam eorum, et sicut scriptum est, evellamus et plantemus sicubi oportuerit. Scitis autem, quanta animi cura, et quam sollicite inter vos hoc officio nostro usi sumus, et quod fratrem N., priorem vestrum minime usui fore vobis iudicavimus, ideo ipsum vigore presencium a prioratu deiecimus, et de medio vestri auferentes curavimus absolventes ad Gombazegh in subditum. Vobis autem loco eius legitime prefecimus honorabilem patrem fratrem Marcum condam priorem de Wyhaz, virum idoneum ac sufficientem, quem haud alia ratione de priore loco amovimus, nisi quod vobis et domui vestre magis necessarium fore videbamus. Quam ob rem, dilectissimi in visceribus Christi filii, rogamus vos, ut ipsum prefatum honorabilem patrem vobis in priorem constitutum in omni honore ac reverencia suscipiatis, dictisque eius legitimis in omni mansuetudine obtemperetis, de cuius ore cetera accipietis. Hortamur autem vos, ut unusquisque vestrum rememoretur monicionis exhortacionisque nostre, scitis enim, quam paterne vos in Christo firmaverimus, ut non sit querela aut dubium de vita lxviii vestra, sed commendacio in exultacione, quod fiet, si veri religiosi eritis, sicut et estis modo. Ceterum fratrem T. parvum, causa racionabili absolvimus ad

f. 21r

1 et] *suprascr.* 7 Ambrosius] *add. et del.* de 33 non] *subscr.*

19–20 evellamus et plantemus] cf. Ier 24, 6 42, 10; X 3.1.10 (FRIEDBERG II, 451)

Sanctum Spiritum, eoque inibi longe magis necessarius sit, quam apud vos, cui committimus sub debito obediencie, ut prompte obediat nostre huic dispensacioni. Est namque et illa quoque domus nostra et locus omnis sanctitatis. In reliquo autem vos omnes valere optamus, et pro nobis preces assiduas
 5 fundere, ut bonus Deus dirigat vias nostras in ministerio vestro ad omnem fructum faciendum. Datum etc.

43 *Absolucionalis condam prioris*

Venerabilis pater in Christo amantissime, premissis salute et paterna gracia. Quod iustis ac legitimis causis fratrem T. loco et prioratus sui officio amovere debuimus, visum est nobis pocius in conventum vestrum sanctum ac
 10 integerrimum paternitatis vestre, quam alibi eundem assignare. Proinde rogamus, suscipiatis ipsum favore, quo polletis, et dirigatis in viam salutis cum monicionibus tum correpcionibus, sicubi impensius expedierit, ne laxis velut habenis in diversum currat, sicut hactenus cucurrit. Valeat eadem felix.
 15 Datum.

44 *Commendaticia prioris conventui*

Religiosi in Christo filii, post paterne charitatis affectum, urgente gravi necessitate honorabilem patrem priorem vestrum alio transferendum duximus, pro quo vobis hunc honorabilem fratrem B. de SS. in priorem elegimus et
 20 prefecimus tanquam integre probitatis virum, qui vos in via salutis et dirigere poterit et fulcire, Il domusque curam nihilominus gerere. Quare vos et vestrum quemlibet ad prestandam eidem omnimoda obedienciam vigore presencium obstringimus, quatinus cunctis eius monitis et exhortacionibus auscultetis, tanquam nostris, si in propria persona presentes adessemus, ne
 25 querela fiat de vobis aliquando. Nullus puer est in vobis, ut nesciretis, quid facto opus sit, quamque exhibere debeatis reverenciam illi, quem vobis auctoritate nostra preponere censuimus. Quod si vos tales exhibueritis, quales omnes efflagitamus, versa vice ipse quoque sic poterit vestri curam gerere in charitate, qua instrinctum apprime in medium vestri destinavimus. Custodiatis autem vos, oramus et committimus ab omni specie mala malaque sus-
 30 spicione mulierum, id est nemo vestrum familiaritatem habeat aut secretum colloquium, immo nec habere presumat cum aliqua earum, nec circumeat domos monasterii, ut aspectet, ut conveniat, alioquin gravissimam senciet a nobis ulcionem, quisquis is fuerit. Silencia observate et pacem inter vos, ut
 35 filii pacis sitis, missas vestras ut constitutum est,²³ frequentate, chorum sta-

f. 21v

²³ Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* de pace: Textus tertius prologi g, de gravi culpa g; de silentio: Rubr. 4 a, b, 11 m, 22 a, 34 a, f, 37 et 37 g, de levi culpa e.

9 et] *suprascr.*

te, horas vestras canonicas rite persolvite perorateque, omnem sollicitudinem vestram in divinis functionibus Deo exhibete, taciturni estote in gerendis rumoribus immo conticendis, neque vos concernunt talia. Donet autem Dominus gratiam vobis, ut hec observetis omnia, et in omnem sanctitudinem vos
 5 promoveat. Orate pro nobis, ut bonus Deus dirigat vias nostras et custodiat nos a malo. Amen.

45 *De absolvendo predicatore ad aliam domum*

Venerabilis et dilecte pater vicarie, post salutem et paternam in Domino charitatem. Urgente haud modica necessitate coacti sumus fratrem M., vestrum
 10 predicatorem de conventu vestro absolvere, dareque ad Sanctam Annam, cum per totum hoc annum immo superiorem caruerint lxviii predicatore divinorumque verborum pabulo. Vobis autem Dominus Deus dedit gratiam, f. 22r
 ut commodum huiusmodi esca gregem pasceretis vobis subditum. Quam ob rem dum presentibus requiremini, ne contrarium teneatis, sed mox ipsum
 15 eundem predicatorem dimittite, secus enim fieri non potuit, quin eo ipsius absolveremus. Quodsi vobis necessarius aliquis alius fuerit, procurabimus, nam facilius de propinquo vobis inveniemus. Vale.
 Sequens littera est et in alio loco supra:²⁴

46 *Remissio fratris divagi post absolucionem*

20 Debitam in Domino charitatem. Venerabilis pater, noveritis fratrem hunc N. presbiterum vel conversum, subditum vestrum harum testimonio de excessu sue inobedientie ac divagationis per nos rite esse absolutum ac remissum. Quare placeat vobis paterno favore recipere ipsum et ceterorum cetibus adunare. Quod si iudicatis, ipsum in officio suo retineatis, sin autem in reversione nostra de Sclavonia, si Deo placitum sit, ad vos venientes alio eundem
 25 locaturi sumus. Refert enim, quod nullum diem cum pacis tranquillitate peregisset, sed diversis iurgiis affectus tribulationibusque miserabiliter vixisset ob quorundam infestationes, quos exquisituri sumus suo tempore, dum reduces reverterimus. Vestra refert interim tales solari pussillanimes, tristes et
 30 afflictos, et bona spe demulcere, fovere confirmareque, ut non anxietate nimia spiritus desperationis baratro mergatur. Christus sit vobiscum et eius Spiritus.

²⁴ Ergänzung durch eine andere Schreiberhand, s. Nr. 35, fol. 18v.

47 *Absolucionalis fratris duriusculi*

Sepe solet fieri, ut mutacione locorum, mutantur et mores fratrum, et sepe sepius meliores evadunt, dum nullibi certam sedem in terris eligi posse vident, Dominum recolentes Salvatorem, qui noluit eligere sibi que vendicareque proprie locum, ubi caput reclinaret. || Hunc itaque fratrem, qui non
 5 admodum perversus, quamvis duriusculus intrectabilisque quodammodo natura regente sit, spes tamen corrigibilitatis non omnino sublata est de illo, direccioni correctionique vestre credendum duxi, quem pietate omni, qua polletis, suscipere haud dedignemini exemplo Domini, qui miseros haud quamquam dedignabatur peccatores, et eos quidem, quos superba phariseorum
 10 iusticia exhorrebat. Erit enim vestris in rebus domesticis procurandis utilis, quem sagaci ingenio parens natura instruxit, ut neutiquam vos peniteat talem assecutos fore nostra hac absolucione fratrem, pretereaque correctionis vestre linea sit perpolitus domitusque. Vestra denique refert ceteros quoque
 15 fratres sic dirigere, ut vestro sub pollice formati digne videantur. Vale.

f. 22v

48 *Alia*

Non debuit hic frater in prioratu degere, utpote qui natura ferocior sit quam, ut laxiori habena mitescere possit, forcioribus frenis, immo lupatis opus esse in hunc subigendum edomandumque video, et cum in hac provincia nullus
 20 locus apcior sit, quam ea domus, nullus conventus, in quo facilius queat edomari, quam cui presidet paternitas vestra, consulto in eam domum et conventum, que exactissime regere gubernamine eiusdem duximus assignandum. Proinde rogamus paternitatem vestram, suscipiat eundem, et cetui fratrum annueret suorum diligenter intendens, ut si quid moliri ceperit, statim in ipso
 25 principio sui ausus reprimatur, monicione primum, deinde correptione, tandem vero disciplina, et nisi respiscat incarceratione quoque ipsum puniendum censemus, donec vexacio det illi velut stupido intelligenciam. Est enim natura quorundam, veluti arborum, qui percussione fructus reddunt, et fertiliores in sequentes fiunt annos. Vestra prudencia cetera conficiet. Vale felix.

49 |xix| *Alia*

f. 23r

Venerabilis pater, post salutem committimus vobis harum serie, quatinus dum frater is nostri ordinis professus presbiter vestram venerit in presenciam, ilico carceri eum mancipetis pane doloris et aqua angustie sustentandus, ut
 35 vexacio pene tribuat eidem intellectum tenentes eum in penitencia, quousque superinde a me habueritis informacionem, fratrem vero N., de conventu ve-

1 *fratris duriusculi*] *add. manus alia* 21 domum] *suprascr.*

5 ubi ... reclinaret] cf. Mt 8, 20; Lc 9, 58 33 carceri ... sustentandus] cf. III Rg 22, 27

stro absoluimus ad N. gracia exercende predicacionis, quem dimittere libere debeatis satisfaciendo illi de vestitura iuxta temporis qualitatem, secus in premissis non facturi. Vale.

50 *Alia*

- 5 Solent arbusculi transplantati et meliores fieri, reddereque saniores et uberiores suo tempore fructus, sic nimirum hominum genus, quorum quidam dum mutantur, fiunt meliores, maxime cum causa, unde offendeabantur, aberit, et Dei gracia adiuti fructum vite melioris in ubertate ferunt, qua consideracione nos fratrem hunc hic quidem aliqua ex causa vacillantem absolvimus ad paternitatem vestram, eo quod domus illa competencior videretur, ubi et vestro regimine tum modesto, tum iustissimo et fratrum exemplo corrigendus speratur. Non est autem, quo paternitas vestra in hoc facto offendatur, cum in rebus gerendis non nihil deperditis in eo ipso cernatur.

51 *Monitoria prelati rigidi, ut se emendet*

- 15 Pater prior, in verbo veritatis accepimus vos rigide nimis inter mansuetas Christi oves diversari, et ut garula avis linguam laxare. Quod equidem impense et dolemus et miramur. Dolemus quippe, quod ita degeneratis a pristinis tum dulcibus, tum mansuetissimis vestris moribus, quibus eciam ducti vos in prelatum ereximus, et miramur, quod tam cito honor vobis inditus mores mutaverit, cum secus fieri debuerat. Nam eciam si antea depravatis quodammodo moribus fuissetis, monemus certe dignitate prelacionis immo ministerii vestri debueratis, ¶ qui non dominus, sed servus Christi servorum facti in omni humilitate vos deicere oportuit, sicut scriptum est, quanto maior es, humilia te in omnibus. Cupitis, ut arbitramur, plus timeri, quam amari a vobis subditis, cum contrarium persuadeant regule sacrosancta dictamina nostre, plus patrem vos exhibere debuistis, quam dominum. O, cita mutacio cordis humani, o, improbitas mentis, paululo licet in veritate successu, nunquam legistis scriptum esse, non se existimet prelatus potestate dominante, sed charitate serviente fore felicem. Non et Dominum in evangelio discipulis loquentem attenditis, qui pari consonancia ait, qui precessor est vestrum, fiat ministrator et in Salomone: Ducem te constituerit, noli extolli. Proinde deponite, amore Iesu, tantam arborum austeritatem, que nihil ad rem affert,

f. 23v

6 fructus] *suprascr.* 13 cernatur] *suprascr.* respiciatur 14 prelati ... emendet] *add. manus alia* 15 Pater prior] *add. in marg.* Ad rem disposita 19 ereximus] *corr. ex* erexeramus 31 ministrator] *syllaba or suprascr.* 31 noli] *nolli*

23–24 quanto ... omnibus] Sir 3, 20 30–31 qui precessor ... ministrator] cf. Lc 22, 26 31 ducem ... extolli] cf. Sir 32, 1

28–29 non se ... felicem] AUG. *reg.* 7, 3 (VERHEIJEN 1967, I, S. 436)

amplectimini morum suavitatem. Quatinus vestri filioli exasperati tantis molestiis refocillentur spectantes ac vobis longe diversum a pristinis morem, cui aggaudeant miselli, et in omnibus necessitatibus eorum confugiunt tanquam ad pienticule matris placitum gremium, et non sicut ab exactore durissimo territi defugiant exasperati. Actus vestros componite, mores complanate, verba temperate, furorem lenite, iurgia vitate, in omni re precipitacionem cavete, et ut verbo concludam, dediscenda mala bona in universum complectenda discendaque, quod si non feceritis, Deum offenditis, fratres dispergitis, ordinem perturbatis, nos acri vulnere doloris confoditis, offenso quippe creatore offenditur omnis creatura. Et qui convincitur offendisse creatorem, restat profecto, ut placere hominibus Deum timentibus non possit. Meliora de cetero audire de vobis peroptamus, ut aliis litteris placidiora iuxta cor vestrum nostrumque scribamus.

52 *Alia*

15 Datur nobis multiplici verborum insinuacione intelligi, quod fratres vestros tum variis, tum copiosissimis verborum iniuriis affligitis, si quidque sit meritum. Nam sepe et convicia congeritis et talia, qualia vix secularis quispiam familie sue ingerit. [20] Hec ne promissa fides et previum religiositatis nostre dediscenda erat hec barbarica [...] feritas, mores compositi discendi, ira frenanda mox, ubi cor inferbuerit, tametsi rerum indignitate, nec in furorem erumpendum. Agnosce teipsum, quam similes tibi habeas fratres eiusdem amictus, eiusdem professionis, inter quos positus es, non crudelitate seviente dominus, sed charitate serviente minister operarius, qua sola putare te debueras felicem omnibus ex equo te impendens, omnibus te bonorum operum
 25 circumferens lucidissimum exemplum, pusillanimes dulcibus consolans alloquiis, infirmos blandissimis affatibus demulcens, curansque in omni sollicitudine susceptos, quo vehemencius charitatis professorem, quam crudelitatis amicum te fore comprobares. Est et aliudque, quod te commonitum esse velim. Horarum namque, quas canonicas appellamus, tempora instituta
 30 et divinas missarum celebrationes, presertim conventualium propter externa negocia ac labores frequenter invertis temporalia spiritualibus et humana divinis preferendo, cum multo amplius spiritualia temporariis, et non temporaria spiritualibus sint anteponenda. Scriptum est enim, primum querite regnum Dei, et hec omnia adicientur vobis. Proinde hortamur in Domino, sit
 35 modus his inepciis, ut non iram Domini exasperemus in nos, minus debite servicia illius exequentes, non enim ludit Deus, cum nos iniquos deprehen-

f. 24r

3–4 tanquam] *suprascr.*

33–34 primum ... vobis] Mt 6, 33

9–10 offenso ... creatura] IAC. VORAG. *leg. aur.* I, 185

deret. Solet certe ea perdere omnia, propter quod ministeria ac cultus eius negligebantur, prebet autem successum eorum, que minori cura interdum ob cultum eius procurabantur. A Deo namque est omne bonum optimum et datum perfectum, qui pater est luminum tum gracie, tum glorie. Vale, et cura,
 5 ut graviora de cetero audiamus. Iterum vale in resipiscencia tua.

53 *Alia*

|| Cum spiritualium virorum, maxime vero prelatorum sit spiritualia temporariis et divina humanis anteferre, itemque dissidentes in pacis unitatem reducere, fractos reformare mores, et omnia legi adversancia componere, quod
 10 cum ita sit, vos nescio quo instructi ductique spiritu contraria omnia facitis. Nam horarum distincta apud vos nulla tempora, divina negliguntur, pro humanis temporaria preponuntur spiritualibus, pacis unitate concordēs vestra vesania percelluntur, mores perturbantur, quantumvis compositi, quantumvis sedati tranquillique, nec legis equa directio curatur. Ita ne nobis pollicebamini, cum presentes adessemus, cumque a vobis discederemus, meminisse
 15 poteris, qualia mandata dedimus vobis ante manus apprehensionem valefactionemque. Cur non cogitatis vel sola Beati Gregorii verba, qui dicit tot prelatos mortibus dignos, quot mala de se in subditis transfundunt exempla. Sed spero in Deo meo, qui dabit vobis gratiam ad reficienda omnia, dummodo
 20 conatus vobis non desit, quem adiuvabit Christus.

f. 24v

54 *Alia dehortatoria prelati a conversacione matrone*

Male audis cicius fame consule, nescis, quod vita prelatorum ad instar lampadarum solis existit, ut enim parvum quantumvis deliquium innotescit multitudo, sic prelati vitam conspiciunt multi. Relatum namque veridica fama
 25 nobis est, quod dominam quandam nobilem et in vita suspectam crebris vicibus adires, nulla intercedente sepe numero causa, ut tam aspectibus atque alloquiis eius fruereris, verum eciam iam in suspensionem plurimis devenisti. Nescis, quam damnosa res est mulierum consorcium²⁵, quam multo ab initio dulcia muliercularum blandimenta deiecere et, heu, qui bases videbantur
 30 in templo Dei, multos fuligo [21] hec corruptit, qui solis in morem fulgebant, forcia defregit hic malleus alta detraxit turbo vehemens, et solus audes cominus ac lerna configere, involvi te peste nocentissima vereris. Esto nihil

f. 25r

²⁵ Vgl. AUG. *reg.* 4, 4–6 (VERHEIJEN 1967, I, S. 424–426)

21 *dehortatoria ... matrone*] *add. manus alia* 22 Male audis] *add. in marg.* NB optima forma correptionis 29 heu] hew 32 lerna] *corr. ex lerua*

3–4 omne ... luminum] Iac 1, 17

17–18 tot prelatos ... exempla] GREG. M. *past.* III, 4 (SC 382, Bd. 2, S. 276; PL 77, 54B)

- sit periculi inter vos, tamen quod male a multis audis, cavenda esset omnino hec familiaritas, ne nigrore hoc per te caperemur involveremurque. Quam ob rem observo, quam sollicite abstine ab hiis malis, et si nihil aliud intercedat, saltem ut candor ordinis servetur, tuaque salus irreprehensibilis persistat.
- 5 Alioqui si vera sunt, que ex mysticis literis feruntur, ad solam male suspicionis notam damnandum te fore credas. Vides, quam ex corde amemus te, tuam deprecamur salutem, ardeamus honorem, quo splendidius niteas celi in astris, velut inter stellas luna minores. Timendum enim valde est, ne suspicio hec funesta nunc quidem adhuc clandestina ac tecta, palatim spargatur
- 10 in permiscuum vulgus et vertatur in infamie veritatem, ubi post modum nequeas emendare, nec absque rubore passum pedis extra limina proferre. Vale, et valeant ii omnes, qui te ex corde optant sine ruga. Valet.

55 *Exhortatoria ad prelatum cum absolutione fratris*

- Post incrementa virtutum omnium ac paterne charitatis salutem, venerabilis
- 15 pater vicarie, hortor vos in visceribus Ihesu Christi, ut iuxta tenorem dignitatis vestre atque, ut sic dicam, iuxta quiditatem summe humanitatis vestre in omnibus moribus vestris sic favente Deo dirigere velitis, ut vestro premium ac deinde sacro ordini nostro sit honori. Maxime in cibo ac potu eo temperamento utamini, ut a nemine digne reprehendi possitis. Scitis enim modica
- 20 ex occasione quantam consequenciam trahant sequaces, qui velut solis ad radios cupiret vestro exemplo dirigi, de moribus || autem fratrum vigilancie f. 25v vestre creditorum optarunt edoceri. Num ex nostra visitatione quippiam modestie illis accesserit, et utrum correcti sunt quidam, qui reprehensionis acie a superfluis emendabantur, an adhuc parciantur in se suppululascere nociva.
- 25 Velim enim per omnia conventum vestrum esse irreprehensibilem fore et exemplo aliis apparere. Si quid mea presencia vobis opus fore videbitur, nos usque dies adventus in hac provincia habere poteritis. Porro propter bonum pacis fratrem N., qui intractabilior ceteris esse dignoscitur, designamus ad N., loco cuius honestiorem vobis dedimus fratrem videlicet N. de tali loco.
- 30 Item alium de tali ob paucitatem fratrum vestrorum vobis absolvere dignum duximus, unde pro eisdem fratribus per vestre domus currum transmittere cum litteris eisdem prioribus sonantibus curetis. Reliquum est, ut curam habeatis accuratissimam de vestro grege, ut serventur illabati in candore pulchre religionis fratres. Vale.

5 literis] *suprascr.* 9 spargatur] *corr. ex. spargutur* 13 ad prelatum ... fratris] *add. manus alia* 21 cupiret] *cupiuret* 21 vigilancie] *viligancie*

56 <Supplicacio>

Venerabilis pater, sinceram in Domino charitatem optata cum salute. Deo nos suo Spiritu dirigente nihil omnino volumus agere extra documenta scripturarum, et presertim divi patris nostri Augustini constitutionesque ordinis nostri, quas omnimodis sequi nitimur, ac iuxta easdem nostram nostrorumque fratrum vitam dirigere satagimus, nec cuiquam licere putamus, quod nobis non licet. Proinde rogamus paternitatem vestram, quatinus secundum ea, que a nobis ad aurem accepistis, ambuletis, ut abundetis magis integram, quam apud Deum habetis et nos, alioquin hoc est si secus egeritis, ut commissum est vobis, non nobis, sed vobismet imputetis. Ceterum scire vos volumus, quod ad domum vestram absolvimus de Capolna duos fratres, presbiterum alterum, [22] alterum vero Franciscum. Ab ipsa vero domo vestra absolvimus ad Capolna fratrem N. procuratorem, quod vobis non adeo necessarius videbatur, cum superest alter, qui per se id officii commode gerat, quem absque causacione quapiam, dum fueritis requisiti dimittere satisfacientes illi ipsi de vestitura. Illos vero ad se reductos paterne suscipere atque contubernio fratrum vestrorum annumerare unireque debeatis. Valet, et charitas sanctitatis maneat in vobis. f. 26r

57 Graciarumactionalis

Venerabilis pater, post sinceram in Domino charitatem desiderata cum salute charitative hospitalitatis exhibicionem grato a vobis suscipimus animo. Habemus autem haud mediocres gracias pro tam humanis vestris beneficiis, que nobis liberaliter impendistis per omnia et quamvis ea, que sacrum regularis observancie statum, animarum salutem et domus commodum spectare dignoscuntur. Iuxta facultatem vestram vos strenue exequi non ignoremus, attamen ne quid nostri desit officii, nostram hanc ammoniciunculam vestre diligencie annectendam censui, sperans haud quaquam vobis ingratam inutilemque fore. Urget enim nos cura suscepti regiminis et zelus animarum et antiqua patrum meorum videlicet predecessorum consuetudo diligenter observata. Itaque, ut felici ac prospero dirigamus gubernamine, preservemur a noxiis, desideratis crescamus incrementis, rogamus paternitatem vestram, ut fratrem cordi nostro iam pridem insertum, quatinus quemadmodum hactenus vestro gregi solerter invigilate, ne quicquam sinistri suppululat, quod divinum avertat prospectum aut ordinis obnubilet nitorem et salutem prepediat animarum, magis autem virtutum decus crescat, occludatur via viciorum, disciplina morum imbibatur. Sic enim erit, ut et vos laborum vestrorum de concredito ll grege mercedem cumulatis, honoribus a Domino assequamini et f. 26v

7–8 que a nobis] *add. et del.* que a nobis 8 abundetis] *suprascr.*; ambuletis *del.* 9 est] *suprascr.* 14 superest] *superet* 19 Graciarumactionalis] *add. manus alia* Et con 33 gregi] *add. et del.* invigilastes 33 suppululat] *syllaba lu suprascr.*

felicius grex successibus crescat in pinguedine interioris gracie Dei. Quoque autem et cum quibus ad proxime affuturum capitulum ascendere debeatis, brevis hec inclusa cartula demonstrat. Reliquum est, ut charitas fraternitatis maneat vobiscum et salvi sitis in Christo semper.

5 **58 Preceptorialis**

Post salutem. Charissime pater. Conqueruntur fratres nostri claustrum Dive Anne, quod vina, que ex mendicatione eis provenire donacione Christi et fidelis populi, vos ob quoddam debitum detineretis, neque pateremini abduci, donec de debito vestro satisfiat. Nos hanc consuetudinem non habemus, ut
10 mulctemur invicem. Proinde committimus vobis in virtute sancte obediencie, ut quacumque volunt et possunt abducere, libere eos permittatis, neque detinere presumatis ullo pacto. Interim vero donec abductio fiat, sine damno ea fideliter in bona custodia servetis, poteritis aliter vestrum debitum inter vos componere. Nos eciam Deo volente ac auxiliante eo profecturi sumus in
15 brevi, tunc audire volumus a vobis de debito isto, quid sit realiter. Conservet vos Deus cum omnibus fratribus vestris, a quibus preces fieri pro nobis ad Deum precamur etc.

59 Correpcionalis de fornicacionis lapsu

Salutem et gratiam, et meliorem tibi, frater charissime, contingere mentem
20 exopto. Veritatem dico in Christo Iesu, ut voce Apostoli utar, et non minor, testimonium mihi perhibentem consciencia mea in Spiritu Sancto, quin tristitia mihi magna est et continuus dolor cordi meo de te, omnino enim auditur iam sene, iam fracto fornicacio, et talis fornicacio, que incestus immo sacrilegius potius est in iudicio Christi et Dei, quod fornicacio excluso
25 namque legitimo et eo innocente viro, thorum eius ascendis, violas et conspurcas, quociens [23] libeat, ut iam abiecto pudore erubescere nescias, rumor f. 27r huiusce flagicii iam sparsus est, ut antequam eo veniremus, male de te audiremus, cum venimus, certo rem veram esse cognovimus, te licet constantissime contra tuam conscienciam negante et defensionem continuo pretegente, sed
30 non te defendit ipsa rei actio, et acribus te stimulis ipsa tua arguit consciencia. Arguit et Christus desuper prospectans omnia, quem latere nihil potest, qui cum tamdiu expectavit, nec in furore suo magno ultus est tantam iniuriam. Putas forsitan eum ipsum latere? Veniet, veniet, et cito venit iudicare te et perdere, nisi actutum resipueris. Veniet, veniet, et grande spectaculum
35 in te faciet, nisi nostrum honorem meliore vita reformes, ut negare in finem

18 *fornicacionis*] fonicacionis **21** mihi] *suprascr.* **24** potius] *suprascr.* **24** excluso] *add. et del. enim*

20–22 veritatem ... meo] cf. Rm 9, 1

non valeas, et convicia tanta in tua defensione iactare desinas. O mores, o senium, o male perditam etatem! Huc te formabat celicus ordo, huc te sepe reponebat in sceptris, fac, queso, vel iam tandem finem hiis ludis, lusisti satis, ne spectaculum pereuntibus tuo exemplo fias. Memor esto, unde excideris, et age penitenciam, et prima opera fac, alioquin lucis te privatum munere certo scias. Balam Iezabelque sequentem in te vero verius video competere, quod episcopo ecclesie Sardiensi scribi in Apocalipsi iubetur, ubi legis: Hec dicit, qui habet septem spiritus Dei et septem stellas: Scio opera tua, quia nomen habes, quod vivas, et mortuus es. Esto vigilans, et confirma cetera, que moritura erant tuo scandalo. Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo. In mente ergo habe, qualiter acceperis et audieris, et serva, et penitenciam age. Si non evigilaveris, veniam ad te tanquam fur, et nescies, qua hora veniam ad te. Apostolus dicit ad Corinthios in prima epistola, capitulo secundo: Nescitis, quoniam corpora vestra // membra sunt Christi. Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adheret meretrici, unum corpus efficitur cum ea. Erunt, inquit Scriptura Genesi secundo, duo in carne una, et rursum, fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Nam et odorem pene intollerabilem de se spargit, ut hircus, et is admoveatur sacris aris? Tractat corpus dominicum? Absit. Scriptum est Exodi decimo nono: Sacerdotes, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne feriat eos, et Apostolus: Glorificate, inquit, et portate Deum in corpore vestro. Sed ne modum epistolarem excedere videar, iam vela contraham, canam receptui. Vides in te, quam indigna [...] hactenus gesseris, ipsa te ratio edocebit. Christus, qui suam a te magno iudicio abstraxit gratiam, ut in hanc pestem tocies relabereris, non tibi eandem negaturus, ceterum, si tu sequi velis, et habes tempus penitendi. Datum enim est omnibus nobis per Christum, qui cupit ex equo omnes salvari, donec superstites hac vitali aura fruimur. Habes, inquam, sed modicum, eatenus saltem, quatenus hora, qua tremendum est, compleatur. Factis famam reficies, non verbis, nam lingue plectro quisque pulcher esse potest, in te vero, ut esse potentem eam, sic et persuadibilem fore censerem, nisi facta reclamarent, quo fit, ut verbis quantumvis persuasoriis, quantumvis efficacibus nemo credat, vel simplicium plebicularum. Oro, ut cicius fame salutique consulas, ut meliora posthac de te audiamus, donet misericorditer Christus tibi de suo Spiritu, ut

f. 27v

2 o male] *suprascr.* o 2 perditam] *add. et del.* vitam 5 lucis] *add. et del.* lucis 10 tuo scandalo] *add.* 28 ex equo] *exequo*

4-5 Memor ... fac] *Apc 2, 5* 7-13 Hec dicit ... ad te] *Apc 3, 1-3* 14-16 Nescitis ... efficitur] *I Cor 6, 15-16* 16-17 Erunt ... una] *Gn 2, 24* 17-19 fugite ... peccat] *I Cor 6, 18* 21-22 Sacerdotes ... feriat eos] *Ex 19, 22* 22-23 Glorificate ... vestro] *I Cor 5, 20*

quantocius sic ad Dominum Deum tuum convertaris. Ut meliora audiamus,
audias et tu, alioqui solo male suspicionis scandalo, |24| damnacioni ignis te f. 28r
obnoxium fore putato, qui paratus dyabolo et eius angelis, non Christianis.
Tamen absit, ut religiosus obsecro pro malo, hec non habeas, neque inimico
5 animo scripta esse iudices. Scis enim, quantum te amaverim, cum subditus
mihi esses, ille idem amor compulit me ad hec scribenda, quatinus ablegata
tandem male concupiscencie insania, ceterum digne viveres, et quicquid re-
liquum sit etatis, Christo consecrares et Deo. Testor Deum, aliter tibi mederi
nescivi. Namque tantus pudor faciem mihi dum presens istic adessem, offun-
10 derat, ut coram loqui tecum tederet, omnibus horis istinc fugere libebat, et
modo in magna tristitia sum et te lugeo in corde, nec consolor, donec melio-
ra de te audire mihi contingat, et contingat, quamprimum oro Christum, cui
in Spiritu servis, soli tibi hec scripsi, ut non diffamarem per nuncium, quem
latere ista volui, licet verius forsitan me sciat, nihil tamen cum eo locutus.

15 **60** *Alia ad eundem, si graviter tulit correptionem*

Amantissime in Christo frater. Post sinceri pectoris candorem duriusculus
intelligo forsitan subacerbusque tibi visus sum in superiori nostra reprehen-
sione, qua nihil aliud cogitabam, quam tui correctionem, ne pronus in scan-
dalum provehereris, cum non soli tibi peccares, sed nobis omnibus, quod
20 candorem nostrum lederes preter id, quod haud mediocrem Christo iniuriam
arrogares in suo paupere simplici ac innocenti. Nec in animum venit tibi,
quod scriptum est Ecclesiastici 2.: Quicquid tibi applicitum fuerit, accipe,
et in dolore sustine, et in humilitate tua pacienciam habe. Applicabam tibi
equidem anime languenti, ut mihi quidem videbar cataplasmatibus remedium,
25 haud quamquam ingratum, si modo adverteres, || aliqui prestabat non confi- f. 28v
cere, nedum applicare subinde cogitans illud Proverbiorum vigesima octavo:
Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum, magis quam ille,
qui per lingue blandimenta decipit, nisi enim te vehementer amarem, tuoque
honori consulere vellem, profecto surdis, ut aiunt, auribus, velut Cyrces can-
30 tus, quicquid diceretur, preterirem. Proinde, ne insaniam, oro, frenetici aut
quovis alio morbo correpti sequamur, qui operosa consulentis medici reme-
dia depellit, in ipsumque medicum reiicit et odit. Scriptum quippe est in libro
Iob, capitulo VI.: Incepcionem Domini ne oderis, quia ipse vulnerat et me-
detur. Incepcio quippe Domini est, quicquid a consulente derivatur insigni
35 velut acrimonia probatissimi remedii, mordetur primum animus morbo la-
borantis, attamen postea nisi ad puncturam reiiciatur, salutaris medebitur.

9 adessem] ad *suprascr.* 17 intelligo] *suprascr.*

22–23 quicquid ... habe] Sir 2,4 27–28 Qui corripit ... decipit] Prv 28,23 33–
34 Incepcionem ... medetur] Iob 5,17

Horrendum est, quod in Proverbiorum capitulo 29 scriptum legis: Homo, qui dura cervice corripientem, se contemnit, repentinus ei superveniet interitus, et sanitas eum non sequetur. Terribilis hec, vera tamen sententia est, quocies quisque est, qui severam divini iudicii evasisset penam, quicumque
 5 odiosos non correxerit mores, non est bene, crede mihi, homini impudico, nec Deum irritanti scelere suo, qui seminat iniquitatem, ait Scriptura, metet mala. Proverbiorum XXII, sed ibidem legitur: Qui, inquit, diligit mundiciam, habebit amicum regem. Et quem? Aio, qui libenter inter lilia castitatis versatur, qui a solis mundis corde cernitur in lumine beatorum. Scio equidem, tibi
 10 subacerbus sum, monitor enim sum, ne correctoris titulo ledatur, movi secreto, tacitis litteris, velut qui inter multorum strepitus solet in aurem aliquid insurrare, quod si non admittis, desperatum deploro. Impius, ait Scriptura in Proverbiis, capitulo decimo nono, cum in profundum venerit, contemnet, [25] siquidem iniquitas eius in talenti pondere censetur, quo nomine quic- f. 29r
 15 quid grave est, solet designari. Consilium dedi, si accipis, sapiens es, alioqui stultorum gregi numeraberis. Quis enim, nisi stultus contemnit disciplinam? Argue, inquit Scriptura, sapientem, et amabit te, stultus secus. Nam de eo Proverbiorum 15. scriptum est: Stultus irridet disciplinam, et iterum: Qui increpaciones odit, morietur, rursumque: Qui abiicit disciplinam, despicit ani-
 20 mam suam, qui autem acquiescit increpacionibus, possessor est cordis. Ad hec omnia loquatur Scriptura et satis sit: Timor Domini disciplina sapientie. Precor omnipotentem Deum, ut iuxta miseracionis sue ubertatem donet tibi sapienciam, ut non in casu desideas, et timorem, ut iudicium eius expavescas. Nam ut in Ecclesiastico scriptum est: Qui sine timore est, non iustificetur, et
 25 iterum: Domini timor expellit peccatum, et in sequenti capitulo: Qui timent Deum, preparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Ibidem: Qui timent Deum, custodiunt mandata eius, et pacienciam habebunt usque ad inspectionem illius dicentes, si penitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini et non in manus hominum. Donet tibi Dominus
 30 gratiam. Vale.

61 *Frater ad meliora excitatur*

Paternum consolacionis favorem et salutem et charitatem pie in Christo Iesu Domino nostro. O, adolescens generosi spiritus, bone indoles iuvenis, eximii

2 cervice] *add. et del. se*

1–3 homo ... sequetur] Prv 29, 1 6–7 qui seminat ... mala] Prv 22, 8 7–8 Qui, inquit ... regem] cf. Prv 22, 11 12–13 Impius ... contemnet] cf. Prv 18, 3 17 Argue ... amabit te] Prv 9, 8 18 Stultus ... disciplinam] Prv 15, 5 18–19 Qui ... morietur] Prv 15, 10 19–20 Qui ... cordis] Prv 15, 32 21 Timor ... sapientie] Prv 15, 33, cf. Prv 1, 7 et Ps 110, 10 24 Qui ... iustificetur] Sir 1, 28 25 Domini ... peccatum] Sir 1, 27 25–27 Qui ... suas] Sir 2, 20 27–29 Qui ... hominum] Sir 2, 21–22

speciminis fli dulcissime, omnino rumor male infamie ac pestilentis fetoris aures nostras perpulit, quod tu de animi tui sinceritate excidisses, et in omnem maliciam te donasses, quod ut credamus, affectio paternalis non sinit, licet infausto rumore identidem percellamur. Aut quo pacto fieri possit, ut e
 5 tantis virtutibus subito defecisses, ex tanto culmine omnis probitatis tam ll f. 29v
 fede incautus ruisses. Sicut enim nemo repente, poeta attestante, fit summus in virtutibus, ita e regione nemo subito turpissimus fuit, paulisper assuescitur sive virtutibus, sive viciis, si quis semel degustavit, quam suavis est Dominus, quomodo viciorum turpem feditatem amabit? Te unum inter alumnos
 10 ordinis nostri singulari candore prestitisse novimus, cui pudor iuvenilis ora obsidet, et caste consciencie nitor rutilat in opere, ut consensu omni conversationem in terris ageres celestem. Quo vero fieri potuit, ut astu maligni criminantis diaboli, qui non dies cessat, non noctes adversus sanctos Dei insidiari, quadamtenus circumvenireris. Protinus respiscas, oro, ut non eodem
 15 visco tenearis, sin autem stas, cave ne cadas. Facilius enim innocencia tuebitur, quam casus reparetur, in omnibus conquire Domini voluntatem, et hanc proseguere, carnis mundiciam et cordis castimoniam custodite omni sollicitudine. Sana observes silencia, nec unquam rupisse ea deprehendaris sciens, quod in Esaia scriptum est: In silencio erit fortitudo vestra. Quia enim facile
 20 lutum peccati colligitur ex multiloquio, igitur in tempore occasionis libero per pauca loquaris, plura meditato, et non de transitoriis, sed de eternis, nempe rebus celestibus nihil inordinatum sit in incessu, nihil torvum in aspectu, sed blandum ac temperatum per omnia, nil lascivum in risu, effusum in auditu, maxime quod ad pruriginem pertineat levitatis, nil denique in toto corporis habitu, quod non summam gravitatem pretendat. Hec faciens non errabis,
 25 facileque corriges, quicquid sinistri hactenus de te perlatum est fama.

62 *Novicium insignum mittit alio*

Venerabilis in Christo pater, post nostri in oracionibus vestris sanctissimis commendacionem gracias agimus, nec tamen ad plenum pro millesima parte Deo nostro sufficimus, qui non cessat nos eciam nunc in hiis temporibus
 30 tam inversis, tamque commotissimis novis amplificare fratribus. Licet enim temporum edax volubilitas inexorabilique [26] quodam fato plerosque e nobis efferat per mortem, non tamen efficit, ut una sustollat, neque ut stirpitus
 f. 30r
 deleamur e terra, quam dedit interim pius Dominus ad fructus penitencie fa-

7 assuescitur] ausuescitur

8-9 quam ... Dominus] cf. Ps 33,9 15 sin ... cadas] cf. ICor 10, 12 19 In silencio ... vestra] Is 30, 15

6-7 nemo ... virtutibus] D. 2 c. 20 p. c. de paen. (Friedberg I, 1197) 7 turpissimus] cf. IUV. sat. 2, 83 (WALTHER Nr. 16 429)

ciendas, quin potius ipso nos visitante Deo ac servitium cultumque suum
 promovente sit, ut novi post veteranos subeant tyrones, quemadmodum in
 hiis diebus factum est. Nam hic quondam, nunc vero frater Gregorius ex fre-
 to huius seculi profugiens plenis animi facibus in stacionem nostram inque
 5 littora nostra nuperimis sese diebus recepit sperans Deo hic sincerius libe-
 riusque mereri posse. Qui dum in Laad sacrum religionis habitum sumere
 instituisset, non putavit liberum sibi, neque equum fore, si ibidem diucius
 persisteret ob impedimenta, que ex vicinitate patrie emergerentur, magis au-
 tem ad paternitatem vestram, integerrimum sacre religionis exemplar, extem-
 10 plo adnotare sibi nobisque visum. Namque alias quoque, nisi tutum fuisset
 unacum rebus suis, seculari adhuc habitu existens, venisset ad eandem matu-
 rarius, cum locus ille quanto a vulgo senecior semociorque, tanto vite monasti-
 ce aprior fore censetur. Proinde rogamus paternitatem vestram in visceribus
 charitatis Christi, cui in Spiritu servimus, ut ipsum eundem fratrem Grego-
 15 rium, virum probum et magne spei dignetur paternis suscipere amplexibus,
 ostendereque illi, quam profitemur charitatem integerrimum directorem pre-
 ficiens, cuius exemplari magisterio ad formam sacrosancte religiositatis no-
 stre, quam vehementer affectat, rectius sanctiusque instituatur. Spem nam-
 que optimam optimis de se iudiciis pollicetur futurum esse, ut aliquando
 20 ipse quoque pater plurimorum sit noviciorum, omnibusque sese exhibeat in
 exemplum virtutum donante Domino nostro Iesu Christo, cuius servitiis sub
 hoc iugo, quo suaviter tenemur, specialiter studuit se mancipare. Ceterum, ne
 numerositate super abundanti fratrum contingat paternitatem vestram premi,
 fratrem || Demetrium iuvenem de conventu illo ad Laad designavimus, quem f. 30v
 25 lubenti animo paternitas vestra dimittere velit. Optamus autem, ut felix va-
 leat eadem unacum sanctis fratribus, filiis charissimis, quo ad unum omnes
 orare flagitamus, oramus pro nobis, ut bonus Deus dirigat vias nostras in hac
 sancta peregrinatione pro vobis exanclanda in pace, et custodiat nos a malis.
 Datum ex cenobio nostro Agriensi etc.

30 **63** *Dehortatur vicarius generalis a presumptuosa assecuratione*
 Venerande pater in Christi visceribus amantissime.²⁶ Premissis salute, pa-
 ce et paterno favore venimus Budam ad festum Andree et mansimus per
 ebdomadam in domo nostra²⁷ cum fratribus hic in multa constancia persi-

²⁶ Adressat des um 1529 entstandenen Briefes ist wohl Martin Kecheti (Kecseti), Weihbischof von Wesprim (ung. Veszprém, 1528–1548), s. GAMS 1873, S. 386, EUBEL III, S. 331.

²⁷ Es handelt sich um das sog. Große Stadthaus der Pauliner in Ofen (ung. Buda), s. VÉGH I, S. 69f., 256ff.

16 integerrimum] *add. et del.* que **20** pater] *suprascr.* **30** *Dehortatur ... assecuratione*] *add. manus alia*

stentibus. Profecto si et paternitatem vestram hic offendere poteramus, tum propter mutuam consolacionem ultro et citro habendam, tum propter habenda de quibusdam rebus nostris negocia, erant enim quedam, de quibus conferendum erat, ita ut cum altero nemine de eis conferri posset. Intelligimus
 5 paternitatem vestram scripsisse huc fratribus de prestanda vobis mansionis securitate. Futurum quis novit, nisi solus Deus, tali pace, qua nunc regnatur? Nos libere morari possemus superius in monasterio, ut non Bude degeremus, constancia multa ac prudencia opus est in diebus agitatis, que vehementer desideratur in paternitate vestra, alioqui solidissima base opinione omni ordinis. Quodsi assecuracionis officium hinc expectatis, non hoc anno monasterium hoc videbitis, nam huic ea assecuracio vix prestabitur, nisi paternitas vestra hic afforet. Fratres Bude non morarentur, et certe miserescimus afflictionum miseriarumque istic ruri inque palustribus expetundarum. Censemus multo suavius [27] agere hic posse eandem, quod si quid aliqui, ut in tantis rerum commocionibus contigeret, quod ferri non posset, facile rursus in eum locum sese colligere posset. Sed meliora speranda, nam post turbidum serenum expectamus diem et post bella pacem, post fluctus tranquillitas succedet, quam Dominus Deus, in cuius manu cuncta reguntur, ut pacem ferat, nosque amplifluo perfundat pacis gaudio, consolans mestos, sanans vulneratos, afflictos demulcens, videat paternitas vestra, quid facto opus sit, ut cum reduces reverterimus in monasterio suo, eandem offendamus, quam et diu et multum feliciter valere optamus. Datum Bude.

f. 31r

64 *Reverendo, excusatoria*

Ingens amor in me vester merediana luce clarius apparet, pater mi dilectissime, namque ad subitum rumorem ita cor erat exagitatum, ut quiescere nequies, quin extemplo presens antidotum calamo mihi prestares. Quodque dubio rumori fidem negare facit patris in me indulgencia summa, certe, charissime, non possum non vehementer admirari quorundam infelicitatem, qui magna ex parvis commentantur, immo in diversum interpretantur omnia, quicquid
 30 aut vident, aut audiunt, neque verentur proborum hominum candidam obfuscare famam. Ii sunt ut garrule ranule, quas ex sui putredine terra germinat, quorum in penetralibus cordis venenum latet insanabile, quibus ut propheta psalmographus ait, dentes sunt arma et sagitte atque in labiis dolosis gladius acutus versatur. Quod quidem facinus ipse considerans totus [...], resolvor totus, totus lachrimis difflo, sed non omnino memet expedio, || quoniam si
 35 assonerarem: 'Me peccatum non habete', ipse me ipsum seducerem, et veri-

f. 31v

14 agere hic posse] *reclamans in ima parte f. 30v* 23 excusatoria] *add. manus alia*
 25 quiescere] *quiesceres*

33–34 dentes ... acutus] Ps 56, 5

tas me deficeret. Evitare tamen pro virili parte preceptis tuis, pater optime, obsequi, ut non ultra tale quid audiam. Vale.

65 *Ad noviter prefectum priorem*

Religiose dilecte in Christo fili, frater Simon, post salutem et paternam benevolenciam, non sit tibi grave, quod te in priorem ad Sanctum Spiritum prefecimus.²⁸ Satis enim de te percontati sumus, et cum ab omnibus bonum testimonium tulisses, te postmodum bona spe prefecimus. Rogamus igitur, ut te ita regas, ita et prelacionis tue officium peragas, ut crescere magis quam deficere, ascendere quam descendere ab omnibus iudicaris, curam autem
 10 commissi gregis tam sagacissime geras, ut possis rationem reddere in die adventus Domini tum facilem, tum bonam. Vale, et ora pro nobis.

66 *Consolatoria de morte amici*

Condolemus infortunio domus et familie vestre, condolemus et amaritudini vestre, quam de obitu A. charissimi amici nostri N. concepistis, sed consolari debebitis, quia bonus ille vir vitam mortalem prout suis virtutibus digne merebatur, ita volente Deo in meliorem commutavit, et si enim nos reliquit, Dei voluntati satisfecit, cui neque nos cum vocabimur, poterimus refragari. Subiici namque debet humana voluntas divine per omnia voluntati, que ita demum perfecte subiicietur, si in nullo eius dispositioni obnitetur, sed in
 20 omnibus, que nobiscum egerit, Deus magnificabitur cum actione graciaram. Scire eciam debemus nil agere nobiscum Deum, quod non cedat finaliter in salutem et utilitatem nostram. Dummodo omnia capiamus a sua omnipotenti maiestate cum graciaram actione. Scimus dominacionem vestram magnopere angi et tristari, quod tali ac [28] tanto orbatu sitis presidio, quasi neminem
 25 post hac habeatis vobis in rebus necessariis defensorem. Sed ille Deus, qui omnium orphanorum defensor est, morari nequit, nec vos deseret in die tribulacionis vestre. Statim affulget eius presencia desiderata consolacione, dum vos prestetis eum, quem esse vult Deus. Nos quoque quamdiu vixerimus, quicquid cum Dei auxilio poterimus, vestris rebus non deerimus commodi
 30 defensores cum ea diligencia et sollicitudine, cum qua fore debemus etc.

f. 32r

²⁸ Wahrscheinlich handelt es sich hier entweder um das Kloster Pilisszentlélek (vgl. DAP II, S. 411–413; ROMHÁNYI 2000, S. 63) oder das Kloster Dédes (vgl. DAP I, S. 64–67; ROMHÁNYI 2000, S. 20).

12 *de morte amici*] *add. manus alia*

10–11 in die adventus Domini] I Cor 1, 8

67 *Alia nuncians mortuum et consolans*

Ut sint res humane mutabiles omnes ac fragiles et caduce, frater N. ad proximum quintum Nonas Maii, qui dies erat Mercurio dicatus, hoc ipso anno, qui est a natali christiano quingentesimus decimus septimus supra millesimum, nature Deoque concessit.²⁹ Id, quod mihi adeo acerbum fuit, ut in vita nihil poterit accidere acerbius, scio me tibi fletus singultusque nunciare, nam ne ipse quidem potui me a lachrimis continere. Ceterum quoniam ea lege³⁰ necessitateque nati sumus omnes, ut aliquando moriamur, equo animo hoc tamen vulnus virisque doloris feramus, necesse est. Tu fac ad nos quamprimum reditum matures, nam nihil est, quod istic diucius tempus teras.

68 *Alia ad idem*

Oportebat Spiritum consolacionis et iocunde alacritatis applausu vos afficere demulcereque, sed quia recentis vis doloris, quam de immatura morte N. concepimus contraximusque, vetat eam nos parere dulcedinem, nobis veniam date, si ad presens eo affectu, quem maxime optaretis, uti nequeamus internus, namque dolor ita penitissime absorbit nos, turbo concussit, procella multi meroris constravit, ut mens obducta caligine, neque invenire possit vel quo exordio principium capiat litterarum, seva mors abstulit meum charissimum amicum et una solacium iuge meum. O, diem unum infelicissimum, o, diem faustum et truculentum, o, diem nigro signandum lapillo et inter atros perpetuo commemorandum. Immo, o, mortem trucidantem, hircano seviorem tigride, bonis insidiantem, pessimis sepe parcentem, tua tyrannis sevit in reges, cesares tributarios facit, inclemencia passim involvit omnes, iugulat virus infusum, quemcumque corripit, tu dura e matre peccato nata, alita feda concupiscencia, nusquam pura es, infamis semper. Cur tam misere inplacabilis es? Surdior omni mari, apud te preces irritae sunt, libamina spreta, nullo namque sacrificio pietaris, ut prestes te exorabilem, falcem acuis, per te acutissimam ferit, scindit, enecat falx tua universos, nec est, qui tua feritate exoneratus fore possit. Sed quid ago? Cum in mortem invehō, non video, quam temere faciam, non enim est ignis gladio fodiendus, esto quidem mors per se satis, ut apparet, truculenta, sed truculencia sua multis antidotum malis, per ipsam namque effugit quisque tot miseras, quibus implicatur mundus, ruinosam cavet viam. Nobis vero, qui ad summam celi beatitudinem accersiti sumus, non solum amabilis, sed ultro est expetenda, quod per ipsam sit transitus ad sedes beatorum. Augustinus noster et si vivere sem-

²⁹ Wohl ein Mittwoch des Jahres 1517.

³⁰ Vgl. Nr. 28, S. 26.

1 nuncians . . . consolans] *add. manus alia* **11** ad idem] *add. manus alia* **27** pietaris] *suprascr.*

per dignus erat, tamen nature debitum exolvens mortis per sinum receptus
 est in vitam beatam, vitam omni solacio plenam, deliciis affluentem, gloria
 et honore coronatam, quem si ultra deflere persistimus, quid aliud agimus,
 quam eius fortune ac felicitati invidemus, ipso preeunte et nos aliquando se-
 5 quamur, oportet, ut simul perpetuo apud Christum gloriemur. Nihil itaque
 est, charissimi, quod amplius vos contristari debeatis, dicente Apostolo: Non
 contristemini sicut illi, qui spem non habent. Si enim credimus, quod Ihesus
 mortuus est et resurrexit, ita et [29] Deus eos, qui dormierunt per Iesum, ad-
 10 ducet cum eo. Valetate itaque, mi dilectissimi, et consolamini invicem in verbis
 istis etc. f. 33r

69 *Excusacio et commendacio fratrum apud patronum*

Reverendissime domine, domine et patrone, refugium ac defensor ordinis
 nostri dignissime. Commendo imprimis vestre reverendissime dominacioni
 oraciones, non quas communiter pro piis patronis nostris ad Deum altissi-
 15 mum fundere consuevimus, sed quas speciatim pro vestra reverendissima
 dominacione eidem Altissimo debemus. Est namque eadem nobis per hec
 tam inversa, tamque dubia tempora unicum et tutissimum refugium apud
 christianissimum principem regem nostrum, et eos, qui sanctius Deo favent,
 apud quos ob unum, qui preter concessionem nostram oberrat, male audi-
 20 vimus. Vestra reverendissima dominacio nihil ex hoc nobis gravabitur, cum
 sciat sinceritatem in hoc nostram, et premunita sit illa summa humanitate,
 qua tam ampliter evecta est, ut ab omnibus pro merito veneretur. Id nisi pre-
 clarissimis indiciis compertum nobis esset, minus fidenter ad eandem agrede-
 25 remus, verum cum [...] issam semper erga nos mentem vestre reverendissime
 dominacionis acceperimus, et nos ultro sua lenitate provocet, prebeatque fa-
 cilem semper ad se nobis accessum. Haud mediocris profecto spes et fiducia
 nobis offertur, ut quociens opus sit, accedimus. Proinde commendo meipsum
 eodem, commendo et sacrum ordinem in suis habitaculis iam pene convul-
 sum et semesum. Ne reiiciat nos ab sese vestra reverendissima dominacio,
 30 oro, habeat autem in filios, quem nos in parentem et hunc indulgentissimum
 habemus, tutetur nos sua auctoritate, defendat presidio iustissimo. Hic prior
 sanctissime locutus est nobis de vestra reverendissima dominacione, et non
 mediocriter sua narratione nos levat, quem ego commendo unacum mona-
 sterio hoc vestre reverendissime dominacioni, tanquam patrono fidentissi-
 35 mo || dulcissimoque parenti. Commendo et alia monasteria circumiacencia f. 33v
 et omnia in summa devocione, suscipiat, protegat, sublevet, promoveat, ut et

3 coronatam] coronate[...] 11 Excusacio... patronum] add. manus alia 28 habitaculis]
 suprascr. ta

6-9 Non... cum eo] I Th 4, 13-14

vestram reverendissimam dominacionem bonus ille Deus suscipiat, protegat, subleuet, promoveat auctis honoribus semper, cui precamur omnem felicitatem et omne bonum. Amen.

70 *Alia similis*

- 5 Venerabilis domine, unicum presidium nostrum, confrater dignissime, vestre venerabili dominacioni meipsum commendo et omnes fratres meos, et multiugas gracias ago, quod tam expositas domus eiusdem in hospicium omnibus nobis, ut magna fiducia sive die, sive nocte accedamus. Hoc certo scio, quod bonus ille Deus vestrum id beneficium absque mercede non
10 pacietur vanescere, qui pro calice aque frigide spondet premium. Nos pro merito resalutare id non possumus, resarciat Deus benedictus, qui pios pauperum patronos indeflexis prospectat oculis. Hoc unum est, quod summe oro vehementi affectu supplicans, ut causam nostram promoveat ubique apud summates Regni, presertim vero apud reverendissimum dominum nostrum
15 et patronum dignissimum, qui potest adiuvere in tanto fremitu, quo ecclesiastici varie laceramur, audivimus gravari in nos ob unum, qui pro libito a nobis defecit et discessit, quoquo voluit. Quid nos facere possumus? Nihil ille advertit nos, retrocessit, verum digressus fuerat antea. Nihil est aliud, quo iram metueremus omnipotentis conscii innocencie nostre. Oramus iugi
20 prece Deum altissimum, ut non donet nos manibus execrabilium Thurcarum, Christianus nobis princeps sit, qui Christum agnoscat, et servos estimet eius. Hec ideo scripsisse potissimum volui, quo sciret defendere nos apud quosvis vitilignes, cum neminem sciamus, qui ita ardeat emolumentum nostrum, ut vestra venerabilis dominacio, quam diu ac multum feliciter valere optamus
25 commendantes nos in universum cum oracionibus ac serviciis.

71 [30] *Preceptorium ad donandum et regraciatum*

f. 34r

- Honorabilis pater prior, premissa salute rogamus paternitatem vestram, ut promissam dictisque ostensam charitatem exhibeat huic patri priori eadem, reddat promissum equum, qui sit bonus et valens et utilis in negociis domus
30 egestuose. Nam eximia debet esse charitas, non claudicans, non debilis, sicut apud quosdam esse solet, aliis etiam rebus victualibus, quibus poterit, paternitas vestra eundem iuvare non dissimulet, rogo. Ceterum gratum nobis fuit, quod tam suaviter nos post excepcionem tractastis et prosecuti estis. Consolati sumus haud mediocriter vestra humanitate ac prosecucione, erit,
35 quando resalutationem capiet paternitas vestra a nobis pro hoc suo officio. Interim agite ut pater inter filios Dei, fratres vestre tutele pastoralis creditis,

4 *Alia similis*] *add. manus alia* **7** expositas] *suprascr.* s **26** *Preceptorium... regraciatum*] *add. manus alia*

quo gloriari possitis coram Deo optimo et eo maximo, in quo bene felicem valere optamus vos omnes.

72 *Regraciatoria et petitoria pro restituendo curru*

Salutem oracionesque in Christo Iesu devotissimas cum charitate fraternitatis. Gracias habeo paternitati vestre reverende de eiusdem in nos exhibita temporibus preteritis humanitate, quam vel ex parte, si omnino nequivero, vobis referre studebo. En misimus pro curru nostro reportando ac reducendo presencium exhibito rem fratrem nostrum, cui eundem exhibete reducendum. Valeat paternitas vestra reverenda cum fratribus suis mihi charissimis, quorum me oracionibus commendatum faciat, oro.

73 *Procuratorium*

Frater etc. Memorie commendamus per presentes, quod nos in omnibus causis nostris et earum articulis, tam per nos contra alios, quam per alios quospiam contra nos, in quibuslibet terminis coram quovis iudice, ecclesiastico videlicet et seculari et iusticiario Regni, a data presencium II per anni circulum motis vel movendis, venerabiles et discretos etc. quemlibet eorum in solidum constituimus et ordinavimus nostros veros et legitimos procuratores, ratum et firmum nos promittentes habituros, quicquid per predictos nostros procuratores vel eorum alterum simul vel divisim, exhibito res videlicet presencium, actum, gestum, confectum et procuratum fuerit in causis universis tocius ordinis nostri harum vigore et testimonio mediante, quibus sigillum ordinis nostri offertur impressum etc. f. 34v

74 *Quitancia*

Frater Valentinus ordinis etc. notifico tenore presencium, quibus expedit universis, quod nobilis vir N. de quodam equo etc. recepto nobis satisfecit. Ideo ipsum predictum etc. de eodem equo quitum et expeditum presencium testimonio reddo.³¹

75 (cf. 80) *Alia*

Memorie commendamus per presentes, quod egregius etc. de et super centum florenorum, quibus obligabatur, plenariam et omnimodam impendit satisfactionem. Quam ob rem ipsum eundem etc. presencium tenore quitum et expeditum reddo.³²

³¹ Vgl. ROMHÁNYI 2010, S. 128, 133.

³² Der untere Teil der Seite ist unbeschrieben.

VII <EPISTOLARE COMMERCIIUM INTER GREGORIUM DE SIMONTOR-
NYA LUTHERANISMI FAUTOREM ET FRATREM GREGORIUM COELIUM>

76 || *Gregorius Symontorniensis Lutheranus fratri Gregorio collegae reve-
rendo patri scribit*³³ 1534 f. 35r
1534

- 5 Frater in Domino dilectissime. Gratia et pax a Deo patre per Iesum Chri-
stum, ut tue dominacioni adiiciatur, votis omnibus postulo. Ut postillam pa-
tris Lutheri dominacio vestra habeat, admoneo, nam sol hic ea postilla librum
elegantior non vidit. Vale.

77 *Responsio fratris Gregorii ordinis Divi Pauli collegae reverendi patris
fratris Valentini*

- 10 Pax tibi, frater. Libenter legerem postillas, quas mihi ultro ac satis amice
persuades, nisi τερας, id est monstrum esset. Verum cum mihi proletarii non
multi placeant, adduci non possum, ut ingenium cuivis committam. Deo gra-
tias, qui mihi veritatem in sensu Scripture Sacre aperuit, que me ceterum di-
15 rigat in negotio fidei, ac salutis, ut non opus sit damnatis quorundam postillis
mere mendacibus, mere vanidis. Ab autore illo, quem commendas, publicis
ecclesie ac sedis apostolice interdictionibus prohibeor, alioquin forsitan tua
duntaxat commendatione, dum modo legendi facultas occurreret, legerem.
Nolo enim cum mulierculis Salomonis facere commertium, ne abducar. Di-
20 cam apercius, nolo Germana illuvie inquinari, eo quod timeam Dominum,
qui mihi proposuit non Lutherum desertorem, || sed Petrum pastorem, cui di-
xit: Pasce oves meas. Ego ex his ovibus sum, qui pascor institutis Christi et
summi pastoris eius, maxime cum scriptum sit Proverbiorum 22.: Ne trans-
grediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres vestri. Termini antiqui de-
25 creta pontificia sunt, que transgredi fas non est ovi auscultanti ad Christum
et ad pastorem eius. Te vero, homo amice, quisquis es, ob favorem, quem in
me singularem geris, et amo et observo, oroque Dominum, ut viam syncerio-
rem mandatorum Dei aut invenias ac percurras. Vale. Et nube felix detectus
pectora vive. Ex Gomb<a>zegh, tercio Circumcisionis Domini die.

f. 35v

1534

I 3

Gombaszög

³³ Der Briefwechsel zwischen Gregorius (ung. Gergely) Simontornyai und Gregorius Coe-
lius (f. 35v–38r) mit Angaben der früheren Editionen: ETE 1904, S. 312–318; in ungarischer
Übersetzung: RÉVÉSZ 1864, S. 585–594, vgl. noch: HARGITTAY 2002, Nr. 1/2, HERVAY
1984, S. 187f.

4 1534] *add. manus eadem ad finem lineae* **17** collegae ... Valentini] *add. manus alia*
18 ac] *suprascr.* **21** modo] *suprascr.* **23–24** Ne ... eius] *eadem manu in marg.*

9–10 Gratia ... Christum] *vide salutationes in epistolis S. Pauli* **23–26** Pasce oves meas]
Io 21, 17 **28–29** Ne ... vestri] Prv 22, 28

29 nube ... pectora] STAT. silv. 1,3,109

78 *Rescriptio eiusdem diligentior latiorque hoc titulo: Gregorius Musophilus a Simontornya syncerioris theologie alumnus, secretarius reverendi et magnifici domini Emerici Bebek³⁴, tuus frater deditissimus*

- Erudite amice, frater in Domino dilectissime. Gratia et pax a Deo patre misericordiarum per Ihesum Christum, ut tibi ubertim adiiciatur, votis omnibus precor. Accepi, mi frater, litteras tuas amoris synceri fraternique plenas, quas, dispeream, si non ex animo libenterque legi. Ut tamen ingenue fatear, quod sentio, video te decretis pontificiis plus iusto addictum esse, et paternas mordicus tenere traditiones. Sanctissimi enim patres nostri, qui Divo Petro successerunt, relictas veritatis via (ut Petrinis utar verbis), fecerunt sibi decreta et extravagantes nescio quos, et vereor, ne in campis Elisiis apud inferos cum diis manibus usque in hunc diem vagentur citra ullum refrigerium. Nam teste Divo II Petro seducti sumus per magistros mendaces, ut Israelite per pseudoprophetas. Non enim pontificia iura, sed suum filium dilectum paterna vox de coelo audiri iubet. Ubi vero, frater deditissime, nequis tuum ingenium scriptis fratrum tuorum, quibus post apostolorum tempora nemo, nec rectius, neque etiam sanctius de christianismo sensit, credere videris, ut pace tua dixerim nimis esse pusillanimis. Si enim Spiritus Sanctus, cuius sint spiritus, probari precipit, audenter, mi amice, et animo Herculeo omnia scripta tuorum confratrum ad Scripturam Sacram velut ad Lydium lapidem exigas rogo. Ad Scripturam enim Sacram tanquam ad anchoram sacram nobis est confugiendum. Non enim papistica instituta, sed Scripturas Sacras Christus scrutari nobis mandavit. Statuta enim, iura, decreta, summularia, extravagantes et ut uno verbo complectar omnia, omnes humanas traditiones fortiter et strenue apostolica convellunt scripta Christusque imprimis enervat Matthaeus XV. inquit: Omnis plantacio, quam non plantavit pater meus celestis, eradicabitur. Metuis colluvie Germana infici? Sed interim non formidas Antichristi discipulum agere. Lutherum desertorem obiicis? Benedicis, si Antichristiane factionis transfugam intelligis. Salomonis in Proverbiis sententiam (ut accipio) II non tenes probe, nam pontificia decreta et id genus nugarum nunquam illi sapientissimo in mentem venerunt. Si vero concilia, patres, universitates et eremitas veteres mihi occinis, ego tibi insusurro
- f. 36r
- f. 36v

³⁴ Imre Bebek, Propst des Kollegiatskapitels St. Nikolaus zu Stuhlweißenburg von 1525 bis zu seinem Tode 1541. Er trat zum Luthertum über und heiratete 1534, vgl. GYÖNGYÖSI *vitae* Kap. 88, S. 183 und 220; KÖBLÖS 1994, S. 335f.

26 Matthaeus] Mat

4–5 Gratia ... Christum] *vide salutationes in epistolis S. Pauli* 10–14 relictas ... pseudoprophetas] cf. II Pt 2, 1–2 26–27 Omnis ... eradicabitur] Mt 15, 13

20–21 ad Lydium lapidem] 'Probierstein', cf. PLIN. *nat.* 33,8,43.

Christum et evangelium eius. Si pergis conciliorum me autoritate onerare, ego tibi, frater mi, tanquam homini amico commonstrabo omnia post apostolorum errasse concilia. Nam in Nicena synodo unus et unicus Pafnucius et quidem monoculus, plus damna ecclesiastici celibatus, quam 80 et aliquot
 5 episcopi perspexit. Si vero futura concilia prestolaris, pereundum erit nobis, si differatur pietas, quousque omnes adversarii nostri peccati erunt, pro eo enim, quod dilectionem veritatis non recepimus. Ut salvi fieremus, emisit Deus efficaciam illusionis, ut credamus mendacio, qui veritatem non suscepimus. Ducti enim sumus ad simulachra muta. Nam si Papa stat, Christus
 10 cadit, si Christus stat, Papa cadit. Apud Germanam illuviem miror, quod gentium fecem non adieceris. Papistica tyrannis labefactata est. Nam Imperium Germanicum electores illos archiepiscopos, hoc est apostolos Antichristi in eum abiecit, ne quid in re seculari decernant. Amice, quamvis te nondum in carne viderim, libenter tamen ob diligentiam tuam, quam in Musas et literas sacraciores pre te fers, complector, et utinam possim ore ad os loqui, ut
 15 intelligeres papistas omnia sacra prophanasse, et omnes hereses in sese recapitulasse. Nam si hactenus nondum tenuisti, nunc accipe, mi amice, Papam Antichristum esse, et omnes // creaturas eius, sectasque esse Antichristi apostolos et discipulos, a quibus totus orbis seducitur. Vale, frater animo meo
 20 amantissime, et monitus meliora sequaris, et viam meliorem alacriter percurras. Nam ego novi, in quo valetudinario iaceas. Commendo te gratie Dei. 1534
 Datę ex desertis Hungaricis, in profesto Epiphanie 1534. I 5

79 (cf. 91) Responsio fratris Gregorii tumultuaria

Accepi tuas iperaspistes, immo meas correptiones, homo amice, quibus blande admodum perinde ac scorpius Apocalypseus comprimis humana facie ludis. Ceterum autem, Deum immortalem, quam noxius sis, quantum ve veneni aculeata cauda suffundas, incredibile est. Graves tue blasfemie, spicula tincta veneno, quibus velut alter Goliad in immensum evectus tumide gloriaris, iactas verba, is, redis, nec spacio caperis, vibras hastile, execraris, carpis, sugilas, laceras, damnas, ac si nunquam tibi Pauli preceptum occurrisset, quo
 30 festiviter ait: Nolite ante tempus iudicare, quoad veniat Dominus, qui illuminaturus est abscondita tenebrarum et manifestaturus secreta cordium. Nihil omnium attendens, quid idem Dominus iudex vivorum ac mortuorum caveat precipuis in preceptis dicens: Nolite iudicare et non iudicabimini. Neque
 35 enim hoc maius sequi poterit malum. Chare frater, longe aberrare te a vero scopo video, quia in sermone statuas regnum Dei, et non magis in pietate,

6 peccati] peccati 32–34 Nihil ... iudicabimini] eadem manu in marg.

25 scorpius Apocalypseus] cf. Apc 9, 3sq 31–32 Nolite ... cordium] I Cor 3, 27 34 Nolite ... iudicabimini] Lc 6, 37

cui contrarium adstruxit Paulus dicens non in sermone esse regnum Dei, sed in virtute. Fide gloriamini vos universi, qui in stadio Lutherano statis ociosi, acerbissimi homines, quos iam pridem evomuit ex ore suo Christus, ut abiretis in reprobum || sensum, ut contumeliose essetis in superos primum, deinde f. 37v

5 in pium quemque, sed insana valde temeritas est et intolerabilis arrogantia, ea gloriari, quam quis semel impietate sustulit, ab seseque abdicavit. Et quis unquam fidem sine pietate ac sanctis operibus præ se tulit? Nunquam fides tam infida fuit, nunquam tam contumeliosa, nunquam tam blasfema, nunquam tam vaga libidine saturata. Video, ascendit nunc fumus putei abyssi,

10 exierunt locuste, data est illis potestas scorpionum terre, quarum cruciatus in percussione hominum sevit. Similitudo earum haud quaquam absimilis equis paratis in prælium, in capitibus singularum quarumque tanquam coronæ aureæ sunt, hæc habent capillos, sed mulierum, ora earum ora leonum, sevis armata dentibus, lorica fereque circumplectunt eas, voces earum ut curruum, perstreperæ ac fortes, iam et regem super se habent, angelum abyssi, cui nomen Apollion, quod Latine 'exterminans' est. Qui habet sensum, intelligat, quia magni Antichristi præcursores ii sunt heretici, quos modo sæculum nostrum habet. Utinam non esses unus ex eis, qui iugum iampridem a cervice excussisse videris. Ceterum sanctissimi, ais, patres, qui divo successerunt Petro,

15 relictæ veritatis via fecerunt sibi decreta, summularia, extravagantes, quos impie vereris etiam, ne campis in Elysiis usque in hunc diem apud inferos cum diis manibus vagentur, per quos seducti sumus || utpote magistros mendaces ac Israëlites per pseudoprophetas. Quid hoc est, frater, quod ais? Cur in divos patres veheris? Cur funesto probro insimulare eos non metuis? Converbera in os patrem carnis tuæ et inexpressibile facinus est, sanctissimos spirituum progenitores infama, et ineluvibilis noxa est. Illi magnifica gloria recepti Deo reddunt cantica, et nos miselli homunciones contra mutire adhuc audemus. Sed forsitan inconsiderate hec iniuria tibi excidit, aut felicius me tentare voluisti. Cedo. Dilectum filium paterna vox e celo audiri iubet, sed nec columnas reiicit, quibus abunde largitus est Spiritum suum Christus, ut communiat

20 universum superedificium, alioqui labefactetur, necesse est. Da mihi verbum in pontificiis decretis, quod pietatem abroget, fidem rescindat, et eiuravi. Pro crimine mihi ducis, quod non in quemvis committam ingenium. Hoc non crimen, sed summa religio est. Utinam sic prothoplastus ille fuisset pusillanimis, ut nunquam impostori aures preberet, minus equidem gemeremus. Nunc vero ad maximam temeritatem quantum mali accesserit, vides. Tunc mihi dehiscat terra, cum id in mentem veniat, ut factioni Lutherane consentire velim. Ceterum impudencia summa est iactare post apostolorum tempora neminem neque rectius, neque sanctius de christianismo sensisse tuis monstris horrendis

25 1–2 non in ... virtute] ICor 4, 20 3 evomuit ... suo] cf. Apc 3, 16 9–16 ascendit ... exterminans est] cf. Apc 9, 2–11

30 f. 38r

- disque apostatis fratribus, quibus iam pridem lumen ademptum est, quorum ego spiritum satanicum probavi subdolum, impostorem, mendacem, multis incautis imponentem, et horum scripta venenata et inusta velut gladiatorio, me integrum, sincerum, intactum iubes corripere. Generosum sane consilium, ut ll eadem scabie inficiar, eodem laborem morbo. Non sum ego is, nec
 5 futurus sum, donec spiritus hos reget artus, ut hanc scabiem amem, morbum hunc subeam volens, cui sinceritas in professione est. Neque committam, ut Lutheranum me iudicet Christus, sed probet christianum. Aio, scrutari iussit Christus Scripturam Sacram, quod ea ipsa testimonium perhibeat de ipso,
 10 quo cicius fide recipiatur, sed vero quid non fidei sacramentis semel iniciatos vult pasci et sanctorum postillis, eorum qui puritati steterunt? An non stabulario datis prius duobus nomismatibus ait: Quicquid supererogaveris, cum redux rediero, reddam tibi? Accipis, scio, quid nomismata sint, quia vetus et novum testamentum supererogatio instituta ad hec sanctissima quęque, quę
 15 digna mercede affecturus est Christus. Sed in questione apud vos versatur, quis ille stabularius sit, et forte plus ad monstrum Lutherum, quam ad dominum sanctissimum, Petri successorem, cuius sedem gravissimo miraculo et potentissima virtute Rhome firmavit Christus, deflectitis. Agite, licet more vestro, donec ea cęcitas manebit in vobis, nobis alius non erit stabularius,
 20 quam quem pręfecit Christus, quem et attendi iussit ab omnibus in eo verbo: Pasce oves meas. Si curam presidencie pastori iniungit, citra dubitationem iniungit et obediencię munia subditis. Sed vos rebelles estis, dura cervice et incircumcisis cordibus atque auribus, ut meditemini ac auscultetis contra legitime presidentis auctoritatem, cui falso [...]]³⁵

f. 38v

³⁵ post quartum folium require reliqua *marginē imo scriptum altera manu, textus continuatur f. 43r*

12–13 Quicquid ... tibi?] Lc 10, 35 **21** Pasce ... meas] Io 21, 17 **22–23** dura ... auribus] Act 7, 51

VIII |31| <CONTINUATUR FORMULARIUM USUI PATRIS GENERALIS CON- f. 39r
SCRIPTUM>

80 (cf. 81, 75) *Littere ad seculares personas. Primo ad imperatorem*

Invictissime princeps et domine graciousissime³⁶, post nostri ordinis et ora-
cionumstrarum universalem commendacionem, quam quidem ad emin-
ciam imperialis celsitudinis pertinet universarum ecclesiarum cleros, mini-
stros Altissimi, presertim religiosos viros innocencie iugo sese astringentes
et per omnia sanctitati studentes ac laudi divine oracioni et graciaram ac-
tioni vacantes affecta, penitissimo ad se susceptos amplecti atque ab omni
inpetitorum pro sua virili custodire, ne cultus divinus ulla in parte perturba-
tus cessaret, quin potius cesarea maiestate innixus fulcitusque in dies magis
ac magis opere et affectu cresceret, ut gloria cesaree dignitatis apud Deum
hominesque admirabilis sit et suscipienda etc. Dehinc casus ponendus etc.

81 (cf. 80) <*Superscriptio*>

Illustrissimo principi et domino, domino Carolo Deo favente cesari Romano
et totius christianitatis semper augusto domino et patrono supremo totius
nostri ordinis indulgentissimo³⁷

82 *Supplicatoria ad regem*

Serenissime princeps et domine graciousissime, post nostri commendacio-
nem, ex quo preter Deum et maiestatem vestram neminem pro nunc habemus
presidiantem, qui presenti nostre maxime necessitati opitularetur, defecimus
omnino, ut nec quotidianus victus suppetat nobis, quocirca dignetur maiestas
vestra ex ingenerata benignitate nobis tantos dumtaxat sales elargiri, quibus
extreme nostre egestati subvenire valeamus, ac omnipotenti Deo, in cuius
sortem ministeriumque delecti sumus, debitum possumus exequi serenitatis
officium etc.

83 || *Supplicatoria ad eundem*

f. 39v

Serenissime rex³⁸, supplicatur maiestati vestre pro parte devotorum capel-
lanorum eiusdem religiosorum fratrum in claustrum Beate Virginis, quatinus
maiestas vestra presentem dicam de iobagionibus eorundem maiestati ve-

³⁶ Adressat des Briefes ist wohl Kaiser Friedrich III.

³⁷ In der Außenadresse ist – statt des Namens des wirklichen Adressaten – der Name des
damals regierenden Kaisers, Karl V., angegeben.

³⁸ Der wahrscheinlich an König Johann von Zápolya gerichtete Brief entstand womöglich
nach 1529; es handelt sich um die Pauliner im Kloster Nostre.

4 nostri] *suprascr.* **5** commendacionem] *suprascr.* **23** tantos] *suprascr.* **29** in] *add.*
et del. in

stre provenire debentem in subsidium paupertatis ipsorum, amore Domini altissimi, qui regum sortes in manibus tenet, fortunas promovet, relaxare et donare ipsis dignetur graciose.

- 5 Preterea dignetur vestra maiestas domum ipsorum in Pesth³⁹ habitam a solutione quorumlibet censuum tam ordinariorum, quam extraordinariorum, qui ratione ipsius domus in medio civitatis vestre maiestatis annuatim et aliis quibuscumque temporibus rationibusque et causis solvi deberent, in perpetuum eximere et liberare graciose.

84 *Petitum subsidium pro capituli generalis celebratione*

- 10 Spectabilis et magnifice domine etc. Scimus equidem universi nos magnificenciam vestram gaudere honori nostro apud Deum quam maxime, studereque pro virili parte conservacioni ordinis nostri quam circumspectissime, et id quidem ex pietate graciose, qua Dei cultum summis votis atque ardentibus desideriis promoveri ardet. Testantur hec multiuga beneficia ab inicio in
15 nos cumulatissime per Vestram Magnificenciam impensa et collata, que tanta sunt et percrebra, ut nos pudeat amplius quippiam vel modicum poscere ab eadem, parta verecundia suffici. Verum enimvero animat nos, immo hortatur eciam, sed multo vehemensius provocat vestra mansuetudo, vestra pietas et precordialissima delectio nostri, qua ab eadem paterne complectimur, provocat et dulcis sepe affectus, quo nobis spem amplioris audacie sepe, immo
20 semper aperit, datque fidenter adeundi quacumque in re, quacumque necessitate, [32] quod quociens non fit, clementissime subirascitur nobis, immo cavet ad alium quemquam profugere, quod a se commode fieri possit. Quocirca verecundia et modo seposita plena fiducia adorimus vestram magnificenciam
25 exponentes nostram inevitabilem necessitatem, que iamiam appetit, id est aporpinquat, hec capituli generalis celebrandi est, que necessitas tanta est, ut a nobis institui non possit, et tam necessaria, ut negligi neutique valeat. Proinde cogitet, oramus, vestra magnificencia de nobis, ne tanta necessitas tanto ordinis nostri discrimine, velut imprudentes allabente tempore nos occupet. Evitetur vestra ope nostra confusio, ne inopia pudeamus, presertim
30 tanti fratres ascripti sint ad ipsum capitulum accedendi, quorum quidam iam emoti sedibus iter versum nos arripere, alii reprimi nequeunt, quin veniant, quicquid boni in divinis fiet celebritatibus, id totum singulariter vestre magnificencie deputaverimus, quam et bene felicem desideramus etc.

f. 40r

³⁹ Das Haus in Pest dürfte dem Kloster von Nostre gehört haben, s. ROMHÁNYI 2010, S. 50; über die Häuser des Ordens in Ofen (ung. Buda) vgl. VÉGH I–II.

85 *Alia supplicatoria accusativa vel credenciales*

Cum tanta tamque crebra sint vestre magnificencie erga nos collata beneficia, satis ut admodum verecunde petendarum suppleciatis causa accedimus ad eandem, presertim quia tanti variis ex locis ventitent petitores ad vestram magnificenciam, quorum importunitate facile ledi posset, nisi in animum iam pridem reduxisset, se omnibus precium indulgentissimum prestaturum, quod solum prestat nobis audaciam ad sese confugiendi, cogitamus enim in animis nostris, immo inter nos mussitamus de eadem hoc pacto. Hic princeps munificencie professor, quandoquidem omnibus in se confidentibus beneficium se exhibet, qui etiam etiam ignotis prodesse consuevit, fieri non potest, ut nobis viscera native pietatis occludat, quod tam dulcis sit et favorabilis nobis, nec fuit unquam, quando oculos a nobis avertisset aut duriusculum exhibuisset, refoti sumus sepe ab eo eciam, quoniam ea necessitas nobis non esset, et nos piis efflagitationibus ad id ultro lacessit, ut in omni necessitate nostra eum inveniamus, quibus stimulis accensi || deliberavimus tandem hunc specialem fratrem nostrum ad vestram magnificenciam delegare, qui omnem nostram voluntatem atque adeo optatum omnem expositurus est coram eadem, cui precamur, pientissimum dignetur prebere auditum, atque hunc eundem ad nos optata cum relatione remittere, cui nos in universum cum omnibus serviciis nostris commendatos fore percupimus omnes.

f. 40v

86 *Alia*

Luce longe preclarius novimus vestram magnificenciam honoris et glorie nostre avidam esse, quod ingencia eiusdem testantur beneficia, attamen pro nunc satis verecunde ob multorum supplicancium importunitatem adimus vestram magnificenciam ita, ut nisi tanta necessitas urgeret nos, abstinere-mus omnino, prestat autem nobis adeundi fiduciam vestre magnificencie innata pietas et erga nos sepe ostensus amor ac verborum provocacio, qua nos animat eadem, ut sepe immo semper adeamus etc.

87 *Supplicatoria pro subsidio itineris*

Magnifice domine, Domine fautor et patrone noster gracie, post orationum mearum et tocius ordinis nostri, cui ego indignus presum, commendacionem, cupio semper ex animo favere Christum e celis vestre magnificencie darique optatam sanitatem et diutissime servari in ea eandem, nobisque propicium fore et clementissimum patronum semper, quemadmodum veri magnates predecessores erant, qui non solum diligebant nos, sed observabant

1 *supplicativa ... credenciales*] *add. manus alia* **29** *pro ... itineris*] *add. manus alia*
30 Domine] *add. et del. et*

10 etiam ignotis prodesse] cf. PS. CATO *dist.* 2,1

eciam. Causa autem, cur nunc hisce litteris confugiam ad vestram magnificam dominacionem, hec est, nam cogor ex consuetudine circumire totum hunc ordinem per singula monasteria ubilibet constituta cum duobus peregrinacionis mee comitibus, et cum huc ad claustrum Sancte Anne venissem, cum magna fiducia miseram ad vestram magnificam dominacionem fidelem fratrem causa petendi subsidii pecuniarii pro via peregrinacionis conficienda, sed quia tum non aderat hic, ut sperabamus, vestra magnifica dominacio, coactus est idem frater legatus ex media via redire. Nihilominus spem habens post Deum in benignitate vestre magnifice dominacionis iussi has [33] f. 41r
 5 portari ad eandem mox, ut redux redierit eadem, supplicans eedem obnoxius tanquam domino et speciali patrono ordinis nostri, dignetur nos aliquo subsidio consolari, cui id, quod in me erit, nunquam in Spiritum defecturum unacum meis fratribus universi ordinis me polliceor, orans ac obtestans omnipotentem, ut centuplo beneficium hoc rependat eidem, quam et bene
 10 felicem valere cupio ex animo semper, me et totum ordinem iterum atque iterum commendans in universum. Datum ex Sancta Anna.⁴⁰

88 *Eadem*

Magnifice domine et patrone clementissime, post oracionum mearum et totius istius heremitici ordinis commendacionem significare opere precium ratus vestre magnifice dominacionis, cui in Spiritu coram Deo altissimo servio in oracionibus meis, nostram indigenciam, quam in peregrinacione hac nostra patimur, mox ut claustrum patronatus vestre magnifice dominacionis perveni, spem habens in eadem et piam et firmam. Exhausti enim expensis viaticis sumus, supplico vestre magnifice dominacioni, dignetur hanc nostram penuriam aliqua in parte sublevare ob respectum multiplicium oracionum nostrarum, quas iuges facimus pro eadem, ut et Christus eandem consoletur multo abundanciori rerum tum temporalium, tum spiritualium copia. Novit etenim examussum vestra magnifica dominacio, quod absque piorum patronorum suppeciis nos consistere minus valemus, quos Deus omnipotens
 20 in paupertatem vocavit, ut divitum facultatibus in eius servicio provisionem habeamus omnibus ipse curam gerens accuratissimam, qui statuit omnia in numero, in mensura et pondere, ut Scriptura ait. Iubeat nobis vestra magnifica dominacio, parati sumus ad quevis servicia in Spiritu Christi et Dei, ut quod obiuges occupationes per eandem fieri nequeunt, fiant per nos, qui
 30 subsidiis eius fovemur, quiescimus protectionibus. Commisi hic fratribus capellanis suis, ut orare nunquam desinant precarique omnipotentis Dei cle-

⁴⁰ Adressat des in Tokaj verfaßten Briefes ist wohl der Schutzherr Johann von Zápolya.

menciam in salutem et conservacionem vestra magnifica dominacio || commissurus, et alibi ubicumque incessero, ut cum fenore spiritualibus bonis eidem reddatur beneficium hoc temporarium, quicquid in nos contulerit eadem, quam et semper valere optamus. Datum etc. f. 41v

5 **89** *Supplicatoria patrono pro tutela, sublevamine et relaxacione decime*

Magnifice domine, domine et patrone tocius ordinis nostri graciousissime, post mei ipsius et oracionum et serviciorum, immo tocius ordinis nostri humilem devotamque commendacionem. Nihil eque ab summo et optimo Deo optarim, quam dari nobis eiusmodi patronos pios et integerrimos, qui nos
 10 passim et tutentur et foveant, nosque pro eorum fortuna ac salute die noctuque intentissime precemur inclinantes piis intercessionibus favorem summi numinis pro placito bone voluntatis ipsorum, ex quibus nobis singularis dignoscitur vestra magnificencia et ita singularis, ut secundum nescimus avita, namque successione ius patronatus obtinet super nos. Proinde humiliter sup-
 15 plico in persona tocius ordinis vestre magnificencie, recognoscat alacrius se nobis patronum, immo patrem charissimum fore et paterna pietate in nos utatur, quatinus libera fiducia audeamus semper, quociens opus fuerit, in nostris necessitatibus ad eandem confugere. Namque si ab sese nos repulerit abieceritque, in quem alium confugiamus, habemus neminem, sed nec habere optamus, cum abunde sufficiat nobis magnificencia vestra, quam non
 20 ambigimus prestare se talem nobis, qualem optemus vehementissime, hoc est dulcem et favorabilem. Est autem nobis quedam necessitas componenda cum vestra magnificencia obsecro, ut suam charitatem dignetur in nos ostendere in relaxacione decimeque, que de vinea nostra in possessione eiusdem
 25 existenti proveniret eidem, et hoc faciat amore salutis, fortune et conservacionis sue et magnifice coniugis liberorumque, quod centuplo mereatur ab omnipotenti Deo refundi sibi inclinare [34] poterit vestram magnificenciam f. 42r
 in id genus beneficii vel una hec ratio. Scit enim plenissime vestra magnificencia, quantam ruinam perfide Thurce crebris eorum excursionibus in hoc
 30 misero peregere Regno, presertim in parte Transdanubiali, ubi fere omnia monasteria nostra per eosdem combusta depredataque sunt⁴¹, ut nullo pacto ultra fratres nostri queant inibi perseverare, sed necesse est eos huc atque integriora loca convolare, quorum oracionibus placatus Deus preciosioribus in rebus id resarciet eidem, quasi Moysen Sanctum legimus quondam populum
 35 Dei servasse precibus et victorem effecisse reducemque.⁴² Nihil dubium pla-

⁴¹ Der Hinweis auf die Zerstörung von transdanubischen Klöstern steht im Zusammenhang mit dem türkischen Feldzug gegen Wien im Jahre 1529; der Brief stammt aus den ersten Amtsjahren von Valentin Hadnagy.

⁴² Vgl. Ex 17, 8–15.

ne, quin vestramque magnificenciam servabunt, sicut et hactenus servarunt incolumem, et in omnibus fortunis bellorum victorem et cum gloria reducem suis oracionibus videret. Si presens adesset vestra magnificencia, quid pro conservacione eiusdem et fortunis iidem sui capellani tum privatis, tum publicis precacionibus faciant, pro certo intelligeret, tum denique mereri illos
 5 ab eadem aliquid, ut faceret quidvis pro eis, sicuti et facturam non dubito, et presentem supplicacionem optato effectui impleturam, eo quod ex animo diligat nos, et nos ex diametro vestram magnificenciam ex corde amemus, colimus et observamus etc. tanquam piissimum patronum, parentem et fau-
 10 torem nostrum optimum integerrimumque, cui omnia bona et sanitatem cum dignitatis incremento precamur, expectans vehementissimam in idipsum relationem. Datum ex N. etc.

90 (cf. 92) *Commendaticia patrono*

Egregie domine, fautor et patrone noster dignissime, commendo imprimis
 15 meipsum vestre egregie dominacioni et sacrum hunc ordinem cum oracionibus suis et meis serviciisque, deinde gracias ago amplissimas de omni eiusdem beneficio nobis impenso et impendendo. Cum enim applicuissem huc ad Enyere per circuitum visitando monasteria ordinis iuxta ministerium meum, multa et sanctissime narravit mihi de || vestra egregia dominacione pater hic f. 42v
 20 prior capellanus et servitor fidissimus eiusdem, atque hac sua narratione non mediocriter levavit cor meum gaudens et exultans, quod tam commodum ac potentem nobis providit bonus Deus patronum et protectorem in diebus malis, quibus perseverandi nulla suppetit nobis sine presidio talium patronorum, qui suis alis nos protegent, inter quos unus et eximius existit egregia
 25 dominacio vestra, cui nimirum plurimum gaudeo, et gracias ago Deo meo et vestre egregie dominacioni, cui precor omne bonum et felicitatem eternam, commendans subinde hoc dirutum monasterium et priorem et fratres, aliaque monasteria cum prelatibus et fratribus suis orans ac supplicans, quatinus cepta benivolencia prosequatur nos eadem, tutetur, foveat presidiis, ut
 30 sit, quo coram Deo altissimo gloriari possimus de vestra egregia dominacione, cui eandem cum suis omnibus, chara coniuge et dilectis liberis, precibus assiduis die noctuque commendamus affectuosissime, quam et felicissime valere optamus.⁴³

⁴³ Die untere Hälfte der Seite ist unbeschrieben.

IX 91 (cf. 79) || <CONTINUATUR EPISTOLARE COMMERCIIUM INTER GREGORIUM DE SIMONTORNYA LUTHERANISMI FAUTOREM ET FRATREM GREGORIUM COELIUM> f. 43r

[...] impostoris titulum tribuitis, tametsi non sine preiudicio manifesta-
 5 damnatione vestra. Sed decreta pontificia vobis odio sunt, quia sanctissima
 sanctissime a Spiritu Deo in moderamen universalis ecclesie data, vos autem
 non estis huiusmodi, qui iugum sacrosancte obedientie, obedientie inquam,
 quam Domini iussu summo et vero Romano pontifici, Petri successori de-
 bemus omnes, vobis ademistis dicentes ex actis apostolorum: Magis fore
 10 obediendum Deo, quam hominibus. Atqui hoc titulo quam nihil non impie
 agatis, curam carnis in desideriis facientes, luce preclarius constat. Homo
 amicus sum, libere apud amicum loquor: quicquid ad Scripturam Sacram
 adiecit Spiritus Sanctus postea sive ad publicum regimen, sive ad morum cor-
 reptionem, sint decreta, sint summularia, sint extravagantes, sint alia, sufficit
 15 nobis non esse Lutherana ideoque recipienda. Manifestissimum mendacium
 est et fumes putei abyssi universas hominis traditiones apostolica convellere
 scripta, cum ille pro his sint et he pro illis, ut adglutinavit Spiritus Chri-
 sti, cuius directione moderatur regiturque ecclesia. Male allegas ex Mattheo
 15.: Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus celestis, eradicabitur,
 20 in hominum sanctorum traditiones, cum magis debueras in vos et eiusmodi
 hereticos eam adducere auctoritatem, qui plantatio non patris celestis estis,
 sed nescio cuius. Dicam aperte: Altitudinis Satane. Eratis quidem plantatio
 Dei, donec pie sentiebatis, agebatis pie, sed modo non estis. Illuvie enim
 Germana infecti estis, et in aliena conventicula hortulosque carnis, quod non
 25 agnoscit Deus, transpositi estis, ut || ecclesie sanctam civitatem foris circum-
 eat, nec ingrediamini famelici. Neque enim vobis ad pastum facit sanctum
 Dei evangelium, quod cibus filiorum sit, cum quibus stat Christus, nam et
 in medio septem candelabrorum aureorum versari visus est iens ac rediens,
 omnibus eque suppecias ferre paratus. Ego futura concilia nihil prestolabor,
 30 cum in preteritis abunde decretum sit, quicquid erat decernendum, nisi ut vos
 exterminaremini, ne tanta blasfemia maneret in vobis. Stat Christus cum vi-
 cario eius, sanctissimo domino nostro papa, nec cadit, cuius minister primus
 et precipuus mihi papa est, Sacrosancte Romane sedis episcopus, a quo te-
 neo omnia post Christum, qui est pontifex maximus secundum ordinem Mel-
 chisedech, nec erro. Sed iam receptui canam, iam vela complicabo, tametsi
 35

4 impostoris] ante quartum folium precedencia habes *eadem manu in marg. ut f. 38v* 4 tametsi] *suprascr.* 8 Romano] Rhomano 18 Mattheo] Matth. 33 Romane] Rhomane

9–10 Magis ... hominibus] Act 5, 29 11 curam ... facientes] Rm 13, 14 19 Omnis ... eradicabitur] Mt 15, 13 34–35 secundum ... Melchisedech] Ps 109, 4

invitus, quod scribendi ocium non sit. Vides et hec quam disiectis litteris sint composita. Hoc unum pro celeumate nautico habe, non papistas, ut suo verbo utar, sed Lutheranos sacra prophanasse omnia, omnesque hereses in sese recapitulasse, ut nihil ab hisce monstruosis locustis maneat syncerum, nihil
 5 factum, nihil a morsu tutum, a quibus iam fere totus orbis seducitur, sed non ultra deservituri, quam Christus illis tempus præfixit. Vale, et si sapis sequere sanctiora. Datum ex Trimonte, 5. Idus Ianuarii.

1534 I 9
 Háromhegy

X [35] <CONTINUATUR FORMULARIUM USUI PATRIS GENERALIS CON- f. 44r
SCRIPTUM>

92 (cf. 90) *Confraternalis brevis*

Oraciones in Ihesu Christo caritate refertas. Confrater unice charissime, nar-
5 ratum est michi per patrem vicarium de N., quod valde desiderares persona-
liter mecum esse et affabiliter de aliquibus tractare. Nosti bene meam erga
te familiaritatem, en scripsi litteras propriis manibus. Cupio et ego tecum
consolari, si venire poteris, etiam feria quarta et sexta post hanc diem in hac
domo ero consitutus, et satis habunde colloquiis uti poterimus. Vale pro me,
10 ac pace Regni Deum exora etc.

93 *Absolucionalis brevis*

Pium amoris sincerum affectum cum salute. Honorabilis pater prior, signifi-
camus vobis per presentes, quod fratrem N. conversum clavigerum vestrum
absolvimus ad claustrum N. pro clavigero. Proinde cum per presentes re-
15 quisiti fueritis, prius de vestitura eidem satisfaciendo iuxta temporis cursus
qualitatem et exigenciam abire eundem permittetis, aliud ne feceritis. Vale,
et pro nobis Christum supplex exora. Datum ex N. etc.

94 *Confraternalis affigenda pro missa celebranda, brevis*

Frater N. ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite regulam
20 Beati Augustini episcopi professorum prior generalis mandat diversis et sin-
gulis, videlicet patri vicario domus, necnon fratribus in hoc monasterio pro
tempore constitutis et constituendis, quatinus ob recompensam beneficiorum
ac elemosinarum largitarum largiendarumque monasterio fuit de N. pro egre-
gio domino N. et suorum charorum. Amodo et deinceps perpetuis futuris
25 duraturis temporibus singulis ebdomadis omni quarta feria celebretur mis-
sa de Assumpcione gloriosissime Virginis Marie⁴⁴ vel inseratur collecta pro
peccatis vel pro elemosinariis II, in missa Virginis Marie vel 'Cibavit'⁴⁵ III.
Super qua re presentes sigillo autentico ordinis consignate et pro cerciori
memoria hic in loco patenti iussi appendi. Anno Domini etc. in gloria Dei.

⁴⁴ Vgl. MISSALE 1514, S. 214r.

⁴⁵ Introitus aus der Messe des Fronleichnamfestes. – Außer den vielen Missale-Handschriften standen den Paulinern auch zwei gedruckte Editionen (eine Inkunabel und das MISSALE aus dem Jahre 1514) zur Verfügung, s. HUBAY 1938, S. 64, Nr. 1/2; WEALE-BOHATTA 308, 1813.

95 || *Locacio thelonei ad certum tempus*

f. 44v

Nos frater N. ordinis heremitarum Sancti Pauli primi heremite prior generalis ac ceteri patres diffinitores capituli nostri annualis in Noztre anno Domini 1538 celebrati⁴⁶ recognoscimus et presencium serie fatemur theloneum

1538

VI 9

- 5 nostrum, quod ex nunc in Salmar et Zantho possessionibus exigitur ad claustrum nostrum Sancti Andree proveniens isto anno presenti, in festo Beati Georgii martiris egregiis et nobilibus dominis iudici ac iuratis civibus et tota communitati civitatis Budensis pro florenis triginta quinque in duobus terminis, puta medietatem ad Sancti Michaelis et alteram medietatem Beati Georgii festa post sese sequencia persolvendis in decursu unius integri anni dedisse et oblocasse, immo dedimus et oblocavimus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante ea condicione adiecta, ut anno evolutolibere nobis remittatur, et in nostra potestate sit ad usum nostrum nobis retinere vel alteri plus offerenti collocare. Datum ex prescripto clauastro nostro
- 15 Noztre, secundo die sacri festi Penthecostis, anno quo supra.

1538

IV 24

1538

VI 10

96 *Confraternalis affigenda pro missa, brevis*

Reverendus pater, frater N. ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite regulam Beati Augustini episcopi professorum prior generalis de voluntate et consensu universorum patrum diffinitorum capituli in anno Domini 1538 celebrati⁴⁷ priori ceterisque fratribus in hoc monasterio pro tempore constitutis et constituendis in virtute sancte et professe obediencie mandat et precipit, quatinus pro honorabilis et industrii domini N. plebani videlicet de N., pro certis elemosinis iam de facto exhibitis et in futurum adhuc exhibendis, singulis sabbatis diebus fratres ipsi unam missam de Assumpcione Beatissime Virginis Marie⁴⁸ cum collectis, prima propria, secunda de Sancto N. et tertia 'Qui vivorum'⁴⁹, inpretermisse dicere debeant, et celebrant perpetuis futuris temporibus, quam quidem missam tercius hebdomadarius exequi tenebit. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes sigillo ordinis muniendas et hic in loco patenti duximus affigendas.

1538

VI 9

- 30 **97** |36| *Preceptoria reverendi patris generalis, quod fratres capitulares Bude constituti non discurrant, sed modesti sint et exemplares* f. 45r
- Frater N. etc. venerabilibus patribus vicariis, prioribus universisque et singulis fratribus prelibati ordinis nostri professis presencium noticiam habitu-

⁴⁶ Das Jahreskapitel begann am Pfingstsonntag, dem 9. Juni 1538.

⁴⁷ Die Sitzung des Generalkapitels in Nostre begann am Pfingstsonntag, dem 9. Juni 1538.

⁴⁸ Vgl. MISSALE 1514, S. 214r.

⁴⁹ Die *collecta oratio* aus der Allerheiligenlitanei; vgl. 'de collectis' zusammenfassend, MISSALE 1514, S. 115v–117v.

ris paterne charitatis affectum. Quamvis sacri ordinis nostri honestas ubique sit custodienda, precipue tum in locis publicis, ubi si quid scandali remittetur (quod Deus avertat), plurimorum offenderetur intentus. Proinde vos universos universaliter et singulos singulariter hortamur et monemus seriose in

5 Domino Iesu, quatinus iuxta professe nostre regule tradicionem in incessu, statu, habitu et in omnibus vestris motibus nihil fiat, quod omnesque offendant aspectum, sed quod vestram deceat sanctitatem, eapropter dum et que in regalem civitatem Budam applicueritis. Nullus vestrum solivagus pro quacunque etc. disponenda incedat, nec quispiam subditorum absque licencia

10 sui superioris aliquo eundi habeat licenciam seu facultatem, sed si necesse sentit, duo vel tres secundum regule precepta sociati habita prius licencia prelati sui transeundi. Nullus eorum [...] in locis suspectis modo aliquali hospitare vel discurrere seu divertere audeat. Nec ea hec ordinis honestas ex regularis vite querimonia qualibet occasione ludibrio [...] habeatur, [...] se

15 vobis pro quacunque necessitate serenissimum dominum regem ac magnificos dominos. [...] N. patres nostri capituli annualis patronus ac eciam huius Regni Hungarici palatinus ceterosque prelatos sive barones hic Bude constitutos sive speciali licencia loca adire presumat. Item nullus [...] officia defunctorum. Contemptoris vero de [...] voluntatis si quos de[...]e nobis

20 tempore suo ex noviter [...] debeatis secus [...] sub debito obediencie tempus vero vero et [...] intrandi in claustrum [...] capituli vos ipsos vobis conparendi noveritis [...] per nos deputandum feria quinta passione affutura statim post officia defunctorum. Nec [...] autem post sextam leccionem aliter [...] quantocius transmittat, et per ultimum ad nos reportentur. Datum

25 apud Sanctum Laurencium etc.

98 || *Depositionalis substitutoriaque prelati*

f. 45v

Religiosis Deoque devotis fratribus universis et singulis in monasterio nostro de N. degentibus filiis in Christo nobis charissimis. Precordialem in Christo charitatem paterna cum salute. Fratres amantissimi, nostri officii est vigili

30 cura operosaque sollicitudine omnium domorum nostri ordinis manutencioni haud aliter quam fratrum saluti providere. Eapropter nos attendentes vestri monasterii statum satis debilem certis legitimis causis. Moderamen vestrum prelatum ab officio deponere volumus, ymo deponimus et exoneramus. Vestroque in medio ad officium vicariatus loco ipsius preficimus et ordinamus

35 venerabilem patrem fratrem N. presencium videlicet exhibitoem. Committimus igitur vobis universis universaliter et singulis singulariter seriose iniun-

12 transeundi.] *add. et del.* Itemque 18–19 Item ... defunctorum] *scriptor tres lineas delevit* 20–23 tempus ... Nec] *scriptor corr.* 21 vero vero] *sic*

5–7 incessu ... deceat sanctitatem] cf. AUG. *reg.* 4, 3 (VERHEIJEN 1967, I, S. 423)

gentes quatenus dicto patri vicario per nos presentibus constituto sinceram obedienciam et reverenciam in omnibus exhibere debeatis, et teneamini tanquam nobismetipsis. Vos autem, charissime pater frater N., de rebus domus et expensis coram fratribus succesori vestro rationem reddere velitis, tandem
 5 in eodem conventu veniatis huc ad nos. Absolvimus enim vos ad N. priorem exoptabatis secus nullatenus factus. Valet, et pro nobis Deum exorate. Ex monasterio nostro ad Sanctum Laurencium supra Budam, in festo Divi Hieronimi doctoris, anno salutis 15[...]⁵⁰, frater N. etc. vester prior generalis.⁵¹

99 [37] <Epistola confirmatoria Simonis Bratulich Ioanni Opatonio electo f. 46r
 10 priori provinciali in Polonia>

Nos, frater Simon N. ordinis fratrum eremitarum Sancti Pauli primi eremitaie regulam Beati Augustini episcopi professorum in Hungaria et aliis mundi partibus prior generalis, reverendo in Christo patri, fratri Ioanni Opatonio⁵², fratrum dicti ordinis nostri in inclito Regno Poloniae Deo famulantibus electo provinciali, salutem et paternam benedictionem. Quod nos respectum habentes ad religionem laudatosque mores et honestam vitae conversationem vestrae reverendae paternitatis huic novae electioni capitulariter et canonice facte totum nostrum paternum prebemus consensum pariter et assensum. Imo auctoritate nostra, qua ex indulto Sanctae Sedis Apostolicae plenaria
 20 fungimur, vestrae reverendae paternitatis electionem tanquam personae idoneae et bene meritaie confirmamus, approbamus et ratificamus committentes insuper universis patribus, vicariis, prioribus caeterisque fratribus subditis ordinis nostri in inclito Regno Poloniae, Deo militantibus sub debito sanctae et professae obedientiae et vestrae reverendae paternitatis eorum confirmato et legitimo priori provinciali omnium obedientiam simul ac reverentiam
 25 iuxta statuta et normam ordinis nostri || sacri exhibere debeant et teneantur, f. 46v
 neque secus facture in cuius robur et firmitatem has nostras litteras vestra reverenda paternitas concessas, sigilo secreto maiori totius ordinis nostri impressione roboratas mittimus, quas manu propria subscripsimus. Datum in
 30 monasterio nostro Thall.⁵³

⁵⁰ Die etwas später eingetragene Jahreszahl ist unleserlich.

⁵¹ Der untere Teil der Seite ist unbeschrieben.

⁵² Ioannes Opatovius (Jan z Opatowa) seit 1580 Prior in Jasna Góra, starb am 10. Mai 1609 im Konvent S. Sigismundi in Tschenstochau (poln. Częstochova), s. SZAFRANIEC 1966, S. 118 [134].

⁵³ Der untere, größere Teil der Seite ist unbeschrieben.

100 [38] *Confraternalis testamentaria super missarum suscepcone*

f. 47r

Frater Valentinus etc. significamus tenore presencium, quibus incumbit, universis, quoniam venerabilis quondam dominus Matheus de Thasnad⁵⁴ canonicus ecclesie Waradiensis adhuc in humanis agens in ultima testamentaria dispositione legaverat monasterio nostro ad honorem Sancti N. super Budam fundato tot florenos, quos venerabiles domini magister Nicolaus de Themeswar et alter similiter magister Nicolaus de T. eiusdem ecclesie canonici alias executores testamenti dicti quondam magistri Mathei integraliter et sine ulla defalcacione nobis seu prefato monasterio nostro solverunt et restituerunt. Nosque in recompensam huiusmodi elemosinarum de voluntate et consensu patrum diffinitorum ob refrigerium anime sepefati quondam domini Mathei singulis septimanis in prelibato monasterio nostro tres missas, puta feria secunda de Beatissima Anna cum collectis, prima propria, secunda de purissima conceptione Virginis gloriose, tertia de Sancto Matheo, denique feria sexta 'Humiliavit'⁵⁵ cum collectis: prima propria, secunda pro sacerdote defuncto, tertia 'Qui vivorum'⁵⁶, item, sabbato de Assumcione Virginis Marie⁵⁷ cum collectis: prima propria, secunda pro parentibus defunctis, tertia 'Qui vivorum'⁵⁸ celebrari facere perpetuis futuris temporibus nosmetipsos obligavimus, immo obligamus et astringimus vigore presencium. Insuper diffinivimus et ordinavimus, ut antelatus quondam dominus Matheus in omnibus et singulis nostri ordinis suffragiis, missis et oracionibus ceterisque bonis spiritualibus particeps existat, et recommendatus tanquam unus e fratribus nostris ll professis, secundum quod divine placitum fuerit maiestati. Sed nec illud pretereundum duximus, quoniam domini executores de bonis et rebus sepefati quondam domini Mathei monasteriis nostris ad honorem sacratissime Virginis Marie⁵⁹ et beatissime confessoris et doctoris Iheronimi extra civitatem Waradiensem⁶⁰ in montibus fundatis florenos XXII pia elemosinaria largicione dare et conferre curarunt, in quibus monasteriis decernimus iam sepefatum quondam dominum Matheum in oracionibus fratrum specialius commendatum haberi. In quorum fidem robur et testimonium presentibus sigillum nostri ordinis impendenti duximus apponendum.

f. 47v

⁵⁴ Máté Tasnádi, Domherr zu Großwardein (ung. Nagyvárad, rum. Oradea), s. ROMHÁNYI 2010, S. 98.

⁵⁵ Vgl. die freitägliche Votivmesse 'de quinque vulneribus Christi', MISSALE 1514, S. 254r.

⁵⁶ Vgl. Nr. 96.

⁵⁷ Vgl. MISSALE 1514, S. 214r.

⁵⁸ Vgl. Nr. 96.

⁵⁹ Kloster zu Kápolna.

⁶⁰ Kloster zu Szentjeromos, früher Jofa genannt, s. ROMHÁNYI 2010, S. 98, DAP 2, S. 391–394.

2 incumbit] incubit 5 dispositione] dispoicione 13 de] de *add.* de 21 nostri] *suprascr.* 31 duximus] *add.*

101 *Clausula hec sequens in litteris confraternalibus post eum locum est inserenda in quantum se extendit devocio vestra meritoria*

Ceterum, quia monasterio nostro ad honorem Beatissime Virginis Marie in Thal fundato loco duas vel tres possessiones prediales taliter et taliter vocatas in comitatu tali existentes vos hereditarum titulo vel pro tot florenis vobis impignoratas dare et conferre ex sincera devocione curastis, et ampliora adhuc beneficia et provisiones dicto monasterio nostro impartire et elargiri intenditis, vestre devocioni morem gerere volentes, vobis vestrisque heredibus seu successoribus in sepefato monasterio nostro sepulturam eligendi liberam concedimus facultatem. Volumus, quod fratres pro tempore inibi constituti duas missas vel tres singulis septimanis, unam tali et alteram tali diebus pro vestra dominacione, coniugum, parentum heredumque et ceterorum charorum eiusdem salute celebrare debeant et teneantur. Quatinus per hec et alia pietatis etc.

102 *Confraternalis in patenti loco affigenda*

Frater Valentinus etc. prior generalis ceterique patres [39] diffinitores eiusdem ordinis in anno Domini universis presentes inspecturis sinceram in Domino charitatem. Quamquidem beneficiorum largicio eatenus accipientibus pariter et possidentibus salubris esse poterit, si pro ipsis gratitudinis recompensationis vicem rependerint, eyapropter cum quidam duorum presbiterorum de oppido Gengyes certas res et possessiones, puta eorum alter domum unam, alter cellarium lapideum testudinatum in prefato oppido existentes, insuper quandam vineam in promontorio eiusdem sitam et habitam sane pietatis affectu ducti monasterio nostro ad honorem Dive Virginis Marie in Thal fundato, et per consequens fratribus nostris inibi Christo militantibus in perpetuam elemosinam dare, donare et elargiri curarunt, ipsis pretactis dominis vicissitudinem rependere cupientes ordinavimus, statuentes vos nichilominus patri priori fratribusque nostris in prelibato monasterio nostro pro tempore constitutis et constituendis in virtute sancte et professe obediencie firmiter committimus, quatinus pro iamfatorum dominorum presbiterorum, parentum eciam ac ceterorum charorum eorundem animarum salute singulis sabbatis diebus unam missam de assumptione sacratissime Virginis Marie⁶¹ cum collectis, prima propria, secunda pro elemosinariis, tertia 'Qui vivorum'⁶², celebrare debeatis, et teneamini perpetuis futuris temporibus. In cuius rei testimonium inconcussamque firmitatem presentes sigillo nostri ordinis consignatas hic in loco patenti ad evidenciam cunctorum duximus affigendas.

⁶¹ Vgl. MISSALE 1514, S. 214r.

⁶² Vgl. Nr. 96.

2 *meritoria*] pro possessione prediali *add. in marg.* **4** Thal] Th **24** Thal] Th **28** nostro] nostre

103 *Dum littere confraternales renovantur*

Et licet ab olim et in longum nostre religioni et ll fratribus nexu confraternitatis sitis colligatus, tamen vestris devotis petitionibus et saluberrimis desideriiis, quo largius ad ordinem nostrum succensi estis, paterno favore occurrentes et annuentes et ipsam confraternitatem velut veteranam renovantes, vos denuo contubernio et confraternitati nostri ordinis predicti ascribendo presencium serie duximus ascribendos ac ad universa et singula. f. 48v

104 *Alia confraternalis affigenda pro missis celebrandis*

Frater Valentinus etc. prior generalis universique patres presentis nostri capituli generalis vobis religiosis ac Deo devotis priori singulisque fratribus in claustro nostro ad honorem talius sancti vel sancte super talem civitatem vel capitulum fundato tam presentibus, quam futuris pro tempore constitutis constituendisque et degentibus fratribus nostris in Christo charissimis sinceram in Domino charitatem et salutem. Cum plurium perceptores donorum maiores Domino debeant rationes, proinde multiplicem donorum provisionem largarumque elemosinarum exhibicionem honorabilis magistri domini N. canonici et archidiaconi talis ecclesie, qui prefato nostro monasterio et fratribus inibi vel in eodem degentibus pro tempore famulantibus, pro futura eorum sustentione benigne exhibuit, de ceteroque devocius Creatore altissimo auxiliante exhibere intendit, attendentes iustum ac rationabile censuimus vicissitudinis recompensacione occurrere salutari. Quapropter affectibus eiusdem saluberrimis sincerisque devocionum desideriiis annuere cupientes matura super hoc deliberacione habita statuantes committimus sub debito professe obediencie firmiter observando, quatinus ultra illa precum suffragia, que pro ordinis l40l benefactoribus generaliter solent peragi devotis, amodo et inantea futuris et successivis temporibus singulis diebus omnium annorum unam missam, videlicet die Dominica cum oracionibus propriis et ceteris legere, celebrare ac continuare debeatis, et teneamini pro sepefati domini archidiaconi suorumque charorum omnium tam vivorum, quam eciam defunctorum salute animarum in salutarem recompensam exhibitorum et exhibendorum. Pro cuius evidenciori futurorum memoria presentes sigilli ordinis nostri munitas in prefata ecclesia domus nostre affigendas vel affigentes duximus concedendas. f. 49r

105 *Confratria cum anniversario in loco patenti in ecclesia affigenda*

Frater Valentinus etc. prior generalis ceterique patres diffinitores pretitulati ordinis in annos salutis millesimo quingentesimo etc. universis et singulis fratribus nostris presentes inspecturis precordialem in Domino charitatem.

8 celebrandis] syllaba le suprascr. 11 talius] t 27 Dominica] Dominice 27 propriis] popria 31 memoria] memoriam

Equitatis ordo exigit, ut hiis ampliora gratitudinis rependantur obsequia, a quibus uberiora subsidiorum percipiuntur solacia sane, quod spectabilis et magnificus dominus N. de tali Regni Hungarie palatinus meritissimus nostri-
 5 etate nostrum ordinem eiusque alumnos in cunctis eorum necessitatibus tutare et defensare, exuberatissimisque elemosinarum largicionibus fovere semper studuit et sustentare. Ultra tamen illa beneficia fere innumera inpresen-
 10 ciarum talia prestitit, quicquid illud sit, quod donavit, sive pecunie, sive possessiones hic exprimantur, et ampliora in futurum sese daturum promisit et obligavit. Nos igitur ob recompensam huiusmodi, ut prefertur, multiplicium
 15 beneficiorum dicti domini talis matura || inter nos deliberacione prehabita unanimi voto parilique consensu statuantes ordinavimus sub debitoque salutaris obediencie, vigore presencium firmissime committimus, quatinus pro sepefati talis progenitorumque ac liberorum et ceterorum charorum eiusdem
 20 animarum salute, secundo die post festum tale, singulis annis anniversarium cum omnibus officiis missarum ac vigiliarum eo ordine et modo, sicut in aliis consuetis anniversariis universi fratres nostri, presbiteri videlicet et clerici per totum ordinem nostrum celebrare debeant, et teneantur perpetuis futuris temporibus. Ita nimirum, quod in dicto tali festo ipse vigilie cum novem
 25 lectionibus more solito peragantur, die autem immediate sequenti missarum officia celebrentur, conversi vero fratres pro huiusmodi anniversario psalterium Beatissime Marie Virginis seu tria rosaria, que quindecim Pater noster et ter quinquaginta Ave Maria continent, legere et orare sint astricti, et ne fratrum nostrorum cuipiam hanc nostram ordinacionem seu commissionem
 30 quomo<do>libet ex incuria vel ignorancia negligere contingat, presentes sigilli nostri ordinis fulcimine roboratas ad evidenciam cunctorum hic in loco patenti duximus affigendas.⁶³

f. 49v

106 *Donacio libertatis ad certum terminum*

Nos frater Valentinus etc. prior generalis memorie commendamus per pre-
 30 sentes, quod nos possessionem nostram talem et in tali comitatu existentem populosam efficere volentes, omnes igitur, qui ad eandem morandi causa ad-
 35 venerint, et in eadem domos novas et edificia erexerint seu disposuerint, sex annos, illos autem, qui in domibus nondum desertis |41| seu ruptis consede-
 rint moraturi, infra annos tres adventus sui computando ab omni solucione
 census, taxe ac contribucionis eos duximus eximendos et libertandos, im-

f. 50r

⁶³ Zu Messen anlässlich des Jahresgedächtnisses an Verstorbene, vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 21, 69, 70.

mo eximimus et libertamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante.

107 *Confraternalis satis optima affigenda pro anniversario*

Frater Valentinus prior generalis significamus tenore presencium, quibus expedit universis, quod reverendus pater, frater T. prior generalis predecessor noster ob singularem benivolenciam et devocionem generose domine N. consortis magnifici domini N. de tali, patroni nostri graciosissimi, quibus erga nostrum ordinem et presertim monasterium nostrum in tali loco fundatum fratresque ibidem Deo famulantes afficitur, ad petita eiusdem domine talibus fratribus in dicto monasterio nostro pro tempore constitutis et constituendis per affixionem litterarum sigillo ordinis nostri munitarum iniungerat, ut ipsi in festo tali etc. annuatim singulas missas pro sua suorumque salute charorum celebrare deberent et tenerentur. Dicta patrona domina sue salutis et suorum non immemor de die in diem augeri cupiens merita et de bono in melius provehi, predictam concessionem prelibati predecessoris nostri ratificari et ampliari desiderans, reverendo patri, fratri N. priori generali similiter predecessori nostro supplicarat in eo videlicet, ut die immediate festum tale antecedente vel sequenti vigiliis mortuorum fratres dicti monasterii exorarent, qui salutaribus eiusdem petitionibus piisque affectibus annuens concessit, et mandavit fieri per affixionem suarum litterarum similiter sigillo ordinis nostri communitarum, ut videlicet ipse vigilie die prenotato || per fratres peragi deberent. Quod vero in prenotato festo tali et infra octavas eiusdem, fratres specialius in laudibus talis festi occupantur, nec absque tedio a contemplacione solita tempore illo ad alia abstrahuntur officia, ad instanciam igitur petitionum prememorate domine N. ipsa missarum officia cum vigiliis mortuorum prenotatis in aliud tempus distulimus peragenda. Vobis igitur patribus vicariis ceterisque fratribus universis et singulis in sepe memorato monasterio nostro de tali degentibus, presentibus et futuris, vel constitutis et constituendis, in virtute sancte et professe obediencie firmiter committimus, quatinus prescripta missarum officia et vigiliis mortuorum die immediate octavas post inserti festi talis sequenti more solito cum collectis consuetis pro dicta domina patrona suisque charis singulis annis omni semota renitencia et negligencia, vita sibi comite, post diem vero obitus eius, quem Deus faciat felicem et optatum, in die obitus eiusdem, officia celebrare missarum orareque debeatis, et teneamini perpetuis futuris temporibus, et ne fratrum nostrorum cuipiam hanc nostram ordinacionem seu commissionem quomodolibet ex incuria vel negligencia omittere vel negligere contingat, presen-

f. 50v

tes sigilli nostri ordinis fulcimine roboratas ad evidenciam cunctorum hic in loco patenti duximus affigendas etc.

108 *Alia confraternalis affigenda pro missa*

Frater Valentinus etc. prior generalis sinceram in Domino charitatem affectionemque cum obtentu salutis. Equitatis siquidem sanctio deposcit, ut auctis beneficiorum largicionibus gratitudinis eciam adaugeatur vicissitudo. Quod vero nobilis et generosa domina N. dicta de tali [42] unacum egregio N. filio suo charissimo, monasterio nostro ad honorem Dive Virginis Marie tali in loco ac taliter vocato, fundato, et per consequens fratribus nostris inibi Christo militantibus sub spe eterne retribucionis certas sessiones iobagionales in possessionibus suis, puta in tali IX et in tali sex etc. et ibidem medietatem unius magni iugeris, simul eciam desertos fundos curie in prefatis possessionibus existentes cum omnibus iuribus, pertinentiis, redditibus ac obvencionibus eorum dedit, donavit et contulit in perpetuam elemosinam. Nos itaque pro huiusmodi beneficiis eorundem vicem rependere cupientes salutarem, matura inter nos deliberacione prehabita statuantes ordinavimus, vobis denique venerabili patri vicario seu priori fratribusque nostris in dicto monasterio nostro pro tempore constitutis et constituendis in virtute sancte et professe obediencie firmissime committimus, quatinus pro supramemorata genere domine T. ac egregii filii eiusdem, condam denique egregii domini N. mariti ceterisque charis eorundem animarum salute missas infrascriptas, puta die dominica de Sanctissima Trinitate, feria secunda pro defunctis, feria tertia de Sancto Iohanne, feria quarta pro peccatis, feria quinta 'Cibavit'⁶⁴, feria sexta 'Humiliavit'⁶⁵ et sabbato de Beatissima Virgine Maria ad votum cum collectis de voluntate sepefate domine N. ac patris vicarii predictis missis assignatis inpretermisse celebrare et officiare debeatis, et teneamini perpetuis futuris temporibus. In cuius rei memoriam recensiolem roburque perhenne presentes sigillo nostri ordinis communitas hic in loco patenti dilucide omnibus contuendas duximus affigendas.

109 || *Super libertate concessa et declaracione censuum et dacionum iobagionibus*

Frater Valentinus etc. prior generalis universis et singulis christifidelibus presencium noticiam habituris optatam in Domino salutem. In augmentum salutis nostre et honoris cumulum credimus resultare, dum populorum nobis

⁶⁴ Vgl. Nr. 94.

⁶⁵ Vgl. Nr. 100.

temporaliter subiectorum profectum optamus et numerositatem, ut sicut pluralitate sua, ita rerum eciam ubertate excrescant, et ad obsequendum fratribus alacriores reddantur ac prorupciores. Sane igitur populis et iobagionibus nostris de tali ad claustrum Beatissime Anne genitricis Theotoce⁶⁶ pertinentibus testamentaliter eidem domui legatis, nostri in presenciam accedentibus nobisque humiliter supplicantibus visis ipsorum inopiis et paupertatibus, quibus ad presens affici dinoscuntur, ex nostra liberali voluntate in censibus, serviciis et aliis daciis, alias predictae domui ac fratribus in ea degentibus solvere et dare consuetis alleviare et defalcacionem impendere, et litterarum testimonio annotari facere decrevimus, ut nullus fratrum seu aliquis priorum dicte domus iamfatos iobagiones nostros ultra nostram disposicionem infra explicandam amplius angariare et astringere valeat quovismodo, dumtaxat ad id, quod secundum tenorem presencium perpetuis futuris temporibus persolvere debebunt, primo, quod in festo Ascensionis Domini hoc et illud, ac in aliis temporibus solvere teneantur, hoc non pretermisso, quod nonas frugum secundum consuetudinem Regni persolvere debebunt, et ut premissa firmiter queant permanere tam nostro, [43l] quam ipsorum iobagionum consensu accedente, presentes litteras nostras minoris sigilli ordinis et officii nostri munimine roboratas duximus eisdem concedendas. f. 52r

20 **110 Alia**

Frater Valentinus etc. prior generalis memorie commendamus per presentes, quod nos volentes et ex animo cupientes quoddam predium nostrum tale in tali comitatu existens populis et iobagionum plenitudine suppleri, universis libere condicionibus hominibus ad possessionem seu predium tale nostrum a diu desertum ad presensque eciam habitatoribus et edificiis penitus et in toto destitutum causa commorandi venire cupientibus et affectantibus domorumque et curiarum edificia construere volentibus, tot integrorum annorum spacia a die adventus cuiuslibet ipsorum immediate computandorum libertatem duximus concedendam, immo damus, donamus et concedimus, ac ab omnibus daciis et collectis et quibuslibet exactionibus ordinariis vel extraordinariis preter decimas, vel aliud aliquid tale, quod excipiendum fuerit, eos et eorum quemlibet usque explecionem annorum prescriptorum a die adventus cuiuslibet ipsorum libertando et eximendo presencium nostrarum litterarum vigore et testimonio mediante.

⁶⁶ Das Kloster Tokaj (Diözese Erlau, ung. Eger), um das es sich hier höchstwahrscheinlich handelt, existierte bis 1536; s. DAP III, S. 27–30, ROMHÁNYI 2000, S. 68.

111 *Alia*

Frater Valentinus etc. prior generalis memorie commendamus, quod nos possessiones nostras tales habitas in tali comitatu multitudine populorum || intendimus replere, igitur omnes vos et quoslibet libere condicionis homines ad easdem causa commorandi venire volentes fide nostra mediante assecuramus et promittimus vobis, ut quicumque in sessione deserta domus disposuerit seu erexerit, decem annorum integrorum gaudeant libertate sub tectio-
 5 imperialis maiestatis et eiusdem tutela speciali, deruptis tamen muneribus, serviciis et ceteris consuetis laboribus nobis secundum consuetudinem suo
 10 tempore persolvendis etc. f. 52v

112 *Commendaticia confratris et premonitoria fratrum*

Paterne charitatis augmentum cum salute. Religiose vir, nobis grate, dilecte. Ecce egregius vir N., vestre, ut opinamur, notus charitati ad limina Sanctorum Petri et Pauli est iturus. Dum ergo ad vos pervenerit, si quam opem,
 15 auxilium aut opitularia a vobis postulaverit subsidia, pro posse vestro ei omnem, ut valetis, humanitatem exhibere velitis. Est enim magnus zelator nostri ordinis et promotor specialis. Ceterum, quia necessitate postulante, fratrem N. vobis notum eidem pro comite dedimus ad presens suum votum perficientem. Eum similiter, ut verum membrum ordinis honore et favore fraterno
 20 prosequamini. In eo autem, quod vestris postulacionibus in fratrum missione celeriter providere non valuimus, turbari non velitis, sed equo animo ferre et pacienter, ecce enim Deo propicio in capitulo nostro annuali omnia pro voto disponantur. Ideo namque dilatum fuit negocium, ut patrum diffinitione utilius consulatur. Super omnia autem rogamus vos omnes, velut filios charis-
 25 simos in Christo, quatinus bonorum operum sectatores sitis formam honeste vite et conversacionis de se |44| tam moribus, quam vita cunctis prebentes, ne occasio detrahendi et invidencie tribuatur. Agite igitur ut boni agricole in dominico agro, ut suo tempore et hic et in futuro laudem et gloriam metere possitis promereri. Valet felices etc. f. 53r

113 *Quitancia brevis*

Nos frater Valentinus etc. prior generalis vel vicarius et conventus talis domus. Providum et circumspectum Michaellem Stanchel iuratum Budensem

9 consuetudinem] consuetudine 11 confratris] suprascr. 11 et premonitoria fratrum]
 add. manus alia 13 notus] suprascr. vestre 26 se] add. et del. tam

25 bonorum ... sectatores] Tit 2, 14 28 metere] add. in marg.

- ac civem,⁶⁷ vel iuratum civem consulatus Budensis super quorundam centum florenorum summam nobis et domui nostre pretextu duorum milium florenorum a prudentibus et circumspectis dominis magistro civium iudiceque et toti consulatu inclite civitatis Wienensis annuatim proveniencium, et
- 5 per ipsum ab eisdem sub annis Domini millesimo quinquagesimo quintodecimo et sextodecimo recepta nobisque plenarie reddita et persoluta, quitum 1515–1516
et liberum pronunciamus et decernimus harum nostrarum, quibus sigillum nostri monasterii impressum est, vigore et testimonio mediante. Datum.

114 *Alia missa per legatum*

- 10 Post humilima devotarum precium suffragia salutem in Domino peroptatas. Prudentes et circumspecti viri domini, nobis sincere honorandi magistri, vestre dominaciones nobis et successoribus nostris pretextu duorum milium florenorum iuxta continenciam duarum literarum inscripcionalium annuatim centum florenis Hungaricalibus ad festum Beati Martini episcopi et debito-
- 15 res existunt et obnoxii, quam quidem summam pro anno currenti nobis vestre dominaciones nondum restituerunt. Oramus igitur easdem tanquam dominos
ll gratiosos instancius, quatinus dum et quando providus et circumspectus f. 53v
N. de Buda iuratus civis consulatus Budensis vel familiaris eiusdem, presencium videlicet exhibitor dictos centum florenos a vobis repecierint, eosdem
- 20 dare, concedere et assignare omni ambiguitate semota velit. Qui quidem solitam quitanciam vestre dominacioni nomine nostro portabunt. Valere exoptamus easdem.

115 (cf. 116) *Alia*

- Nos frater etc. conventusque eorundem ad Sanctum Laurencium supra Budam recognoscimus presentibus et fatemur, quod prudentes et circumspecti domini, magister civium iudexque et totus consulatus inclite civitatis Viena-
- 25 nsis illos centum florenos Hungaricales, quibus annuatim obligantur pretextu duorum milium florenorum, integre et plenarie restituerunt ad annum Domini 1531. Quare eosdem quitos et liberos pronunciamus, et decernimus 1531
30 pro parte centum florenorum harum nostrarum, quibus sigillum nostri monasterii impressum est vigore et testimonio mediante. Datum in prelibato monasterio.

⁶⁷ Der Schreiber hätte anstatt 'Valentinus' den Namen des damaligen Ordensgenerals einsetzen müssen: entweder Dominicus oder Iohannes (II.); s. ROMHÁNYI 2010, S. 125f., Hervay in: GYÖNGYÖSI *vita* S. 233.

116 (cf. 115) <Superscriptio>

Prudentibus et circumspectis dominis Iohanni Rynderer magistro civium, iudici⁶⁸ totique consulatui inclite civitatis Viennensis, dominis sibi honorandis.

117 |45| *Super donacione concessa et declaratione censuum et servicionum*

f. 54r

- 5 Frater Petrus ordinis eremitarum Sancti Pauli primi eremite, regulam Beati Augustini episcopi professorum prior generalis ceterique patres difinitores capituli anni presentis, memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit universis, quod nos volentes et perspicua meditatione cupientes commodo et utilitati possessionis nostre Maroth vocate ad monasterium nostrum iuxta Wysegrad ad honorem Sancti Andree apostoli fundatum ab antiquo pertinentes, intendens eamque ampliori decorare populorum multitudine cum iobagionibus nostris in eadem possessione Maroth commorantibus de modo et ordine solvendi census annuos concordantes et dispositionem perpetue duraturam facientes, ut antiqua consuetudo solvendorum
- 10 censuum et exactionum munerumque ac servicionum impendendorum ab antiquo approbata et modificata ac ordinata rationabiliterque hactenus observata per omnia uniformiter concordari debeat cum presenti. Ideo eisdem id duximus annuendum et concedendum, immo annuimus et concedimus per presentes, quia singuli iobagionum predictorum integras habentes sessiones anno quolibet futuris perpetuis temporibus priori et fratribus seu conventui semper in festo Beati Georgii martyris dare et solvere teneantur, salvis muneribus et serviciis ultra dictos census annuos dari et exhiberi solitis et consuetis, ad quorum solutionem et servicionum exhibitionem sicuti hactenus fuit observatum, ipsi iobagiones sint perpetue obligati. Servicia autem, que et
- 20 qualia existant propter evitandas altercationes, taliter duximus declarandum, quod quilibet iobagio in eadem possessione Maroth commorans annuatim sex diebus, qui videlicet dies sibi ad hoc assignantur et in illo labore, in quo necessarius fuerit servire, obligatus existat, teneaturque et habeat servire preterea pro ulteriori commodo et utilitate prefate, personis omnibus et singulis
- 25 libere II condicionis hominibus undecunque ad eandem causa commorandi confluentibus et advenientibus hanc libertatis et prerogative gratiam duximus faciendi, immo facimus presertim per tenorem, ut quicumque in facie possessionis edificio domorum seu fundos in locis omnino desertis et edificiis totaliter carentibus denuo elevaverint, preparavimus et ordinavimus illi
- 30 decem annorum integrorum a die adventus ipsorum seu preparacionis ac ordinacionis et nove promptitudinis prefatorum edificiorum, domorum et fun-

f. 54v

⁶⁸ Vgl. PERGER 1988, S. 235; ROMHÁNYI 2010, S. 125f.

4 *Super ... servicionum*] Titel von der Schreiberhand des Inhaltsverzeichnisses eingetragen. **17** omnia] add. et del. univers

dorum omnimodo libertate gaudeant et perfruant, immo infra ipsorum decem annorum integrorum perfectam comprehensionem ab omni censuum et taxarum solucione liberi per omnino et supportati habeantur exceptis dumtaxat muneribus et serviciis predictis, ad que volumus eciam ipsos ad instar ceterorum iobagionum predictorum superesse obligatores completis ante datis decem annis solvant predictos census et taxas more aliorum prefatorum iobagionum, prout prenominatum extitit. In cuius rei testimonium perpetuam firmitatem presentes litteras nostras pendenti sigilli nostri appensione munimine roboratas eis duximus concedendum. Datum etc.⁶⁹

10 |46| *Littere ad seculares mittende per reverendum patrem priorem generalem ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite et primo ad imperatorem* f. 55r

118 *Graciarumactionalis ad imperatorem*⁷⁰ *cum nova supplicatione*
Oraciones perpetuas pro serenissimo vestro felici statu, prospero successu
15 et eterna salute, illustrissime princeps et domine fautor ordinis nostri graciosissime. Magnitudinem vestre pietatis, quam nos omni tempore in clementissimo pectore serenitatis vestre venerati scimus, referentibus priore et fratribus nostris capellanis eiusdem serenitatis vestre in claustro per serenitatem vestram fundari⁷¹ apto degentibus in dies uberius erga nos habundare cognovimus. Nam licet serenissima maiestas vestra divina quadam pietate
20 in universos, specialius tamen prout ex relatione eorundem fratrum nostrorum edocti sumus, singulari quadam clemencia ad nos nostrumque ordinem afficitur. Scribunt enim nobis iidem fratres, quoniam sancta nostra religio in multorum presencia principum imperiali ore commendatur, laudeque non
25 mediocri extollitur. Magna est preterea memoria liberalitatis vestre, qua se clementer adiuvari familiariter eciam ac hilare a cesarea dignitate tractari fagentur, spirat hec opinio charum vestri principatus odorem, predicat fidei debitum, resonat imperialis glorie meritissimum officium, dum inter hec impia tempora et in tanto pacis exilio, in quo virtutis usus tepuit, abusus invaluit,
30 ab imperiali celsitudine pia vota servantur, opera misericordie peraguntur, ob quod clementissimo nostro Creatori gratias habemus sempiternas, qui nobis talem principem talemque fautorem et dominum patremque tribuit mitissimum, qui nos gregem Christi humilimum fovere et provehere ac extollere

⁶⁹ Der untere Teil der Seite ist unbeschrieben.

⁷⁰ Adressat ist höchstwahrscheinlich Kaiser Friedrich III., s. ROMHÁNYI 2010, S. 134.

⁷¹ Der Hinweis bezieht sich auf das von Kaiser Friedrich III. 1476 gegründete Kloster in Wiener-Neustadt.

non desistit ad summum. Precamur et obsecramus sacratissimam maiestatem vestram deprecatione humili, quatinus fratres nostros apud sacratissimam maiestatem vestram existentes pietate || solita fovere et in imperialis sinu memorie reconditos tueri, ipsumque ordinem nostrum illustrare, augere et decorare dignetur graciose, preterea quod plures fratres, presbiteros, sacratissima maiestas vestra ad prefatum claustrum mitti affectat, iubetque serenitas vestra graciosam, si votis eiusdem pro nunc satisfacere nequimus, quis ignoscat, credimus enim non ignorare eandem huius rei causam, ob quam mandata serenitatis vestre impleri differuntur, omnem autem operam, curam, studiumque adhibere volumus, quam cito claustrum fratrumque habitationes fuerint consummate, et quotquot fratres serenitas vestra mitti mandaverit, pro voto serenitatis vestre dare absolvereque ad ipsum monasterium volumus tot fratres. Illustrissimam dignitatem vestram Sanctus Spiritus felicem et incolumem in defensionem ac profectum fidei catholice conservet per tempora longeva. – Illustrissime Serenitatis vestre humiles capellani – Frater Valentinus prior generalis ceterique et universi patres diffinitores capituli generalis fratrum heremitarum

f. 55v

119 *Alia ad eundem supplicatoria pro tuicione ordinis nostri presertim domorum sub eius imperio existencium*

Princeps sacratissime imperatorque ac semper cesar auguste invictissime, humilimarum oracionum fidelem devotamque exhibicionem cum omni promptitudine hilaris famulatus et in omnibus debitam obedienciam. Sempterne beatitudinis imperator Dominusque et rex regum, cuius nutu omnia gubernantur, dispensantur et ordinantur, sicut in celesti sua curia nonnullos e suis voluit esse superiores dignitateque ac sapiencia excellenciores, ipsiusque divinam maiestatem limpidius cognoscentes, hiis alios subiectos fecit, sic et in terris voluit fieri, ut alii preessent, nonnulli subessent, et licet multis dominandi concesserit facultatem, unum tamen singulariter ac specialiter utrisque armis spiritalibus et corporalibus actinctum, sapienciaque et industria alios excedentem, ceterisque omnibus preesse voluit et prefecit, |47| qui populum suum fidelem in pacis tranquillitate conservaret, et a malignis hominibus insultibusque infidelium tutaretur. Vobis, princeps serenissime, hanc potestatem a Deo collatam in terris esse novimus, uti populum suum regeretis et tueremini, unicuique quod suum reddens, amministrans iustis ac fidelibus bona, malis ac perversis secundum eorum demerita. Nos grex Dei humilimus vestre celsitudini humiliter ac devotissime supplicamus, quatinus ob eius respectum, qui in apicem tanti principatus vos evexit, a nonnullorum dominorum ac civium vestra sub potestate in tali loco ac civitate degencium,

f. 56r

14 catholice] chatolice 24 gubernantur] gubernatur 26 fecit] suprascr. 33 a Deo] corr. ex adeo

nos frequenter eciam ad presens molestancium perturbacione tueri ac defendere dignemini et velitis graciose. Non enim iis libertatibus ac privilegiis, que nobis et nostris monasteriis per imperatores predecessores vestros misericorditer ac piissime concesse et donate sunt, uti libere permittunt, sed bona
 5 domorum nostrarum aut diripiunt aut destruunt. Vestre benignissime pietatis circa talia optamus, graciosamque et necessariam ab eadem relacionem expectamus.

120 *Ad eundem pro rehabicione cuiusdam monasterii in Hystria habiti et existentis*

10 Princeps semper victoriosissime tociusque ecclesie christiane fulcimentum tutissimum ac velut quoddam divinum numen favorabilissimum, cuius pietatem, benignitatem mirandamque clemenciam, profusam liberalitatem in omnes, licet, ad Dei tamen famulos ecclesiasque ac monasteria ceteraque loca devotissima specialem affectum et intentissimam charitatem habere, est
 15 profecto nullus, qui ignoret, nec, illustrissime cesar, mirum cuique videri potest, quum et sacre vestre mentis totam intencionem in Deum eiusque desiderium amoremque provocaveritis, ut merito cum Apostolo dicere potestis: Nostra conversacio in celis || est. Nos, princeps inclitissime, vestram pietatem considerantes talibus bonis anime dotibus adornatam ac virtutibus
 20 accumulatum, penitusque misericordie operibus deditam, nostre humilitatis preces devotissimas ac petitiones audacius vestre sacratissime maiestati porrigere ausi sumus. Habemus in Hystria quoddam monasterium⁷² sub titulo Sancti Petri principis apostolorum fundatum a primoribus ac devotissimis imperatoribus, in quo fratres nostri, Latini videlicet et Glagolite, multos per
 25 annos iam permanentes, devotissimas et acceptissimas Deo laudes persolvebant, multaue alia pia opera ac ministeria inibi per eosdem exercebantur. Nunc autem nescimus, quam ob causam seu excessum a nobis est alienatum et cuidam ecclesiastice seculari persone contraditum. Quare, imperator Deo devotissime et erga Dei cultum accuratissime, in Deique famulos, qui puro
 30 cordis affectu et conamine ipsi inserviunt, placereque student, vestre maiestati supplicamus humilime, quatinus illud nobis nostroque ordini remittere favorabilissime reddi facere Dei ob amorem ac merita Sancti Petri apostoli dignemini et velitis, habentes eciam respectum ad eorum devocionem, qui

f. 56v

⁷² *in marg.* NB* de S. Petro in Istria (Sv. Petar u Šumi [San Pietro in Selve, Kroatien]; erwähnt in DAP III, S. 326).

1 perturbacione] *suprascr.* 2 iis] *is* 4 piissime] *del.* sunt 20 accumulatum] *accumulatam, tertia littera a suprascr.* 32 favorabilissime] *add. in marg.*

18 Nostra ... est] Phil 3,20

illud ob sue suorumque animarum refrigerio et salute construi fecerunt, ubi forte et eorum corpora ac aliorum multorum requiescunt. Deo gratam et acceptam omnibusque salutiferam a vestra mansuetudine et pietate expectamus relacionem.

- 5 **121** *Ad eundem pro salvo conductu fratribus per eiusdem dominium Romam pergentibus petentes*

Imperator semper victoriosissime in omnesque liberalissime, iugem ac perpetuam devotarum oracionum et obsecracionum oblacionem vestra cum felici salute ac prospero eventu. Serenitatis vestre ac inclitissime clemencie
 10 preclara facta palam enitescunt, et sub vestro imperio nullus est, qui se iuste a vestra piissima maiestate iniuste oppressum aut damnificatum conqueri valeat, ymmo nec extraneorum quisquam vestro in dominio absque manifesta et punitione digna [48] malorum perpetracione impeditur. Patet preterea ad
 15 vestram cesaream maiestatem omnibus pro quacumque rei et negocio accedere cupientibus et aliquid petere desiderantibus patulus introitus, presertim in hiis, que Dei honorem, iusticie execucionem et communem reipublice statum et conservacionem concernunt. Et nos, princeps mitissime, tali vestra erga omnes benivolencia ac munificencia animati ad vestram sacram imperialem maiestatem securi accedimus. Habemus in Urbe inter cetera monasteria unum in Celio Monte sub titulo Sancti Stephani prothomartiris fundatum⁷³, ad quod singulis annis oportet nos mittere fratres, qui per terram vestri imperii intrare debent, non enim aliunde possunt propter Turcarum et aliorum hominum metum ire in Urbem⁷⁴. Sed quia iam sepius sunt prepediti, spoliati et male tractati in civitatibus, oppidis ac aliis locis vestre dicioni
 20 subiectis, ut ergo, cesar gloriosissime et humanissime, dictis nostris fratribus liberum prebeatur iter ubique in terris vestris, et sue devocionis possint explere effectum sancteque obediencie satisfacere. Vestre humilime supplicamus maiestati, quatinus nobis et ordini nostro dignemini dare et concedere literas vestras sigillo vestre serenitatis communitas, omnibus vestris officia-
 25 libus, civitatibus, oppidis, tricesimatoribus ac pediagitoribus et aliis, quorum interest, sonantes, ut dum ad eorum officia, civitates, oppida, castella et quevis loca tributaria venerint visis serenitatis vestre literis aut eorum copiam seu transsumptum, ipsorum quemlibet seu quotquot fuerint, libere et pacifice in eundo et redeundo transire permittant, nec, cesar amplissime, de nobis

f. 57r

⁷³ Vgl. WEINRICH 1998.

⁷⁴ Ein indirekter Hinweis auf die Romreisen der Pauliner mit dem Schiff über die dalmatinische Hafenstadt Zadar (it. Zara, ung. Zára, Kroatien) in früheren Zeiten.

7 victoriosissime] *suprascr.*, *del.* triumphantissime **23** metum] *suprascr.* **32** venerint] *suprascr.*

aut nostris fratribus est quicquam timendum de aliquali prodicione, nec per literas, factaque aut dicta. Et quia dictarum literarum vestre magnitudinis sola earum copia aut transumptum sufficere possit fratribus, literis originalibus apud nos semper remanentibus, pro ulteriori earum transumpcione tociens, quociens necesse fuerit nostris fratribus Romam pergentibus ipsarum copie aut transsumptum, graciosissimam et nobis necessariam expectamus relationem. f. 57v

122 *Supplicatoria ad regem Hungarie pro auxilio petendo ad restauracionem monasterii Beati Laurencii seu alterius*

10 Serenissime princeps, nostri sacri ordinis fautor ac patrone singularissime, post devotarum humilimarumque oracionum suffragia felices ad vota successus.⁷⁵ Progenitores ac predecessores vestri in Deum quam piissimi et erga omnes, presertim fideles ac devotos Dei servos, specialiter nostrum ordinem quam misericordissimi extiterint, ipsa eorum preclara facta evidenter demonstrant. Nam preter fundaciones monasteriorum et Dei ecclesiarum constructiones in Regno Hungarie et alibi, divina quadam liberalitate Christi veros famulos amplexabantur, largaque elemosinarum largicione providebant, et ab omnibus eorum infestatoribus eos tuebantur, quorum piissima exercicia votaque devota, vestra maiestas semper est emulata. Et licet multa ordo noster
20 a vestra pietate suscepit beneficia, quorum nec minimam partem resolvere valuit, quamvis semper ad id parati et devotissimi extiterint et sumus de presenti, nec ampliora iterum petere auderemus, nisi vestrum erga nos certum sciremus affectum et bonam voluntatem nostraque nos ad petendum urgeret necessitas permaxima. Dei voluntate, absque cuius nutu nec folia arboris
25 cadit, resistere non potuimus, sed quod ipse voluit, facta sunt. Videt serenitas vestra nostri precipui monasterii disiectionem destructionemque,⁷⁶ in quo alias qualia Deo laudum precamina, quales ceremoniarum peractiones ceteraque Dei innumera sibi que accepta pietatis opera ac solemnitatum celebritates fuerint, vestra maiestas oculis vidit auribusque audivit. Ubi etiam
30 multorum dominorum ac aliorum cuiuslibet sexus corpora ac fratrum nostrorum requiescunt, quorum sepulcra nivibus et imbribus irrigantur. Ut ergo, princeps benignissime, et Dei laudes reincipere possemus, et tot proborum

⁷⁵ Diese Zeilen wurden wahrscheinlich zwischen 1526 und 1529/30 niedergeschrieben. Das Hauptkloster und Ordenszentrum Budaszentlőrinc lag seit der Zerstörung durch die türkischen Truppen im Jahre 1526 die meiste Zeit in Trümmern, s. GYÖNGYÖSI *vita*e Kap. 183, S. 176–178. Der Adressat des Briefes ist wohl Johann von Zápolya, ein Förderer des Ordens.

⁷⁶ Hinweis auf den desolaten Zustand des Hauptklosters Budaszentlőrinc nach der Plünderung durch die Türken.

2 literas] *eras*. nec 2 quia] *suprascr.* 3 possit fratribus] *suprascr.* 13 omnes] *add. et del.* quam 24 absque] *suprascr.* sque 32 reincipere] *reincepere*

hominum utcumque tegere valeremus sepulcra, intencionis nostre ut, vel saltem ecclesiam monasterii quoquomodo tegere valeremus, sedque in multa paupertate sumus, nostris [49] impensis hoc facere nullo modo possumus, si non aliunde tribuatur nobis auxilium. Vestre misericordissime bonitati genu flexo, voce eciam mestissima et humilima supplicamus, quatinus nos in tali opere vestro pro posse adiuuare graciose dignemini. Voluntas vestra nobis nota fuit semper et est in talibus misericordie operibus, sed quam multa vos amisisse et exposuisse scimus, tamen rogamus, quantum vestra sacratissima maiestas potest erogare, graciosam a vestra clemencia expectamus relacionem.

123 *Alia ad eundem supplicatoria pro defensione*

Illustrissime princeps et domine noster gratiosissime, post votivas Deo preces et obsecrationes cordis intimi vestrum optatum desideramus profectum. Quoniam ordinante divina clemencia ad culmen dignitatis maiestatis regie estis evecti, licet multis a falsis amicis insidiatis generibus fueritis iniuriati, divina tamen vos tutante ac protegente clemencia ab eorum machinationibus liberati sublimitatem culmen vestre dignitatis possidetis feliciter, nec eorum prave insultacionis molimina intuemini, sed secundum Dei benignitatem propriamque liberalitatem non vicem pro malo, sed pietatem pro impietate unicuique prout meretur et requirit redditis. Et licet tot insidie vos undique circumvallassent, nunquam tamen vocis Christi devotos famulos dimisistis, nec a se abieciistis, sed semper pio favore prosecuti estis, sicut et vestri predecessores eos et foverunt et tutarunt. Si, rex clementissime, ita persecuti sunt vestram maiestatem, quanto magis nos persequuntur bona monasterii diripiendo, ipsosque colonos domorumstrarum spoliant, eorumque bona distrahunt et consumunt, nec est, qui nos ab eorum persecucione et direpcione valeat liberare. Supplicamus igitur vestre clementissime maiestati, quatinus ob Dei respectum ac merita Sancti Pauli primi heremite nos ab eorum infestacione protegere ac liberare || dignemini et velitis, ne omnino bona monasteriorum nostrorum per eosdem dissipentur et penitus anihilentur, graciosam a vestra serenitate expectamus relacionem, quam Altissimus protegat et conservet ab omnibus suis malivolis, miserrimi populi pro tuicione, cuius omnis spes et refugium pendet in vestre maiestatis provisione.

1 ut] *suprascr.* 4 bonitati] *suprascr.* 7 in talibus ... operibus] *add. in marg.* 7 quam] que 8 quantum] *suprascr.* 11 *supplicatoria pro defensione*] *add. manus alia* 13 profectum] proffectum 17 sublimitatem] *suprascr.* 20 meretur] *add. et del. mere* 21 devotos] *suprascr.* 28–29 infestacione] *subscr.*

124 *Alia ad eundem supplicacio pro restauracione ruinosa*

Sacra maiestas graciosa, supplicant humilime vestre maiestati religiosi fratres ordinis Sancti Pauli primi heremite in claustro tali degentes in eo, quod pauperes ipsi fratres, qui vitam ibidem, veluti omnibus constat, in summa
 5 omnium rerum inopia ducunt, cultusque divinos non sine magna victus penuria continuant, et non habent, quibus ecclesiam suam sive claustrum atque habitacula eorum, que et tecturis et aliis municionibus admodum indigent. Reformari facere dignetur maiestas vestra serenissima ut ecclesiarum Dei patronus, ipsius et cultor devotissimus benigna ope et elemosina, qua possit,
 10 ecclesiam et claustrum eorum tecturis et aliis necessariis structuris restaurari facere ipsis fratribus subvenire gracie, quoniam maiestas serenissima et in domibus eorum et in ecclesia, quando divina agunt officia per pluvias et aeris intemperiem magno afficiuntur impedimento, graciosam valdeque necessariam a vestra clementissima serenitate expectant relacionem. Datum.

125 *Alia ad eundem pro subsidio petendo ad capitulum*

15 **150** Serenissime princeps tociusque nostri ordinis robur validissimum ac refugium tutissimum adiuvenque certissimum. Maiestas vestra ordinis nostri qualis sit consuetudo in capitulorum celebracione annuatim, bene novit. Ubi
 20 eciam quanti fratres existant et conveniunt, oculis vestris perspexistis sepissime, insuper et alii quamplurimi diversi status homines adventitare solent causa devocionis. Et que alias, e regio fisco expense dabantur nobis ad id capitulum celebrandum, vel aliquis ex magnatibus ac baronibus dominis suis sumptibus pro eodem celebrando omnia victualia aliaque necessaria amministrari faciebat, nunc autem nihil tale nobis prestatur. Sacre maiestati vestre
 25 humilime supplicamus, quatinus nos ad perficiendum tale negocium Deo acceptum omnibusque proficuum et salutiferum quibusdam expensis seu salibus aut aliis quibuslibet ad id necessariis victualibus providere dignemini gracie. Ibi enim pro vestra piissima maiestate ac conservacione regnorum vestrorum concordia et pace ac pro omnibus, que saluti conferunt hominum,
 30 fiunt speciales oraciones et obsecraciones missarumque devotissime celebraciones ac alia Deo grata servicia et omnibus salubria peraguntur, graciosam a vestra serenissima maiestate expectamus relacionem.

f. 59r

1 *supplicacio ... ruinosa*] *add. manus alia* **1** *supplicacio*] *supplicacia* **12** *aeris*] *add. et del. imp* **18** *bene novit*] *suprascr.* **21** *que*] *add. et del. ut* **26** *quibusdam*] *add. et del. quibus*

126 *Supplicacio ad reginam pro subsidio ad reformationem domus petendo*
Reginalis ac serenissima maiestas, patrona et faulrix nostri sacri ordinis fidelissima.⁷⁷ Post Deo acceptarum oracionum suffragia omnisque boni desiderii affectum vos felicissime valere optamus cum omnibus ll vestris dilectis.

f. 59v

- 5 Quamvis unamquamque dominam et matronam Dei amorem et timorem ac proximo charitatem in se habentem concerni misericordie operibus fortiter insistere ecclesias Dei ac eorum servitores bonis sibi a Deo colarum providere, maxime tamen reginali maiestati, quam omnipotens Deus generis nobilitate, regali serenitate, diviciarum affluentia et omnium bonorum temporalium multiplicitate replevit, predotavitque affluenter. Id facere condecens
10 est et utile ac salubre, ut a Deo sibi bonis prestitis ecclesias Dei suis adornet ornamentis, et Christi famulos elemosinarum largicionibus provideat sepissime. Sicut, serenissima maiestas, hoc predecessores vestre condam domine regine fecerunt, et omnes, licet Christi servos suis donacionibus adiuverint,
15 specialem tamen devocionem habebant erga devotissimos famulos Dei et fideles, et non tantum per seipsas ipsis necessaria amministrabant, sed eciam apud regie maiestatem, quum necesse erat, pro eisdem instabant et intercedebant, ac quicquid ab eodem volebant, suis devotis capellanis optinebant. Supplicamus ergo reginali maiestati vestre humilime ac devotissime, quatinus ob Dei amorem matrisque Marie ac respectum meritorum Sancti primi heremite intuituque eciam precumstrarum, quas pro serenissimo domino rege, pro reginali maiestate, conservacione regnorum vestrorum et omni salubritate vestra incessantissime devotissimeque offerimus Deo optimo, nos aliquibus expensis ad reformationem et reedificacionem monasterii nostri
20 talis et in tali loco fundati adiuvere gracie dignemini et velit. Graciosam a reginali vestra maiestate relacionem expectamus.

127 *Ad eandem pro subsidio. Brevior*

Sacra reginalis maiestas graciosissima.⁷⁸ Supplicant humilime vestre pietati religiosi fratres ordinis [51] Sancti Pauli primi heremite in claustrum Cheeth⁷⁹
30 degentes in eo, quod ipsorum claustrum infidelissimi Turce penitus combusserunt et contriverunt, quatinus maiestas vestra serenissima dignaretur eosdem ad restauracionem ipsius monasterii ac presertim ecclesie Dei reedificacionem aliquibus auxiliis pecuniariis aut blado seu aliis quibuslibet subsidiis

f. 60r

⁷⁷ Adressatin des Briefes ist vermutlich Maria von Habsburg, Witwe des in der Schlacht bei Mohács 1526 gefallenen ungarischen Königs Ludwig II.; vgl. das folgende Dokument.

⁷⁸ Adressatin des Bittgesuchs ist wahrscheinlich Maria von Habsburg; der Brief entstand nach der Plünderung des Klosters Csút durch die Türken.

⁷⁹ Kloster Csút auf der Háros-Insel, heute XXII. Stadtbezirk von Budapest.

6 concerni] *suprascr.* 23 vestra] *suprascr.* 26 reginali] *religinali* 28 reginalis] *religinalis*

adiuvare. Niterentur enim illud monasterium iterum reparare, ut Dei laudes, sicut prius in eodem Deo redderentur pro felici statu serenissimi domini regis ac maiestatis vestre ac tocius Regni Hungarie et omnium in eodem incolarum conservacione. Graciosam a vestra serenitate expectamus relacionem.

5 **128** *Ad dominum palatinum pro subsidio ad capitulum petendo*

Spectabilis et magnifice domine, tocius nostri ordinis patrone et protector singularissime, devota precum suffragia. Regiam post maiestatem sicut alium dignitate non cognovimus, ita pietate et beneficencia ad omnes, ad nos nostrumque ordinem presertim nullum habemus talem, qui nos nostris in omnibus negociis necessitatibusque adiuvet foveatque, ac suis largifluis elemosinarum erogacionibus provideat, et ab omnibus nos molestantibus sua potentia custodiat et protegat. Deo immensas graciaram actiones referimus, qui nobis talem patronum, promotorem protectoremque et in omnibus auxiliatorem sua speciali quadam ex gracia condonavit, vestreque magnificencie eas, quas valemus, grates habemus, et quamdiu suo in vigore noster ordo fuerit, nunquam vestri erga nos beneficii immemores esse volumus, sed in omnibus nostris bonis actibus ac Deo placitis serviciis, oracionibus, missarum solenniis, contemplacionibus et in aliis quibuscumque nostris piis exercitiis vestri vestrorumque omnium memoriam specialem [52] facere volumus. Nec solum
f. 60v
vivi, verum etiam defunctis multis et hactenus vestra magnificencia providit beneficiis nos et auxiliis sua ex innata pietate, nec ambigimus, quin et deinceps eadem facere recuset. Sedque nunc talem habemus necessitatem non parvam. Ecce instat nostri annualis capituli celebracio, in quo qualia agantur Deo accepta servicia et omnibus singulariter nostro ordini devotis proficua et salutifera suffragia non ignorat vestra magnificencia, alias nobis ad ipsius capituli celebracionem dabantur a fisco regio expense, vel ab aliis dominis primatibus, nunc autem nihil ab eisdem habere possumus. Quare humilime supplicamus vestre magnificencie, quatinus solita in nos clemencia et pietate nos ad perficiendum nostrum capitulum aliquibus, quibus potestis, expensis ac victualibus providere dignemini et velitis, ne tot devotorum suffragiorum et oracionum Deo placitarum pretereat exhibicio. A vestra spectabili dominatione speratam expectamus relacionem.

129 *Ad eundem pro quadam causa unius domus nostre breviter finiendam quum prothonotarii et alii iudices differunt*

35 Spectabilis et magnifice domine, Dei voluntate serenissimus princeps et rex Hungarie ceterique domini et omnis communitas eiusdem regni vos adeo in palatinum ac generalem suum preelegit iudicem, ut unicuique prout sua

¹ adiuvere] *suprascr.* **23** parvam] *add. et del.* quo **31** exhibicio] *suprascr.* **37** preelegit] *add. et del.* ut unicuique

exigeret causa ac veritatis monstraret via, secundum iuris processum satisfaceretis. Habet, magnifice domine, nostri ordinis quedam domus seu monasterium unam aut duas causas non iniustas iam dudum inchoatas et coram regni comitibus ac prothonotariis sepius prepositas et ventilatas, [52] et nunquam eas determinare iudices iam pretacti volunt, sed nunc in unum, nunc in alium prorogant terminum in tantum, ut minus valere videntur ea, pro quibus ipsa causa in tantum producit, quam expense et fatige, que pro eisdem fiunt. Quare, spectabilis ac magnifice domine, humilime supplicamus vestre benignitati, quatinus ipsam causam vel causas per ipsos dominos prothonotarios committatis diffinire secundum veram iusticiam, ne et ipsi fratres in vanum exponant, sueque devocionis amittant fructum. Bonam et speratam expectamus relacionem a vestra pietate.

f. 61r

130 *Ad eundem pro literis ad tricesimatores et theloneatores, qui non curant nec Ecclesie statuta, nec Regni consuetudinem*

Magnifice domine, tutor ac protector noster singularissime, laudabilis huius regni consuetudo et aliorum hec fuit semper, ut nunquam a nobilibus dominis et eorum officialibus ac eciam ab ecclesiasticis personis tricesime aut thelonia exigenter neque in personis propriis, neque a quibuscumque eorum rebus vendendis aut emendis, inquantum non lucri causa aliquid vendere aut emere eos necesse fuerit, sed pro domus ipsorum suaque et familie necessitate. Nunc autem nec Ecclesie precepta curant, que precepit, ne quisquam a personis ecclesiasticis tricesimas aut thelonia et alias quascumque soluciones exigere presumat, [1] qui autem secus fecerit, ipso facto subiaceat excommunicationi. Cautum est eciam in lege regnicolarum, ne id facere deberent, nihil tamen curant neque Ecclesie preceptis, neque regni consuetudine, sed exigunt a nobis tricesimas, thelonia ac alia minus iuste et indebite contra Deum et contra Regni statuta et communem observacionem omnium nobilium et personarum ecclesiasticarum. Quare humilime supplicamus vestre magnificencie tamquam fautori et patrono nostro singularissimo, quatinus talibus exactoribus committere dignetur, ne de cetero nos in propriis personis, neque in rebus impedire presumant, aut literas vestras concedere sigillo vestro communitas, quarum folia copia seu transsumptum sufficere possit ipsis talibus exactoribus ad credendum ac fidem adhibendum. Graciosam a vestra magnificencia expectamus relacionem.

f. 61v

7 producit] *super syllabam* ci *suprascr.* cun 9 causam] *suprascr.* 15 Magnifice] *del.*: Serenissime princeps tutorque noster ac protector singularissime, laudabilis huius regni aliorumque consuetudo hec fuit semper

131 *Ad magnificum dominum Petrum de Peren pro subsidio ad capitulum*

Magnifice domine, nostri sacri ordinis liberalissime auxiliator et fautor, ferventissimarum oracionum devota preconia cum felici statu vestro ac desiderata prosperitate. Spectabilis itemque magnificus condam dominus Emericus
 5 de eadem Peren Regni Hungarie palatinus etc. quanta benivolencia, favore omnibusque, quibus valuit, auxiliis ac protectionibus prosecutus fuerit nos et adiuverit, manifesta sunt vestre magnificencie inter cetera sua nobis et ordi-
 10 ni nostro exhibita beneficia ipse, ne hostiatim et huc illucque discurreremus pro expensis et aliis victualibus requirendis ad capitulum nostrum annuale et generale necessariis, propriis suis [53] sumptibus et expensis illud magni- f. 62r
 15 fice multos per annos celebrari faciebat, post cuius de hac miserrima valle ad celos transitum neminem talem habemus, qui nobiscum talem faciat gratiam. Sed ad idem capitulum iterum necessitate urgente cogimur a dominis magnificis aliisque confratribus nostris expensas petere et victualia require-
 20 re, ne tot bonarum actionum et devocionum, que in ipso capitulo peraguntur, dimissionis occasio simus. Quare, magnifice domine, vestre humilime supplicamus dominacioni, quatinus Dei ob respectum meritaque Sancti Pauli primi heremite intuitu eciam nostrarum inibi et alias faciendarum, oracionum nos ad dictum capitulum aliquibus expensis et victualibus iuvare velit et dignemini. Graciosam a vestra magnificencia expectamus relacionem.

132 *Ad alium quempiam dominorum pro eodem. Subsidium ad capitulum*

Magnifice domine, nostri ordinis sacri semper devotus promotor et adiutor. Christo Deo acceptarum oracionum oblacionem desideratissimamque salutem cum felicissimo successu vestro. Huic ordini ipsiusque fratribus vestri
 25 parentes et predecessores semper devoti fuerunt, suisque bonis ipsis a Deo collatis eos adiuverunt. Nec minori affectu vestra magnificencia nos ample- xatur fovetque et protegit, suisque elemosinis non desinit sustentare. Deo et vestre magnificencie habemus grates pro tali erga nos vestra benivolencia et munificencia, ipse vobis talium devotorum operum recompenset vicem et hic
 30 et in futuro. Verum, magnifice domine, quia solito alias more capitulum nostrum annuale celebrare nos oporteret, et sicut prius fuit consuetudo ad illud nobis de regio fisco dabant et ll dabantur expense, interim aliqui domino- f. 62v
 35 rum illud suis sumtibus celebrari faciebant. Sed quia horum nihil nobis nunc datur, cogimur a dominis et confratribus ad illud necessaria expetere. Vestre igitur humilime supplicamus magnificencie, quatinus ob Dei respectum ac merita Sancti patris nostri Pauli primi heremite gloriosa nostrarumque

2 ordinis] *add. et del.* nostri 4 Spectabilis] Spectabis 4 condam] *suprascr.* 10 neces-
 sariis] *subscr.* 11 hac] *add. et del.* valle 15 bonarum] bonorum 28 magnificencie]
add. et del. vestre 29 vicem] *suprascr.* 36 merita] me 36 heremite] *add. et del.* merita

precum intuitum nos ad tale opus bonum omnibus salutiferum aliquibus expensis ac victualibus adiuuare dignemini et velitis, ut ultra quotidianas oraciones ipsius nostri ordinis ac fratrum huius specialissime nostre devocionis in ipso capitulo peragende particeps sitis. Altissimus conservet magnificam
 5 dominacionem vestram cum vestris felicissime.

133 *Credencionalis*

Serenissime princeps et domine, domine gloriosissime, post humilimarum devotissimarumque oracionum recommendacionem misimus ad sacram maiestatem vestram hos nostros fratres N. et N. presbiteros, fideles nostri ordinis filios Deoque devotissimos in tocius ordinis seu talis domus nostre causis
 10 et negociis. Quare serenitati vestre prece humili supplicamus, quatinus et eorum dictis fidem indubiam adhibere, nosque in nostris causis ac necessitatibus sublevare et adiuuare dignemini, et velitis gracie.

134 *De vendicione vinee*

Ego frater Valentinus vicarius aut prior de tali ceterique fratres eiusdem conventus ordinis Sancti Pauli primi heremite in prefato claustro degentes, memorie commendamus tenore presencium universis, quibus expedit, quod nos pro quibusdam necessitatibus nostris et domus nostre ad presens nos multum urgentibus evitandis, presertim pro restauracione et reparacione tecture
 20 nostre ecclesie ac ipsius monasterii, cuiusdam nostre vinee medietatem in tali promontorio taliter nuncupate, [54] inter vineas a parte orientali N. de tali, a parte meridionali N. de tali, partibus vero ab occidentali boreali inter vineas Iohannis et Petri existentem et habitam, alias domui nostre per talem de tali testamentaliter legatam ob refrigerium sue suorumque animarum, circumspecto vel provido N. de tali pro tot florenis auri boni et veri
 25 ponderis dedimus et vendidimus plene et totaliter ab eo receptis, ymmo damus et vendimus per eundem heredesque suos perpetualiter habendam, tenendam pariter et possidendam vigore et testimonio presencium nostrarum litterarum mediante, quarum ob firmiorem perpetuitatem nostre domus sigillum impresse apposuimus eisdem. Datum in prefato nostro monasterio quo
 30 supra.

135 *De locacione domus pro annuo censu*⁸⁰

Ego frater N. vicarius generalis de Sancto Laurencio ordinis Sancti Pauli primi heremite etc. notum facio tenore presencium, quibus expedit universis,

⁸⁰ Vgl. VÉGH I, S. 69f., 256ff.

7 Serenissime] *add. et del.* et 21 orientali] *add. et del.* talis 22 vero] *suprascr.* 22 boreali] *suprascr.* 26 plene ... receptis] *add. in marg.* 27 suos] *suprascr.* 30 eisdem] *subscr.*

quod quandam domum monasterii prefati Laurencii martiris supra Budam fundati Bude in tali vicu inter domos a parte meridionali N., parte vero a boreali seu aquilonari N. fundatam et extructam cum universis ad ipsam pertinentibus magistro N. taliter cognominato, civi Budensi a festo Beati Michaelis archangeli proxime affuturo per spacium trium annorum immediate sese sequencium dedi, et locavi tali modo et racione, quod ipse in quolibet anno dictorum trium annorum predicto monasterio Beati Laurencii et fratribus in eodem commorantibus in festo Penthecostes XX florenos dare et persolvere teneatur qualibet occasione postposita. In cuius rei memoriam presentes
 10 literas sigillo prefate domus nostre fecimus communiri. Datum.

136 *Expeditoria super annuali censu domus prefate. Quitancia*

¶ Ego N. vicarius, qui supra vel de tali claustro memorie commendamus per presentes, quod quia circumspectus et providus vir magister N. civis Budensis de censu annuali domus claustrum Beati Laurencii per eundem inhabitantis
 15 tot florenos auri, quibus circa festum sive in ipso festo Penthecostes obligabatur, nobis plenarie persolvit et reddidit. Super quibus ipsum magistrum N. quitum et expeditum per omnia reddimus vigore presencium mediante. f. 63v

137 *Alia ad idem de salibus redditis*

Nos⁸¹ frater N. ceterique fratres conventuales ordinis Sancti Pauli primi heremite in claustro Sacratissimi Corporis Domini nostri Ihesu Christi in Diiosgewr commorantes universis et singulis, quibus incumbit, harum serie literarum notificamus, quoniam egregius N. de tali comes et camerarius de Maramarws vel Maramarwsiensis iuxta contenta literarum regie maiestatis de salibus tot et tantis vel ad centum et quinquaginta florenos se extendentibus
 20 monasterio nostro prefato dari consuetis anno in presenti nobis et monasterio nostro realem et integram exhibuit solucionem effective. Eapropter prefatum egregium dominum N. comitem et camerarium de prefata soluzione reddimus liberum et expeditum harum nostrarum literarum vigore mediante. Datum. ca. 1533

30 **138** *Alia ad idem de libro reddito*

Ego frater Emericus etc. notum facio tenore presencium, quibus expedit universis, quod discretus dominus N. de tali plebanus et vicearchidiaconus quendam librum ordinis nostri per fratrem priorem de tali sibi pro tempore concessum et accomodatum mihi restituit, et omnino reddidit. Quapropter

⁸¹ Zur Datierung s. ROMHÁNYI 2010, S. 122f.

11 *Quitancia*] *add. manus alia* **14** *annuali*] *suprascr.* **18** *de salibus redditis*] *add. manus alia* **30** *de libro reddito*] *add. manus alia*

ipsum dominum N. plebanum et vicearchidiaconum ab omnibus prioribus et fratribus nostris ratione predicti libri ipsum inquietare volentibus et aliis quibuslibet serie harum literarum nostrarum reddo quittum et expeditum.

139 || *Ad quemvis dominum supplicatoria ne bona domus nostre cuiusvis de cetero distrahere aut conterere suis permittat hominibus* f. 64r

Magnifice domine etc. Vicarius et prior ceterique fratres nostri conquesti sunt nobis, quod officiales vestri ac iobbagiones in tali loco existentes ipsorum bona, segetes, feneta suis conterere et depascere faciunt iumentis. Insuper eorum silvas incidere sine omni parcitate, ipsos eciam pro talibus loquentes, ne facerent, indecentibus vituperiis et iniuriis afficiunt ac verberant verbis, eis minant in detrimentum domus ipsorum non parvum ac derogamen non solum ipsorum, verum eciam tocius ordinis nostri valde magnum. Quare rogamus magnificenciam vestram, eidemque supplicamus humilime, quatinus dictis vestris officialibus et iobbagionibus committere dignemini et velitis, ne de cetero talia facere presumant, et de illis, que hactenus contrita sunt per iumenta et pecora iobbagionum vestrorum, satisfactionem iuxta estimacionem proborum virorum impendere faciatis. Alias bona monasteriorum nostrorum, si satisfactio non fuerit facta, sine iuris processu relinquere nolumus, quod absque scitu vestre magnificencie noluimus facere, nos, domine, vobiscum litigare non decet. Bene tamen scit magnifica dominacio vestra, quoniam nos victum magnis laboribus querimus, non ergo convenit, ut vos colonos vestros ad talia peragenda admittatis, quia directe sunt contra Deum et eius charitatem ac communem iusticiam. Bonam super hoc a vestra magnificencia relacionem expectamus iobbagionumque ac officialium et quorumlibet servorum vestrorum a talibus cohibicionem. Altissimus conservet magnificenciam vestram vestris cum omnibus longeva per tempora quam felicissime. Datum etc.

140 || *Ammonicio ad quendam iamdudum votivum religionem intrare differentem* f. 64v

Venerabilis domine, sinceram in Domino charitatem cum omni salute et prosperitate. Sicut multum de vestro salubri proposito votoque emisso gratulamur, ob salutis vestre uberiolem in religione profectum, ita nunc contristamur de dilacione tam salubri intencione et affectus boni voliti. Mi domine, ne vos seducant blandimenta secularia, que cum tempore labuntur, et omnis gloria huius seculi velut flos cito marcescet et tanquam fenum arescet, omnisque decor huius mundi ita evanescet, ac unquam fuisset. Melius est non

10 verbis] *suprascr.* **12** nostri] *suprascr.*

34–36 omnis ... evanescet] cf. Iac 1, 11 **93.36–94.1** Melius ... reddere] Ecl 5, 4

vovere, quam promissa post votum non reddere. Estis adhuc in flore iuventutis longam forte vitam sperantes. Sed salubrius est Deo homini suam offerre iuventutem, quam senectutem. Sed multi faciunt contrarium, qui suam iuventutem in voluptatibus exponunt senectutem offerre Deo cupientes, sed
 5 mundus iste ab inicio mendax fuit et est, in seque sperantes fefellit. Ideo vultis, ne salvari relinquit mundum et eius concupiscencias, in heremum properate, et sanctam religionem calcato in limine patre et matre festinancius currite, ubi qualiter aut quomodo agatur, Bernardum auscultate dicentem: In religione homo vivit purius, cadit rarius, resurgit velocius, incedit caucius,
 10 quiescit securius, irroratur frequencius, purgatur cicuius, moritur confidencius et premiatur copiosius. Hec dominacioni vestre scribere me compulit charitas Christi et fraternalis dilectio. Salutem vestram optamus plus quam aliud, ergo videatis, quid facturi estis. Nos quod nostrum erat, fecimus, vestrum est providere saluti vestre. Valet feliciter.

15 **141** || *Litere ad solius ordinis negocia pertinentes, que per reverendum patrem priorem generalem sunt transmittende interim ad omnes generaliter, aliquando uni tantum persone etc.* f. 65r

Litere prioris generalis ad vicarios et priores ac subditos in variis provinciis transmittende

20 Frater Valentinus ordinis heremitarum Sancti Pauli primi heremite regulam Beati Augustini episcopi professorum prior generalis, venerabilibus honorabilibusque et religiosis patribus vicariis, prioribus ac universis et singulis dicti ordinis nostri fratribus in Zala, Baronya Sclavonieque partibus ubi
 25 vis constitutis et existentibus, presencium noticiam habituris sempiternam in Domino salutem ac sincerum paterni amoris in Domino affectum. Dilectissimi filii, quoniam temporis istius importuna necessitate sic urgente secundum nostram commissionem vestra fuit in opcione venire ad capitulum vel non, verum quia prout credimus non ob aliam causam, nisi propter disturbium imminens, indeque emergentes timores multitudinemque malorum ubique insidancium, ascendere et capitulo interesse non valuistis. Vos proinde certos
 30 facere volumus, quod Deo propicio favente electio nostra canonica est facta per ipsos capitulo interessentes, iam solum nobis est necesse peregrinari vosque et cunctos nostri sacri ordinis fratres sancte visitacionis antidoto afficere, quod et facere promittimus, quantum ab alto conceditur Deoque duce ad vos
 35 venire non differremus. Interim vos ut filios charissimos in sancte charitatis

12 dilectio] *suprascr.* 26 importuna] importuisci 32 per] *add. et del. c*

5 mundus ... fefellit] cf. IAC. VORAG. *leg. aur.* c. 23 (30), De S. Sebastiano 8–11 In religione ... copiosius] cf. AUCT. INC. (Bernardus Claraevall.?): *In verba Matthaei* 13,45 (PL 184, 1131B)

visceribus hortamur, nichilominus eciam firmissime precipientes mandamus, quatinus vestrum unusquisque iuxta status sui decenciam in Dei via ambulet. Prelati, Deum diligite et vestros, vestre vestrorumque salutis curam habete, quam potestis meliorem, vosque subditi prepositis vestris || in sancta humili- f. 65v
 5 tate obedite, nullus vestrum contra prelatum insurgat, nullus reclamet, nemo murmuret, attendatis eum ut patrem, missioni ipsius per omnia parendo. Et-
 tenim non hominis, sed Dei in vobis figuram et typum gerit, et generaliter in
 omnibus bonum Christi redolet odorem, alioquin vere transgressorem peni-
 10 tebit facti. In reliquo bene et sancte valet, et pro nobis paceque Deum orate.
 Datum etc.

142 *Graciarumactionalis et exhortativa ad vicarium seu priorem*

Venerabilis pater, post zelum paterni amoris, hospitalitatem charitativam omni humanitatis studio erga nos impensam grato suscipimus a vobis animo, pro omnibus eciam obsequiis nobis tam in domo vestra, quam in itinere per
 15 vos prestitis, grates referimus. Sane licet non alia, nisi que divinum hono-
 rem regularisque observancie sanctimoniam et statum comodumque domus
 ac fratrum salutem pre se ferre videntur, noverimus exequi paternitatem ve-
 stram, ne tamen fraterne charitatis immemores esse videamur, ob quorum
 reformationem et conservacionem curis sollicitamur continuis et meditacio-
 20 nibus, ut iam credite nobis, servitoris officium eorum comodo et utilitati ac
 saluti, quantum ex alto conceditur studio sollicitudinis intendamus, vestram
 presentibus exhortamur et monemus paternitatem, quatinus sicut hactenus
 gregi vestro solerter invigilastis et providistis, ita et deinceps omni diligen-
 cia superintendatis, ne in ipso vicariatu vestro et prioratibus vobis summissis
 25 fiat, seu committatur quicque, quod divinum offendat aspectum ordinisque
 obfuscet nitorem, et salutem prepediat animarum, ab adolescentia enim sen-
 sualitas humana ad malum procliva et prona facilius deterioratur, quam me-
 lioratur. Ideo superioris auctoritas ad comprimendam nature humane declivi-
 tatem inopinabilesque animi varietates et operationes pernecessaria est, que
 30 lites auferat, altercaciones dirimat, vicia extirpet, excessus corrigat, mores-
 que reformet ac virtutes inserat, et inpretermisse clamitet annuntietque pec-
 cata populi delinquentis, || ne suam per incuriam aut taciturnitatem aliquem
 ex suis a vero tramite contingat exorbitari, a districtoque iudice eiusdem san-
 guis ab eodem requiratur, singulis prout unusquisque meretur, necessitasque
 35 ac infirmitas, contumacia et probitas exquirat locis et temporibus opportunis
 et ad medelam congruis reddentes nullum spernatis, omnes in Christi visce-

30 altercaciones] *corr. ex* alteraciones **31** annuntietque] annuctietque **36** reddentes]
add. et del. medelam

5-6 nullus ... murmure] cf. COP dist. II, c. 9 (p. 244)

ribus favore paterno amplectentes plusque amari, quam timeri ab omnibus affectetis. Prout hec omnia ita et fieri debere noveritis, et exequi iuxta scientie et experientie a Deo vobis collate gratiam sumopere satagatis. In Dei charitate et fraternitate manete, nostrique immemores nolite esse in vestris
 5 sanctis et devotis oracionibus. Datum etc.

143 *Ad idem. Planior et brevior pro simplicioribus*

Venerabilis pater, affectum paterne dilectionis, quod nos humaniter ad vos venientes nostra cum comitiva suscepistis, ac pro posse domus vestre nos charitative tractastis, et cum omnibus fratribus vestris nobis omni cum hilaritate inservivistis, omnemque vestram charitatem ita prebuidistis nobis
 10 ostendistis, qua maiorem eciam alter quisque suo superiori exhibere nequit, ideo gracias vobis agimus non minimas. Cur et quare ad vos vestramque domum veneramus, bene scitis. Deus laudetur, nihil tale reperimus in vobis, quod inultum fuisset contra Deum vel hominum excederet fragilitatem.
 15 Nihilominus tamen velut pater suorum filiorum desiderans semper salutem, profectum et ubique in omnibus maximam utilitatem, vos monemus hortamurque in Domino Ihesu, ut in officio vestro sitis sollicitus, Dei officium non pretermittatis. Si quando propter domus necessitatem contigerit vos non interesse divino officio, uni ex senioribus vicem vestram committatis, ut ipse
 20 provideat circa chorum ac divina officia, ne peragantur negligenter. Fratres vestros semper sub Dei timore ac paterno teneatis amore, nulli parcatis in hiis, que corrigenda sunt, fiat autem correctio non odiosa, sed paterna et saluti necessaria. In omnibus eciam aliis actibus vestris ita vos geratis, ut sint accepta Deo et omnibus salutifera. Insuper quicquid facere potestis || pro f. 66v
 25 Deo saluteque hominum ipsiusque domus, quam gubernandam suscepistis, non pretermittatis, quia non dominium venistis querere, sed salutem anime ac proximorum. Conservet vos Altissimus, et orate pro nobis, qui pro vobis laboramus. Datum.

144 *Vicario circa curam domus negligenti tepidoque in Dei servicio*

Venerabilis pater, Christi charitatem paternique amoris affectum. Tue paternitatis mores exemplares fervorque in Deum ac continue deprecationes et oraciones ac laboris instantia, necnon conversacio inter omnes te hactenus laudabilem, amabilem omnibusque acceptabilem demonstrabant, omniumque rumor ac vox te ad talem officium acclamabat idoneum ac proficuum
 35 cuique domui nostre. Fuere eciam aliqui, qui mihi pro tua paternitate locuti

3 gratiam] *add. in marg.* 12 ideo ... minimas] *add. in marg.*

26–27 non ... proximorum] cf. „Ad serviendum venisti, non ad regendum,“ KEMP. *imit.* 1,17,9

sunt, ut te tanquam dignum ad hoc, in quo es, preponerem officium. Ego, cui cura est de omnibus claustris eorumque vicariis, hylari animo vultuque sereno tue probitatis audiens famam et omnium de te mihi loquencium voces ac persuasiones intelligens, quorum motus allocucione te in prelaturam huius
 5 monasterii prefeci, sed ut audio, ac veraciter de te affirmatur, omnino tepidus es, in Deique laudibus piger, et curam ipsius domus gerere non curas, ea enim, que alii acquisiere, fere iam consumsisti, nec loco eorum alia procurare studuisti. Pater, credas mihi, quantum prius de te gavisus fui, dum de te bona audieram, tantum nunc ymmo tristor plus, quum audio te ita cito e bona vita
 10 diversum moresque bonos amisisse, devocionem eciam in Deum et amorem ac sedulitatem pristine tue operacionis postergasse. Et quia in multis honores sepe mutant mores, adhuc quod semel mihi de te hoc est nunciatum, rogo te, pater charissime ac frater dilecte, et ammoneo hortorque in Domino, ut dimittas ista, et prioribus bonis, que de te audieramus, inhereas gerasque curam
 15 domus et fratrum, precipue autem Dei servicium pretermittere debeas modo nullo, ipse enim per semetipsum dicit: || Primum querite regnum Dei, et hec omnia adicientur. Ita faciens et Deo te acceptabilem et hominibus amabilem reddes. Vale, pater, ora pro nobis cum tuis. f. 67r

145 *Vicario secularibus totaliter dedito ac a fratribus alienato nec ipsorum consilio utente*

Venerabilis pater, Dei amorem ac Sancti Spiritus consolacionem. Certa relatione audivimus, pater vicarie, quomodo heremitarum solitum morem, qui in desertis ac moncium rupibus et caveis habitabant, nec suorum colloquia, presertim visionem eorum personalem nullo modo ad se admittentes, quo-
 25 rum et nos imitatur exempla non in urbibus, sed in nemoribus ac montibus degentes, omnino pretermiseris, ac a fratrum tuorum consorcio omni modo es alienatus, nec consilio ipsorum uteris. Intellige, et auribus percipe verba et monita nostri Salvatoris dicentis: Quotcumque regnum in se divisum fuerit, desolabitur etc. Tu secularibus omnino adhesisti, et cum eis conversaris,
 30 qui te non amplius diligunt, nisi donec apud te viderint aut senserint aliquid, quod a te auferre possint. Ovis eciam, que sola a grege suo aberrat, cicius a feris absorbetur. Unus es eciam de fratribus tuis solusque homo, iuxta Sapientem, si ceciderit, habebit minime sublevantem, in hiis adhuc omnino non multum excessisse videris. Rogo te, resipiscas, et vivas secundum regule tue

6 non] *suprascr.* 8 te] *suprascr.* 12 te] *suprascr.* 24 presertim] *add. in marg.*
 30 apud] *apud* 30 te] *suprascr.* 31 auferre] *aufere*

16–17 Primum ... adicientur] Lc 12, 31 28–29 Quotcumque ... desolabitur] Lc 11, 17
 33 si ... sublevantem] cf. Ecl 4, 10

11–12 honores ... mores] cf. WALTHER Nr. 11 125

dictamen ac doctrinam, constitutionumque nostrarum tradicionem ne transgrediaris vita, at multum devita consortia extraneorum. Ama fratres tuos, utere consiliis eorum, quia qui sine consilio est, et ratione non utitur, sine ratione peribit. Nostra prima hec monicio ita te ammoneat, et absterreat a
 5 prefatis omnibus, ut in aliam te non involvas, quia si te hoc fecisse audierimus, duriori correptione admonebimus. Age ut bonus miles Christi, non enim tuam voluntatem querere venisti, sed Dei, quem diligere debeas super omnia, ac proximum sicut teipsum. Vale, et ora pro me et meo comitatu, ut
 10 Deus nos securos inter hostium turbas absque omni tribulacione nostra in via deducat.

146 || *Vicario infirmorum curam non gerenti*

f. 67v

Venerabilis pater, Dei benedictionem cum omni charitate. Mestissimo profecto animo audivimus de vestra paternitate, quod omnino Dei postposito timore ac fraterna charitate fratrum infirmorum nullam curam geritis, nec per
 15 se, nec per alios, ymmo si quis ex fratribus ad eos ierit, ipsos eciam verbis obiurgatis. Ammirari profecto non sufficimus, quo spiritu ducti id agere presumatis. Precepit Deus diligere proximum sicut seipsum, dicturus est eciam: Infirmus fui et non visitastis me. Ammonent, iubentque constitutiones sub ammissione prelature, ut quilibet prelatorum aut per se aut per alios infirmos
 20 visitet, eisque necessaria amministrari faciat secundum domus possibilitatem. Quid eciam regula precipiat, ignoratis? Alibi dicit insuper Scriptura, quod tibi velis ab alio fieri, et tu prebe illis, aut estimatis, quod semper in incolumitate estis permansuri, si contigerit aliquando infirmari, bonum ne erit vobis, si sic vos tractaverint, sicut vos alios. Auscultetis, et bene memorie recondetis dicta Salvatoris dicentis: Volo, inquit, misericordiam et non sacrificium. Et illud duorum fratrum certamen coram seniore, unus enim se
 25 multum ieunare et orare dicebat, alter autem se curam infirmorum gerere asserebat, iudicio se admittentes senis, ut ipse eorum merita discerneret, respondit ieunanti ac multum oranti: Tu, inquit, si per meritum te in ligno appenderes, non attinges huius merita, qui infirmorum gerit curam. Et quantos percepimus, et oculis vidimus, qui immisericordes fuere fratribus suis, qualiter miserabiliter Dei iudicio in suis infirmitatibus ac morte sunt derelicti. Hec paternitas vestra ad mentem reducere possunt. Insuper committo ac firmissime precipio, ut de cetero maiorem providenciam circa infirmos
 35 habeatis, omnia necessaria eisdem ministrando, quod si secus fuerit, con-

4 peribit] perhibet

7–8 diligere ... teipsum] cf. Mt 22, 38 17 diligere ... seipsum] Mt 22, 38 18 Infirmus ... me] cf. Mt 25, 43 22 quod ... illis] cf. Mt 7, 12 25–26 volo ... sacrificium] Mt 9, 13

stitutionis nostre pro tali incuria infirmorum gravem non evadetis penam⁸².
Valete felices nostri semper memores in vestris oracionibus.

147 *Ad vicarium nolentem fratribus reddere vestituram et alia necessaria*

[59] Venerabilis pater, benedictionem paternam cum salute. Narratum est no- f. 68r

- 5 bis per fidedignos homines, quomodo paternitas vestra fratrum vestrorum
indigenciam vestituramque et alia necessaria non restituitis, sicque pauperes
fratres amaricati et conturbati, et Dei servicia cum devocione reddere possunt
minime, et necessarium victum aliunde acquirere coguntur. Insuper non par-
ve controversie ac contenciones, oblocuciones et alie querimonie inter eos
10 fiunt, quorum omnium causa et origo vos estis. Qui enim causam peccandi
tribuit, peccasse dicitur, ac omnium reus malorum est, quorumcumque occa-
sio. Rogo vos, pater charissime, cur dicta Augustini nostri divini non auscul-
tatis: Vestimenta, inquit, et alia necessaria dare non differant, sub quorum
custodia sunt, et Scriptura inquit: Dignus est operarius mercede sua. Profec-
15 to miserrimum hominum genus esse perhibetur, quod incessanter laborans
victum necessarium et amictum invenire nequit. Ecce ipsi fratres non pro
nobis, sed pro Deo se humiliarunt, et die nocteque ipsi inserviunt, nobisque
similibus illis ad nutum obediunt, plus quam aliqua animalia irrationabilia.
Illa proprium et necessarium victum habent a Deo, servi vero sui nuditate
20 et egestate tabescunt. Rogo paternitatem vestram, firmissimeque committo,
quatinus ipsis iuxta domus possibilitatem restituatis vestituram ac necessa-
rium victum, ne sit inter eos tantus rumor et animi anxietas, non enim in-
veniri possit forte talis vite vir, qui pro talium indigencia aliquantulum non
commoveatur. Cavenda est et multum vitanda talis avaricia, eo quod sit con-
25 tra Deum. Multe iam domus nostre ob talem fratrum indigenciam sunt fere
desolate et ea, que ab eis sunt abstracta, male perierant. Ita tamen est fa-
ciendum, si quod petitur, non fuerit, lenibus verbis ac dulci sermone sunt
fratres ammonendi, ut pacienciam habeant, eo quod id, quod appetunt, non
habeatur, sicque quieto animo erunt. Hoc ita, ut sit, committo. Secus si fuerit,
30 oportebit nos curam adhibere, ne de cetero fiat. Valete, et orate pro nobis, ut
Deus nos conducat tuto itinere per viam nostram.

⁸² Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 48.

1 penam] *suprascr.* **8** non] *suprascr.*

14 Dignus ... sua] Lc 10, 7

13–14 Vestimenta ... sunt] AUG. *reg.* 5, 1. 3. 4. 9. 11 (VERHEIJEN 1967, I, 428–433)

148 || *Ad vicarium potacionibus vacantem fratribus ex consuetudine non solum minantem, sed etiam percucientem* f. 68v

Venerabilis pater vicarie, sancte benedictionis et mansuetudinis exercitacionem. Deo et hominibus contrarium presertim regularibus personis penitus
 5 vitandum scelus permaximum nec unum, sed plura de te audivimus. Est quidem unum, quod die noctuque vacas potacionibus ac commessacionibus cum nonnullis fratribus tui similibus, qui te detinent falsis susurriis aliorumque innocencium accusacionibus. Insuper refertur, quod nonnullos fratres tuos
 10 diris et inhonestis vituperiis afficis, eisque ex consuetudine minaris et, quod gravissimum est, percutis baculo et securi. Nonnullas etiam serotinis temporibus, dum vino calefactus fueris, non solum coram tuis fratribus, sed etiam aliis religiosis ac personis cantilenas psalis loco psalterii indecentesque saltus et clamores horribiles exerces. Hec nec est viri religiosi, pater vicarie, exercitium, talis nec vita decet illum, qui alios suo exemplo ad bene agendum inducere deberet, ita nec sancti nostri patres ac Deo devoti fratres operati sunt, ipsi noctem in diem verterunt, die enim si in aliquo negotio occupati
 15 suas explere nequiverunt Deo acceptas oraciones, noctem contemplacionibus vigiliisque et oracionibus transigere. tu noctem vertis in diem, dum potacionibus et comessacionibus vacans eam insomnem ducis, et forte non de cella, si quando contigerit, sed cellario vel hospitaria domo fumoso capite intras chorum. Quis etiam tibi hanc dedit potestatem, ut fratres tuos baculis ac securi verberares, frater est frater, non servus, neque latro. Si quis culpam habuerit, habet ordo noster alias correctiones, tue percussiones nostrum non concernunt ordinem, et pro huiusmodi enormis percussione quis te absol-
 20 vit, presertim si fratrem presbiterum percuteris. Mihi omnino non videtur, quod te aliquis alius frater preter me absolvere valuerit.⁸³ Hortor te, ut ab hiis penitus abstineas. Brevi autem temporis intervallo venturus ad domum hanc, iuvante Deo, melius de hoc cogniturus. Vale.

149 |60| *Ad vicarium pro dimittendo predicatore e sua in domum aliam, loco cuius alius absolvitur ad suum monasterium* f. 69r

Venerabilis pater vicarie, divini amoris fervorem nostreque affectuositatis promptitudinem. Vestre bone conversacionis exercicia tam erga fratres, quam circa extraneos audivimus, multumque gavisi sumus de vestra laudabili vita. Deo enim, que sunt Dei, redditis, et omnibus unicuique iuxta status sui

⁸³ Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 54.

7 detinent] detiniunt 8 fratres] *suprascr.* 13 nec] ne 14 nec] ne 15 nec] ne
 25 si] *suprascr.* 25 non videtur] *suprascr.* 34 sui] *suprascr.*

34 Deo ... redditis] cf. Mt 22, 21; Rm 2, 6

exigenciam vos exhibetis. Fratrum enim quidam vestri conventus retulit nobis miram erga omnes vestram affabilitatem, favorem charitatemque indicibilem. Vixque in conventu vestro reperiri valet unus, qui expertus non sit vestram benignitatem, pietatem acceptabilemque Deo mansuetudinem, nihil
 5 eciam in Dei laudibus pretermittitur, sed omnia ita aguntur, ut Deo placita sint et hominibus utilia et salubria. Fratrum eciam necessitatibus ita provide-
 tis, ut inter eos nulla neque ob talium defectum, neque aliarum indigenciarum sit mussitacio, et si quando contigerit in talibus corporalibus necessariis de-
 10 fectus, benigna vestra ac dulci locucione ammoniti, ita gratanter sustinent, ac si delicatissimis diversorum generibus ciborum expleti fuissent. Miramur
 eciam, quali censura ibidem observatur silentii salutaris inflexibilitas, et ut verbo uno concludam omnia, nihil ibi reperitur, quod Dei offendant aspectum
 aut cuiusquam vestrorum offuscat famam. Deus, paternitas vestra, qui ta-
 15 lia per vos agit, laudetur in vobis, augeatque gratiam suam. Ne autem durum videatur, paternitas vestra, cogimur, ymmo compulsi nos aliorum fratrum no-
 strorum salus ac utilitas, fratrem N. predicatorem ab hac domo absolvimus ad Laad ad idem officium, ut ibidem non solum predicacione, sed et vita sua
 bona alios informet. Loco cuius fratrem N. de Laad vestram absolvimus ad
 domum ad predicacionis officium satis idoneum. Habet tamen aliquid fragi-
 20 litatis in se, ideo eundem vestram in domum absolvere et conventui volumus vestro sancto iungere, ut inter tot vite bone viros illud in se comprimat et con-
 terat. Valete, pater in Christo charissime, cum vestris.

150 || *Ad vicarium dissipantem bona ecclesie ac monasterii ne de cetero faciat, et que alienavit, ut reducat* f. 69v

25 Venerabilis pater vicarie, divine bonitatis largam benedictionem, eiusque unitatis in omnibus configuracionem. Salvator noster inquit: Qui non col-
 ligit mecum, mecum non est, et qui dispergit, non congregat, virtusque in
 se unita forcior est, quam per partes divisa. Talium auctoritatum copiosita-
 tem inducere huic litterule multum esset, sed quia audivimus paternitatem
 30 vestram contra ordinis nostri constitutiones⁸⁴ a domo, cui vos prefecimus in
 augmentacionem ipsius, non in dilapidacionem ac minoracionem bonorum,
 plurima alienasse ac vendidisse sine scitu ac voluntate conventus, et quod
 maius est, id facere neque per se, neque cum voluntate conventus potera-
 tis absque nostra ac patrum diffinitorum voluntate et permissione, sed quod

⁸⁴ Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 51.

3 non] *suprascr.* **10** ciborum] *suprascr.* cibos **16** predicatorem] *add. et del.* absolvimus
19 idoneum] *add. et del.* ad hoc

26–27 Qui ... dispergit] cf. Lc 11, 23

fecistis, egistis contra vestram conscienciam et domus ipsius dampnum et non parvum detrimentum. Ideo committimus vobis, ut illud, quod a domo ipsa alienum fecistis, reducat, deinceps autem nihil quicquam usque adventum nostrum vel impignorare, aut quovis modo a domo ipsa sub debito
 5 obediencie presumatis alienare. Scribimus de bonis possessionaribus et ecclesie clenodiis, sine quibus ecclesia ac monasterium potest nullomodo esse. Illa autem, que sunt non multum stabilia ac in futurum sperantur proveniencia, ut est bladum, vinum vel aliud tale, cum consensu seniorum fratrum vendere potestis. Ita tamen, quod fratrum victui, que sunt necessaria, conser-
 10 ventur. Valete, et nobis Deum cum vestris orate, ut Deus nos cum comitiva nostra ubique incolumes dirigat, et ab omnibus adversariis custodiat. Datum.

151 *Conventui per reverendum patrem priorem generalem, quando vicarius prioris loco alter constituitur*

Honorandi patres ac religiosi fratres in Christi visceribus sincere dilectissimi.
 15 Omnis nostre peregrinationis labor et voluntatis intencio ob hoc est, et affectat hoc, [61] ut Deo acceptabile esset nostri officii servicium ac proficuum ordini et salutiferum omnium fratrum nobis subditorum, esset eciam extraneis confratribus nostris ac aliis nostro ordini devotis non inutile. Die nocteque in hoc laboramus, ut omnibus prodesse possimus, ac unicuique secundum
 20 Deum affectui satisfaceremus. Quod autem hic vester prelatus non talem se ostendit, nec prebuit, qualem ipsum arbitrabamur, in multis enim, que et Deo sunt placita, et domui necessaria, ac vobis salubria, immunem se fecit ac minus idoneum, vobis ne sit contrarium, nec aliquam habeatis ex hoc tristitiam, quod ipsum ab ipsius officio et domo hac removemus, nec ipsius in hoc fame
 25 derogamus, sed eius saluti consulimus, ac melioracioni providemus. Loco autem ipsius vestrum in vicarium substituimus venerabilem patrem fratrem N., multis iam annis tale officium fideliter gerentem in omnibus, credite mihi, providum et discretum, unicuique maiori ac minori, que sua sunt, reddere scientem, Deo devotum, mansuetum, pium et ad omnia, que Deo sunt placita, paratum. Quare eum suscipite ut patrem ac fidelem vestrum provisorem,
 30 in cunctisque vestris necessariis actibus ammonitorem ac fautorem, et largitorem promptissimum ad universa, que expostulaverit uniuscuiusque egestas, cui in omnibus tanquam nostre effigiali persone eciam parere ac obedire debeatis, si nostram affectatis erga vos habere charitatem. Valete felices, et pro
 35 nobis Deum exorate.

f. 70r

1 contra] *add.* 15 peregrinationis] *add. et del.* studium 18 nostris] *suprascr.* 21 arbitrabamur] *suprascr.* mur 29 et] *suprascr.*

152 *Ad vicarium, de quo fama viget mala, presertim cuiusdam canalitatis gehenn<e>[...]*

Venerabilis pater, sancte consolacionis dulcedinem viteque melioracionem. Auribus nostris illatum est, pater vicarie, quoniam contra sancte nostre regule
 5 sanctionem⁸⁵ firmamque inhihicionem nostrarum constitutionum⁸⁶ conversaris cum quibusdam personis ac mulierculis satis inhoneste impudenterque, f. 70v
 sepiusque aut tu frequentas earum domos || ibique satis indecencia aguntur, ac ordini nostro contraria ipsique Deo odibilia, risus, chachini et cetera, que et audire homini religioso tediosum est, aut ipse in claustrum, vel ipsius al-
 10 lodium adventantes tecum omni in conspectu conversantur impudice, nostri ordinis in denigracionem maximam, omniumque exemplar perditissimum, qui videntes te religiosum ita indecenter cum mulierculis conversari, scandalizantur. Ita te quidem cum ipsis sociari audivimus, de facto tamen totaliter adhuc certificati non sumus. Hortor te per Deum et rogo, ne converseris ita
 15 inhoneste cum eis, et ne confundas totum ordinem. Si enim te ab earum non abstraxeris multiplici colloquio et tam perditissima conversacione, videbis et sencies tui ordinis severitatem, et de cetero ipse cognosces, quoniam te oporteat professam servare castitatem, tuique ordinis vita tua mala non obfuscare nitorem. Vale, ac vitam tuam meliora interim, ad te donec venire potero, cer-
 20 cius resciturus quomodo se habeat hoc negocium. Datum.

153 *Vicarius mortuus patri generali nuntiatur, pro quo alius substituendus mittitur*

Venerabiles, honorabiles ac religiosi patres et fratres, Dei charitatem ac nostram dilectionem. Accepimus litteras vestras vestrum per nuntium et fra-
 25 trem nobis transmissas satis molestas ac tristes, in quibus significastis nobis vestri vicarii patris, Deo dilecti et hominibus amantissimi, ex hac vita transitum. Erat profecto pater iste sectator omnium bonorum, suique exemplo multos ad imitandum Christi vestigia et execucionem sue professionis induxit, nihil in eo vel Deo contrarium dempta fragilitatis humane surrepcio-
 30 ne, vel hominibus non placitum fuit, semper Deo placere suisque confratribus studuit prodesse. Merito dolenda esset mors eius, nisi non in meliorem [62] statum conmutasset vitam suam. Sed quia bene vixit, et per meritum f. 71r
 sue bone operacionis Deo se et angelis iunxit, non iam de morte eius tristemur, sed de adepcione beate glorie gratulemur. Et quia non potestis es-

⁸⁵ Vgl. AUG. *reg.* 4, 4–6 (VERHEIJEN 1967, I, S. 424–426)

⁸⁶ Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 59.

2 gehenn<e>[...]] *add. manus alia* **14** te] *suprascr.* **31** eius] *suprascr.*

27 sectator ... bonorum] cf. Tit 2, 14

se sine pastore ac direttore, vestrum in prelatum vobis prefecimus fratrem N. de tali claustro non minoris sanctitatis vite virum ac maioris providencie circumspectionisque circa domus curam mirabiliterque affectuosum ad suos confratres, nullique denegantem iuxta possibilitatem domus, sed tribuentem
 5 omnibus necessaria, qualem eciam se in Deo servicio exhibeat fervor sue devocionis ac interminabilis contemplacionis vobis comprobabit. Pro quo visis presentibus statim mittere, prout decet, omni cum reverencia debeatis, et eum velut patrem ac vestre salutis directorem honorifice suscipiendo colatis, ipsi in omnibus obedientes tanquam nobis. Ipse enim quanto vos viderit in Dei
 10 servicio fervenciores et in regularis observancie exercitaciores, tanto magis suum erga vos demonstrabit affectum et effectum. Valete in Christo Ihesu, nostrique immemores non estote, sed Deum pro nobis orate, ut ipse nostrum dignetur iter prosperare. Datum.

154 *Priori de Urbe, ut se contineat a singularitate, utaturque cum fratribus communiter*
 15 Honorande pater prior, paterne dilectionis sincerum affectum cum omnibus vestris [...]

155 *<Supplicatoria patrono pro precii equorum restitutione>*
 20 Il Magnifico domino, domino N., domino et patrono generoso, magnifice domine patrone honorande. Post mei et oracionum mearum commendacionem recordari poterit vestra magnificencia, quod ante eciam scripseram eadem pro precii equorum restitutione, quos libenter vult eadem quoque restituere. Proinde iterum scripsi, et misi ad vestram magnificenciam suplicans, ut dignetur precium in manus horum fratrum assignare reddereque. Sumus enim
 25 in magna nunc necessitate, et accipio a vestra magnificencia tanquam gratis daret pro opportunitate. Opto autem felicem valere eandem unacum magnifica coniuge. Datum ex tali loco, cenobio nostro, in octava Nativitatis, anno Domini. Vestre magnifice dominacionis capellanus humilis. f. 71v

156 *<De fratris absolucione>*
 30 Frater N. ordinis tocius heremitarum prior generalis etc. Venerabilis pater, fratrem N. subditum vestrum absolvimus ad Wyhel pro subdito. Rogavit enim nobis abn[...] pro ista absolucione et proponit, ut ibidem Iohanes presbiter or<ganis>ta de Wyhel, plenarie de omni practica eum doceret. Rogamus, secus ne facturi. Ex Gewr. l63l f. 72r-v vacant

157 [64] *Supplicatoria ad summum pontificem pro rehabenda domo per ipsum ablata*⁸⁷ f. 73r

Sanctissime ac beatissime pater et domine observande, optate sospitatis effectum cum obediencia debita et oscula pedum beatorum omnisque boni desiderii faustissimum eventum. Beatitudinis vestre clemencia ac misericordissime benignitatis liberalitas mortalium omnium vicit et excellit humanitatem, omniumque eciam probatissimorum ac piissimorum in Dei ecclesias eiusdemque servos maxima bonorum ipsorum erogacio. Vestre sanctitatis divinis subicitur operibus et exercitiis, maximum ac velut divinum est profecto apud vos omnibus domesticis fidei, presertim Deo devotis ac incessanter in eiusdem laudibus insudantibus refugium, quos Salvator noster in persona Petri, principis apostolorum reficiendos contuendosque commisit vestre sanctitati. Quisquis enim ad vestre pietatis culmen pro quacumque re aut negocio accesserit, sui desiderii ac petitionis compos efficitur, maxime in hiis, que Dei honorem et salutem animarum concernunt. Nos, pontifex amplissime, grex pusillus Dei et humilimus, accepta tanta in omnis vestra munificencia ac intellecta, securius ad pietatem vestram accedere sumus ausi. Prior et fratres in Urbe ad Sanctum Stephanum in Monte Celio degentes retulerunt nobis,⁸⁸ quoniam beatitudo vestra ab eisdem domum quandam abstulerit, nec annuam pensionem ac solucionem eisdem restituere de eadem domo vultis. Quare, apostolicorum omnium presul dignissime, genu flexo preceque humiliter supplicamus vestre mansuetudini, quatinus ob Dei respectum eiusdemque nostris amorem illorumque devocionem, qui ipsam domum ordini nostro ad continuandas Dei laudes suarumque animarum salutem pio studio et affectu condonarunt, eandem domum ipsis restituere et remittere dignemini graciosae, ut ipsi fratres habeant necessarium victum et tegumentum, neve cogantur ob victus inopiam ostiatim alimenta acquirere. Habet, pater sacerrime, vicarius Dei, unde alatur cum suis non unam, sed plurimas oves. Liceat ergo nobis vel unam // saltem possidere domunculam nostram.⁸⁹ Salus et protectio a vobis dependet. Si faciem vestram a nobis averteritis, in terris quo eamus,

⁸⁷ Vielleicht identisch mit dem vom Prior Benedikt 1537 erwähnten Palais in Rom, s. WEINRICH 1999, S. 317; Nr. 20.

⁸⁸ Ein weiteres Zeugnis der regen Beziehungen zwischen Rom und Ungarn in den 1530er Jahren. – Der Kardinal Antonio Pucci dürfte „tituli Sanctorum 4 Coronatorum“ gewesen sein (s. f. 11v).

⁸⁹ Papst Pius II. nahm 1463 das vom Papst Nikolaus V. den Paulinern überlassene Haus wieder zurück; in ihm wohnte Kardinal Lodovico Giovanni Mila zwischen 1459 und 1462; s. WEINRICH 1999, S. 261, ROMHÁNYI 2010, S. 137.

10 Deo] *suprascr.* **25–26** eandem ... graciosae] *add. in marg.* **26** neve] *corr: ex neque* **27** ostiatim] *hostiatim* **29** domunculam] *suprascr.*

27–28 Habet ... oves] cf. II Sm 12, 3

vix habemus. Plura sanctitati vestre scribere non audemus, neque quicquam contra vestram pietatem loqui sumus ausi, sed graciosam a vestra sanctitate expectamus relacionem, ac ipsius domus plenariam relaxacionem. Altissimus, qui vos suo gregi prefecit in terris, ipse vos beatorum gaudiis associet
 5 in celis.

158 *Reverendissimo domino cardinali protectori ordinis nostri et fautori singularissimo. Graciarum actionalis*

Reverendissime domine paterque et fautor ordinis nostri graciosissime ac benignissime, devotissimarum precum obsequia salutemque optatam ac tocius
 10 boni desiderii felicem effectum cum omni prosperitate. Pater amplissime, vestram dignitatem, auctoritatem, sapienciam, religionem, pietatem iusticiamque ac erga omnes largitatem et munificenciam cuncti non modo amant, sed et ammirantur collaudantque. Et licet, dignitas vestra reverendissima se prebeat cunctis prestabilem et benevolum, illos tamen summopere diligitis et
 15 amplectimini, quos bonitate, moribus, sanctimonia in Deique amore ferventes pollere cognoscitis. Inter alios autem huiusmodi dilectos vobis nostros quoque fratres in Urbe degentes ac nostrum ordinem sumopere complectimini, et apud sanctissimum pontificem aliosque prestantissimos viros quoque commendetis, et ab omnibus ipsorum impetitoribus tueamini. Prior ceterique
 20 fratres de Urbe nobis retulerunt vestre erga se benignitatis, favoris ac refugii impensionem. Nihil enim pietas vestra ommittit, quod eorum necessitati qualicumque vel tuicioni proficuum prospexeritis, sed velut pius parens omnem eorum curam geritis, illius vestigia imitando, qui nunquam despexit, neque contemnet pauperes, ymmo sibi fieri deputat, quicquid uni ex suis minimis
 25 ob sui amorem quisque contulerit. Nos, domine clementissime, tante erga nos vestre benivolencie ac beneficii reddere vicem nequimus, tota tamen [65] f. 74r
 mentis et cordis intencione devotissimas Deo oraciones obsecracionesque pro vestro felici statu, conservacione ac cuiusvis salubris desiderii evencione et perpetue salutis consecucione reddimus, perpetimque nos facturos astringimus, et immensas graciarum actiones vestre bonitati habemus, eidemque
 30 nos fratresque in Urbe commorantes ac totum nostrum ordinem specialius commendamus. Deus omnium bonorum remunerator, qui vos tantis bonis accumulavit, et protectorem pauperum ymmo presentem ordinavit, ipse vobis hic gratiam et cordis desiderium, in futuro sanctissime sue visionis ac
 35 fruicionis conferat suavitatem.

7 *Graciarum actionalis*] *add. manus alia* 14 benevolum] benenivolum 33 pauperum] pauperem

24 uni ... minimis] cf. Mt 10, 42

159 *Alia ad eundem pro obtinendis quibusdam literis a summo pontifice adversus vicarios aliosque iudices ecclesiasticos, qui nobis iusticiam aministrare nolunt iuxta privilegia a Sede Apostolica nobis concessa*

Reverendissime domine, ordinis nostri tutor et protector, solertissime piarum
 5 oracionum continuam exhibicionem cum salutis vestre augmento ac felici statu. Pater benignissime, quia iam sumus experti vestram erga nos et ordinem nostrum benivolenciam, apudque sanctissimum pontificem et omnes viros illustres ac cuiusvis status dignitatis homines nostram gerere curam indefesse ac fidelissime et diligentissime, eyapropter tante erga nos vestre
 10 charitatis exhibicio securum nobis ad vestram reverendissimam dignitatem qualemcumque ob causam et negotium iter pandit. Habemus pro nunc talem causam valde necessariam ad bonum finem eam deducere satagentem. Sanctissimi pontifices huius inclite Urbis nobis et ordini nostro concessere certa privilegia, libertates et emunitates, sonantes reverendissimis ac reverendis dominis archiepiscopis, episcopis, vicariis aliisque iudicibus ecclesiasticis tali sub tenore, ut si quando quispiam nos aut nostra bona impediret
 15 aut asportaret, ipsi per nos requisiti cum talibus literis apostolicis ll nobis de talibus nostris molestatoribus nostraque bona auferentibus absque omni iuris processu satisfactionem impendere deberent. Nolunt tamen, neque curant, et
 20 quasi pro nihilo literas apostolicas habent. Quare, dignissime pater, vestre supplicamus dignitati humilime, quatinus ex innata pietate vestra dignemini nobis obtinere literas apostolicas preceptorias ad omnes prefatos iudices, ut ipsi de cetero iuxta tenorem literarum apostolicarum procedere debeant, dum per nos et nostrum quemlibet requisiti fuerint, et satisfactionem nobis
 25 impendere debeant de talibus impeditoribus in causis iustis et manifestis. Si autem inobedientes extiterint, eo facto subiaceant excommunicationi, et nec absolvi valeant, nisi per Sedem Apostolicam, et quod talium literarum apostolicarum sufficiat earum copia seu transsumptum alicuius capituli vel conventus, literis apostolicis apud nos semper remanentibus. In spem.

f. 74v

30 **160** *Ad eundem supplicatoria, ut supplicet domino apostolico, ne concedat nostris regnicolis bona ecclesie, id est utensilia et vasa auferre propter causam in ipsis literis notificatam*

Reverendissime domine, ordinis nostri cultor singularissime patroneque peculiarissime, iugium devotarumque precum suffragia cum incremento vestre
 35 salutis ac prosperitatis. Multa, clementissime domine et pater precolende, hactenus ordo noster a nostris regnicolis est perpessus damna, singulariter in ablacione ecclesiasticorum clenodiorum ac vasorum per devotos christifideles nostro ordini ad continuandum Dei cultum concessorum, que licet et ab

9 vestre] *suprascr.* 12 eam] *suprascr.* 18 nostris] *corr. ex nostros* 28 vel] *suprascr.*

aliis ordinibus ac ecclesiis sint ablata, a nobis tamen minus iuste. Nos, quia habebimus aliquas paucas possessiones, ipsi nos et nostros colonos ad omnia cogunt et compellunt. Si itur ad bellum, necesse est nos aut nostros ibidem homines esse, et nos aliquando personaliter, aliquando per nostros, propriis
 5 expensis militamus, ipsi vero nostris stipendiis, talem enim habent consuetudinem, dum vadunt ad bellum, primo dicant colonos et ab eis extorquunt pecunias pro suis usibus [66] et necessitatibus in bello, quod est contra Deum f. 75r iusticiamque communem. Non enim tenemur ad utrumque, si stipendia ipsis reddimus, quibus militant, ad bellum ire non deberemus.⁹⁰ Quod ne de cetero
 10 fiat, reverendissime domine, humiliter supplicamus vobis eandemque obsecramus, quatinus domino apostolico loqui pro hac causa velitis et dignemini, ne sua sanctitas talia admittat, ut de cetero bona ecclesie diripiant. Nam et ea, que hactenus sunt ablata, pro parte maiori Turce sunt ditati eisdem, alia vero ad suos usus regnicole et domini nostri exposuerunt, aliqui autem us-
 15 que nunc inter suos thesauros, quos integre conservant, et ne digito quidem attingere volunt, reposita Dei vasa in suam perniciem detinent etc.

161 *Ad archiepiscopum Strigoniensem, ut apud regiam maiestatem intercedat pro ordinis negocio aut domus alicuius*⁹¹

Reverendissime domine, nostri ordinis fautor benignissime, piarum orationum preconia cum omni salutis ac felicitatis effectu. Piissime domine, Deus omnipotens sicut in celis sanctorum spirituum distinxit agmina, alios aliis preesse, nonnullos ceteris subesse voluit, sic et in terris ordinavit omnia, vestram amplissimam dignitatem ob hoc ad apicem tanti pontificatus eve-
 20 xit, ut et Ecclesie sue Sancte cura pervigili provideretis, et famulos suos fideles paterno affectu, verbo et exemplo favoreque et providencia gubernaretis, illos presertim, qui postpositis curis mundanis omnibus se omnino suo servicio manciparunt et devoverunt. Semper reverendissima dominacio
 25 vestra nostrum dilexit ordinem, fovit adiuvitque omnibus, quibus valuit, et nunc non desinit facere pro Deo, que huic ordini sunt necessaria. Nunc inter alias nostras sollicitudines ac necessitates habemus quoddam negocium
 30 coram regia maiestate ac regnicolis in presenti congregacione ordinandum, ad quid disponentes nos ipsi soli non sumus sufficientes. Quare humilime

⁹⁰ Ein seltenes und aufschlußreiches Dokument, wie die Pauliner vom Kriegswesen betroffen wurden. Die Stellungspflicht der Pauliner könnte eine Folge ihrer Rechte und Pflichten als Grundherren sein.

⁹¹ Adressat des Briefes ist höchstwahrscheinlich Kardinal Bakócz, der gute Beziehungen zu den Paulinern pflegte.

8 enim] *suprascr.* 15 quidem] *suprascr.* 17 maiestatem] *tem* 19 nostri] *suprascr.*
 20 preconia] *suprascr.* 29 Nunc] *suprascr.*

supplicamus vestre piissime dignitati tanquam patrono nostro favorabilissimo, quatinus ob Dei amorem respectumque patris nostri Pauli primi heremite, intuituque precumstrarum prefatam causam coram regia maiestate et regnicolis disponere dignemini et velitis. Facile autem hoc potest reverendissima dominacio vestra, vobis namque accessus patet ad regiam maiestatem collocucionemque cum dominis magnatibus continuam habetis, apud quos vestre reverendissime dignitatis auctoritas tanta est, ut quicquid volueritis, facile ab eis obtinere potestis. Quale autem sit negocium, fratres nostri presencium videlicet latores vobis verbotenus referent, quorum dictis reverendissima dominacio vestra fidem adhibeat creditivam. Altissimus conservet vestram reverendissimam dominacionem felicissime longaeva per tempora, multorum ad utilitatem et sue presertim Sancte Ecclesie et suorum pauperum fulcimentum ac nutrimentum.

f. 75v

162 *Ad eundem pro auxilio petendo pro restauracione monasterii cuiusvis*⁹²
 Reverendissime domine, ordinis nostri benefactor verissimusque zelator, post devotissimas in Domino oraciones vestram sumopere avemus bonam salutem tociusque boni desiderii incrementum. Domine benignissime, Scriptura docet non esse dignum dandis, qui de perceptis donis non agit gracias. Licet a vestra reverendissima dominacione multa beneficia ac erogaciones non paucas suscepimus, quarum vix partem minimam reconpensare valuimus, quamvis omni affectu ac intencione studuimus ad eorum iuxta posse nostram resolucionem, volumusque ac nos astringimus perpetim pro vestra salute incolumitateque et omni prosperitate devotas et continuas Deo reddere preces et oraciones. Tamen nihilominus vestra erga nos benivolencia et affectus indicibilis nos animat ad vestram reverendissimam dominacionem recurrere in presenti nostra permaxima necessitate. Ad sensum patet piissime dominacioni vestre, qualiter monasterium nostrum vestra in dyocesi aut alias fundatum per sevissimos Turcas sit combustum ac fere totum dirutum, in quo alias Dei servicia exercebantur, [67] in quo eciam multa corpora Christianorum et sanctorum requiescunt. Illud iterum niteremur restaurare, sed ex quo nostris expensis hoc facere nequimus, vestre reverendissime dominacioni supplicamus humilime, quatinus nos solita pietate iuvare velit ad illud reformandum, ut Dei laudes ibidem denuo continuentur pro vestra ac omnium fidelium salu-

f. 76r

⁹² Ähnlich wie im letztgenannten Brief an Erzbischof Thomas Bakócz bittet man um die Unterstützung eines von den Türken bedrängten – wohl slawonischen – Klosters.

5 maiestatem] maiestate 9 verbotenus] verbotenes 28 combustum] *add. et del.* aut

18 non ... gracias] cf. Lc 17, 18; HAYMO HALB. *hom. de temp.* 126 (PL 118, 680A)

te tociusque regni conservacione. Graciosam a reverendissima dominacione vestra expectamus relacionem ac subvencionem.

163 *Ad eundem pro petenda auctoritate sua, aut si fuerit legatus papalis*

Reverendissime domine, singulare presidium nostri ordinis et fulcimentum
 5 stabile, divinarum oracionum ac contemplacionum post devotam oblacionem
 vestre salutis longevitatem cum felici eventu omnium optatum. Reverendis-
 sime domine ac pater clementissime, sepositis omnibus mundanis curis ac
 quibusvis eius desideriis soli Deo statuimus vita comite inservire, eumque in-
 cessanter deprecare pro omnibus, presertim domesticis fidei, specialiter pro
 10 eis, qui nostrum ordinem promovent, eiusdemque alumnos protegent, fovent
 et nutriunt ac necessariis provident. Et qui nunc in maxima paupertate sumus
 constituti, adeo ut pane quotidiano caremus, domus eciam nostra depopulata
 ac destructa est per sevissimos Turcas. Multi autem causa devocionis et con-
 fessionis apud nos facienda veniunt ad nos, quorum confessiones audire pos-
 15 sumus, sed eorum aliqui habent casus, a quibus eos absolvere non valemus,
 et propter ea indignari solent, presertim domini nobiles ac alii indignitate
 constituti.⁹³ Ne igitur, reverendissime domine, a nobis omnino alienarentur,
 vestre pietati supplicamus, quatinus dignemini nobis concedere vestram sive
 apostolicam, seu archiepiscopalem auctoritatem ad ipsorum absolucionem.
 20 Et si quid pro tali absolucione sponte dare voluerint, fiat miseris fratribus in
 victum ac monasterii reparacionem. Sin autem abeant in pace cum suarum
 conscienciarum delectabili consolacione.

164 || *Ad eundem pro auxilio petendo ad capitulum generale*

f. 76v

Reverendissime domine, omnium Christi famulorum auxiliator ac protector,
 25 laudabilem Deoque gratam consuetudinem omnium ordinum et regularium
 non ignoratis, quoniam unus quisque ordo, in quo regularis observancia ner-
 vusque discipline vigent, semel in anno convenire in locum ad hoc deputa-
 tum assueverit, sicut et vestra reverendissima dominacio et omnes alii Chri-
 stiani antistites non negligunt hoc idem facere, ubi multa pro fidei Christia-
 30 ne conservacione ac personarum ecclesiasticarum et fratrum vite meliora-
 cione aguntur et ordinantur. Quousque tales Christianorum religiosorumque
 congregaciones fuerint, fideles in suo statu ac religionis robore et firmitate
 conservabuntur. Pretermissa autem tali congregacione necesse est, ut omnes
 quisque pro sua voluptate operando pereant, devientque a via bona. Inter

⁹³ Der Brief ist zugleich ein Hinweis auf die ausgedehnte seelsorgerische Tätigkeit der Pauliner.

16 ea] *suprascr.* **21** autem] *add. et del.* habeantur **28** assueverit] *suprascr.* ve **30** vite]
add. et del. ipsorum

alios ordines nosque, domine meritissime, solemus facere capitulum annuatim, et ecce huius anni capitulum nostrum affuturum est, ubi non pauci fratres erunt alieque persone seculares devocionis gracia solite sunt adventitare. Alias nobis ad talem nostram congregacionem dabantur a regia maiestate expense, aut aliquis ex baronibus et magnatibus uno vel duobus aut pluribus annis suis sumptibus ob suam suorumque salutem animarum celebrari faciebat. Nunc autem nec a regia maiestate, nec ab aliquo dominorum nihil tale agitur, sed nunc ab uno, nunc ab alio petimus subsidium. Vestramque reverendissimam dominacionem rogamus, eidemque humiliter supplicamus, quatinus ob Dei respectum ac Sancti patris Pauli primi heremite nos ad presens capitulum iuvare velitis aliquibus expensis, blado et vino, multa in ipso capitulo nostro divina servicia, oblaciones, obsecraciones ac devote oraciones contemplacionesque exercentur, quorum ut particeps sitis, nostri misereamini tantisque Dei [68] servitoribus manum misericordie porrigatis.

f. 77r

15 **165** *Ad episcopum pro auxilio ad capitulum petendo*

Reverendissime domine, omnium fidelium Dei famulorum tutor et auxiliator largissime, devotissimarum oracionum sedulam ablacionem omni cum salute votivoque successu. Christiana Ecclesia postquam cepit conciliorum studia exercere, hereticorum falsa dogmata, que autem plus solito excreverant, paulatim depressa sunt. Ab hiis conciliis deductum est, ut omnes eiusdem Ecclesie antistites et alii, quorum interest in sua dyocesi semel sinodum sanctam, aut quociens necesse fuerit in anno, celebrent. Omnis eciam religiosorum ordo hoc idem facere assuevit, ut annuatim sua capitula peragant, ubi de sui ordinis statu, conservacione fratrumque salute tractant multa salubria. Noster quoque ordo per singulos annos capitulum continuatum, ad quod multitudo fratrum ceterorumque hominum non parva copiositas convenit. Alias, reverendissime domine, nobis ad idem capitulum e regio fisco dabantur certe expense, aut ab aliquo alio magnifico domino, nunc autem nihil. Nec habemus expensas proprias, quibus capitulum celebrare possemus, sed necesse est nos easdem petere a dominis nostris fautoribus et confratribus. Vestra dominacio reverendissima semper affectuosa fuit ad nos nostrumque ordinem, eidem supplicamus prece humili, quatinus ob Dei respectum, intuitu eciam tot precum, tot devocionum et tot Deo devotarum missarum, que ibi solenniter peraguntur, nos aliquibus expensis et victualibus providere dignemini ac velitis graciose, ut et capitulum ipsum more alias solito celebrare valeamus, neve tot Dei laudes ipso non celebrato habito pretereant, omniumque ad idem veniencium spes ac devocio depereat ac fraudetur.

3 gracia] *suprascr. et in marg.* 13 misereamini] *suprascr. a* 32 eciam] *suprascr.* 33 que] *suprascr.* 34 peraguntur] *add. et del.* officia fa 36 celebrato] *suprascr.*

166 || *Pro idem subsidio ad capitulum a dicto episcopo vel alio petendo*

f. 77v

Reverendissime Domine, firmissima spes refugiumque singulare tocius ordinis nostri ac tutamen contra omnes adversarios nostros, piissimarum orationum devota obsequia felicemque tocius affectus evencionem cum salute
 5 hominis vestri utriusque⁹⁴. Reverendissime dominacionis vestre erga omnes Dei famulos, imprimis illos, qui se Deo dedicarunt, pompis ac seculi illecebris omnibus abiectis et in omni obediencia castitate et paupertate morumque probitate, honestate et exemplaritate eidem Deo placere cupientes, quanta sit
 10 benivolencia et affectus vestre dominacionis reverendissime opera et exercicia probant, nullus enim ad vestram largissimam pietatem cultor Dei advenit, qui vacuus vestra a presencia discessisset ac sui desiderii non accepisset effectum, ymo ampliori ac largiori abiit auctus dono, quam cupiebat, et vix sperabat se habiturum, nec mirum, cum Deus omnium largitor bonorum dignitatem vestram iis ditaverit virtutum copiis auctoritate, paciencia, religione, pietate iusticiaque ac omnium in omnes liberalitate et munificencia, omniumque
 15 virtutum probitate, quem autem hec virtutes possident, necesse est, ut earum sequatur voluntatem, ac nulli se petenti deneget, ymmo non expectat petentis vocem, sed prevenit largiendo unicuique suo pro posse, quod cuique necessarium perspexerit, vestram voluntatem, reverendissime domine, erga nos et
 20 nostrum ordinem vestri effectus ac beneficia iam dudum comprobarunt, nec esset necesse vos nostris pulsare vocibus, cum ipsi soli id, quod potestis, tribuatis nobis. Tamen ad presens eidem supplicamus humiliter, quatinus ad capitulum nostrum mox affuturum nos iuvare velitis quibusdam expensis vinoque ac blado, quibus multum indigemus, et quicquid ibidem fuerit servicii
 25 Deo oblatum, particeps sitis omnium fratrum nostrorum orationum, devotionum ceterorumque fidelium actionum, et non solum tunc, sed perpetim [69] et hic et in futuro. Altissimus conservet reverendissimam dominacionem
 vestram ad omnium fidelium nostrumque commodum hic per gratiam, in futuro per beate visionis dulcedinem.

f. 78r

167 *Pro obtinendis et rehabendis decimis a quocumque episcopo de nostris vineis ipsis provenientibus*

Reverendissime domine, omnium devotorum pater amplexens ac in omnibus ipsorum inopiis et necessitatibus benignissime provisor. Misericordissimus Deus, qui populum Israeliticum de terra Egipti educere volens per famulum
 35 suum Moysen et Aaron sacerdotem, multas ipsi genti ac mirabiles inflixit plagas, demum in exitu plebis sue occidit omnia primogenita, regemque ter-

⁹⁴ Vgl. GYÖNGYÖSI *epit.* c. 1 und 16.

1 ad] *add. et del.* idem **2** spes] *suprascr.* **12** cupiebat] *add. et del.* seu **31** ipsis] *suprascr.*

re eiusdem et eius populum submersit, occidit in mari Rubro. Ob quod factum mirificum suum servum Moysen commisit populo suo Iudaico, ut dum in terram ipsis promissam venirent, omnia primogenita ac primicias omnium frugum sibi soli immolarent et offerent, quod et fecerunt. Sancta quoque mater Ecclesia idipsum volens imitari ac Dei voluntatem in hoc explere, statuit, ut decime Deo debite annuatim Ecclesie principibus ac aliis easdem habere debentes, omnes christifideles sine defalcacione ac veraciter redderent et persolverent, quod et faciunt. Nos, domine reverendissime, habemus in vestra dyocesi aut in talis domini territorio ac promontorio unam vel duas vineas, e quibus vestre reverendissime dominacionis ipse decime provenire deberent, ad quarum solucionem iuste teneremur. Sed quia pauperes sumus, et domus nostra quasi deserta, vestre supplicamus pietati, quatinus ob Dei respectum et intuitu oracionumstrarum dictas decimas nobis condonare ac remittere dignemini ac velitis graciose, maiorem a Deo prestolantes remuneracionem etc.

168 || *Ad eundem pro eisdem decimis remittendis*

f. 78v

Reverendissime Domine, miserorum omnium adiutor et protector, eorum precipue, qui Deo omni desiderio inserviunt, instanterque pro ipsorum benefactoribus ac incessanter Deum obsecrant et deprecantur. Habemus, domine graciose, in tali loco in dyocesi vestra seu in istius domini territorio unam vel duas vineas, quarum eciam culturam non propriis pecuniis, sed nostris laboribus ac bonorum hominum ac confratrum nostrorum auxilio vix perficimus. A quibus vestre reverendissime dominacioni decime provenire deberent, nosque eas solvere teneremur. Sed vestre piissime dominacioni humiliter supplicamus, ut easdem nobis remittere dignemini et velitis ob Dei amorem eiusdemque matris charitatem nostrique Sanctissimi patris Pauli primi heremite merita, precumquestrarum devotarum intuitum. Sumus enim multum pauperes, vestram autem reverendissimam dominacionem misericordissimus Dominus amplioribus cumulavit honoribus et victualibus, e quibus aliis eciam potestis elargiri. Graciosam ac necessariam expectamus relacionem a reverendissima dominacione vestra. Datum.

169 *Ad vicarium cuiusvis capituli pro petenda auctoritate ad extraneos*

Venerabilis et egregie domine, devota precaminum suffragia omni cum humilitate debitaque obediencia. Qui devocionis causa multi ad nostrum monasterium certis temporibus, presertim in hoc quadragesimali tempore, necnon diebus dominicis ac in solemnitatibus Beatissime Virginis Marie aliisque fe-

1 submersit] *suprascr.* **2** Iudaico] *suprascr.* **i** **6** easdem] *add. et del.* **d** **15** etc.] *add. et del.* cum suis adiuveritis **19** ac] *suprascr.* **20** territorio] *suprascr.* **28** autem] *suprascr.* **36** in] *suprascr.*

stivitibus adveniunt, quorum nonnulli etiam extra quadragesimam confessionem ad nostros fratres facere consueverunt. Inter quos aliqui reperiuntur habere casus, a quibus nos, nec fratres nostri [70] eosdem absolvere possunt. Ne, venerande domine, eorum tam pia devocio ac salutifere confessionis actio interdum vertatur, sunt enim nonnulli tam verecundi ac simplices, si absque absolutione dimittantur, vix preterea ad contricionem ac confessionem reducuntur. Ut ergo ipsorum tam salubris devocio ac confessionis continuatio prodesse saluti possit, vestre egregie dominacioni supplicamus, quatinus nobis et nostris fratribus dignemini et velitis concedere auctoritatem pro omnium ad nos confugiencium audienda confessione et absolutione per huius anni spacium, vel aliquod certum tempus, notificari nobis casus, quos pro se reservare volueritis. Altissimus conservet venerandam et egregiam dominacionem vestram felicissime. f. 79r

170 *Ad eundem vel ad alium, cuius interest reconmendativa pro fratribus ad sacros ordines missos*

Venerande domine, Deo devotarum oracionum precamina cum omni salute ac felici prosperitate. Divini honoris cultum semper augeri cupientes eiusque sacratissime passionis memoriam frequencius in mentem reducere cupientes, sicut ipse Salvator nos idipsum facere monuit, voluit et docuit, quociens, inquit, hoc feceritis, in mei memoriam faciatis. Fit eius autem passionis recordatio in nullo magis, nec expressius, quam in sacramento altaris, quod conficitur per sacerdotes et ministros Dei ad hoc consecratos. Ut ergo ipsius sacratissime passionis rememoracio per plures fieri possit, misimus ad vestram venerandam dominacionem hos fratres nostros pro suscipiendis sacris ordinibus unumquemque, prout sua exigit etas ac gradus augmentacio satis per nos instructos et conmonitos. Siquid autem in eis deesse videretur, quotidiana disciplina || regularisque observancie lima polietur, in decentemque statum reformabitur. Rogamus ergo vestram venerandam dominacionem, quatinus eosdem acceptare et ad ordines promoveri velitis, ut de cetero ac semper pro vobis Deum orent, prout debent et tenentur. Vestram venerandam dominacionem in Christo Iesu peroptime valere optamus pro vestri desiderii affectu. Datum. f. 79v

1 extra] *suprascr.* **10** audienda] *add. et del.* faciunda **18** in mentem] *add. et del.* [...] **18** reducere] *suprascr.* affectantes

19–20 quociens ... faciatis] cf. I Cor 11, 25

171 *Ad prepositum seu archidiaconum confratrem nostrum pro petendo patrocinio apud episcopum vel magistrum subsidio in causa*

Egregie domine, ordinis nostri tocius emulator diligentissime, presertim autem huius nostre domus pauperime, fautor, promotor et in cunctis auxiliator
 5 specialissime. Est namque fratribus huius domus apud vestram egregiam dominationem speciale refugium, nec secus vos amant quam parentem affectuosum, et ob talis vestre erga eosdem munificencie ac benivolencie promptitudinem Deo pro vobis ac conservacione vestra et omnibus vestris commodis Deum exorare die noctuque intendunt diligentissime. Et licet multa bona
 10 eisdem vestra egregia dominacio contulerit beneficia. Habent tamen quoddam negocium apud reverendum dominum episcopum talem et talis ecclesie, quod ipsi soli vix componere valent sine aliquo mediatore, qui apud ipsum dominum reverendum est acceptus et charus. Vestram egregiam dominationem prefatus reverendissimus dominus episcopus summo amore amplectitur,
 15 libenterque vobiscum consiliatur et colloquitur. Facillime ergo vestra egregia dominacio potest ipsorum negocium seu causam finire et ordine bono componere coram ipso reverendissimo, qui vos tali prosequitur favore, nec ulli vestre petitioni obstare videtur. Petimus vestram egregiam dominationem, quatinus Dei ob amorem nostrique ob respectum pretactam causam ipsorum
 20 finiat[is] [71] brevi in tempore, ne pauperes ipsi animo anxii ac solliciti a divinis serviciis retrahantur, sed magis pro ipso reverendissimo domino et egregia vestra dominacione domi in claustro Deum exorent, vestrum autem laborem, quem pro nobis et nostris facitis, Altissimus vobis recompenset hic per gratiam, in futuro per gloriam. Datum. Frater Valentinus prior generalis etc.

f. 80r

172 *Ad abbatem seu prepositum Premonstratensem aut alium quempiam pro subsidio petendo ad capitulum seu domui alicui*

Reverende domine, summeque religiositatis pater amplissime, devotas mutuasque in Domino Ihesu oraciones omni cum charitate felicique prosperitate
 30 ac desiderata sanitate. Divini amoris fervor vos accendit in nos nostrique ordinis affectum, nec minori dilectione erga nos attrahimini, quam ad vestros fratres et profecte Deo immortalis, qui vos ad nostram dilectionem allexit, vobisque immarcescibiles agimus et habemus graci[arum] actiones. Nos eciam, si non pari aut equali, eo certissime, quo maximo valemus, vos prosequimur
 35 amore, insuper quantum Deus nostras nostrorumque fratrum audierit preces, quamvis vestra bonitas eciam per se solam id agere satagit, et a suis fratribus id pro se fieri sciat. Volumus pro vestra salute omnique commodo Deo devotissime preces offerre, ut clementissimus Dominus vestrum bonum intentum

1-2 *patrocinio ... magistrum*] *add. in marg.* 26 *seu*] *sew* 34 *vos*] *suprascr.* 38 *preces*] *suprascr.*

ac pium affectum in vobis augeat, stabiliatque atque firmet. Multa et hactenus vestra benigna pietas nobis et ordini nostro seu domui tali contulit beneficia, nec promereremur ampliora, nisi vestra erga nos permaxima affectuositas nos ad aliquid iterum petendum animaret. Ex quo divina maiestas ampliori-
 5 bus temporalibus bonis || vos ac vestrum monasterium providit et predotavit, f. 80v
 ut non solum vobis ac vestris sufficere valeant, sed potestis aliis eciam impartiri. Nos pauperiores sumus, vixque victum quotidianum interim habere possimus, vestre supplicamus reverende ac egregie dominacioni, quatinus ob Dei respectum ac tante vestre erga nos amorositatis supplecionem amplio-
 10 rem dignemini, et velitis nos providere ad presens capitulum nostrum affuturum vino, blado aut lardis seu aliis, quibus potestis, vel hanc aut istam domum, ut Deus omnipotens ampliori vos provideat et temporali dignitate ac rerum affluentia, et spiritualis semper consoletur leticia, qui vos conservet ad vestrorum uberiores profectum salutarem multorumque comodam et
 15 utilitatem. Datum.

173 *Graciarum actionalis cuilibet seculari pro benefactis brevis et accommoda*

Venerabilis domine, precum devotarum instanciam, salutemque ac prosperitatem cum effectu omnium bonorum. Domine dignissime, vicarius aut prior
 20 de tali, ceterique fratres nostri ordinis vestram erga se et monasterium ipsorum retulerunt miram affectuositatem, providenciam et in cunctis defensionem ac subvencionem, nihilque ipsorum petitionibus obstatis, sed pro posse et temporis exigencia ipsorum necessariis desideriis satisfacitis. Multum profecto, dominacio vestra ac confrater noster devotissime, super hoc gratu-
 25 lati sumus, Deoque gracias agimus pro vestro tali erga nos affectu. Quicquid enim nobis feceritis, ipse Deus sibi soli reputat factum, qui dicit: Quod uni mei minori fecistis, mihi contulistis. Ipse vobis, credatis firmiter, pro tali erga nos charitate prestabit retributionem, et ego firmiter commisi vicario, priori et ceteris fratribus in ipsis monasteriis commorantibus, ut indesinenter
 30 Deum pro vobis et vestris vivis et defunctis orent, vestraque dominacio ceptum piumque opus non deserat, quia incipere parum valet opus bonum, nisi bene finiatur. Vos conservet Altissimus feliciter cum vestris.

3 ampliora] *add. et del.* aut 16 seculari] *suprascr.* 23 satisfacitis] *syllaba ci suprascr.*
 26 factum] *suprascr.* 26 qui] *add. et del.* qui

26–27 Quod ... contulistis] cf. Mt 25,40

174 [72] *Forma seu epistola patris generalis quum aliquem fratrem mittit ad Curiam Romanam.* f. 81r

Epistola I. Salvus conductus

Frater N. ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite regulam
 5 Beati Augustini professorum prior generalis. Universis et singulis christifi-
 delibus cuiuscunque preeminencie dignitatis, gradus, ordinis, tituli et officii
 existant presencium noticiam habituris oraciones in Domino perpetuas cum
 salute. Cum nos virum religiosum nostri ordinis prescripti professum fratrem
 N. presbiterum, presencium scilicet exhibitorum pro quibusdam suis causis
 10 emergentibus et factis legitimis in Curiam Romanam direximus profecturum.
 Igitur dum idem frater vestra tenuta lustraturus peragraverit, cupit pacis com-
 modum presidium et securi transitus auxilium ipsi impertiri dignemini et ve-
 litis. Vosque, patres vicarii, priores et fratres pretitulate nostre professionis,
 ipsum ad vos deveniturum benigne suscipiendo, susceptum etiam charitativo
 15 subsidio pertractare non dedignemini. Altissimus sic vestris fretus impendiis
 sui salutaris desiderii queat sortiri effectum. Datum.

175 *Dum vicarius seu prior mittit ad generalem pro negotio claustris.*

Epistola II. Salvus conductus

Frater N. ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite vicarius
 20 de tali, universis et singulis christiane fidei cultoribus presencium noticiam
 habituris humilem et devotam in Domino oraciones salutis cum incremento.
 Cum nos virum religiosum fratrem N. presbiterum professum nostri ordi-
 nis, presencium scilicet bayolum et ostensorem pro quibusdam causis prefati
 claustris nostri negociis iustis nos urgentibus reverendum patrem nostri ordi-
 25 nis pretacti priorem generalem ultra plura locorum spacia ad inquirendum
 transmissi. Ut igitur libere et sine impedimento idem frater proficiscens iussa
 nostra presentis sui itineris queat caucius ac securius proficere et explere || in
 vestre honorande dominacionis benigna presidia ac clementina subsidia, plu-
 rimum in eius sublevacione ac tuicione confidentes eidem presentes literas
 30 nostras duximus assignandas. Proinde vobis supplicamus humilimis precum
 rogatibus in Domino, quatinus dum idem frater N., portitor videlicet harum
 nostrarum literarum ad vestra tenuta, possessiones, civitates, villas et tributa
 in eundo ac redeundo devenerit, ipsum libere et quiete, sine dampno ac omni
 molestia abire permittatis ab insultibus etiam quorumvis malignancium ip-
 35 sum protegendo. Sed ubique pocius sibi imminente nocte iuvamina salutaris
 auxilii vestri ac optate pacis presidia, ubi locus expecierit, intuitu Dei om-
 nipotentis ac salutis anime vestre precaminumque nostrarum ob respectum

3 *Salvus conductus*] *add. manus alia* **11** peragraverit] peraguerit **15** impendiis] im-
 pendiciis **18** *Salvus conductus*] *add. manus alia* **34** permittatis] permissis

eidem adhibere dignemini et velitis. Ut inter ceteros ordinis nostri benefactores pro vestrorum peccaminum remissionem Salvatorem omnium iugiter exorare teneamur. Scripta in tali domo nostra.

176 *Dum vicarius cum licencia mittit fratrem ad aliam domum absolvitum.*

5 *Epistola III. Salvus conductus*

Frater N. ordinis fratrum etc. vicarius de tali omnibus christifidelibus has presentes literas nostras inspecturis salutem cum oracionibus devotis in Domino. Cum nos in capitulo nostro generali nunc aput Sanctum Laurencium prope Budam in proximo celebrato iuxta ritum et morem pretacti nostri ordinis religiosum virum, fratrem N. nostri ordinis predicti professum presbiterum, presencium puta bayolum et ostensorem, virum puta idoneum et discretum a prefato claustro N., ex speciali commissione patris nostri generalis ad heremitorium cenobiale de tali absolvimus eum illuc cum presentibus literis transmittendo. Quapropter petimus cunctos christifideles humilibus precibus
10 flagitantes, vos signanter videlicet viros religiosos et seculares dominos, nobiles, comites, castellanos, tyrones, iudices, officiales et tributarios, abbates, prepositos, vicarios et priores, cunctosque ceteros christifideles harum literarum nostrarum noticiam habituros, quatinus ipsum pretactum fratrem nostrum N., per vestras civitates, castra, villas, terrarum loca, tributa ac tenuta
15 cunctipotentis Dei intuitu precumque nostrarum ob respectum [73] libere et f. 82r
20 pacifice, indampnanter et sine detraccione transire permittatis. Ut tandem narratis nobis per eundem fratrem nostrum N., curialitatibus et singulis beneficiis per vos sibi impensis. Valeamus et nos vobis viceversa spirituales rependere graciaram acciones. Datum in cenobio tali.

25 **177** *Dum vicarius vel prior mittit ad negocium*⁹⁵

peragendum domus nostre sacristam vel cuiuscumque rei procuratorem feria tali migrasse ab hoc seculo ad Dominum. Et ne accessus populorum domum nostram singulis diebus festivis frequentancium propter diminucionem fratrum presbiterorum ipsis populis saluberima opera ministrancium diminuentur, alium fratrem similiter presbiterum ad officium sacriste et chori valentem. Dum ad eandem paternitatem vestram fuero recursurus, dare non dedignemini, et quicquid de premissis eidem vestre paternitati visum fuerit, per vestras literas nostre edocere dignemini et velitis. Altissimus vestram conservet paternitatem viamque vestram ad salutem semper.

⁹⁵ Die erste Zeile dient zugleich als Absatztitel.

4 absolvitum.] add. manus alia 5 Salvus conductus] add. manus alia 10 N.] suprascr.
21 permittatis] permitatis 30 officium] officium

178 *Quando frater sine licencia recesserit ad superiorem et absolutus remittitur*

Frater prior, sciatis fratrem N. presbiterum vel conversum ostensorem presencium aditum vestrum in festo Sancti illius extra ovile professe obediencie
 5 ad me venisse, quem peracta penitencia et eciam peragenda, circa vos absolutum remisi. Unde requiro vos per hoc scriptum, istum ipsum cum paterno favore suscipiatis, susceptumque debite charitatis subsidio pertractetis. Nam causam sue divagacionis assignat hanc, quod nullo sibi subsidio inter tot labores providetis, nec auxilio, et cum ipse non sufficiat tantis laboribus. Nostis
 10 bene, quod tales parvi et capitosi propter Deum aliquando aliter sunt tractandi, imo tollerandi honestate semper salva. Datum in cenobio.

179 *Quum frater apostata supplicat se iterum recipere. Supplicatur superiori pro apostata rehabit<acione>*

Vestre paternitati supplicando humiliter notificat frater N., qui quadam vice in tali loco receperat habitum monachalem, sed post biennium vel citra
 15 dyabolo suadente claustrum exivit, sicque velut girovagus per tot tempora exulavit, nunc autem penitencia ductus ad ordinem nostrum in tali claustro nostro habitum nostrum suscipiendum venire adoptat, ibique agere penitenciam condignam de commissis desiderans. Quapropter petit humiliter vestram paternitatem, ut priori communis loci illius [...] || ipsum intuitu
 20 divine pyetatis penitentem recipere non postponat. f. 82v

180 *Vicarius dans priori auctoritatem missale sive aliud vendendi propter egestatem domus*

Quamvis charitatis mutua dilectione antemissa, pater prior, insinuastis nobis
 25 vestris in literis, quod domus vestra ad presens tantam patitur paupertatem, quod nulla ratione vineas vestras possitis excolere, et sic fructus presentis anni simul cum ipsis vineis omnino deperire dicitis et devastari. Unde porrexistis nobis vestras preces supplicatorias nos exposcentes, quod nostram vobis daremus auctoritatem, ut possitis vendere unum librum missale vel
 30 aliud, qui domui vestre, novi, multum placeret. Eapropter ne dicta domus vestra et demum ipsi fratres vestri tantum, ut dicitis, paciantur dampnum et inopiam in futurum, ideo presentibus literis nostris mediantibus vobis annuimus indulgenciam, ut audacter pretactum librum sive aliud valeatis vendere seu librum tradere vendicioni quantiscumque poteritis vel valetis. Valet in
 35 Domino largissimo provisor, qui vestram inopiam vobis suppleat vestrum iuxta velle.

1–2 *ad superiorem et absolutus remittitur*] *add. in marg.* 11 *cenobio*] *ceno* 12–13 *Supplicatur ... rehabit<acione>*] *add. in marg.* 22–23 *vendendi ... domus*] *add. manus alia*

181 *Priori generali supplicans pro venditione vinee*

Humilimarum oracionum incrementis salvificis cum omni reverencia vobis debita et condigna prelucentibus in Domino. Pater reverende, noveritis, quod domus nostra sufficientes habet vineas in numero, habet autem unam vineam
 5 superfluam, cuius fructus annualis, eciam quantumque excolatur, ad modicum valde protendit. Nam, ut brevi stilo perstringam, cum magnis colitur expensis et laboribus, tum propter nimiam distanciam, cum propterea, quod neminem fidelem vinitorem, qui eam excolat, possumus invenire. Pro gracia huius rei vobis dirigo supplicationes meas humilimas et speciales vos
 10 unacum fratribus meis devote deprecans, quatinus mihi paternaliter annuere dignemini et graciose, ut ipsam prefatam vineam libere vendere valeam atque possim, ut a tanta laboris gravidine absolute liberemur. Hoc autem ex ipsorum fratrum meorum consilio deliberative vobis duxi intimandum. Peto autem vestram reverendam paternitatem, ut in literis vestris, quid de hac
 15 materia sim acturus, me non dedignemini informare. Vale.

182 *Super vendicionem vinee litere emanate*

Nos Frater N. prior cenobii fratrum heremitarum de tali, necnon fratres conventuales loci eiusdem memorie, quibus expedit universis, quod urgente nos
 20 quadam inevitabile necessitate quandam vineam nostram in tali monte [74] sitam et existentem nobis per providum virum N. testamentaliter legatam et perpetuatam, N. de tali pro tot florenis nove monete⁹⁶ et per eum suis heredibus heredumque successoribus plene et integre ab eodem habitis, receptis cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis ad eandem spectantibus vendidimus et contullimus iure perpetuo et irrevocabiliter per eundem ac
 25 suos heredes possidendam, tenendam, pariter et habendam. In cuius rei firmiorem memoriam presentes literas nostras sigilli nostri inpressione munitas eidem N. et suis posteris duximus concedendas. Datum in prefato nostro cenobio.

f. 83r

183 *Prior ad generalem supplicans pro amocionis fratris brigatoris*

30 Placitissimis oracionum rogatibus in vere obediencie obsequio preporrecte humiliter. Venerande pater, noveritis me per fratrem N. talem presbiterum multigenis perturbacionum stimulis fere omni die tribulari incessanter. Nam tantas inter eum et fratres et inter me excitat brigas et litigia, ut vix non sepe sepius alter alterum tractat valde male. Qua pro re vestre supplico paternitati

⁹⁶ Die Urkunde ist aufgrund der Erwähnung der sog. *nova moneta* in die Jahre zwischen 1521 und 1525 zu datieren.

16 *litere emanate*] *add. manus alia* **24** *eundem*] *add. et del. heredem* **27–28** *cenobio*] *ceno* **29** *amocionis*] *ammocionis* **32** *incessanter*] *incensanter*

reverende eandem obsecrans humilimis precatibus in immensum, quatinus dignemini prefatum fratrem N. ab hinc amovere, loco sui alium meliorem transmittens. Ut saltem sic sedatis brigarum litigas, ut in sancta pace Domino famulantes maneamus. Exultate et valet in eodem Domino, qui vos ab
 5 omnibus corporis et anime exuat molestiis pacem redonans sempiternam.

184 *Sequitur de religione persuasio*

Cum sit omnis vite presentis fugitiva, et honor eius atque dignitas nichil conferant ad salutem, igitur, amice honorande ac frater charissime, renunciare non negligas pompis et vanitatibus seculi, ut postpositis curis ac solitudinibus presentis vite maiestatem Domini possis toto mentis desiderio contemplari, et suis consiliis salutaribus obtemperari, quoniam procul dubio ad
 10 eterne vite delicias eas obtemperantes perducunt.

185 *Epistola prioris ad generalem de recusacione prioratus*

Sempiternae obediencie obsequio salutari devotissimis cum ll oracionum ro- f. 83v
 15 gatibus humiliter preporrectis. Reverende pater, vestre tenore presencium significo paternitati venerande me omnino fore insufficientem et indignum ad bayolandum onus prioratus in cuiuscunque. Tum quia nullo genere perfruor paciencie, tum quia factus sum debilis et impotens, tum quia nescio, neque possum cum hominibus forinsecis conversari et tum quia nullo generis modo
 20 ipsis fratribus possum complacere, ut eorum videlicet invenirem condam mirandam voluntatem. Quibus de causis eidem vestre supplico humiliter paternitati reverende vos devotissimis importunis obnix exorans precatibus, quatinus ob misericordiam, quam nunc et in extremo iudicio ab illo Domino, omnium Salvatore speratis accipere, me velitis ab huius onere dignitatis revertere paternaliter, et in statum humilium collocare subditorum. Ne si
 25 non feceritis, quod Deus avertat, fortasse cum inopinata verecundia grande periculum non evadam in futurum. Ipse enim novit cunctorum cognitor secretorum me ulterius nullo modo possem id facere et supportare ad salutem. Idem Ihesus Dominus vestram paternitatem conservare dignetur Altissimus
 30 regimini nostri ordinis in profectum.

186 *Conventus unius prioratus ad generalem vel vicarium de postulacione vicarii vel prioris pro prelato nuper defuncto petitur alius prefici*

Humilibus sanctissimorum precum rogatibus cum perpetua obediencia devote preporrectis. Reverende pater, presencium noveritis per tenorem, quod vir
 35 Deo devotus, dux et pastor noster, quem nobis ex sancti ordinis nostri auctoritate in vicarium vel priorem prefeceratis et in patrem, nuperime, videlicet in

5 redonans] redonas **16** insufficientem] insuficientem **25** revertere] rever **32** pro prelato ... prefici] add. in marg.

festo tali prius plures per dies debilis existens et egrotus Deo disponente viam ingressus carnis universe, et quoniam iam taliter sumus pastori destituti nobis auro gemmisque preciosis chariore persistemusque nunc vacillantes et balantes, sicut oves opilionem carentes in deserto, ideo vestre humiliter supplicamus

5 paternitati, reverende vos devotissimis perorantes precatibus precaminumque sanctorum rogatibus, quatinus dignemini nobis misericorditer in brevi providere de uno alio sancto pioque pastore, qui nos ita benigne vigilanterque pertractet, sicuti iam beate memorie pater noster predecessor. Elegimus autem inter nos fratrem N., presbiterum sancte conversacionis, virum bonum et

10 discretum, qui nobis presit et domui nostre adhuc usque, donec nobis unum alium transmiseritis pium patrem in pastorem. [75] Si vero eundem fratrem N. volueritis regnare super nos, placeret nobis nunc et in futurum. Vestram altissimus conservet Dominus personam pro spe et longeve regimini nostri ordinis predicti ad salutem. f. 84r

15 **187** *Alia epistola de eadem materia*

Salutem in eo, qui est omnium vera salus. Paternitati vestre cogimur cordis cum dolore intimare, quod bone reminiscencie vir N., dilectus Deo pater noster et prior divina permissione XI die talis mensis viam universe carnis est ingressus vel die tali debitum humanitatis Christo persolvens de hac luce

20 Domino volente ad meliorem migravit. Propter quod, ne ipsa ecclesia seu domus pateretur in spiritualibus et temporalibus lesionem seu dampnum, vos precibus humilimis presentis scripti per tenorem rogamus, quatinus sitis solliciti de eleccione novi prioris. Cetera ut supra.

188 *Prior priorem invitando ad dedicationem ecclesie*

25 Fraterne charitatis affectum predirecto cum salute. Mi venerande pater reverendissime, peto vos instanter per presentes, quatinus ad diem dedicationis nostre ecclesie, que semper cadit tali die, ad nos usque advenire nobiscum illo die et sequenti letantes gratulando. Scientes me semper vobis talionem velle exhibere, habeo autem vobis quedam specialia enarrare, que libenter

30 audietis. Valet in eo, qui gaudet de se congaudentibus.

189 *Epistola invitacionis ad exequias*

Honorabiles patres in Christo Ihesu sincere diligendi, presentem per paginam duxi vos non latere, quoniam isto die proxime affuturo exequie olim discreto viro pie memorie domino N. celebrabuntur. Ideo peto vos prece multa,

35 quatinus velitis et vos interesse premissis exequiis, quanto plures possitis,

2 sumus] summus 7 alio] corr. ex alioque 21 seu] sew 32 presentem] parentem

supplices preces pro anima ipsius iugiter peragentes. Valet in eo, qui vos perducit usque ad gaudia sempiterna.

190 *Epistola generalis vicarii vel prioris ad episcopum supplicatoria pro relaxandis decimis a vinea*

- 5 Sancte humilitatis precatibus in sinceritate reverencie condecienti humiliter percurrentibus. Pater nobis in Christo reverende, noveritis, quod in diocesi vestra, in oppido tali, in teritorio puta montis N. quandam habemus vineam empticiam nobis et clauistro nostro iam perpetuatam, pro cuius vinee decimis maximas velut pauperiem nostram infestationum patimur tribulationes
10 cunctis annis. Gracia cuius rei vestre supplicamus paternitati reverende vos humilimis deprecantes rogatibus, quatinus omnipotentis Dei intuitu laborisque nostri regularis ob respectum ll animeque vestre omniumque vestrorum defungencium vel iam mortuorum pro salute, ipsius vinee decimas pretaxatas singulis annis usque vitam vestram dignemini nobis misericorditer relaxare,
15 ab altitrono illo Domino centuplum expectantes in futuro. Exhilarescamini in Domino vos protegente per secula ab adversis. f. 84v

191 *Epistola prioris pro elemosina petenda ad episcopum*

- Salvificandarum oracionum gratuitis munusculis et sinceritate vere fidei cum omni reverencia, qua vos tenemur revereri prepremissis. Reverende pater, excolendeque domine graciose, cum pre nimia pauperie nunc ita sumus ingenter aggravati, quod eciam prepotenti inopia carenciaque victualium pre immensa vix iam vires supportare valemus ulterius, ut in primiciis, vigiliis, laboribus ceterisque naturam prementibus, quibus Domino altissimo famulari innitimur, indeficientes persistamus. Ideo ad vestram specialiter pro nunc recurrimus paternitatem reverendam vobis humilibus precatibus precaminumque rogatibus devote supplicantes, quatinus ob amorem Dei prepotentis, qui dona vobis multiplicet infinita, nobis aliquid elemosine pro subsidio nostri status impertire non denegetis. Quoniam neminem preter Deum ad presens preter vos habemus benignum provisorem, qui semper pauperibus dona prestat largiflua incessanter. Attendentes quasi non feceritis, ex tunc pre nimia pretacte inedia fameque miserima nos convenit deficere ante tempus Domino reddente spiritum, prout novit, qui vobis bona vestra ita multiplicet, ne umquam pefatam nostram miseriam valeatis experiri. Scripta in domo tali.

3-4 *supplicatoria ... vinea*] *in marg. add.* 30 *quasi*] *add. et del. ex*

192 *Alia epistola ad episcopum pro eadem materia*

Almiflami conditoris pace letabunda cum perpetuis oracionum suffragiis.
 Vos prepulsantes humiliter, pater in Christo reverende, noveritis, quod panis
 et vini ob nimiam carenciam maximarum pro nunc patimur penuriam inces-
 5 santer, et quod preter Deum ad neminem, preter quam ad vestram habemus
 converti paternitatem reverendam, que pauperes nunquam sinit remunera-
 tos abire et abscedere. Ideo supplicamus vobis humilimis devotissimisque
 nostrorum precaminum rogatibus, quatinus ob gratiam, quam nunc in die
 iudicii optatis percipere a Domino omnium salvatore. Dignemini nobis in
 10 elemosinis panis et vini subvenire graciose, ut nobis in nostra observancia
 permanentibus regulari [76] fame, sitique miseria deficere non sinatis. Et id, f. 85r
 quod nobis misericorditer impenditis, vobis ille largifluus distributor et Domi-
 nus in centuplo recompenset hic et in futuro. Conservet vos idem Dominus
 iuxta omnia beneplacita vestra per secula.

193 *Sequitur ad nobilem de petitione elemosine*

Sancte humilitatis devota paupertate prenunciata cum salute. Nobilis vir et
 domine noster graciose, noveritis, quod ad presens domus nostra tantam pa-
 titur inopiam et defectum in frumento et vino, quod eciam ego unacum fra-
 tribus meis pauperibus Christi non habemus eciam panem siliginum satis
 20 manducare, de vino vero omnino nihil possidemus. Cuius rei gracia vestre
 supplicamus dominacioni humiliter vos devotissime in Christo exposcentes,
 quatinus cunctipotentis Dei intuitu precumque nostrarum ob respectum di-
 gnemini nobis in nostra paupertate presenti misericorditer subvenire aliquid
 elemosine nobis porrigendo, ut videlicet paupertate nostra per vos sustentata
 25 nobisque in nostra permanentibus observancia regulari valeamus instancius
 ac devocius pro vobis Deum deprecare, ut vobis ille altissimus Dominus di-
 gnetur retribui hic et in die iudicii, ubi eciam vix iustus erit securus. Ille
 eciam idem Dominus vos pro vestris elemosinis nobilitet in regno celorum,
 qui hic vos possessione nobilitavit ac ditavit bonis temporalibus sua gracia
 30 specialiter.

194 *Peticio tributi montalis ab aliquo domino*

Oracionibus nostris devotis humiliter preporrectis cum salute. Nobilis domi-
 ne exauditorque pauperum Christi graciose, vestre supplicamus dominacioni
 humilibus precibus vos deprecantes, quatinus omnipotentis Dei intuitu ora-
 35 cionumque nostrarum ob respectum tributum montis de vinea nostra in te-

1 *pro eadem materia*] *add. manus alia* **2** perpetuis] *corr. ex prepetuis* **4-5** incessanter] incensanter **9** a] ad

27 vix ... securus] Vgl. die Sequenz *Dies irae* in den Messen für Verstorbene, Str. 7 (AH 54, 269)

itorio talis possessionis vestre, in monte tali existente vobis singulis annis debentem provenire dignemini nobis et claustro nostro usque vitam vestram misericorditer relaxare. Ut altissimus Ihesus Dominus vobis relaxet omnia facinora vestra hic et in futuro et cetera.

5 **195** *Epistola vicarii ad patrem generalem propter fratrem inobedientem absolvendum*

Sancte obediencie dono gratuitu cum virtutum incrementis humiliter predirecto. Reverende pater, noveritis presentis cedulae presenciam, quod ex parte fratris talis N. maximis sum in tribulacionibus constitutus, quas etiam per
10 diem, si eas recolerem, vestre non possem paternitati explicare. Quoniam nec mihi, neque sibi soli, neque alicui fratrum etiam unius diei tribuit pacem vel quietem. Vestre supplico venerande paternitati humilibus precatibus, quatinus dignemini eum ab hinc sequestrare et amovere, ne || aliquis nostrum
scandalum ab eo sustineat inoptatum. Alienassem enim eum hucusque solus,
15 si fuge non vidissem sibi periculum imminere. Valet in Domino gloriari, qui vestram nobis conservet paternitatem feliciter per secula etc. f. 85v

196 *Alia epistola ad generalem pro fratre fugitivo et reverso*

Humilima capitis inclinacione perpetua cum obediencia predestinacio humiliter. Reverende pater, qui omni existis dignus honore revereri, noveritis
20 me fratrem N. dictum sancta professum ordinis nostri presbiterum, presentis puta literule ostensorem, hic nostro in circuitu plurimi temporis per spacium divagasse et demum proprio suo nutu ex motu ad cor rediens me ad usque devenisse deprecans et supplicans, uti sibi, quid ageret, salubrius benigne consulem, non dedigner. Quem ego a fratribus secludens usque ad tempus et ei
25 multa salutaria preponens negocia, ipsum vestram ad paternitatem transmisi testimonio presencium mediante. Qua pro re vestram obsecro paternitatem reverendam omnibus humilitatum precaminibus, quibus possum, quatinus in afflictionis, quas idem frater pro recessu pretacto pati astringeret prout pius frater, cui cunctipotens hanc contulit Dominus pietatem, sibi benignius la-
30 xiusque et clemencius, prout poteritis condescendere, non refugiat. Nam assumpsit mihi fidem sua christiana mente, quod diligere cum hiis meis literis, vestram vellet adire paternitatem, nunquam amplius Deo opitulante se idem acturum. Alioquin scitote, si hic nisi totaliter non assumpsisset, ego eum detinendo servarem usque ad scitum vestre paternitatis. Conservet vos
35 altissimus ille Dominus prospere in hac benignitate firmatum, qui ordini nostro vos non subtrahat plura per amoris spacia gracia sua speciali.

5-6 *absolvendum*] *add. manus alia* 15 imminere] iminere 16 etc.] *add. manus alia*
17 *et reverso*] *add. manus alia* 19 existis] *suprascr. ex* 21 literule] *add. et del. literatura*
31 diligere] diliger 33 nisi] ni

197 *Epistola vicarii ad alium vicarium de pecunia mutuo petenda*

Salutatione humilima cum mutui honoris prevencione in Domino premissa humiliter. Venerande pater vicarie, cum nunc ingentis necessitatis domui nostre incumbat pauperies, quod omnimode non habeam unde vineas nostras
 5 possim facere laborare. Ideo misi vobis rem talem peroptimam vos exposcentes humilibus precum rogatibus, quatinus velitis super id domui nostre tot florenos concedere et conprestare, quos mente fide mee professionis ante festum Sancti Iuliani N. nunc affuturum assumo vobis solus reportare vel saltem
 10 remittere per meum nuncium specialem, quoniam a nemine hominum etiam nec parvulam valui pecuniam mutuare. Scientes, quod si feceritis, extunc specialiter faciam vobis regraciari per patrem nostrum generalem. Alioquin scitote, quod ipse vinee nostre inculte remanentes, simul cum fructibus presentis anni omnino destruantur. Valete gaudens in Domino per matrem ipsius gloriosam. f. 86r

198 *Epistola vicarii ad priorem pro absolutione fratris divagi facta*

Sinceritatis et pacis prevolante charitate cum salute in Domino. Pater prior, noveritis per presentes, quod ego remisi vobis fratrem N. ordinis nostri professum presbiterum presencium portitorem, absolutum videlicet et enodatum a presentis sui discursus itinere et ab omnibus aliis muneribus in sinceritate
 20 fidei per eum detectis et expressis. Qua in re peto vos paternaliter in charitate, quatinus servetis eum in omni bonitate et gaudio, ut non scandalizetis eum ulterius, scilicet neque unum minimum vestrorum pusillorum, quoniam vere nulli operatur in paciencia vitam et salutem. Valete in ea pace, qua Deus dilexit mundum, ut eciam filium suum unigenitum daret pro omnibus nobis.

199 *Epistola credencionalis*

Oraciones in Domino salutiferas honorabili discrecione. Vir domine et pater noster plurimum honorande, noveritis hunc nostrum hominem exhibitorem presencium in quibusdam nostris legacionibus per nos bene informatum vobis hac vice referentem ad vestram honorandam dominacionem per nos
 30 deputasse. Quare igitur requirimus vestram honorandam dominacionem per presentes, quatinus dictis et relatibus eiusdem tanquam nostris propriis fidem creditivam adhibere dignemini et velitis. Datum.

200 *Epistola de vendicione seu empcione vinee inter seculares personas*

Frater N. vicarius vel prior fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite claustris talis, de tali totusque conventus loci eiusdem tenore presencium significamus, quibus expedit universis vel sic memorie commendamus presen-

15 *divagi facta*] *add. in marg.* 33 *inter ... personas*] *in marg. add.*

cium tenore servantes universis christifidelibus presentibus pariter et futuris
 harum literarum nostrarum noticiam habituris, quod providus vir N. hospes
 de tali vel iobagio talis, de tali cum domina coniuge sua N. vocata ab una
 parte vero N. ex altera N. filius talis, de tali coram nobis personaliter con-
 5 stituti per eosdem N. et dominam N. coniugem suam extitit propositum viva
 voce pariter et relatum eo modo, quod ipsi quandam vineam ipsorum ll in f. 86v
 teritorio nostro in vicinitatibus vinearum ab oriente talis N. videlicet predicti
 et N. filii et N. de tali a parte septemtrionali habitam et existentem cum ter-
 ra ac silva sibi adiacente, similiter sub meta ipsius vinee in teritorio nostro
 10 talis habitis, cuius quidem terre ac silve spectantibus ad ipsam vineam mete
 tali ordine distinguuntur: primo a parte orientali terre ac silve eiusdem vinee
 vicinatur vinea eorundem N. et domine coniugis sue N. vocate, a parte ve-
 ro occidentali via publica, que tendit ad partem australem, a qua reflectitur
 ad quoddam fossatum, quod quidem fossatum transit versus partem mere-
 15 dionalem penes terram seu vineam N. filii N., et sic procedendo vadit ad
 unam arborem talis, a qua descendit per unum parvum fossatum, quod dic-
 tam vineam, ibique terminatum, cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis
 universis prefato N. filio talis de tali et per eum suis heredibus, heredum-
 que suorum successoribus per tot florenos puri auri primo plene et integre
 20 ab eodem habitis et persolutis vendidissent, tradidissent et contulissent pos-
 sidere, tenere pariter et habere, imo vendiderunt, tradiderunt contuleruntque
 coram nobis iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, fruendam pariter
 et habendam. Nichilque iuris in dominio ipsius sibi reservantes, salvo tamen
 nostro iure, condicione videlicet tali mete, quod idem N. et sui heredes here-
 25 dumque successores de prelibata vinea singulis annis tenebuntur nobis dare
 tot cubulos in se continentes simul cum muneribus ac aliis proventibus an-
 nuatim solvere consuete iuxta consuetudinem aliarum vinearum in nostris
 possessionibus situatarum. Hoc eciam interiecto, quod si prefatus N. aut sui
 30 successores quocumque temporum in processu contra nos aut ecclesiam no-
 stram notam infidelitatem incurrerent, extunc presentes litere nostre nullum
 vigorem habere dinoscantur et ipsa vinea simul cum utilitatibus suis univer-
 sis ad nos ac predictum claustrum nostrum descendat ac devolvetur eo facto.
 In cuius firmiorem memoriam perpetuamque stabilitatem presentes literas
 nostras sigilli nostri autentici pendentis inpressione munitas eidem N. et suis
 35 posteris duximus concedendas. Datum in domo nostra cenobili claustri su-
 pradii Beati N., tali die etc. [78]

f. 87r

201 *Epistola vicarii ad generalem de percussione fratrum ut instruatur*

Professionalis obediencie cum reverencia condecanti prenunciata humiliter.
 Reverende pater, noveritis, quod frater talis cum tali fratre de N., qui sine
 causa disturbati ita se invicem verberaverunt et discrudentes se percusserunt
 5 cum lignis et manibus, quod ipse frater N. iam confessus vix evadet mortem
 vel languorem diutinum, frater autem N. culpabilior parvam aut nullam ha-
 bet lesionem. Quare hoc imo vestre paternitati duxi intimandum supplicans
 humiliter, quatinus dignemini me vestris in literis informare, quidnam in pre-
 fata causa iam sim acturus, quoniam ipsum fratrem N. volentem affugere
 10 comprehendens misi in carcerem puniendum. Valet etc.

202 *Epistola prioris ad generalem pro professione petenda alicui novicio*

Omnium humilitatum devocionibus cunctorumque honorum reverenciis in
 Domino votive preporrectis. Venerande pater, noveritis, quod frater N. novi-
 cius de tali, vir idoneus et discretus omnibus abiectis secularium dignitatum
 15 honoribus sinceriter in vera humilitate, innocencia, nostra in paupertate Do-
 mino elegit famulari. Quare petit me instanter, importune et humiliter, ut se-
 cum faciam professionem vel saltem eam facere non differam cum eodem, et
 quia absque scitu et auctoritate vestre paternitatis non sum ausus ei consen-
 tire. Ideo vestre humiliter supplico paternitati venerabili, quatinus dignemini
 20 secum facere misericordiam et gratiam, mihi que tribuere auctoritatem et be-
 neplaciti vestre voluntatem, ut ego cum eo possim facere professionem in
 presenti. Quoniam simpliciter testor et in veritate, quod ipse frater N. carens
 omni malicia est vir recens, cautus, sapiens, fortis, bonus cantor et optimus
 lector, in omnibus potens nostro ordini conplacere. Valet in Domino Ihesu
 25 Christo etc.

203 *Epistola donatoria seculari quandam desertam vineam in territorio no-
stro existentem*

Frater N. vicarius fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite claustris
 talis, totusque conventus loci eiusdem ad universorum noticiam presencium
 30 videlicet et futurorum harum literarumstrarum serie cupimus pervenire,
 quod providus vir N. filius N. de tali, ad nostram accedens presenciam sup-
 plicans nobis ac petens a nobis humili cum instantia, ut sibi et suis heredibus
 quandam vineam desertam in monte possessionis || nostre talis habitam et
 existentem cum terra sibi adiacente ac universis aliis utilitatibus ad eandem
 35 spectantibus dare dignaremur more aliarum liberalium vinearum in nostris
 possessionibus situatarum et existentium. Cuius petitionibus nos favorabi-
 liter inclinati, ideo nos ipsam vineam annotatam ipsi N. et suis heredibus,

f. 87v

1 ut instruatur] add. in marg. 4 discrudentes] sic

heredumque suorum successoribus more aliarum vinearum territoriis nostris omni cum libertate donavimus, dedimus et concessimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam pariter et habendam, ita tamen, quod idem N. et sui heredes, heredumque successores annis singulis de predicta vinea nobis dare et solvere tenebuntur (cetera ut supra in forma superiori per totum usque ibi eo facto). Mete autem ipsius vinee hoc ordine distinguuntur: Prima meta ab oriente est via publica etc., et sic terminatur etc., in cuius rei memoriam etc., vel sic aliter: Quod vir providus N. filius N. de tali simul cum filiis suis ad meam ac fratrum meorum accedens presenciam instantissime supplicans, ut eidem N. et filiis suis ac heredum suorum successoribus super quadam vinea sua in territorio possessionis claustrum nostri habitata pro nunc per ipsum et suos filios p[er] . . .]redice, videlicet titulo empcionis seu quovis alio modo habitata et possessa, instrumenta literalia nostri conventus in dominium ac robur perpetue confirmationis ipsius vinee ei annuere ac dare dignemur. Cuius petitionem et supplicationem nos perpentes fore iustam, congruam et consonam, ideo nos ipsam vineam predictam ipsi N. et filiis suis, heredumque suorum successoribus statuimus, confirmamus et ratificamus cum omni libertate more aliarum vinearum in possessione claustrum nostri habitatum iure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam. Cuius quidem vinee mete ordine infrascripto distinguuntur, quod prima meta incipit etc. Cui quidem N. et filiis suis, heredumque suorum successoribus sub condicione tali presentes literas nostras concessimus, quod de eadem predicta vinea huic claustrum N. et fratribus in eodem iugiter Deo famulantibus quolibet anno tot cubulos vini pro tributo montis ac munus proveniens cum decimis consuetis [79] dare teneantur. Hoc etiam addito, quod si idem N., aut filii eius seu heredes contra ecclesiam nostram aut fratres in ea habitantes aliquam notam infidelitatis in non persolvendis debitis seu quovis alio incurrerint, extunc eadem vinea eo facto ad ecclesiam nostram ac fratres in ea habitantes redeat et devolvatur. Hoc etiam addito, quod de predicta vinea post mortem talis, tali vel ad talem devolvetur etc. In cuius rei memoriam etc.

f. 88r

204 *Donacio alicuius nobilis*

Nos N. de tali, alias comes de tali, memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit universis, quod nos salubri ac matura deliberacione in animo nostro sepius ea revolventes, que in profectum salutis anime nostre magis viderentur esse necessaria, considerantes etiam mundi huius instabilitatem tali, procul dubio divino instinctu erga nos usi sumus consilio, quod felici commercio cupientes pro terrenis celestia, et transitoriis

1 nostris] nostri 23 claustrum] claustr

sempiterna mereari, pure igitur propter Deum et ob respectum eterne retri-
bucionis ac mearum meram et sinceram devocionem intemerate virginis Dei
genitricis Marie, matris Domini nostri Ihesu Christi, quam ad ipsam specia-
lem gerimus, cuius namque precibus non solum in presenti seculo, verum
5 eciam in celesti patria speramus pie et misericorditer confoveri, quasdam
duas integras iobagionarias sessiones nunc desertas, in quarum quidem una
condam N., in secunda vero N. habitasset, cum duobus molendinis in [...] fluvio N. habitis, ad easdem sessiones spectantibus, nunc similiter desertis, in
prenotata possessione nostra N. habitis et existentibus cum omnibus suis uti-
10 litatibus et pertinenciis universis, videlicet montibus, vineis, terris arabilibus
cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, rubetis et nemoribus, aquis, fontibus,
fructibus et proventibus universis, cum omni eo iure, quo nobis dinoscitur
pertinere, prout eciam hactenus eadem hucusque per nos tenta ac possessa
fuissem, ob salutem anime nostre omniumque fidelium nostrorum defunc-
15 torum vel defungencium in futurum eidem claustro Beati N. de tali sito et
existenti, et per consequens ll vobis fratribus heremitis presentibus pariter f. 88v
et futuris in eodem Deo ac Beati N. et omnibus sanctis iugiter famulanti-
bus duximus conferendas, imo damus, donamus et confirmemus realiter et
cum effectu iure perpetuo et irrevocabiliter per eosdem tenenda et possiden-
20 da, pariter et habenda, nunc instanti manus nostras ab eisdem extrahentes,
nichilque iuris in eisdem prenotatis universis nobis reservantes, vos insuper
in eisdem prescriptis omnibus, ab omnibus impedire volentibus propriis no-
stris laboribus et expensis tueri ac defendere, assumendo harum nostrarum
literarum privilegialium vigore et testimonio mete inserentes etiam, ut si qui
25 filii nostri vel eorum posterii vos in eisdem molestare contenderent, vel eice-
re conarentur, extunc in malediccione paterna remaneant huc adusque, donec
non vobis pacem tribuant in eisdem. Quarum quidem sessionum predictarum
mete ordine infrascripto distinguuntur. Nam prima meta earundem incipit a
parte orientali etc., ut patebit processus earum. In cuius donacionis et per-
30 petuacionis firmiorem roborem presentes literas nostras privilegiales sigilli
nostri autentici pendentis impressione consignatas ac munitas vobis, clau-
stro et fratribus prenotatis favorabiliter duximus concedendas. Datum etc.
Finis, anno Domini 1533. 1533

205 <Post scriptum quoddam>

35 Memento mei, pater venerande.

4 namque] nanque 9 prenotata] preanotata 21 reservantes] corr. ex resig 24 si]
suprascr. 33 1533] 153iii

206 <Ad vicarium cuiusvis conventus pro petendo auxilio ad litteras mittendas>

- Venerabilis pater vicarie, premissa salute rogamus vos, ut quam primum hanc fascem literarum per aliquem fidelem tabelionem mitite ad N., et patri priori
 5 scribite, ut mittat ad N., scribens priori, ut ille dirigat ad Novam Civitatem⁹⁷.
 Valet et orate pro nobis, ut bonus Deus dirigat vias nostras in pace et prosternat a malo. Datum in N., die Beati N. etc.

207 |80| *Supplicatoria ad regiam maiestatem super consensu et iure regionum possessionarium* f. 89r

- 10 Serenissime princeps, domine patrone noster graciousissime, supplicant maiestati vestre religiosi fratres heremite ordinis Sancti Pauli primi heremite in claustrum divi Laurencii supra Budam fundato degentes in eo, quia spectabilis et magnificus dominus Iohannes de Zapolia, comes perpetuus terre Scepusiensis⁹⁸ quandam possessionem suam T. vocatam unacum molendino
 15 super fluvio Gran decurrenti in comitatu Simigiensi⁹⁹ existentem, habitam, unacum aliis pertinentiis et utilitatibus, quibuslibet ad eandem possessionem T. spectantibus prefato nostro claustrum et per consequens nobis, successoribusque fratribus nostris in eodem claustrum in futurum degentibus sue parentumque animarum salute et refrigerio pro perpetua elemosina in perpetuum dederunt et contulerunt, ut maiestas sacra huiuscemodi collationi
 20 prefati condescendere ratumque et gratum acceptare, graciousque prebere consensum et insuper maiestas vestra totum et omne ius suum regium, quod in prescripta possessione qualitercumque habet et habere dinoscitur, aut eodem ex quibuscumque causis et rationibus maiestatem vestram concernent,
 25 pariter cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet prescripto claustrum nostro consequenterque nobis et successoribus fratribus nostris in eodem degentibus ex sua innata benignitate dignetur graciose conferre.

208 *Supplicatoria, brevius ad regiam maiestatem*

- 30 Serenissime princeps, domine et patrone noster graciose, post humilimarum oracionum recommendatione supplicant maiestati vestre religiosi fratres heremite II ordinis Sancti Pauli primi heremite etc. in claustrum T. degentes in
 eo, quia nobilis T. totales porciones suas in possessionibus T. et T. in comi-

⁹⁷ Wohl identisch mit Neuhäusl (ung. Érsekújvár, slowak. Nové Zámky): In diesem Fall wurde der Brief nach 1545/1546 geschrieben.

⁹⁸ Johann von Zápolya wird hier noch als Gespan der Zips erwähnt; deswegen ist die Schenkung in die Zeit vor 1510 zu datieren (Woiwode von Siebenbürgen war er 1510–1526), s. ROMHÁNYI 2010, S. 83.

⁹⁹ Der Fluss Gran (ung. Garam, slowak. Gron) wird irrtümlicherweise im Komitat Somogy lokalisiert.

tatu T. existentes, habitas prefato nostro claustro nobisque et successoribus fratribus nostris in eodem degentibus pro refrigerio anime sue suorumque charorum pro perpetua elemosina dedit et contulit, ut maiestas vestra huiusmodi collacioni prefati T. graciosum prebere consensum, iusque suum regium, quod in eisdem quovismodo habere dinoscitur, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet prefato nostro claustro nobisque et successoribus nostris fratribus in eodem degentibus conferre dignetur graciose.

209 *Supplicatoria ad regiam maiestatem pro remittenda causa appellata*

Serenissime princeps et domine graciosissime, supplicant sacre maiestati vestre in personis religiosorum fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite in claustro T. fundato degencium in eo, quod causam, que inter ipsos ab una parte vero ab altera nobilem dominam Cristinam etc. ratione cuiusdam dotis et rerum parafernaliū testamentaliter prefato claustro legatarum coram vicario Quinqueecclesiensi vertebatur, predicta domina Cristina ipsam causam mandatam eiusdem maiestatis vestre ad curiam regiam revocavit, ipsi vicario ne ulterius in causa procedat silentium imponendo. Cum autem iuxta canonicas sancciones et antiquam et approbatam consuetudinem huius regni huiusmodi res testamentarie [81] non per iudices seculares, sed spirituales iudicari debeant, ut sacra vestra maiestas prescriptam causam personali presencie eiusdem committere, quatinus cognitis meritis ipsius cause, si forum spirituale concernere conperiat, remittat ad priorem iudicem, videlicet vicarium prefatum Quinqueecclesiensem vigore literarum maiestatis vestre dignetur graciose.

f. 90r

210 *Supplicatoria pro salibus trecentorum florenorum pro capitulo*

Serenissime rex et domine graciosissime, supplicant sacre maiestati vestre fratres universi ordinis heremitarum Sancti Pauli primi heremite in eo, quia ipsi ex institutione sanctorum patrum pro reformatione ordinis eorum solent singulis annis celebrare capitulum, ad quod peragendum divi reges antecessores maiestatis vestre instituerunt trecentos florenos in promptu pecunia vel in salibus equivalentibus, quemadmodum claruit et placuit sacre maiestati vestre, de quibus recte constant litere efficaces. Quare sacra maiestas vestra solita sue pietatis clemencia dignetur premissa omnia annuere, constituere, stabilire et confirmare et, ut sales ipsi de camera maiestatis vestre solute et redditae in civitate Budensi, Pesthiensi¹⁰⁰ ac ubique locorum vendi possent et

¹⁰⁰ Wegen der Erwähnung von Ofen und Pest als Handelszentren muß der Text aus der Zeit noch vor der türkischen Eroberung im Jahre 1541 stammen, s. ROMHÁNYI 2010, S. 120f.

8 *pro remittenda ... appellata*] *add. in marg.* **9** maiestati] maiestate **21** spirituale] spiritualem **24** *pro capitulo*] *add. in marg.*

queant per fratres predictos ad opus pium prenotatum effective. Ipsi autem fratres et totus ordo pro felici statu et dignitate, honore et salute eiusdem maiestatis vestre et suorum non cessant Deum exorare.

211 *Alia supplicatoria prioris generalis ad regiam maiestatem pro eadem causa*

5 ll Sacra regia maiestas, supplicat maiestati vestre humilis et devotus capellanus frater Stephanus¹⁰¹ prior generalis tocius ordinis fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite in eo, ut maiestas vestra sacra illas sales in valore trecentorum florenorum, quos maiestatis vestre divi predecessores reges
10 literis ipsorum privilegialibus mediantibus, maiestasque vestra hucusque annuatim pro celebratione capituli ipsorum fratrum heremitarum annualis dari fecerunt, literas suas privilegiales confirmatoriasque predecessorum divorum maiestatis vestre regum dignetur dare et concedere graciose, et quod huiusmodi sales prout eciam literis predecessorum regum maiestatis vestre
15 continent, in civitatibus Budensi et Pesthiensi aliisque locis quibusvis libere vendi possint et valeant, dignetur similiter ex sua innata benignitate annuere graciose etc.

f. 90v

212 *Peticio ornatissima subsidii ad capitulum annuale celebrandum*

Reverendissime domine, domine fautor et patrone graciosissime, post humili
20 commendacione meipsius et tocius ordinis cum oracionibus privatis, publicisque, pro amplissima in nos benivolencia et gratissimis beneficiis, quibus ab inicio providere nos et fratres nostros non cessavit reverenda dominacio vestra, reus essem, nisi immortales eedem grates agerem, hoc namque solum possum eo, quod referre superni est numinis, non nostre imbecillitatis.
25 Verum, si quid pie preces valent apud Altissimum, valent autem plurimum, prout apostolica exhibent testimonia, et ad inprimis pre se fert evangelium, pro reverenda dominacione vestra [82] non dies cessamus, non noctes. Quid
ni? Si tam pium erga nos gerit animum, ut ultro eciam pietate ad omnem
gratitudinem provocet, ultro benefaciendi per se prebens occasionem, agit
30 reverenda dominacio vestra partes undecumque absoluti perfectique antistitis, qui plus aliis, quam sibi prodesse velit, nemini non benefacere, memoriter tenens dispensatorem fore bonorum temporalium, quibus servos Christi presertim ex animo cupiat alere, cui mundana felicitas id prestat, ut quantum

f. 91r

¹⁰¹ Die erwähnte Person kann nur István Lórántházi, zweimal Ordensgeneral (1496–1500, 1506–1512) sein; nach B. Romhányi stammt das Dokument aus seiner zweiten Amtsperiode. Insgesamt sind von Lórántházi lediglich zwei Urkunden überliefert, und zwar vom 3. und 4. Juni 1506, (Dl. 21 570, 21 571).

4 *prioris generalis*] *suprascr.* **4–5** *pro eadem causa*] *add. in marg.* **18** *ornatissima*] *suprascr.*

velit benefacere, tantum et possit. Ego ut primum fama cerciore nunciante di-
 dici reverende dominacionis vestre huc adventum, mox ingenti fiducia desti-
 navi mittere ad eandem tamquam ad unicum fiducie nostre presidium, expli-
 care gestiens eedem necessitatem nostram, quam in parte ab eadem adiuvari
 5 deprecor. Scit reverendissima dominacio vestra ritum nostri ordinis ab an-
 tiquo inpretermisse observatum in celebracione capituli annualis, qui nobis
 pro lege est, ut negligere nequitiam valeamus, alioquin dirigere et manute-
 nere ipsum ordinem minime sciremus, imo nec possemus. In capitulo enim
 10 superiori et universi cura ordinis pro futuro decernitur et fratrum locacio sta-
 tuitur, ibi communi prece Dominus Deus pro universis, presertim, qui nobis
 pii patroni sunt, exoratur, aliaque multa bona aguntur. Ipsum capitulum nos
 hactenus utcumque per eciam inversa tempora celebravimus, aliunde petitis
 subsidiis, et modo eodem genere studii celebrare cogimur. Proinde rogo, oro
 et obsecro, dignetur eciam dominacio vestra reverendissima aliquid subsidii
 15 in futurum capitulum nostrum, quod Deo volente in festis Penthecostes¹⁰² || f. 91v
 celebraturi sumus, porrigere, quod cedat in amplissimam salutem prosperita-
 temque vite eedem, insuper sit particeps et vestra reverendissima dominacio
 bonorum divinorum, que in capitulo per omnes fratres fient, quo felicius con-
 sorcium sanctorum promereatur adiuta tot precibus servorum Dei. Felicem
 20 eandem valere opto. Vobis bonum diem et quecunque senciebatis omnia.

¹⁰² Vgl. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 1a, 13 und 13a.

20 Vobis ... omnia] *add. manus alia*

XI <LITTERAE FRATRIS BRATULICH PRIORIS GENERALIS>

213 *Litterae procuratoriae*

- Nos frater Simon Bratulych electus episcopus Sirmiensis, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliarius ac ordinis fratrum eremitarum prior generalis eorundemque totus ordo et conventus damus pro memoria, quod nos in causis nostris universis tam per nos contra alios, quam per alios quospiam contra nos, in quibuslibet terminis coram quovis iudice et iusticiario, ecclesiastico videlicet et seculari a data praesentium per anni circulum motis vel movendis. Item, egregios et nobiles Nicolaum Zokoli¹⁰³ etc. fecimus, constituimus et ordinavimus nostros veros et legitimos procuratores, ratum atque firmum nos promittentes habituros, quicquid per prefatos procuratores nostros simul vel divisim, exhibitores videlicet seu exhibitor praesentium, actum, factum et procuratum fuerit in causis nostris universis. Datum in monasterio nostro Thall, feria quarta ante festum Ascensionis Domini, anno salutis millesimo quingentesimo nonagesimo octavo.
- 1598–1601
1598
IV 29

214 <Alia>

- || Nos frater Simon Brathulych electus episcopus Sirmiensis, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliarius ac ordinis fratrum eremitarum prior generalis etc. memoriae commendamus per praesentes, quod nos in omnibus causis nostris et earum articulis, tam per nos contra alios, quam per alios contra nos, in quibus terminis coram quovis iudice et iusticiario regni, ecclesiastico videlicet et seculari a data praesentium per anni circulum motis vel movendis omnibus melioribus, modo, via, iure, causa et [. . .] ||
- 1598–1601
f. 92v
vacat

215 <Gregorii Stamphensis vicarii Thallensis litterae super arenda bonorum aliquot monasteriorum>

- || Ego N. recognosco per praesentes in defalcationem arendae illius Posonii in anno 1628 ratione bonorum monasterii Uyheli, Laad, Dios Gior et Szent Lelek coram personali praesentia suae sacrae maiestatis facta et inita, me nomine totius sacri ordinis Cassoviae percepisse 1. Aprilis anni 1631 thalleros imperiales quadringentos singulos per florenos 1 et denarios Ungaricales 20 constituyente. De quibus suam illustrissimam dominationem, quietum et absolutum vigore praesentium nomine ordinis reddo. Die et anno ut supra. –
- f. 93r
1628
1631

¹⁰³ Nicolaus Szokoly der Jüngere, Burgherr zu Kisvárd, war Stellvertreter des Obersten Landesrichters (*viceiudex curiae regiae*), † 18. IX. 1599, s. JANKOVICS – KÓSZEGHY 2009.

Frater Gregorius Stamphensis vicarius Thallensis et commissarius generalis ordinis Sancti Pauli primi eremite manu propria¹⁰⁴

f. 93v–94r
vacant

216 || *Confirmatio provincialis <Poloniae>*

f. 94v

Nos frater N. ordinis fratrum eremitarum Sancti Pauli primi eremite regulam Beati Augustini episcopi professorum in Hungaria et aliis mundi partibus prior generalis reverendo in Christo patri, fratri N. N. fratrum dicti ordinis nostri in inclito regno Poloniae Deo famulantibus electo provinciali salutem et paternam benedictionem. Quod nos respectum habentes ad religionem laudatosque mores et honestam vitae conversationem vestrae reverendae paternitatis, huic novae electioni capitulariter et canonice factae totum nostrum paternum praebemus consensum pariter et assensum, imo autoritate nostra, qua ex indulto Sanctae Sedis Apostolicae plenarie fungimur, vestrae reverendae paternitatis electionem tanquam personae idoneae et benemeritae confirmamus, approbamus et ratificamus, committentes insuper universis patribus, vicariis, prioribus caeterisque fratribus subditis ordinis nostri in inclito regno Poloniae Deo militantibus sub debito sanctae et professae obedientiae, quod vestrae reverendae paternitati, eorum confirmato et legitimo priori provinciali omnem obedientiam, simul ac reverentiam iuxta statuta et normam ordinis nostri sacri exhibere debeant et teneantur, neque secus facturi. In cuius robur et firmitatem has nostras literas vestrae reverendae paternitati concessas sigillo secreto maiori totius ordinis nostri impressione roboratas mittimus, quas manu propria subscripsimus. Datum in monasterio nostro N. etc. ||

f. 95r–96r
vacant

217 || *Litterae confraternitatis*

16. Jh.
2. Hälfte

Nos frater N. ordinis fratrum eremitarum Sancti Pauli primi eremite regulam Sancti Augustini professorum prior generalis etc. salutem in Domino sempiternam ac devotionis nostrae erga vos continuum incrementum. Quamvis ex charitatis debito omnibus teneamur complacere, illis tamen longe amplius obligamur, quorum amorem et dilectionem certis et indubitatis experimur beneficiorum indiciis. Cum igitur nos, ordinem et fratres nostros in vestram pro facultate vestra receperitis protectionem, tutelam et conservationem, huiusmodi devotionis vestrae attendentes synceritatem, quam ad nostrum geritis ordinem, id quidem ex certa scientia cognoscentes dignum putavimus et divinae acceptum voluntati, ut ab ipso ordine nostro praerogativam sentiretis spiritualium gratiarum. Eapropter vos ad confraternitatem nostram ac ad universa et singula nostrae religionis suffragia in vita recepimus pariter et in morte plenariam vobis participationem gratiarum et spiri-

¹⁰⁴ Federproben auf Bl. 93v: „Gracia Dei et Domini nostri Iesu Christi; Fuit aliquando unus wir [sic!] nomine.“

tualium bonorum, missarum, || orationum, officiorum divinorum, suffragio- f. 97r
rum, ieiuniorum, abstinentiarum, disciplinarum, poenitentiarum, peregrina-
tionum, lectionum, meditationum, contemplationum, observantiarum, devo-
tionum ac omnium bonorum spiritualium tenore praesentium fraterne con-
ferimus, quae per fratres nostros dignabitur operari ac acceptari clementia
5 Salvatoris. Vos eo pacto in confratres nostros ex nunc recipientes, vobiscum
etiam temporanea participantes, volentes eciam, quod cum divinae placuerit
voluntati de exilio instantis miseriae vos evocare, nostroque fuerit capitulo
et ordini nuntiatur, ut pro vobis fiat officium, quod pro fratribus nostris
10 defunctis per totum ordinem fieri consuevit. Datum N., anno N. – Idem, qui
supra, manu propria

218 || *Litterae, quibus ab excommunicatione liberatur*

f. 97v

Nos frater Simon Brathulyth Dei ac Apostolicae Sedis gratia episcopus Sir-
miensis etc. religiosiis fratribus ordinis nostri eremitici Casparo Lukarych
15 ac caeteris in monasteriis nostris Provinciae N. existentibus salutem in Do-
mino sempiternam. Noveritis, quod cum nos ex officio nostro pastoralis ad
istorum monasteriorum visitationem tam adversa valetudine, quam publicis
etiam ordinis nostri praepediti negotiis peragendam venire non potuerimus,
reverendum dominum N. ad visitanda dicta monasteria nostra ac statum eo-
rum nobis referendum destinaveramus. Qui peracto suo per nos ad id petito
20 officio vos ac alios plerosque vestrum extra regulas et statuta ordinis nostri
contra licentiam nostram sibi impartitam, irregularitatis, excommunicationis,
interdictionis ac etiam exilii ac aliis sententiae vinculis innodatos pro-
nuntiasset ac excommunicasset. Quia autem neminem vestrum aut aliorum
25 fratrum nostrorum propter expressam nostram ac ordinis nostri generalis ca-
pituli sententiam eiusmodi poenis subiectum esse regulae ac statuta ordinis
nostri prohibent, ideo vos caeterosque fratres nostros per reverendos dominos
N. ac N. sibi adiunctum || contra normam ordinis nostri, ea qua dictum est, f. 98r
sententia ac poena innodatos ab omni vinculo excommunicationis, suspen-
sionis ac regularitatis interdicti ac alia quavis innodatione ad tempus usque
30 nostrum vel generalis alicuius visitoris brevi per nos ad id destinandi ad-
ventum auctoritate nostra tam episcopali, quam etiam prioratus istius ordinis
generalis liberamus ac absolvimus. Plenam ac liberam tam sacra admini-
stranda, quam etiam reliqua divina officia in dictis monasterii nostri ecclesiis
35 peragendi potestatem, tempus intra praemissum vobis concedendum facul-
tatem, insuper illam auctoritatem praefato domino N. eadem monasteria ac
vos visitandi per nos antea concessam reprobamus, cassamus ac annihilamus
harum nostrarum vigore ac testimonio litterarum mediante. Datum etc.

219 *Litterae, quibus excommunicationem secularis incurrit pro bonis ecclesiasticis ablati*

Nos etc. tibi N. habitatori N., nostrae N. diocesi, tenore presentium ac ad instantiam reverendissimi domini N. ac eius dominorum procuratorum ac
 5 agentium praecipimus ac mandamus, quatinus infra sex dies a die presenti || f. 98v
 intimationis debeas sub poena interdicti ac excommunicationis in subsidium effectualiter dedisse ac consignasse omnem et quamcunque quantitatem pecuniarum, vini, frumenti, segetum ac aliarum rerum habitatum et poenes te
 10 existentium a patre N., nunc eiusdem ordinis apostata seu ab alio eius nomine domino reverendissimo D. instanti et procuratoribus suis vel admodum reverendo patri priori conventus Sancti Petri de Sylvis, nec debeas amplius
 et in posterum sub quovis praetextu et quaesito colore paenes te retinere. Si f. 99r-141r
 quis, et. Citata parte, etc. Alias, etc. In quorum fidem etc. Datum etc. || vacant

XII <NOTULAE ET SENTENTIAE>

17. Jh.
1. Hälfte

220 ||

f. 141v

Adeo crevit parendi dedignatio, adeo effrenis et impetuosa evasit iubendi impotentia, ut subditis iugum plumbeum, et vicissim Principibus ac regulis
5 contra culicem volantem gladius strictus opus esse videatur. Ex Horol. Principum.¹⁰⁵

Difficilis accusatio in principem: Si peccarit, non creditur, si convictus fuerit, non punitur. Hieron. Eccl.

Admodum est de Principibus dicere lubricum, quorum ut praeclare facta
10 praedicare nobis liberum; sic delicta dissimulare necessarium est. Theodosius Imperator ad Stiliconem, cui filios moriturus commendabat. Deprompt. ex Horol. principum, lib. I. cap. 44.

|| Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus
iudicante te, nec eripietur damnante te. Sanctus Augustinus lib. 10. cap. 36.
15 Confess.

Inter omnia officia nulla est durior provincia, quam munus gerere animadvertendi in aliorum peccata. Itaque non secus ac peste fugere illud Dei viros prudenter decet. Animadversionis enim certior comes est odium in castigantem, quam castigati emendatio. Horol. Princ. lib. 1. cap. 46.

20 In nullo inimici nostri magis turbantur, dicebat Diogenes, quam dum nos bene agimus, gerimus.

Plautus in Paenulo comedia ait: „Iste est thesaurus stultis in lingua situs, ut quaestui habeat male loqui maioribus“.

¹⁰⁵ Der 1527 in spanischer Sprache geschriebene Fürstenspiegel (*Libro áureo de Marco Aurelio*, Sevilla) des Bischofs Antonio de Guevara († 1545) wurde ein Jahr später in Valladolid unter dem Titel *Libro llamado relox de principes en la qual va encorporado em muy famoso libro de Marco Aurelio* publiziert und von Johann Wanckel ins Lateinische übersetzt (*Horologium principum sive de vita M. Aurelii imp. libri III*, gedruckt in Torgau 1601). – Bei der Textidentifikation wurde die Leipziger Edition von 1615 (erschienen bei Henning Groß [Grosius]) benutzt. – Der zweite Teil wurde von János Draskovich ins Ungarische übersetzt und 1610 in Graz herausgegeben, vgl. RMNy II, Nr. 994, S. 124f. Das ganze *Horologium principum* wurde 1628 in der ungarischen Übersetzung von András Prágai bekannt und in den folgenden Jahrzehnten von ungarischen Autoren häufig zitiert, vgl. BÁN 1976, S. 140–156; KECSKEMÉTI 2005, S. 224.

3–6 Adeo ... Principum] GUEVARA 1615, Lib. I, cap. XLIII (S. 190) 7–8 Difficilis ... Eccl.] HIER. in *Ecl.* (PL 23, 1132B) 9–10 Admodum ... necessarium est] GUEVARA 1615, Lib. I, cap. XLIV (S. 197) 13–14 Qui ... te] AUG. *conf.* X, 36 (59) 16–19 Inter ... cap. 46.] GUEVARA 1615, Lib. I, cap. XLVI (S. 208) 22–23 Iste ... maioribus] PLAUT. *poen.* 625–626

ANHANG

FRAGMENTUM FORMULARUM STRIGONIENSE
PAULINORUM

221 = Esztergom 1 || <*Littere Emerici prioris generalis*>

p. 4.

[...] piissimum paterni cordis affectum in charitate domini Iesu cum salute. Venerabilis pater, quamquam non nesciamus paternitatem vestram multitudi-
 5 vestre paternitati ascitus ruminatur, pium, sanctum honestumque desiderium
 itidem et nobis auxilium est. Necessitate tamen urgente cuius apud venera-
 bilem paternitatem testis erit frater N., cogimur etc. Inviti numerum vestrum
 inminuimus. Pace igitur paternitati vestri sit reverendum fratrem Michaellem
 10 scriptorem et fratrem Blasium sacristam de S. Laurencio fratremque Michael-
 lem clavigerum de S. Laurencio absolvimus a vestro conventu ad claustra
 Ongwar et Therebes, quos secum afferens usque ad nos cum sarcinis vene-
 rabilis patris vicarii de Capolna, et frater Emericus dispensator presentibus
 15 ipsis prememoratis fratribus. Huic vestre ordinacioni et absolucioni sub debi-
 to obediencie satisfactumque eisdem sit de vestitura competenti. Cum autem
 ad vos Deo optimo iter nostrum prosperante pervenerimus, si commode fieri
 poterit, numerum vestri conventus rursus resartire et complere studebimus.
 Valet autem vos feliciter et sancte ex animo percupimus in Christo Iesu,
 quem pro nobis supplices exorate. Datum ex clauastro nostro Therebesien-
 si septima die Februarii, anno salutis 1542. – Frater Emericus vester prior
 20 generalis¹⁰⁶

1542 II 7
Terebes**222 = Esztergom 2** || <*Venerabili et Religioso Patri Fratri N. Ordinis Fra-
trum Heremitarum etc. Vicario de Capolna in Christo sincere dilecto*>¹⁰⁷

p. 5.

Optate charitatis exuberantem profectum loco salutis. Venerabilis pater, gra-
 tias vobis immensas dicimus pro vestra obsequiosa hospitalitate et charita-
 25 tivis tractatibus, quibus nos et nostros commilitones non tam vero, quam
 sincerissimo et cordiali affectu toto tempore nostre visitacionis recreastis.
 In qua quidem visitacione quamquam nihil turpe et devium, quod oculos
 astripotentis offenderet ac statum regularem denigraret, comperimus: nihilo-
 minus tamen iniuncti nobis officii sollicitudine persuadente ac debito sincere
 30 charitatis instigante, vos ad cure pastoralis officium ex intimo cordis affec-
 tu exhortamur, deposcendo, quatinus in vinea Domini Sabaoth circa gregem
 vobis commissum talem spiritalem exercete culturam, ut dignum pastoris
 nomen nancisci valeatis. Scitis enim eum, qui typum gerit summi pastoris,
 qua modestia et animi magnitudine quaque sanctitate inter pusillum gregem

¹⁰⁶ Die untere Hälfte der Seite ist unbeschrieben.¹⁰⁷ Anrede ursprünglich am Ende des Textes.**3** paternitatem vestram] paternitas vestra (*sic*) **6** itidem] ittidem **26** nostre] nostro**14** vestitura] Cf. GYÖNGYÖSI *decl. const.* Rubr. 44, 45

pollere debeat; pariformiter non ignoratis quam perniciosum quamque de-
testabile sit, dum exemplati cuiuscunque vicio, presertim eius, qui preest,
multa vita scandalizati in voraginem precipicii corruunt. Ad vos itaque per-
tinebit ut quemadmodum hucusque, ita et deinceps vos et direccioni vestre
5 subiectos exemplo sanctitatis eo dirigatis modo, quo tam vos, quam vestri
subditi pro solerti labore multiformem operis fructum ab altissimo in futura
beatorum patria consequi valeatis. Sint ergo sobrii, simplices et quieti, hu-
miles et devoti, corpore casti et anima, patientes et plene obedientes, se in-
vicem diligentes, in timore Deo servientes, silencia sancta tradicionis nostre
10 secundum scripta continue observantes. Nemo disceptet, nemo vaniloquiis
studeat; potissimum vero divina non negligent, chorum frequentent, profes-
sionis sue meminerint, ut sanctum in omnes Christi redoleant odorem. Quo-
modo autem ad instans capitulum generale¹⁰⁸ et cum quibus meare debeatis: 1535 III 3
registrum hiis inclusum liquido demonstrabit. Ex Zentiogh feria quarta post Szentjobb
15 dominicam Oculi, anno salutis 1535. – Frater Valentinus pater prior generalis

223 = Esztergom 3 || <Littere Emerici prioris generalis> p. 6.
Paterno favore premissio cum salute. Honorabilis et dilecte fili, noveris, quod
in cella vestre celle viciniore habemus meras viginti pertinentes ad nos. Com-
mittimus igitur vobis, ut illas meras atque etc. de vestris quicquid necnon
20 unum magnum cantarum collacionarium et picaria maiora XII absque omni
dilacione ad nos mittere debeatis et teneamini sub debito obediencie. Mi-
simus autem nos pro eisdem afferendis unum walahonem, cui vos alterum
associare teneamini, secus non factururus, quam citissime. Valet, favete et fe-
liciter. Datum ex Capolna, feria quinta inicii capituli Anno Domini 1542.¹⁰⁹ 1542
25 – Frater Emericus vester prior generalis Kápolna

224 = Esztergom 4 <Littere prioris generalis> honorabili religioso fratri
Martino ordinis heremitarum seniori in Zentiogh, filio in Christo charissi-
mo¹¹⁰
Paternum favorem cum salute. Honorabilis et dilecte frater. Noveritis, quod
30 monasterium Zentiogh computacionem verissimam debet et tenetur mona-
sterio Gombazegh florenorum in communi moneta XVII, quas pater vicarius
frater N. hic persolvere nequit. Committimus igitur vobis, ut illos florenos

¹⁰⁸ Das Pfingsfest fiel im Jahre 1535 auf den 16. Mai.

¹⁰⁹ Am fünften Tag der Sitzungen des Generalkapitels im Jahre 1542.

¹¹⁰ Anrede ursprünglich am Ende des Textes. – Am unteren Blattrand von einer Schreiberhand aus dem 18. Jahrhundert: „In Szentjog Abbatia prope Varadinum“.

1 pariformiter] *corr. ex parifformiter* **29** salute] *supr.* **31** florenorum] flor.

7–10 Sint ... observantes] Vgl. WALTER MAPES, S. 47.

XVII per manus fratris Bernardi absque dilacione ad nos, ad capitulum in bonis monetis remittere teneamini secus non facturus sub debito obediencie. Volumus etc., ut provideatur eidem fratri N. de aliis equis et curru, quorum subvectione ad nos venire possit. Valet sancte et feliciter in Christo Iesu.

- 5 Datum ex Capolna in festo apostolorum Philippi et Iacobi, anno Domini 1542.

1542 V 1
Kápolna

225 = Esztergom 5 || *Supplicatoria quando placuerit*

p. 7.

- 10 Sacratissima Cesarea Maiestas, Domine et domine clementissime. Oracionum in Domino devotarum perpetueque fidelitatis nostre in gratiam Maiestatis Vestre humillimam commendacionem. Credimus non ignorare Maiestatem Vestram cum antea aliquocies tam vero proximis diebus Maiestati Vestre declarasse certos vestitos bona nostra ecclesiastica iam alioqui per vos satis desolata anhelare et a Maiestate Vestra velle impetrare. Nosque humillime Maiestati Vestre propterea supplicasse nostraque supplicatione in pleno
15 consilio revisa obtinuisse litteras mandatorias vel mandati, quarum exemplum presenti supplicationi annexum offerimus, ut videlicet dictos vestitos, qui ingentem rapinam innumeraque spolia de ipsis bonis vel de iis bonis nostris propter loci commoditatem exercere posset dicionique Maiestatis Vestre adeoque toti illi tractui nocere nullus daretur locus [...]

Index nominum et rerum

- Aaron, 112-35
abbas seu praepositus Praemonstratensis, 115-26
absolutio, 3-4-3-7, 4-15, 8-9, 28-4, 29-20, 31-17, 33-7, 34-19, 35-1, 35-13, 39-13, 66-11, 104-32, 110-19, 110-20, 114-6, 114-10, 126-15
absolvere (absolutio), 100-26
admonitio, 14-14, 15-7, 27-18, 27-20, 93-28
admonitiuncula, 40-26
advocatus ordinis, 18-33
Agria, coenobium, 46-29
allodium, 31-30, 103-10
almiflamus (*sic*), 124-2
Ambrosius
 frater, 32-7
 Sanctus, 26-17
amorositas, 116-9
Andreas, Sanctus
 claustrum (cf. Visegrád), 67-6
 festum, 46-32
Anna, Sancta, 34-10, 70-13
 claustrum, 41-7, 61-4, 61-16, 76-4
Antichristiana factio, 54-29
Antichristus, 54-28, 55-12, 55-18
Antonius
 frater, 31-34
 prior, 31-25
 vicarius in Szentmihálykő, 16-4
Apollion, 56-16
apostasia, 12-7
apostata, 6-9, 8-8, 12-2, 57-1, 119-12, 138-9
arenda, 135-24, 135-26
assecuratio, 46-30, 47-10, 47-11
astripotens, 143-28
Augustinus, Sanctus, 49-35, 99-12

baiulus, 117-24, 118-11
Baranya, comitatus, 94-23
baro, barones, 16-31, 68-17, 86-22, 111-5
Bebek, Imre, 54-3
Benedictus, frater, 31-20
Bernardus, frater, 145-1
bladum, 87-33, 102-8, 111-11, 112-24, 116-11
Blasius, sacrista de S. Laurentio supra Budam, 143-9
Bratulich, Simon, episcopus Sirmiensis, Zagrabiensis et prior generalis, 11-6, 69-11, 135-3, 135-17, 137-13, 137-14

- Buda (Ofen, heute Budapest I), 46-32, 47-7, 47-12, 47-22, 67-8, 67-30, 68-8, 68-17, 78-18, 132-34, 133-15
- Budaszentlőrinc (B. Laurentius super Budam, heute Budapest II), 19-32, 69-7, 70-6, 78-26, 84-9, 91-33, 92-7, 92-15, 118-11, 131-12
- caesar, 58-15, 81-20, 82-15, 83-25, 83-34
- canonicus, 70-8, 72-17
- cantor, 128-23
- capellanus, 19-4, 58-29, 61-36, 63-4, 63-20, 80-18, 81-15, 87-18, 104-28, 133-7
- capitosus, 119-11
- capitulum, 17-16, 17-20, 18-18, 24-7, 24-9, 41-2, 59-31, 67-19, 72-12, 90-13, 90-15, 90-19, 94-27, 107-28, 111-10, 111-11, 111-15, 113-32, 115-27, 116-10, 134-11, 134-15, 134-18, 137-8, 144-24, 145-1
- annuale, 25-14, 67-3, 68-16, 77-22, 88-23, 88-29, 90-9, 90-31, 111-1, 111-23, 111-27, 111-29, 111-35, 112-1, 112-23, 132-28, 133-11, 133-18, 134-6
- annuale (i.e. continuatum), 111-25
- generale, 25-14, 59-9, 59-26, 72-10, 81-16, 90-10, 110-23, 118-8, 137-26, 144-13
- carcer, 5-22, 35-26, 35-33, 128-10
- cardinalis tituli Sanctorum Quatuor Coronatorum, protector ordinis, 20-4
- Cassovia, *siehe* Kassa
- castellanus, 16-32, 31-30, 118-16
- castellum, 83-31
- castrenses, 30-14
- castrum, 118-19
- cedula, 125-8
- celeuma, 65-7
- cellarium, 71-23, 100-20
- census, 59-5, 73-35, 75-30, 76-7, 79-4, 79-13, 79-15, 79-22, 80-2, 80-6, 91-32, 92-11, 92-14
- Cheet, *siehe* Csút
- christifideles, 75-34, 107-38, 113-7, 117-6, 118-7, 118-15, 118-19, 127-1
- circumire (i.e. visitatio monasteriorum), 61-2
- civis
- Budensis, 92-4, 92-14
- iuratus, 16-32, 67-7, 78-21
- civitas, 59-6, 67-8, 68-8, 72-11, 81-38, 83-24, 83-30, 83-31, 117-32, 118-19
- claustrum, 19-31, 31-25, 41-6, 58-29, 61-4, 61-22, 66-14, 67-6, 67-14, 68-21, 72-11, 76-4, 80-18, 81-6, 81-10, 86-3, 86-6, 86-10, 87-29, 87-30, 91-16, 92-13, 92-14, 92-22, 97-2, 103-9, 104-2, 115-22, 117-18, 117-26, 118-12, 119-16, 119-18, 123-8, 125-2, 126-35, 127-32, 127-35, 128-28, 129-11, 129-18, 129-23, 130-15, 130-32, 131-12, 131-

- 17, 131-18, 131-26, 131-31, 132-1, 132-6, 132-11, 132-13
- claviger, 66-14
- clenodia ecclesiastica, 102-6, 107-37
- coenobium, 13-13, 13-32, 15-10, 16-15, 24-30, 31-22, 46-29, 104-27, 118-25, 119-12, 120-17, 120-28
- collecta (oratio), 66-26, 67-25, 70-13, 70-15, 70-17, 71-35, 74-31, 75-25, 76-30
- collega, 13-34, 14-18, 53-3, 53-9
- comes, 16-31, 92-24, 118-16, 129-33, 131-13
- Regni, 89-4
- commissarius generalis, 136-1
- confessio, 110-14, 114-2, 114-4, 114-6, 114-7, 114-10
- confrater, 3-14, 3-23, 3-24, 3-29, 7-22, 9-2, 51-5, 54-20, 66-4, 77-11, 90-14, 90-34, 102-18, 103-31, 104-4, 111-30, 113-22, 115-1, 116-24, 137-6
- confraternitas, 23-4, 25-1, 72-3, 72-5, 72-6, 136-34
- confratria, 72-34
- constitutiones, 15-23, 16-23, 40-4, 98-1, 98-18, 99-1, 101-32, 103-5
- consuetudo, 13-20, 13-26, 16-34, 40-29, 41-9, 61-2, 77-9, 79-14, 90-31, 100-1, 100-9, 108-6, 110-25, 127-27
- celebrationis capitulorum, 86-18
- prisca ordinis, 15-20
- Regni, 76-16, 89-14, 89-16, 89-25, 89-34, 132-18
- contributio, 73-35
- conventus, 17-8, 25-14, 26-5, 30-13, 32-16, 33-10, 33-16, 34-10, 35-20, 35-22, 35-35, 39-25, 46-24, 77-31, 78-24, 79-20, 91-16, 101-1, 101-3, 101-20, 101-33, 101-34, 102-12, 107-29, 121-31, 126-35, 128-29, 129-13, 135-5, 138-11
- correctio, 13-28, 35-8, 35-13, 43-18, 96-22, 100-23
- corrector, 44-10
- creditiva, scil. fides, 109-10, 126-32
- Cristina nobilis domina, 132-12, 132-14
- Csút (Cheet, heute Budapest XXII), monasterium, 22-17, 87-29
- cubulus, 127-26, 129-24
- curia, 76-27
- regia, 132-15
- Romana, 6-3, 6-4, 8-27, 14-21, 117-11
- Cyrce, 43-29
- dacio, 76-8, 76-30
- datio, 75-30
- decima, 62-5, 62-24, 76-31, 112-30, 113-16, 113-23, 129-25
- dedicatio ecclesiae, 122-24, 122-27
- Demetrius, iuvenis de Lád, 46-24
- Diósgyőr (Diiosgewr, Gewr, Dios Gior, heute ein Stadtteil von Miskolc), mona-

- sterium, 92-23, 104-34, 135-27
- dica, 6-25, 58-30
- diffinitores, 23-17, 67-3, 67-19, 70-11, 71-21, 72-35, 81-16, 101-34
- Diiiosgewr, *siehe* Diósgyőr
- director, 46-16, 104-1, 104-8
- disturbium, 94-28
- dogma, 111-19
- domina nobilis, 38-25, 75-7
- domini saeculares, 118-16
- domuncula, 105-4, 105-29
- domus, 31-28, 33-33, 48-13, 59-4, 59-6, 71-22, 73-32, 73-33, 76-27, 77-6, 105-1, 118-4, 119-24
- diffinitoria, 10-2
- Paulinorum Budae, 46-33, 92-2
- domus (monasterium), 16-28, 17-19, 17-29, 25-18, 28-4, 28-7, 29-7, 29-8, 31-4, 31-8, 31-10, 31-21, 32-27, 33-3, 33-21, 34-7, 35-20, 36-10, 39-31, 40-11, 40-12, 40-24, 46-33, 51-7, 51-29, 66-9, 66-21, 68-30, 69-3, 72-32, 76-5, 76-8, 76-11, 102-22, 102-24, 104-4, 110-12, 115-4, 115-5, 115-27, 116-2, 116-12, 119-26, 119-30, 119-31, 120-4, 122-21, 124-17, 126-3, 126-6
- domus coenobialis, 19-2, 127-35
- ecclesia, 122-20
- electio, 69-17, 69-20, 94-31, 136-10, 136-13
- canonica, 13-23, 69-18, 94-31, 136-10
- eleemosyna, 123-17, 123-27, 124-10, 124-15, 124-24, 124-28, 131-19, 132-3
- Elysium, 54-11, 56-21
- Emericus
- dux, festum depositionis, 24-20, 24-26
- frater, 92-33
- dispensator, 143-12
- prior generalis, 143-1, 143-19, 144-16, 144-25
- Emericus de Peren, *siehe* Perényi Imre
- emptio, 129-12
- vineae, 126-33
- emunitas, 107-14
- Enyere, monasterium, 63-18
- episcopus, 111-15, 112-1, 112-30, 123-3
- Wesprimiensis, 19-21
- epistola
- commendatitia, 19-11
- credentialis, 126-25
- donatoria, 128-26
- Érsekújvár (Nova Civitas, heute Nové Zámky, SK), 131-5
- excommunicatio, 137-12, 138-1, 138-6
- exequiae, 122-31, 122-33, 122-35
- exhibitor, 126-28
- exhortatio, 3-16, 4-15, 4-16, 4-26, 4-27, 13-15, 15-7, 25-19, 28-28, 32-32, 33-23, 95-11
- fautrix, 87-2
- fiscus, 24-8, 86-21, 88-26, 90-32, 111-27

- fornicatio, 3-21, 41-18, 41-23, 41-24, 41-35, 42-17
- forum spirituale, 132-21
- Franciscus, frater, 40-12
- frater, fratres, 13-8, 54-6, 55-35, 56-23, 63-27, 75-17, 80-18, 100-22, 114-24, 116-20, 116-29, 117-9, 117-13, 117-31, 117-32, 119-33, 120-33, 124-19, 125-9, 125-29, 126-17, 130-32, 132-26, 134-9
- brigator, 120-29
- capitularis, 67-30
- conventualis, 37-30, 92-21, 120-18
- conversus, 73-21
- divagus, 3-9, 29-20, 29-22, 34-19
- fugitivus, 125-17
- Glagolita, 82-24
- heremita, 130-16
- Latinus, 82-24
- pius, 125-36
- religiosus heremita, 131-11, 131-31, 132-10
- reversus, 125-17, 125-21
- subditus, 15-32, 26-4, 29-9, 29-22, 30-3, 31-3, 32-7, 32-24, 34-21, 36-25, 43-5, 57-22, 69-22, 94-18, 95-4, 102-17, 104-31, 104-34, 121-25, 136-15
- frumentum, 124-18, 138-8
- Gönc (Gencz), claustrum, 31-25
- Garam (flumen, slowak. Gron), 131-15
- Gencz, *siehe* Gönc
- Gengyes, *siehe* Gyöngyös
- Georgius, Sanctus, martyr, 67-10, 79-21
- Germana, illuvies, 64-24
- Germanicum Imperium, 55-12
- Goliad, 55-28
- Gombaszög (Gombazegh, heute Slavec-Gombasek, SK), monasterium, 32-24, 53-29, 144-31
- Gombazegh, *siehe* Gombaszög
- grassatio, 21-15
- grassator, 16-12
- Gregorius
- Coelius, 53-3, 53-9, 55-23
- frater, 46-3, 46-15
- Magnus, 38-17
- Regula pastoralis*, 38-18
- gubernamen, 40-30
- Gyöngyös (Gengyes), oppidum, 71-21
- gyrovagus, 119-17
- habitus, 45-25, 46-6, 46-11, 68-6, 119-20
- monachalis, 119-16
- Harkány (Harkan, heute Taktaharkány), allodium, 31-29
- Harkan, *siehe* Harkány
- hebdomadarius, 67-28
- heremitorium coenobiale, 118-14
- heremus, 94-6
- horae canonicae, 25-4, 34-1, 37-29
- Hungaria, 20-22, 69-12, 84-8
- Regnum, 73-3, 84-16, 88-3, 90-5
- Hungarica deserta, 55-22
- Hystria (heute kroat.–slowen. Istra, it. Istria), 6-15, 8-27, 14-21, 82-8, 82-22
- imperator, 80-12

- indulgentia, 119-34
interdictum, 138-6
iobagio, 58-30, 75-31, 75-32, 76-3, 76-11, 76-17, 76-23, 79-12, 79-19, 79-24, 79-26, 80-5, 80-7, 93-7, 93-14, 93-16, 93-24, 127-3
- Iohannes
frater, 22-33
presbyter, organista, 104-33
Szapolyai (Zapolia, de) cf. Johann von Zápolya, Gespan der Zips, 131-13
- Israelitae, 54-14, 56-23
iudex, iudices, 16-32, 20-13, 78-27, 88-34, 88-37, 89-5, 107-22, 118-16, 132-21, 135-7, 135-21
ecclesiastici, 107-2
saeculares, 132-18
- iugerum, 75-12
ius, iura
patronatus, 62-14
possessionaria, 131-9
regium, 132-5
- iusticiarius Regni, 52-15
- Jofa, *siehe* Szentjermos
- Kápolna (Capolna, heute Oradea, RO), 40-11, 40-13
vicarius, 16-19, 16-35
- Kápolna (Capolna, heute Oradea, RO), claustrum, 143-12, 144-24, 145-5
- Kassa (Cassovia, heute Košice, SK), 135-29
- Lád (Laad, heute Sajólad), conventus, 46-24, 101-17, 101-18
- Lád (Laad, heute Sajólad), monasterium, 46-6, 135-27
- Laad, *siehe* Lád
- labor, 23-21, 37-31, 40-36, 77-9, 79-27, 93-21, 96-32, 102-15, 113-22, 115-23, 119-9, 119-10, 120-7, 120-12, 123-12, 123-23, 130-23
- lar(i)dum, 116-11
- latro, 100-22
- laudes (officium), 74-23
- lector, 128-24
- legatio, 126-28
- legatus, 61-8
papalis, 110-3
- Letho, 26-12
- lex, 26-13, 38-9, 38-14, 49-7
regnicolarum, 89-24
- liber
alicui pro tempore concessus, 92-34, 93-2
- lingua
Latina, 10-2
- litterae, 136-20
apostolicae, 107-20, 107-22, 107-23
confraternales, 9-3, 22-18, 22-31, 23-13, 66-18, 67-16, 70-1, 71-1, 71-16, 72-1, 72-8, 74-3, 75-3
confraternitatis, 136-23
credentiales, 91-6
efficaces, 132-31
privilegiales, 130-24, 130-30, 133-10
confirmatoriasque, 133-12
- litterula, 101-30, 125-21, 125-36
- locatio
domus, 91-32

- fratrum, 134-9
telonei, 67-1
Lukarych, Casparus, 137-14
Luther, Martin, 53-21, 54-28, 57-16
 postilla, 53-7
Lutherana factio, 56-37
Lutheranum stadium, 56-2
Lutheranus, 57-8

Máramaros (heute Maramureş, RO), 92-25
Máriavölgy, *siehe* Thal
magnates, 60-35, 86-22, 109-6, 111-5
malagma, 13-29
manutentio, 68-31
Marót (Maroth, heute Pilismarót), possessio, 79-9, 79-12, 79-26
Marcus, quondam prior de Újház, 32-25
Mare Rubrum, 113-1
Maroth, *siehe* Maróth
Martinus
 Beatus, episcopus, 78-18
 senior, 144-26
Matheus de Thasnad, canonicus Waradiensis, 70-3, 70-8, 70-12, 70-20, 70-25, 70-29
matrona nobilis, 30-22, 30-24
Maximus Taurinensis: *Homiliae*, 26-22
meta, 26-14, 127-9, 127-10, 127-24, 129-6, 129-7, 129-20, 129-21, 130-24, 130-28
Michael
 claviger de S. Laurentio supra Budam, 143-10
 scriptor de S. Laurentio supra Budam, 143-9
Michael, archangelus, 67-9, 92-5
miles, 98-6
missa
 ‘Cibavit’, feria quinta, 75-23
 ‘Humiliavit’, feria sexta, 75-24
 de BMV, sabbato, 75-24
 de defunctis, feria secunda, 75-22
 de S. Iohanne, feria tertia, 75-23
 de SS. Trinitate, dominica, 75-22
 pro peccatis, feria quarta, 75-23
missa, missae, 24-20, 25-3, 33-35, 37-30, 66-18, 66-26, 66-27, 67-16, 67-24, 67-27, 70-1, 70-12, 70-21, 71-15, 71-33, 72-8, 72-27, 74-12, 75-21, 86-30, 88-17, 111-33, 137-1
missale, 119-23, 119-30, 119-34
modus epistolaris, 42-23
molendinum, 130-7, 131-14
monasterium, 14-13, 14-24, 14-36, 15-14, 15-19, 15-22, 15-31, 16-1, 16-6, 16-36, 17-27, 17-33, 18-1, 18-3, 18-20, 24-29, 32-18, 33-33, 47-7, 47-11, 47-21, 50-34, 50-35, 61-3, 62-31, 63-18, 63-27, 63-28, 66-21, 66-23, 67-20, 68-27, 68-32, 69-7, 69-30, 70-5, 70-9, 70-12, 70-25, 70-28, 71-4, 71-9, 71-11, 71-24, 71-32, 72-17, 74-8, 74-10, 74-18, 74-28,

- 75-8, 75-17, 78-8, 78-32, 78-33, 79-10, 81-12, 82-3, 82-8, 82-13, 82-22, 84-9, 84-15, 84-26, 85-2, 85-24, 85-30, 87-24, 87-32, 88-1, 89-3, 91-20, 91-30, 92-1, 92-7, 92-31, 92-32, 93-17, 97-5, 100-30, 101-25, 102-6, 109-14, 109-27, 113-35, 116-5, 116-20, 116-29, 135-14, 135-27, 136-22, 137-15, 137-17, 137-19, 137-34, 137-36
 Sancti Spiritus, 48-5
 Sancti Stephani Rotundi, 20-8, 83-20
 moneta, 144-31, 145-2
 nova, 120-21
 monitio, 25-27, 32-32, 33-13, 35-25, 98-4
 canonica, 12-1, 12-13
 monitum, 28-27, 29-13, 33-23, 97-28
 Moyses, 62-34, 112-35, 113-2
 munus, 79-22, 80-4
 Musae, 55-14
 Musophilus, *siehe* Simontornyai, Gergely
 mussitare, 60-8
 mussitatio, 101-8

 Nestor, 27-24
 Nicolaus de Themeswar, 70-7
 nobilis, 118-16, 124-15
 nonae frugum, 76-16
 norma ordinis, 69-26, 136-18, 137-28
 Nosztre
 claustrum, 67-15
 monasterium, 67-3

 Nova Civitas, *siehe* Érsekújvár
 novicius, 5-11, 5-12, 45-27, 46-20, 128-11, 128-14
 nuncius, 27-16, 43-13, 103-24
 specialis, 126-9

 officialis, 83-30, 89-17, 93-7, 93-14, 93-24, 118-17
 officium, 24-35, 137-21
 defunctorum, 68-18, 68-23
 divinum, 25-4, 25-14, 74-25, 86-12, 96-17, 96-19, 96-20, 137-1, 137-9, 137-34
 missae, 24-28, 73-16, 73-21, 74-30, 74-34
 misse, 75-26
 praedicationis, 101-19
 Olmütz (Olomuc, heute Olomouc, CZ), 12-22
 Olomuc, *siehe* Olmütz
 Opatovius, Ioannes, provincialis electus Poloniae, 69-13
 oppidum, 83-24, 83-30, 83-31
 oratio, 18-19, 20-6, 21-4, 21-29, 23-6, 24-20, 25-6, 32-3, 32-14, 45-28, 50-14, 51-25, 52-4, 52-10, 58-5, 58-8, 60-31, 61-18, 61-21, 61-26, 62-7, 62-33, 63-3, 63-16, 66-4, 70-21, 70-29, 72-27, 80-14, 81-21, 83-8, 84-11, 86-30, 87-3, 88-17, 88-31, 90-3, 90-19, 90-23, 91-3, 91-8, 96-5, 96-32, 99-2, 100-17, 100-18, 104-20, 106-27, 107-5, 108-20, 109-16, 109-24, 110-5, 111-12, 111-17, 112-4, 112-25, 113-13, 114-16, 115-29, 117-8, 117-22, 118-

- 8, 120-2, 120-30, 121-14, 123-18, 124-2, 124-32, 124-35, 126-26, 131-30, 133-20
- ordines
sacri, 114-15, 114-25, 114-29
- ordo, 117-7
heremiticus, 61-19
religiosorum, 111-23
- ostensor, 117-25, 118-12, 119-9, 125-28
- Ovidius: *Metamorphoses*, 26-14
- palatinus, 7-4, 7-5, 68-17, 73-3, 88-5, 88-37, 90-5
- panis, 31-6, 35-33, 110-12, 124-3, 124-10
siliginus, 124-19
- papa, 18-21, 64-32, 64-33
Gregorius Magnus, 38-17
Romanus, 55-9, 55-10, 55-17, 105-1, 106-18, 107-1, 107-7, 108-11
- Paphnutius, 55-3
- pastor, 104-1
- patronatus, 61-22
- patronus, 104-19, 104-20
- Paulus
apostolus, 56-1
primus heremita, 13-7, 85-28, 87-21, 90-18, 90-36, 109-3, 111-10, 113-27
- pecunia, 126-1
- pedagitor (<pedagium), 83-30
- Pentecostes, 92-8, 92-18, 134-15
- Perényi
Imre (Emericus de Peren), 90-5
Péter (Petrus de Peren), 7-28, 90-1
- percussio, 100-23, 100-24
- arborum, 35-28
fratrum, 128-1
hominum, 56-11
- Pest (heute Budapest V), 132-34, 133-15
domus ordinis, 59-4
- pestis, 38-32, 42-26, 139-17
- Petrus
plebanus, 19-15
prior generalis, 79-6
Sanctus, 54-10, 54-13, 56-19, 105-12
Tomicki, episcopus Cracoviensis, 21-25
- Petrus de Peren, *siehe* Perényi Péter
- Philippus de Senis, 21-3
- Plautus: *Poenulus*, 139-22
- plebanus et vicearchidiaconus, 92-33
- poeta, *siehe* Ovidius, Vergilius
- Polonia, 4-24, 8-26, 12-1, 12-4, 13-14, 21-26, 21-34, 69-14, 69-23, 136-7, 136-16
rex Poloniae, 6-24, 15-11
- portio, 131-32
- portitor, 117-32, 126-18
- possessio, 17-3, 62-24, 67-5, 71-3, 71-21, 73-9, 73-30, 75-11, 75-13, 76-24, 77-3, 79-9, 79-12, 79-26, 79-33, 108-2, 117-32, 124-29, 125-1, 127-28, 128-33, 128-36, 129-11, 129-18, 131-14, 131-17, 131-23, 131-32
predialis, 71-7
- praedicatio, 25-5, 36-1, 101-17, 101-19

- praedicator, 3-5, 8-16, 34-7, 34-10, 34-11, 34-15, 100-29, 101-16, 101-23
 praelatura, 98-19
 monasterii, 97-4
 praelatus, 38-24, 68-17, 98-19, 102-20, 104-1
 saecularis, 16-31
 praesentia effigialis, 14-12, 15-6, 18-17
 presbyter, 117-10, 117-23
 prior, priores, 13-8, 15-32, 17-32, 21-25, 26-25, 26-32, 30-22, 31-2, 32-21, 32-25, 32-29, 33-18, 33-19, 39-32, 48-3, 48-5, 63-27, 69-5, 75-17, 80-17, 92-34, 93-6, 94-18, 94-22, 95-11, 102-13, 116-19, 116-29, 117-13, 117-17, 118-17, 118-26, 119-22, 119-25, 121-32, 121-36, 122-23, 122-24, 123-3, 126-15, 126-34, 136-15
 communitatis, 119-22
 generalis, 17-8, 19-29, 22-19, 66-20, 67-3, 67-18, 67-30, 69-8, 69-13, 74-5, 74-16, 80-11, 94-16, 94-18, 94-21, 102-12, 103-21, 104-30, 117-6, 117-17, 117-31, 118-13, 120-1, 120-29, 121-13, 121-31, 123-3, 125-5, 125-17, 126-11, 128-1, 128-11, 133-4, 135-5, 135-19, 136-6, 136-25
 provincialis, 12-1, 12-4, 69-15, 69-25, 136-18
 electus, 136-7
 Poloniae, 136-3
 Sancti Stephani Rotundi, 14-23, 104-14, 105-17, 106-20
 prioratus, 24-31, 29-8, 32-23, 33-9, 35-17, 95-24, 121-13, 121-17, 121-31, 137-32
 privilegium, 6-21, 82-2, 107-3, 107-14
 procurator, procuratores, 40-13, 52-17, 52-19, 118-34, 135-10, 135-11, 138-4, 138-10
 professio, 12-15, 13-9, 15-33, 25-28, 29-18, 37-22, 57-7, 103-28, 117-17, 126-7, 128-11, 128-17, 128-21
 promontorium, 71-24, 91-21, 113-9
 Propertius: *Elegiae*, 26-14
 protector ordinis, 4-23, 6-18, 18-21, 18-33, 20-4, 21-25, 21-27, 23-15, 63-22, 73-4, 88-6, 88-13, 89-15, 89-34, 106-6, 106-33, 107-1, 107-4, 110-24, 113-17
 protonotarii, 88-34, 89-4, 89-10
 provincia, 35-19, 39-27, 94-18, 137-15, 139-16
 Polona, 12-15
 provisor, 102-30, 112-33, 119-36, 123-29
 psalterium, 100-12
 Beatae Virginis Mariae, 24-24, 73-22
 pseudoprophetae, 54-14, 56-23
 quitantia, 52-23, 77-30, 78-24, 92-11, 92-12
 reformatio, 15-17, 87-24, 95-19

- domus, 7-2, 87-1
ordinis, 132-27
regula, 36-25, 68-5, 98-21, 137-26
 professionis, 30-9
reparatio monasterii, 110-21
restauratio monasterii, 109-14
rex, Hungariae, 6-25, 88-36
ritus ordinis (in celebratione capituli), 134-5
Roma, *siehe* Urbs
rosarium, 73-22
Rynderer (Rinner), Iohannes, 79-2
- sal, 6-25, 6-30, 92-19, 92-20, 92-26, 132-24, 132-30, 132-33, 133-8, 133-14
Salmar (Solymár), possessio, 67-5
Salomon (Vet. Test.), 53-19, 54-29
salvus conductus, 16-29, 83-5, 117-3, 117-5, 117-19, 117-21, 118-5, 118-6
Sancta Sedes Apostolica, 14-2, 69-19, 107-3, 107-27, 136-12, 137-13
sanctio
 canonica, 132-17
 regulae, 103-5
 regularis, 18-11
Sanctus Petrus in Silvis (Sveti Petar u Šumi, Istrien, HR), 138-11
Sclavonia, 29-26, 34-25
seges, 93-8, 138-8
servitium, 37-36, 46-1, 46-21, 51-25, 60-20, 61-30, 61-33, 62-7, 63-16, 76-8, 77-9, 79-4, 79-22–79-24, 80-4, 86-31, 88-17, 88-24, 102-16, 108-27, 112-24
- Dei, 96-29, 97-15, 99-7, 104-5, 104-10, 109-29
 divinum, 111-12, 115-21
servitor, 63-20, 87-7, 95-20, 111-14
servus, 51-21, 84-13, 87-14, 93-25, 100-22, 105-8, 133-32, 134-19
sessio, 79-19, 130-8, 130-27
 deserta, 77-6
 iobagionalis, 75-10
 iobagionaria, 130-6
sigillum, 12-28, 25-17, 52-21, 83-29, 89-31, 120-26, 127-34, 130-30
 domus, 91-30, 92-10
 monasterii, 78-7, 78-14, 78-31
 ordinis, 66-28, 67-29, 70-31, 71-36, 72-31, 73-26, 74-11, 74-20, 75-1, 75-28
 prioris, 76-18
 secretum maius ordinis, 136-21
Silesia, 12-2, 12-4
silva, 93-9, 127-9–127-11, 130-11
Simon frater, 48-4
Simontornyai, Gergely (Musophilus), 53-3, 54-2
Slavonia, 94-23
solivagus, 68-8
Stamphensis, Gregorius, vicarius, 136-1
Stanchel (Stenczel), Michael, iuratus Budensis, 77-32
status regularis, 143-28
statuta
 Ecclesiae, 89-14
 ordinis, 14-4, 15-2, 30-9, 54-23, 69-26, 136-18, 137-21, 137-26

- Regni, 89-27
regularia, 15-16
Stephanus prior
 generalis, 133-7
 in Székelyháza (heute Sâncraiu de Mure, RO), 16-5
studium humanitatis, 95-13
superior, 34-11, 68-10, 96-11, 119-1, 119-3, 119-15
 praelatus ordinis, 95-28
synodus, 111-21
 Nicaena, 55-3
Szántó (Zantho, heute Pilisszántó), possessio, 67-5
Szemerey (Zemerey), Albertus, nobilis, 31-27
Szentjeromos (aliter Jofa, heute Oradea, RO), monasterium, 70-31
Szentjobb (Zentiogh, heute Sâniob, RO), monasterium, 144-14, 144-27, 144-30
Szentlélek (Szent Lelek, heute Dédestapolcsány), monasterium, 135-28
Szentmihálykő, Szentmihályköve (Tóti, heute Tăuți, RO), monasterium, 16-5
Szokoly (Zokoli), Nicolaus, 135-9

Tóti, *siehe* Szentmihálykő
tabellio, 131-4
talio, 122-28
taxa, 73-35, 80-3, 80-6
tegumentum, 105-26
telonearius, 16-32
teloneator, 7-7, 89-13
teloneum, 67-1, 67-4, 89-18, 89-22, 89-26

Terebes (Therebes, heute Trebišov, SK), claustrum, 143-11, 143-19
terra, 27-28, 35-3, 45-12, 45-34, 47-31, 56-10, 56-37, 81-27, 81-33, 83-21, 83-26, 105-30, 106-30, 108-22, 113-1, 113-3, 118-19, 127-9–127-11, 127-15, 128-34
 Aegypti, 112-34
 arabilis, 130-10
 Scepusiensis, 131-14
Thal (aliter Máriavölgy, heute Marianka, SK), 11-5, 69-30, 71-4, 71-28, 135-14, 135-24, 136-1
Therebes, *siehe* Terebes
Thokay, *siehe* Tokaj
Tokaj (Thokay), castrum, 31-30
Transdanubialis pars (scil. Hungariae, Dunántúl), 62-30
Transsylvania, 6-4, 8-27, 16-3, 16-29, 17-1, 17-28
tributum, 117-37, 118-24
 montis, 124-31, 124-35, 129-24
tricesima, 89-17, 89-22, 89-26
tricesimator, 7-7, 83-30, 89-13
tunica, 32-9, 32-10
Turca, 18-8, 51-20, 62-29, 83-22, 87-30, 108-13, 109-28, 110-13
tyro, 46-2, 118-16

Újház (Wyhaz, heute Kurittyán), monasterium, 32-7, 32-25
Újhely (Wyhel, Uyheli, heute Sátorajújhely), monaste-

- rium, 104-31, 104-33, 135-27
- Ungvár (Ongwar, heute Užhorod, UKR), claustrum, 143-11
- urbs, 17-3, 97-25
- Urbs (Roma), 18-33, 20-7, 21-11, 57-18, 83-5, 83-19, 83-23, 84-5, 105-18, 106-17, 106-31, 107-13
- Várad, civitas Waradiensis (Großwardein, Oradea, RO), 70-27
- Valentinus
 - prior generalis, 77-31
- Valentinus (Hadjnagy)
 - prior generalis, 13-16, 14-22, 16-4, 16-30, 17-31, 19-5, 22-20, 23-16, 52-24, 53-10, 70-2, 71-16, 72-9, 72-35, 73-29, 74-4, 75-4, 75-32, 76-21, 77-2, 81-16, 94-20, 115-24
 - vicarius vel prior, 91-15
- Valentinus, prior generalis, 144-15
- venditio, 119-35, 120-1
 - vineae, 91-14, 120-1, 120-16, 126-33
- Vergilius: *Aeneis*, 30-31
- vestitura, 32-5, 99-3
- via, 11-8, 14-34, 16-9, 16-12, 21-11, 32-4, 33-5, 34-5, 46-27, 49-33, 53-27, 55-20, 61-8, 89-1, 98-9, 99-31, 118-34, 131-6, 135-23
 - bona, 110-34
 - carnis universae, 122-1, 122-18
 - Dei, 95-2
 - peregrinationis, 61-6
 - publica, 127-13, 129-7
 - regularis disciplinae, 14-5
 - salutis, 30-9, 33-12, 33-20
 - veritatis, 54-10, 56-20
 - vitiorum, 40-35
- viator, 23-33
- vicariatus, 24-31, 68-34, 95-24
- vicarius, 3-4, 8-12-8-16, 8-20, 13-8, 13-34, 14-22, 14-36, 16-4, 16-19, 16-25, 17-31, 18-10, 26-6, 26-8, 26-10, 26-25, 26-29, 26-33, 27-5, 27-9, 27-17, 28-4, 28-13, 28-21, 34-8, 39-15, 66-5, 66-21, 67-32, 69-1, 69-22, 74-27, 75-17, 75-25, 77-31, 91-15, 92-12, 93-6, 94-18, 94-22, 95-11, 96-29, 97-2, 97-19, 97-22, 99-3, 100-1, 100-3, 100-13, 100-29, 100-31, 101-23, 101-29, 102-12, 102-26, 103-1, 103-4, 103-21, 103-26, 107-2, 113-32, 116-19, 116-28, 117-13, 117-17, 117-22, 118-4, 118-6, 118-17, 118-25, 119-22, 121-31, 121-32, 121-36, 123-3, 125-5, 126-1, 126-3, 126-15, 126-34, 128-1, 128-28, 131-3, 136-1, 136-15, 147-19
- Christi, 64-32
- generalis, 4-5, 46-30, 91-33
- in spiritualibus, 12-23, 12-27, 107-15
- infirmorum, 98-11

- Quinqueecclesiensis, 132-14,
 132-16, 132-22
 victualia, 31-6, 51-31, 86-23,
 86-27, 88-30, 90-9, 90-
 14, 90-19, 91-2, 111-34,
 113-29, 123-21
 vigilia, 100-18
 vigiliae, 24-21, 25-5, 73-16, 73-19
 mortuorum, 74-26, 74-30
 villa, 17-3, 117-37, 118-19
 vinea, 62-24, 71-23, 91-14, 91-
 20, 91-21, 91-23, 112-
 31, 113-9, 113-21, 119-
 27, 119-29, 120-1, 120-
 4, 120-11, 120-19, 123-
 4, 123-7, 123-8, 123-
 13, 124-35, 126-4, 126-
 12, 127-6, 127-7, 127-
 9-127-12, 127-15, 127-
 17, 127-25, 127-27, 127-
 31, 128-26, 128-33, 128-
 35, 128-37, 129-1, 129-
 5, 129-6, 129-11, 129-
 14, 129-16, 129-18, 129-
 20, 129-23, 129-28, 129-
 30, 130-10
 Iohannis, 91-23
 Petri, 91-23
 vinitor, 120-8
 vinum, 31-6, 102-8, 111-11, 112-
 24, 116-11, 124-4, 124-
 10, 124-18, 124-20, 129-
 24, 138-8
 vir
 bonae reminiscentiae, 122-17
 bonus, 48-15
 devotus, 121-34
 egregius, 77-13
 idoneus et discretus, 128-14
 nobilis, 52-25, 124-16
 providus, 92-13, 120-20,
 127-2, 128-31, 129-8
 religiosus, 30-2, 117-8, 117-
 23, 118-15
 Visegrád, monasterium S. An-
 dreae, 79-10
 visitatio, 13-28, 13-34, 14-26, 14-
 30, 14-34, 63-18, 94-33,
 137-17
 visitator, 13-18, 14-11, 14-18, 15-
 5, 15-29, 15-34, 16-8,
 16-25, 17-8, 17-18, 17-
 23, 17-29, 18-16
 generalis, 137-31
 in curia Romana, 14-21
 Istriensis, 14-21
 Poloniensis, 13-14, 15-18,
 21-29
 Transsylvanensis, 16-3, 16-
 29, 17-2
 vitiligo, 51-23
 Wien, civitas Wiennensis, 78-4,
 78-30, 79-3
 Wyhaz, *siehe* Újház
 Wyhel, *siehe* Újhely
 Zágráb (Zagrabia, dt. Agram,
 kroat. Zagreb, HR), mo-
 nasterium, 14-36
 Zagrabia, *siehe* Zágráb
 Zaicz, Iohannes, prior generalis,
 11-1, 11-4, 11-10
 Zala, comitatus, 94-23
 Zantho, *siehe* Szántó
 Zapolia, *siehe* Iohannes Szapolyai
 Zemerey, *siehe* Szemerey
 Zentiogh, *siehe* Szentjobb
 Zokoli, *siehe* Szokoly